

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE BÖLÜMÜ

Yüksek Lisans Tezi

**NOAM CHOMSKY'DE "EVRENSEL DİLBİLGİSİ" KAVRAMI:
GELİŞİMİ, KAPSAMI VE BAŞLICA DİL YAKLAŞIMLARI
İÇİNDEKİ YERİ**

Fatih MÜLDÜR

Danışman

Doç. Dr. İbrahim BOR

Mardin 2016

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE BÖLÜMÜ

Yüksek Lisans Tezi

**NOAM CHOMSKY'DE "EVRENSEL DİLBİLGİSİ" KAVRAMI:
GELİŞİMİ, KAPSAMI VE BAŞLICA DİL YAKLAŞIMLARI
İÇİNDEKİ YERİ**

Fatih MÜLDÜR

Danışman

Doç. Dr. İbrahim BOR

Mardin 2016

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Felsefe Anabilim Dalı 14755004 numaralı öğrencisi Fatih MÜLDÜR'ün hazırladığı “Noam Chomsky’de “Evrensel Dilbilgisi” Kavramı: Gelişimi, Kapsamı ve Başlıca Dil Yaklaşımları İçindeki Yeri” başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 08/12/2016 Perşembe günü saat 10:00’da yapılmış, tezin onayına oy çokluğu/oybirliğiyle karar verilmiştir.

Başkan :Doç. Dr. Siyaveş AZERİ

Danışman : Doç. Dr. İbrahim BOR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ufuk BİRCAN

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...../...../2016 tarih ve ...../..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2016

Enstitü Müdürü

Yrd. Doç. Dr. Musa ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. EVRENSEL DİLBİLGİSİ ÖNCESİ KURAMSAL GELİŞİM.....	4
1.1. Chomsky'nin Düşüncelerinde Etkili Olan Başlıca Dil ve Zihin Tartışmaları... 4	
1.1.1. Platon'da İdealar Kuramı ve Dil İlişkisi	4
1.1.2. Aristoteles'te Zihin ve Dil İlişkisi	8
1.1.3. Descartes'ta Düşünce/Zihin ve Dil İlişkisi	12
1.1.4. Port – Royal Okulu Düşünürlerinde Dil ve Zihin İlişkisi.....	15
1.1.5. Leibniz'de Dil ve Zihin İlişkisi.....	18
1.1.6. Humboldt'ta Dil ve Zihin İlişkisi	21
1.1.7. Saussure'ün Dilbilimsel Yaklaşımında Dil ve Zihin İlişkisi	23
1.2. Chomsky'de “Zihin Organı” ve Dil ilişkisi.....	28
İKİNCİ BÖLÜM.....	33
2. EVRENSEL DİLBİLGİSİ (UNIVERSAL GRAMMAR)	33
2.1. Bir Kavram Olarak “Dilbilgisi (Grammar)”	33
2.2. Kuramlar Üstü Bir Kavram: “Evrensel Dilbilgisi (Universal Grammar)”	34
2.3. Chomsky'de “Evrensel Dilbilgisi” ve “İnsan Doğası”	41
2.3.1. “İnsan Doğası” ve Dil İlişkisi	41
2.3.2. “İnsan Doğası” Kavramının Değer Yargılarıyla İlişkisi.....	44
2.4. Chomsky'nin Dil Yetisi Anlayışı	47
2.5. Chomsky'de Dilin Doğuştanlığı.....	53
2.6. Chomsky'de Dilin Türe Özgünlüğü	60
2.7. Chomsky'e Göre İnsanda Dil Edinimi	66
2.8. Chomsky'e Göre İnsan Dilinin Karakteristik Özellikleri.....	79
2.8.1. Uyarandan Bağımsızlık Özelliği.....	80
2.8.2. Günlük Kullanımda Yaratıcılık Özelliği	83

2.8.3. Sınırlı Malzeme Yoluyla Sınırsız Dilsel Üretim Özelliği.....	86
2.8.4. Tutarlılık ve Duruma Uygunluk Özelliği	89
2.8.5. Kusursuzluk (Mükemmellik) Özelliği	92
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	98
3. EVRENSEL DİLBİLGİSİ ÇERÇEVESİNDE CHOMSKY’NİN BAŞLICA DİL YAKLAŞIMLARI İÇİNDEKİ YERİ	98
3.1. Klasik Doğuşancı Dil Görüşlerinden Ayrılan Yönleriyle Chomsky’nin Yaklaşımı.....	98
3.2. Yapısalcı Dil Görüşleri Karşısında Chomsky’nin Yaklaşımı	103
3.3. Dile Davranışçı Yaklaşımlar Karşısında Chomsky.....	112
3.4. Dile Anlambilimsel Yaklaşım Karşı Chomsky	119
3.5. Dil Hakkında Evrimci Görüş ve Chomsky’nin Yaklaşımı.....	131
SONUÇ	141
KAYNAKÇA	144
ÖZGEÇMİŞ	148

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, Amerikalı dilbilimci Noam Chomsky'nin, dilbilim ve felsefe çevrelerinde büyük yankı uyandırmış görüşleri çerçevesinde ve yine onun ortaya attığı “evrensel dilbilgisi” kavramı ekseninde; temel tezlerini, bunların gelişimini ve bu merkezde Chomsky'nin bazı dil yaklaşımları karşısındaki yerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Böyle bir çalışmaya bizi sevk eden nedenlerin başında Türkiye’de bu alandaki çalışmaların genellikle dilbilimsel yönüne dikkat çekilip kuramsal çalışmaların ise hâlâ yeterli düzeyde olmayışıdır. Nitekim Chomsky bir dilbilimci olarak tanınmasına rağmen çalışmalarıyla başta dil felsefesi olmak üzere, zihin felsefesi, eğitim felsefesi, psikoloji felsefesi vb. alanlarda yeni ufuklar açan yaklaşımıyla felsefe alanına da açılır. Chomsky'nin dilbilimci yönünün yanında, dil felsefesine ilişkin görüşlerine ve genel olarak kuramsal düşüncelerine “evrensel dilbilgisi” kavramı ekseninde vurgu yapması bu çalışmanın özgünlüğü ve önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Chomsky üzerine yapılan çalışmalarda, “evrensel dilbilgisi” kavramının genellikle bir “dilbilim kuramı” ya da “dillerin genel dilbilgisi kuralı” gibi eksik anlaşılması, böyle bir çalışmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla hem “evrensel dilbilgisi”nin kapsamını göstermesi, hem de bu çerçevede konuları ele alış ve tartışma biçimi bakımından Türkiye’de bu alanda yapılan çalışmalara kuramsal bir genel çerçeve ve felsefi bir bakış açısı sunmayı amaçlaması bakımından da bu çalışma ayrıca önem arz etmektedir.

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan, çalışmalarımı her aşamasında takip ederek değerlendiren, çeşitli kaynaklara ulaşmamı sağlayan, önerileriyle ve değerli bilgilerini paylaşmasıyla çalışmama büyük katkı sunan tez danışmanım Doç. Dr. İbrahim BOR’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca araştırmalarım sırasında her fırsatta sorduğum sorulara verdiği değerli cevaplarla ve sunduğu farklı bakış açısıyla katkılardan dolayı Doç. Dr. Siyaveş AZERİ’ye, süreç boyunca gerek derslerinden, gerekse çalışmalarından yararlandığım üniversitemizin felsefe bölümünün bütün hocalarına, çalışmamın hemen her aşamasında çeşitli fikirler sunarak katkılarda bulunan eşim Özlem MÜLDÜR’e ve adını burada saymadığım ama süreç boyunca desteklerini esirgemeyen tüm arkadaşlarıma teşekkür borçluyum.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Noam Chomsky’de “Evrensel Dilbilgisi” Kavramı: Gelişimi, Kapsamı ve Başlıca Dil Yaklaşımları İçindeki Yeri

Fatih MÜLDÜR

Mardin Artuklu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı

2016: VII + 148 Sayfa

Chomsky üzerine yapılan çalışmalarda “evrensel dilbilgisi” genellikle ya bir “dilbilim kuramı” ya da “dillerin genel bir dilbilgisi kuralı” olarak anlaşılmaktadır. Oysa Chomsky, birtakım dilbilim kuramları ve dile ilişkin özgün bir yaklaşım geliştirmiş olmasına karşın, “evrensel dilbilgisi”ne kuramlar-üstü bir kavram der. Bu çalışmanın temel amacı, “evrensel dilbilgisi”nin, Chomsky’nin zengin bir felsefi geleneğe dayanarak geliştirmiş olduğu bir kavram olduğunu ortaya koymaktır. Bu amacı göz önünde bulundurarak “evrensel dilbilgisi” kavramının Chomsky’nin çalışmalarındaki felsefi arka planını, Chomsky’nin buna dayalı bazı varsayımlarını ortaya koymaya; Chomsky’nin başlıca dil yaklaşımları içindeki yerini göstermeye çalıştık. Çalışmamız ilk adımda zihin ve dil ilişkisi çerçevesinde “evrensel dilbilgisi” kavramını hazırlayan felsefi geleneğe odaklanmaktadır. İkinci olarak “evrensel dilbilgisi” kavramı çerçevesinde, Chomsky’nin felsefi görüşlerine ve dilbilimsel çalışmalarına temel oluşturan tezleri ortaya koymaya çalıştık. Çalışmamızı, Chomsky’nin dile ilişkin çalışmalarına dayanarak eserlerinde en çok yer verdiği dil eksenli başlıca yaklaşımlar karşısında öne sürdüğü argümanları ortaya koyarak sonlandırdık. Bunun sonucunda da yaygın kanının aksine “evrensel dilbilgisi”nin bir “dilbilim kuramı” veya “dillerin genel bir dilbilgisi kuralı” olmadığını; Chomsky’nin ifadesiyle kuramlar-üstü bir kavram olduğunu göstermeye çalıştık.

Anahtar Sözcükler: Chomsky, Dil, Zihin, Evrensel Dilbilgisi, Felsefe, Dilbilim.

ABSTRACT

Master Thesis

Noam Chomsky’s Concept of “Universal Grammar”: Its Development, Its Scope and Its Place within Main Approaches to Language.

Fatih MÜLDÜR

Mardin Artuklu University

Institute of Social Sciences

Department of Philosophy

2016: VII + 148 Pages

Interpreters of Chomsky’s theory of language usually consider “universal grammar” either a “linguistic theory” or a “general rule of grammar of languages”. Although, it is true that Chomsky has developed a number of linguistic theories and an original approach to language, he calls the “universal grammar” a meta-theoretical concept. This manuscript aims at showing that Chomsky’s “universal grammar” is a concept that has been developed based on a rich philosophical foundation. To this end, explicating the philosophical background of the “universal grammar” in Chomsky’s works, I intend to show that a number of his hypotheses are based on this concept. Furthermore I place Chomsky’s position within the context of mainstream approaches to languages: Firstly, I focus on the philosophical tradition that yields the “universal grammar” within the framework of the relationship between mind and language. Secondly, I try to unfold those theses that constitute the foundations of Chomsky’s philosophical outlook and linguistics inquiries, which are based on his concept of “universal grammar”. Finally, I depict Chomsky’s arguments regarding those linguistic theories that he has mostly addressed. Consequently, I show that, in contrast to the general view, “universal grammar” is neither a “linguistic theory” nor a “general rule of grammar of languages” but, as Chomsky calls it, is a meta-theoretical concept.

Key words: Chomsky, Language, Mind, Universal Grammar, Philosophy, Linguistics.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dil Edinim Süreci	70
Şekil 2: Anlambilimin Dallanışı	120
Şekil 3: Ölçünlü Kuram'ın Anlambilimi Derin Yapıda Gören Yaklaşımı	128
Şekil 4: Genişletilmiş Ölçünlü Kuram'ın Anlambilimde Yüzey Yapıları Öne Çıkaran Şeması	130
Şekil 5: Beyindeki Anatomik Asimetri	133
Şekil 6: Beyindeki işlevsel Asimetrisinin Şematik Görünümü	134

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	:	Aktaran
Bkz.	:	Bakınız
D	:	Derin yapı (deep structure)
DEA	:	Dil Edinim Aygıtı
D,Y	:	Derin ve Yüzey yapı matris çiftleri
i1	:	1. tür işlem
i2	:	2. tür işlem
i3	:	3. tür işlem
LAD	:	Language Acquisition Device
s.	:	sayfa
s1	:	1. soru biçimi
s2	:	2. soru biçimi
s3	:	3. soru biçimi
T	:	Tepki
T-U	:	Tepkiye uyarıcı
U	:	Uyaran/uyarıcı
U-T	:	Uyarıcıya tepki
vb.	:	ve benzeri
vs.	:	ve saire
Y	:	Yüzey yapı (surface structure)

GİRİŞ

Noam Chomsky'nin dil görüşleri, çok zengin bir felsefi geleneğin hem bir uzantısı, hem de yeniden yorumlanması olarak ortaya çıkmaktadır. Onun henüz 21 yaşındayken yazdığı *Morphophonemics of Modern Hebrew* [Çağdaş İbranice'nin Biçimsesbilimi – 1949] (Sperlich, 2011, 30) adlı yüksek lisans tezi, dil üzerine bu yeni bakışın ilk denemeleri sayılabilir. *Syntactic Structures* [Sözdizim Yapıları – 1957] (Sperlich, 2011, 37) adlı çalışması ise genel olarak dilbilim ve dil felsefesi alanlarında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Chomsky'nin, “evrensel dilbilgisi” kavramı çerçevesinde oluşturduğu “üretici dilbilgisi” (generative grammar) kuramı, geleneksel dilbilgisi çalışmalarından ve hâkim yapısalcı dilbilim yaklaşımından önemli ölçüde ayrılan varsayımlara sahiptir. Chomsky, bu kuramını, *Morphophonemics of Modern Hebrew* adlı eserinde nüve halinde var olmasına rağmen sistematik bir biçimde ilk olarak *Syntactic Structures* (1957) adlı eserinde ortaya koymuş ve *Aspects of the Theory of Syntax* (1965) adlı eserinde geliştirerek sunmuştur. Düşüncelerinde büyük oranda Descartes'tan etkilenen Chomsky, bunun altını çizmekle birlikte, görüşlerinin çok daha eski bir geleneğe dayandığını ifade eder. Chomsky, “üretici dilbilgisi” adı verilen kuramının dilbilimin uzun ve zengin tarihçesinde önemli bir yenilik olduğunu belirttikten sonra bu yeniliğin öncü örneklerinin antik Hindistan'a kadar uzandığını söylemektedir (2012, 67). Ancak yine de onun yaklaşımı, bu köklü düşüncelerin yeniden biçimlendirilmesi ve yorumlanması olarak görülmelidir. Nitekim Chomsky'nin “evrensel dilbilgisi” kavramı üzerine kurulu dilbilimsel yaklaşımı, konuşulan veya olası dillerin cümle yapılarına odaklanması bakımından en başta, klasik metinlerdeki yazılı dil çözümlemelerine dayalı geleneksel dilbilgisi çalışmalarından ayrılır. Ayrıca bu yaklaşım, ortaya çıktığı dönemde dilbilim alanında hâkim yaklaşım olan ve dilbilimin sınırlarını toplumsal dil olgularına göre belirleyip bireysel dil üretimlerini araştırma alanının dışına iten yapısalcı dil çalışmalarından da ayrılır. Nitekim Chomsky'nin yaklaşımı, bireyin zihinsel süreçlerini göz önünde bulundurarak konuşulan veya olası herhangi bir dilin cümle üretim yasalarını ortaya koyma iddiasındadır. Bir kavram olarak “evrensel dilbilgisi” de evrensel anlamda bütün dillerin cümle üretim yasalarının tabii olduğu genel ilkeleri ifade eden kuramlar üstü bir kavramdır. Bu aynı zamanda bütün dillerin ortak ve genel ilkelerinin olduğu

ve insanın dile ilişkin belli bir donanımla dünyaya geldiği varsayımlarına dayanır. Öne sürdüğü tezler bakımından Chomsky'nin yaklaşımı, temelleri 17. yüzyıl Descartes felsefesine dayanan bir düşünsel geleneğin 20. yüzyılda yeniden gündeme getirilmesini sağlamıştır. Deneysel yaklaşımlar, pozitivism ve yapısalcılık gibi kuramların bilim ve felsefe çevrelerinde geniş ölçüde kabul gördüğü bir dönemde, Chomsky'nin Descartesçı rasyonalist yaklaşımı yeniden gündeme getirmesinin önemli yankıları olmuştur. Özellikle de “doğuştan getirilen dilsel donanım” ve “evrensel dilbilgisi” gibi varsayımlar, hâkim felsefi ve bilimsel yaklaşımlar tarafından 17. yüzyıl kartezyen düşüncesine geri dönüş olarak değerlendirilmiş ve eleştirilere maruz kalmıştır. Bu nedenle Chomsky'nin, çalışmalarını ortaya ilk koymasından bu yana çok sayıda isimle bilimsel ve felsefi tartışmalara girdiği görülür. Dolayısıyla Chomsky'nin “evrensel dilbilgisi”nin bir kavram olarak neyi ifade ettiğini ortaya koymaya çalıştığımız bu çalışma, aynı zamanda, Chomsky'nin çeşitli dilsel yaklaşımlara yönelik karşı iddialarına ve girdiği çeşitli tartışmalara da yer vermektedir. Dolayısıyla çalışmamızın konusu, yöntemi ve amacı, bu çerçevede belirlenmiştir.

Tez, konusu bakımından, Chomsky'nin felsefi bakışını en iyi yansıtan kavram olan “evrensel dilbilgisi”ni merkeze alır. Chomsky açısından bu kavramın felsefi bakımdan zihin ve dil ilişkisi tartışmalarına dayalı olarak klasik döneme kadar uzandığı görülür. Doğuştan getirilen insan yetilerine ve insan dilinin zihinsel süreçlerine odaklanan Chomsky'nin felsefi dilbilim yaklaşımının, en çok Platon, Aristoteles, Descartes, Port-Royal Okulu düşünürleri, Leibniz, Humboldt ve Saussure gibi düşünür ve dilbilimcilerden beslendiği görülür. Dolayısıyla bu etkinin gelişimini göstermek de tez çalışmamızın kapsamına girmektedir. Bunun yanında, “evrensel dilbilgisi” ekseninde, “insan doğası”, “dil yetisi”, “dil doğuştanlığı ve türe özgüllüğü”, “dil edinimi” gibi kavramların, Chomsky'nin ortaya koyduğu kuramsal bütünlük içinde nerede durduklarını ve ne tür varsayımlara dayandıklarını ortaya koymak çalışmamızın bütünlüğü açısından önemlidir. Ayrıca bu kavramlara ilişkin varsayımlardan yola çıkan Chomsky'nin belli başlı dil yaklaşımlarından hangi bakımdan ayrıldığını ve onlara karşı nasıl argümanlar geliştirdiğini göstermek, tezimizin tamamlayıcı bir parçasını oluşturmaktadır. Bu tarihsel arka plan ve kuramsal çerçeve içerisinde çalışmamızın konusu, Chomsky'de “evrensel dilbilgisi”nin bir “dilbilim kuramı” veya “genel bir dilbilgisi kuralı” olmadığına odaklanmaktadır.

Tez, yöntem bakımından konuyla uyumlu olarak ilk bölümde, “evrensel dilbilgisi”ni hazırlayan felsefi geleneğe odaklanmıştır. Bu amaçla Chomsky üzerinde etkili olduğunu düşündüğümüz isimlerin görüşlerini, zihin ve dil tartışmaları odağında göz önünde bulundurarak, konuyla ilgili bizzat bu isimlerin eserlerine başvurduk. Dolayısıyla, genelde birbirinden farklı yaklaşımlara sahip olsalar da, ismi geçen düşünürleri ve dilbilimcileri, ayrı ayrı veya kendi başına ele almak yerine, Chomsky ile ilişkilendirerek ve onu hangi bakımdan etkilediklerini göz önünde bulundurarak işledik. Hatta Chomsky’nin en çok karşı çıktığı, yapısal dilbilimin öncüsü Saussure’un düşüncelerini de Chomsky’den ayrılan yönlerinin yanında, Chomsky üzerindeki etkilerine dikkat çekerek ele aldık.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Chomsky’nin bizzat kendi eserlerinden yola çıkarak, “dilbilgisi” (grammar) kavramının genişleyerek nasıl bir boyut kazandığını, bir kavram olarak “evrensel dilbilgisi”nin neyi ifade ettiğini ve buna dayalı varsayımların neler olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Bu bölümde önemli bir nokta da, Chomsky’nin çalışmalarında vurgulanan, dilin “uyarandan bağımsızlık”, “yaratıcılık”, “sınırlı malzeme yoluyla sınırsız üretim”, “tutarlılık ve duruma uygunluk” gibi karakteristik özelliklerine, son dönem çalışmalarını göz önünde bulundurarak “mükemmellik (kusursuzluk)” özelliğini de eklememizdir. Tezin ikinci bölümü, konuyu ele alış biçimiyle Chomsky’nin felsefi dilbilimsel yaklaşımının genel çerçevesini ve “evrensel dilbilgisi” kavramının gelişimini ele almaktadır.

Tezimizin son bölümünde, Chomsky’nin eserlerinde en çok karşı çıktığı belli başlı dil yaklaşımlarını, hem Chomsky’nin çalışmalarına, hem de bu yaklaşımlarda öne çıkan isimlerin eserlerine başvurarak ortaya koymaya çalıştık. Bu bağlamda dile klasik doğuştancı yaklaşımlar, yapısal dilbilim, davranışçı dil yaklaşımları, dile anlambilimsel yaklaşım, dile evrimsel bakış gibi başlıca yaklaşımlar karşısında Chomsky’nin duruşunu ortaya koymaya çalıştık. Bu bölüm aynı zamanda Chomsky’nin “evrensel dilbilgisi” kavramına dayalı varsayımlarının ona, dil felsefesi ve dilbilim alanlarında önemli bir konum kazandırdığını göstermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EVRENSEL DİLBİLGİSİ ÖNCESİ KURAMSAL GELİŞİM

1.1. Chomsky'nin Düşüncelerinde Etkili Olan Başlıca Dil ve Zihin Tartışmaları

Genel olarak felsefe tarihi içerisinde “düşünce ve gerçeklik arasındaki ilişki” başat bir sorun olarak ele alınmıştır. Dil ve zihin arasındaki ilişki de yine bu sorunla ilişkili olarak felsefe tarihinde önemli biçimde yer edinmiştir. Chomsky'e gelene dek birçok düşünür, zihinsel olan ile dış varlık ve düşünce ile dil arasındaki ilişkiyi ilginç bulmuş ve önemli düşünceler öne sürmüştür. Özellikle 17. yüzyılda Descartes ve genel olarak Kartezyen düşüncede, dil ve zihin ilişkisi temel tartışmalar içerisinde tamamlayıcı bir konu haline getirilmiştir. Zihinsel olanın bildirim aracı olarak görülen dil, filozofların felsefi tutumlarına bağlı olarak kabaca “insanda özsel olarak bulunan düşüncenin bir ifade aracı” ya da “gerçekliğin deneyimlenmesi sonucu oluşan düşüncenin temel oluşturucu unsuru” olarak farklı felsefi tavırların ifadesi olmuştur. Bu bölümde düşünce ve dil sorununa, dilin kökenine ilişkin önemli geniş bir literatür oluşturan tartışmalar bağlamında değil, dilin düşünceyle ilişkisi bağlamında dikkat çekilmektedir. Bu bakımdan dil; idea, zihin, düşünce gibi zaman zaman farklı anlamları karşılayan kavramlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Söz konusu kavramların farklı filozoflar tarafından algılanma biçimi Chomsky'e varana dek bazı tartışmaların temelini oluşturmuştur. Bu nedenle Platon'dan başlayıp, Aristoteles, Descartes, Port-Royal düşünürleri, Leibniz, Humboldt ve Saussure gibi düşünür ve dilbilimcilerin dil üzerine görüşlerinin Chomsky'nin düşüncelerini nasıl etkilediğini göstermek önemlidir.

1.1.1. Platon'da İdealar Kuramı ve Dil İlişkisi

Platon'un düalist dünya tasarımına göre iki tür varlıkları barındıran iki dünya vardır: idealar dünyası ve onların yansımaları. Deneyimlenen dünya, ideaların yansımalarından oluşan, idealardan yalnızca “pay alan” dünyadır; bu sebeple asıl gerçeklik bu dünya değildir. Asıl gerçeklik, yalnızca “zihin” yoluyla bilinebilecek olan idealar dünyasıdır. Platon'a göre herhangi bir şeyin bilgisi, sadece duyulur dünyadaki

niteliklerinden yola çıkarak edinilemez. Dolayısıyla şeylerin bilgisi insanda zaten var olan idealardan gelir. Bu idealar sayesinde şeylerin niteliklerine bakarak onların bilgisi edinilir. İdealar da insanın ölümsüz ruhuna aittir. *Menon* diyalogunda Sokrates ile Menon erdemini ne olduğu üzerine bir tartışmaya girerler. Bu tartışma sırasında Sokrates, Menon'a erdemini aslında insanın ruhunda zaten var olduğunu anlatmaya çalışır. Ona göre erdemini ne olduğu çeşitli işaretlerine bakılarak bilinebilir. Bu da onun insanda zaten var olduğunu gösterir. Ona göre “Tabiatın her yanı birbirine bağlı olduğu için, ruh da her şeyi öğrenmiş olduğundan, bir tek şeyi anımsamakla (insanların öğrenme dedikleri budur) insan, bütün öteki şeyleri bulur; [...] Çünkü araştırma ve öğrenme, anımsamadan başka bir şey değildir” (Platon, 1942, 28/81d). Diyalogun devamında Sokrates, bu düşüncelerini çeşitli örnekler vererek temellendirmeye çalışır. Bu örneklerden dikkat çekenlerden biri, Sokrates'in Menon'u ikna etmek için bir köleye çeşitli sorular sorarak ondaki geometri bilgisini ortaya çıkarmasıdır. Bu kısımda Platon'un insanda bilgi edinimine ilişkin görüşleri ortaya çıkar. Buna göre bilgi insanın ruhunda hep vardır. Diyalog şöyle devam eder:

“*SOKRATES*: Bu oyları [kastedilen idealardır] şimdiki hayatında elde etmediğine göre başka bir zaman elde etmiş olması gerekir.

MENON: Öyle görünüyor.

SOKRATES: Bu zaman, onun henüz insan olmadığı zaman değil midir?

MENON: Evet.

SOKRATES: İnsanken ve insan olmadan önce onda doğru oylar bulunduğu, bu oylar sorularla canlanarak bilgi haline geldiğine göre, onun bunları ruhunda her zaman taşımış olması gerekmez mi? Çünkü o bütün zaman boyunca ya insandı, ya değildi. [...] Öyleyse varlıkların gerçekliği her zaman ruhumuzda bulunduğuna göre, ruhumuzun da ölmez olması gerekir. (Platon, 1942, 40-41/86a-b).”

Diyalog, Platon'un idealar dünyasını, hem insandaki bilgilerin kaynağı, hem de ölümden sonra ebedi ruhların gideceği ebedi ve gerçek dünya olarak gördüğünü gösterir. Benzer tezler, Platon'un *Sofist*, *Theaitetos* diyaloglarında ve *Devlet* adlı eserinde de vardır.

Platon'un bu yaklaşımı, dile ilişkin bilgi açısından da önemlidir. Platon'da bilmek ya da öğrenmek, bir tür hatırlama eylemi (reminiscence) olduğu için bir şey hakkında edinilen her türden bilgi, deneyimden edinilen bilgi değildir. Bu ancak insanda önceden var olan bilgilerin yeniden ortaya çıkarılması biçiminde gerçekleşir: “[Platon'un idealar kuramında] Bir şey öğrendiğimizde, bu ilk kez öğrenilmiyordur -

geçmişten hatırlanıyordur veya geri çağırılıyordur” (Moseley, 2010, 214). Bilginin bir hatırlama olduğu ve düşüncelerin insan zihninde idealar biçiminde önceden bulunduğu yönündeki tezler, Platon’dan sonra önemli bir felsefi geleneğin temel savunusu haline gelmiş ve Chomsky’e kadar uzanan bir çizgide “doğuşancı” filozofların temel ilham kaynağı olmuştur. Chomsky, bu bakış açısını “Platon’un Sorunu” diye adlandırıp kendi kuramının temel sorunu haline getirecektir. O, Platon’un Sorunu’nu “Kullanabildiğimiz kanıtlar bu kadar azken nasıl bu kadar çok şey bilebiliriz?” biçiminde formüle eder (Chomsky, 1986a Akt. Sperlich, 2011, 10). İlk defa Platon tarafından ortaya konan sorun, insanın bu kadar az çevresel veriyle nasıl bu kadar yaratıcı zihinsel beceriyi edinebildiğini sorgular. Dil edinimi sorunu da bununla ilgili olarak ortaya çıkar. Bunun Platon’daki cevabı yine idealar kuramı bağlamında olacaktır. Bu bakımdan Platon’a göre insan, ruhun içsel konuşması olan dile sahip olarak doğar. Dolayısıyla bir dile ilişkin bilgi, her türden bilgide olduğu gibi ideal dünyada var olanın hatırlanmasından ibarettir. Yani insanın dili edinmesi ancak bir hatırlama süreci ya da bilginin ortaya çıkması olarak görülebilir. İnsan çevresinde duyduğu çok az dilsel kullanımdan yola çıkarak çok üst düzey bir beceri olan dili edinir. Öyleyse dil edinimi, çevreden duyulan dilsel verilerin, zaten ideal olarak var olan dilin hatırlanmasını sağlaması sürecidir.

Dilin edinimi ile ilgili Platon’un düşüncelerinden çıkarılabilecek bu genel yargının dışında, ona göre dilin olumlu ve olumsuz kullanımları vardır: Sofistlerin dili retorik kullanımı ve şairlerin dili şiirsel kullanımı dil kullanımının olumsuz yönleri olarak ortaya çıkar. Platon’a göre retorik gerçekliğin çarpıtılması bakımından “bozucu sofistler”in dili kullanma biçimi (2016, 203/492a; 1991, 171-172/492a), şiir de dilin yalan uğruna şairler tarafından kullanımındır (2016, 89/398a; 1989, 76/398a). Dilin normal ya da başka bir deyişle olağan kullanımı ise ona göre, dil kullanımının olumlu yönünü oluşturur ve zihinsel olanın açığa çıkmasının olanağıdır. Altınörs, Platon’un “dile varlık ve düşünce ile ilişkisi açısından yaklaştığını” söyler (2014, 78). Dilin düşünce ile olan ilişkisi düşüncenin varlık ile olan ilişkisine dayanır. Düşünce ile varlık arasında bir uygunluk vardır, çünkü düşünce ancak var olanın düşüncesidir; asıl olarak var olansa idealardır. Gündoğan (2002), konuyla ilgili makalesinde düşünce ile varlık arasındaki uygunluk ilişkisinin, “Düşünce ile varlık arasında bir uygunluk varsa ve dil

de düşünceyi yansıtıyorsa, dil ile varlık arasında bir uygunluğun olması doğaldır.” biçimindeki bir akıl yürütmeden doğduğunu öne sürer.

Platon’da dil ve düşünce arasındaki ilişki, ilk olarak düşünce ile varlık ve dolayısıyla dil ile varlık arasındaki ilişkiye dayanır. Ona göre, dil ile varlık arasında ise bir adlandırma ilişkisi vardır. *Kratylos* diyalogunda varlıklara verilen adların doğruluğu hakkında yapılan tartışmada idea ile adlandırma ilişkisi üzerinde durulur. Sokrates, Hermogenes ve *Kratylos* arasında geçen diyalogda özellikle de Sokrates ve Hermogenes arasında geçen aşağıdaki kısımda Platon’un adlandırma üzerine düşünceleri ortaya çıkar:

“*Sokrates* — Adlandırmak da konuşmak eyleminin bir parçası değil midir? Adlandırırken konuşuyoruz da, değil mi?”

Hermogenes — Çok doğru.

Sokrates — Bir eylemdir öyleyse adlandırmak; konuşmak nesnelere vergi bir eylemse?

Hermogenes — Evet.

Sokrates — Eylemler de gördük ki, bize bağlı değiller, kendilerine özgü doğaları, oluşları var.

Hermogenes — Evet.

Sokrates — Az önce çıkardığımız sonuçlara uymak istenirse, gönlümüze göre değil de, yordama, araca göre doğal olarak adlandırılmaları ve adlanmaları gerekmez mi nesnelere? Başarıya böyle ulaşabiliriz ancak, başka türlü değil. (Platon, 2010b, 199).”

Diyalogdan anlaşıldığı üzere, Platon’a göre varlıklar ile adlandırma arasında doğal bir ilişki vardır. Yani varlıklara ad verme eylemi onların doğal oluşlarına göre gerçekleşir. Her birey istediği gibi nesnelere ad veremez; ad vermek aynı zamanda dilsel bir eylemdir. Altınörs, varlıkları adlandırma üzerine görüşlerinin, Platon’un epistemolojik realizm tutumuyla sıkı bir ilişki içinde olduğunu belirtir. Bu bakımdan Platon’da duyulur dünyada nesnelere ad verme, nesnelere hakkındaki kanımlarla yetinen bilgisiz kimselere bırakılmaz. Adlandırma, görünüşteki; nesnelere gerisindeki idealerin bilgisine sahip olan kişilerin üstesinden gelebileceği bir iştir. (Altınörs, 2003, 61). Yani nesnelere adlandırma, yine idealer ile nesnelere nasıl bir ilişki içerisinde olduğu ile ilgilidir. Bu nedenle bu ilişkinin farkında olanlar yani bilgiler, filozoflar bu işin üstesinden gelebilir.

Platon’un idealer yaklaşımı, dil ve düşünce arasındaki soruna ilişkin görüşlerinin çerçevesini çizer. Onun felsefesinde idea ve düşünce kavramları özgül anlamlar yüklenir, dolayısıyla düşünce ile idea aynı şeyi ifade etmez. İdealar, Platon’a göre, duyulur dünyanın yansıma gerçekliğe “pay veren” asıl gerçekliktir. Oysa

düşünce, bir içsel konuşma, yani ruhun kendi kendisiyle konuşmasıdır. O, Sofist diyalogunda bunu Theaitetos ve Yabancı arasında geçen konuşmada Yabancı'ya söyler: “Düşünce ile deyim aynı şeydir. Ancak birincisi, sözsel deyimleme olmaksızın ruhun içinden kendi kendisiyle bir konuşmasıdır. Bundan dolayı ona ‘düşünme’ adını veririz” (Platon, 2010a, 618). Platon’un sisteminin kurucu ögesi olan idea ise, “Değişmez öz, şeylerin ilkörneği. Uzak ve zamanın ötesinde, öznenin dışında, kendiliğinden var olan; duyularla değil, yalnızca tinsel olarak anımsama yoluyla kavranabilen, duyularla yalnızca görüngüleri (gölgeleri) algılanabilen -asıl gerçeklik”tir (Akarsu, 1984, 90). Platon’da düşünce “içsel” bir konuşma, yani en temel gerçekliğe karşılık gelen idealarla ilişki kurmanın yoludur. Buradaki “içsel” sözcüğü, kuşkusuz, “zihinsel olan” anlamındadır. Düşünce, ruhun kendi kendisine konuşması, dil de olsa olsa bu içsel konuşmanın ifadesidir. Yani Platon için dil, en nihayetinde düşüncenin, ruhun içsel konuşmasının, dışavurumu; dolayısıyla düşüncenin ifade aracıdır.

1.1.2. Aristoteles’te Zihin ve Dil İlişkisi

Aristoteles, özellikle de idealara bakış anlamında Platon’dan büyük ayrılıklar gösterir. Aristoteles’te “idea”, Platon’da olduğu gibi varlıkların kendilerinden “pay aldığı” bir “asıl varlıklar dünyası” olarak düşünülmez. Bu nokta Aristoteles’in Platon’a yönelttiği eleştirilerin merkezini oluşturur. *Metafizik*’te Aristoteles, *Platon’un Öğretisinin Eleştirisi* başlıklı bölümde Platon’un kuramına eleştirilerini şu ifadelerle yöneltir:

“Sorulması gereken en önemli soru, İdeaların duyusal varlıklara – ister ezeli-ebedi, isterse oluş ve yok oluşa tâbi varlıklar söz konusu olsunlar –ne tür bir yardımda bulduklarıdır. Gerçekten de onlar, bu varlıkların ne hareketlerinin, ne de değişmelerinin nedenidirler. Onların ne başka varlıkların bilinmesi bakımından bir faydası vardır (çünkü İdealar bu varlıkların tözü değildirlere. Yoksa onların içinde olmaları gerekirdi), ne de onların varlıklarının açıklanması bakımından. Çünkü İdealar kendileri pay alan şeylerin içinde değillerdir. Eğer onların içinde olsalardı, beyazın, beyaz varlığın karışımına girerek ondaki beyazlığın nedeni olması anlamında, onların nedenleri olarak kabul edilebilirlerdi [...] İdeaların modeller olduğu ve diğer şeylerin onlardan pay aldığı iddiasına gelince bu, boş sözlerle avunmaktan ve şiirsel benzetmeler yapmaktan başka bir şey değildir. Çünkü burada çalışan ve gözlerini İdealara diken nedir? Çünkü bir başka varlığa benzeyen bir varlık var olabilir veya varlığa gelebilir; ama bundan ötürü bu başka varlığa model olarak bakılması gerekmez. Örneğin gerçekten bir Sokrates var olsun veya olmasın, Sokrates'e benzeyen bir adam dünyaya gelebilir. (Aristoteles, 1996a, 130-131-132).”

Aristoteles, Platon'un duyulur dünya ile idealar dünyasını birbirinden ayıran gerçeklik tasarımına karşı çıkar. Aristoteles, Platon'un öne sürdüğü biçimiyle ideaların duyusal varlıklarla hangi biçimde ilişki kurduğunu sorar ve bunlar arasında aracı varlıkların niçin olması gerektiğini sorgular. Platon için duyulur dünya, idealar dünyasının mükemmel formlarının yansımalarından oluşmuş bir dünyadır. Aristoteles içinse gerçeklikten ayrı bir idealar dünyası yoktur. Platon'un sözünü ettiği "mükemmel formlar" da gerçeklikle bir aradadır. Çüçen, Aristoteles'in Platon'un idealarına üç farklı eleştiri getirdiği tespitinde bulunur (2011, 148). Aristoteles'in Platon'un idealarına yaptığı ilk eleştiri ideaların ya da başka bir ifadeyle (mükemmel) formların varlıkların hareketlerini veya yok oluşlarını açıklamakta yetersiz olduğu yönündedir. Çünkü bu formlar şeylerin değişim veya hareket nedeni olamazlar. Aristoteles Platon'un idealarına yönelttiği ikinci eleştirisinde, ideaların tikeller hakkında edinilen bilgilerin nasıl edinildiğini de açıklayamadığını, çünkü ideaların nesneden ayrı olarak tasarlandığını belirtir. Oysa Aristoteles'e göre tikel bir nesnenin bilgisine sahip olmak onun tözünün bilgisine sahip olmayı gerektirir. Aristoteles'in, Platon'un idealarına karşı getirdiği bir diğer eleştiri de, Çüçen'in de tespit ettiği üzere (2011, 149), Platon'un tikel şeylerin idealardan pay alması ve bu tikellerin tözlerinin bu "pay alma" nedeniyle kendilerinden ayrı düşünölmeleri yönündedir. Oysa Aristoteles için tikellerin tözleri ile tikellerin varlığından ayrı düşünölemez. Bu nedenle de Platon'un ideaları tikel varlıkların var oluşlarını açıklamakta yetersizdir.

Platon'daki duyusal dünyadaki her bir nesneye gerçekliğini "pay" olarak veren idealar, mükemmel formlara sahip asıl varlıklardır. Duyusal dünyada var olan her bir nesne bu mükemmel formların taklidi durumundadır. Aristoteles'te ise idealar, ayrı bir gerçeklikler dünyası olarak var olmaz, duyusal dünyanın içinde bulunur. Aristoteles madde ile form ayrımında asıl gerçekliği maddenin "öz"ünde görür. Bu da ideaların her bir nesnenin özünde olduğu, yani ideanın ya da asıl gerçekliğin nesnelere özü olduğu anlamına gelir. Böylece Aristoteles, Platon'daki iki ayrı dünya tasavvurunu ortadan kaldırarak tek bir dünya tasavvuru oluşturur. Bu bakımdan idea tartışmalarında Aristoteles'in, ideayı maddenin "öz"üne indirgediği yorumunda bulunulabilir.

Aristoteles'te "zihin" kavramı – ister zeki olsun, ister deli olsun – her insanda bulunan ussal ilke veya akıldır. "Zihin" Aristoteles'te "ussallık/akıl sahibi olmak" anlamında ve soyut bir şey olarak değil, tam tersine somut bir insan yetisidir.

Aristoteles'e göre insanı diğer bütün türlerden ayıran en önemli özellik ussal/akıl sahibi bir varlık olması, yani bir akıl yetisine sahip olmasıdır. Bu da insanın ruhunun bir özelliğidir. Ona göre insan ruhunun “bir yanı akıldan yoksun, bir yanı da akıl sahibi”dir (Aristoteles, 2014, 27). Ruhun akıldan yoksun yanı, bedensel olanı karşılarken akıl sahibi yanı da insan erdemleriyle “uyum içinde”dir. Aristoteles'e göre insanın düşünce ve karakter erdemleri vardır. Düşünce, eğitimle oluşan ve gelişen, deneyim ve zaman gerektiren bir erdemdir; karakter ise alışkanlıkla edinilir (Aristoteles, 2014, 29). Aristoteles, insan erdemlerinin de insanın onları edinebilecek doğal donanıma sahip olması ve bu doğal donanımın yaşantılarla geliştirilmesi yoluyla edinileceğini söyler (2014, 30). Bu bakımdan akıl, Aristoteles'te, insanı insan yapan özsel bir insan yetisidir. İnsanın özünde “doğal” olarak var olan bu yeti, yaşantılar veya alışkanlıklar yoluyla geliştirilir. Düşünce de bu yetiye bağlı olarak edinilen bir erdemdir.

Aristoteles'in felsefesinde insan diline yaklaşım Platon'unkine benzer olmakla birlikte bazı farklılıklar gösterir. Aristoteles, çıkarılan seslerin ruhtaki etkilenimlerin dışavurumları olduğunu düşünür. Ona göre, “Sesin çıkardığı sadalar ruh hallerinin işaretleridir. Yazılmış kelimeler, sesin çıkardığı kelimelerin işaretleridir” (Aristoteles, 1996b, 5). Dolayısıyla dil, hem zihinde, yani düşüncede olanın, hem de ruhtaki duygulanımların dışavurumudur. Yani Aristoteles'te de dil hem duygulanımların hem de zihindeki düşüncelerin ifadesi ve bir “iç söz”dür. Onun düşünce ile dil ilişkisi hakkındaki iddiaları, Platon'unkilerle benzerlikler gösterir. Nitekim Aristoteles'in de Platon gibi “içsel konuşma”ya dikkat çektiği görülür. Platon'da olduğu gibi, Aristoteles'te de düşünme ruhun bir iç konuşmasıdır. Ona göre insanda iç söz - dış söz vardır. Ancak iç söz ile dış söz birbirinden farklıdır. Aristoteles'in ifade ettiği gibi “dış söze daima birtakım itirazlar bulunabilir, hâlbuki iç söze bu her zaman yapılamaz” (1996c, 29). Başka bir deyişle iç söz ile dış söz her zaman birbirinin karşılığı olmayabilir. Dolayısıyla içsel dil, dışsal dil ifadeleriyle her zaman örtüşmeyebilir. “Dış söz” yani işitilen dil, her zaman “iç sözün” başka bir deyişle, içsel dilin ifade karşılığı olmayabilir. Bu duruma Altınörs (2010) de dikkat çekmiştir: “Aristoteles'in nezdinde ‘dış konuşma’, içsel dilin, az çok anlam belirsizliğine, dolayısıyla da ‘hata’ya gebe bir formudur”. Yani dış söz, iç sözün hatalı ifadelerini içerebilir. Bu da düşüncenin her zaman ifadelere tam anlamıyla ve doğru bir biçimde dönüşemeyeceği anlamına

gelir. Dış söz dilin sesletimsel kısmı, iç söz ise sesletilmemiş olup zihinde var olan kısımdır. Bu ayrım Aristoteles'ten beri dil çalışmaları alanında ses-anlam ilişkisi ile ilgili düşüncelerin temelini oluşturur. Nitekim dil felsefesinde ve dilbilimde ses ile anlamı birbirine bağlayan ilişkiler her zaman temel tartışmalardan biri olmuştur. 20. yüzyılda Chomsky, böyle bir iç ve dış ayrımını, kuramının temel çıkış noktası yaparak insan zihni ve dilsel edimler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Onun dilsel edimlerde derin ve yüzey yapılar olduğu yönündeki varsayımın köklerini yine Aristoteles'in iç söz - dış söz ayrımında aramak yanlış olmaz. Ayrıca zihnin derinliklerinde bulunan yapıların, yani "iç söz"ün, dilsel edimler oluşturulurken yani "dış söz"e dönüşürken bazı kayıplara uğradığı; dolayısıyla düşüncenin her zaman dil ile ifade edilemeyeceği yönündeki iddianın yine Aristoteles'e dayandığı görülür.

Aristoteles'te dikkat çeken bir konu da dil ve düşünce arasında bir "uygunluk" olduğunun altını çizmesidir. Gündoğan (2002), dil ile düşünce arasında bir uygunluk bulunduğu görüşünün Platon'da olduğu gibi, Aristoteles'te de olduğunu belirtir ve "dilinin düşüncenin elbisesi veya formu olduğu anlayışı, Aristoteles tarafından savunulmuştur" der. Aristoteles'te düşünce, Platon'daki gibi başka bir dünyada değildir. Dolayısıyla varlıktan ayrı değildir. Düşünce varlığın düşüncesidir, ancak varlık, tam da var olan deneyimlenen dünyadadır. *Poetika*'da Aristoteles düşünceden söz ederken "bir şeyin var olduğunu yahut var olmadığını kendileriyle kanıtladığımız" ifadesini kullanır (1987, 26). Bu da onun düşünceye nasıl bir gerçeklik verdiğini açıkça gösterir. Gündoğan (2002)'ın da tespit ettiği gibi, Aristoteles için "varlığın yasalarıyla düşüncenin yasaları aynı olduğundan, düşünce varlığı yansıtır ve dil de düşüncede yansıyan varlığı doğru bir biçimde dile getirir."

Aristoteles dilin günlük/olağan kullanımının dışında kalan retorik kullanımına özel bir vurgu yapar. Etkileyici veya ikna edici bir konuşma sanatı veya belagat olarak retorik, Aristoteles'te "kanıtlarla inandırma tarzları" olarak ifade edilir. Platon da dâhil olmak üzere, Aristoteles'ten önceki filozoflarda retorik, sofistlerin kullandığı doğruyu saptırma veya dilsel bir dalavere yöntemidir. Aristoteles ise "[retoriğin] olası kötüye kullanımı, hakikat ve adalet yanında asıl kullanımı aleyhinde kanıt olamaz. Dürüst retorikçinin, kendisini dürüst olmayandan ayıracak bir başka adı yoktur" der (2004, 19). Retorik, Aristoteles'te kendisinden önceki olumsuz anlamından farklı olarak olumlu bir anlama da sahip olmuştur. Yani retoriğin kullanım biçimi onu olumlu veya

olumsuz yapabilir. Tamamıyla kötü retorik yoktur Aristoteles'te. Altınörs'ün, Aristoteles'in retoriği felsefeye zarar vermeyecek bir yöntemsel bilime dönüştürdüğü yönündeki tespiti (2015, 29) yerinde bir tespittir. Nitekim Aristoteles'in düşünceyi (ya da aklı) de “retorik denen araştırma alanı içine” almış olması bunu doğrular (1987, 54/1456b).

1.1.3. Descartes'ta Düşünce/Zihin ve Dil İlişkisi

Kendi döneminde ve kendisinden yüzyıllar sonra düşünceleri önemli yankılar uyandırmış ve Chomsky gibi günümüz düşünürlerinde yeni bir ses bulmuş bir filozof olarak Descartes, dil ve düşünce üzerine görüşlerini ruh ve beden için farklı tözlerin olduğunu ileri sürdüğü düalist anlayışına dayandırır. Tanrının varlığına ve ruhun ölümsüzlüğüne inancı tam bir Katolik olan Descartes'a göre yaratan ve yaratılan iki tür töz vardır. Yaratan töz “bütün mükemmeliyetleri kendisinde toplayan” (Descartes, 2015, 34) ve varlığı düşünce ile ispatlanabilen Tanrı; yaratılan tözler de birbirinden ayrı iki töz olan ruh ve bedendir. Beden, yani cisimli varlık, özünü uzamda bulurken, “duymak veya başka herhangi bir şekilde düşünmek gücü ancak ve yalnız ruhta vardır” (Descartes, 1963, 31). Bu yüzden insan için, düşünen “akıllı” ruh vardır. Akıllı ruh, yalnızca insanda vardır. İnsandaki ruh düşünceye karşılık geldiği için hayvanlarda ve bitkilerde akıllı ruh yoktur. Beden ise hayvanla insan arasında ayrımı sağlayan töz değildir. Bedenin özü uzamdadır, bu da onun cisimsel varlık olması demektir.

Descartes, *Metafizik Üzerine Düşünceler*'de insan zihnine ilişkin açıklamalarda bulunurken “ne olduğumu düşündüğüm anda [...] zihnimde ilk oluşan, benim yüzümün, ellerimin, kollarımın olduğuydu; bir de beden adını verdiğimiz ve bir cesette bile görebileceğim türde organlardan ibaret bir makine” ifadelerine yer verir (2013, 41). Descartes için beden gerçekten de adeta bir makine gibi mekanik olarak işleyen, ancak kendi kendine hareket edemeyen “bir şeyin dokunmasıyla hareket edebilen” bir şeydir. Descartes'ta beden işleyişi bakımından bir makine gibidir. Bu anlamda bedeni, Descartes'ın ifadeleriyle “ Tanrı'nın ellerinden çıkmış, insanoğlu tarafından icat edilebilmiş makinelerin herhangi biriyle mukayese bile kabul etmeyecek kadar iyi düzenlenmiş ve de hayranlık verici hareketleri olan bir makine gibi görecektir” (2015, 53).

Descartes'ın ancak insanın bedeni yönüyle karşılaştırabildiği hayvanları, Altınörs (2015, 35)'ün de tespit ettiği gibi, dünyadaki “mekanik aksesuarlar” gibi kavraması, bedeni “Tanrı elinden çıkmış bir makine” gibi düşünmesiyle ilişkilidir. Nitekim Descartes,

“[...] bir maymun ya da akıldan mahrum bir başka hayvan organlarını ve şeklini taşıyan makineler olsaydı, bu hayvanlarla tamamen aynı tabiatta olmadıklarını teşhis etmek üzere elimizde hiçbir vasıta bulunmayacaktı, oysa, bedenlerimizle benzerlik taşıyan ve ahlaken bizim davranışlarımızı ne kadar mümkünse o kadar taklit eden makineler olsaydı, bundan dolayı onların asla hakiki insanlar olmadığını teşhis etmek için elimizde her zaman çok kesin iki vasıta bulunacaktır (Descartes, 2015, 54).”

ifadeleriyle insan ile hayvan ya da bir insan ile makine arasındaki farkın iki yolla tespit edilebileceğini belirtir. Bu iki yoldan birincisine göre hayvan ya da makineler hiçbir zaman bir insanın yapabildiği gibi, düşüncelerini sözlerle ya da işaretleri kullanarak bildiremezler. Descartes'a göre, onlar kendilerine etki edildiği zaman tepkide bulunurlar ancak söylenen şeylerin anlamına uygun olarak sözleri ve işaretleri düzenleyemezler. İkincisine göre de, onlar birçok şeyi insandan çok daha iyi yapabilmelerine rağmen insanın yapabildiği bazı şeyleri yapamazlar. Öyleyse onlar yapabildiklerini bilgiyle yapmazlar, ancak “mekanizmalarının yönlendirilmesiyle” yapabilirler. Onlar, hayatta karşılarına çıkabilecek her durumda mekanizmalarını harekete geçirebilecek “hazırbulunuşluğa” yeterince sahip değildir (Descartes, 2015, 54).

Descartes'ın insanın özsel yönlerini vurguladığı bu iki yoldan ilki dili merkeze alır. Hayvan veya makine, insan gibi düşüncelerini hem tutarlı bir biçimde hem de duruma uygun olarak sözle veya işaretlerle ifade etme yetisinden mahrumdur. Öyleyse dil veya konuşma insanı insan yapan en temel niteliklerden biridir. Hayvanların insan dili gibi bir dilsel yetiye sahip olamamasını Descartes şu ifadelerle dile getirir:

“[...] kaçıklar, şaşkaloşlar ve aptallar da dâhil olmak üzere, kendi düşüncelerini anlatmak için değişik sözleri bir arada düzenleme ve onlardan bir söylev meydana getirme becerisinden mahrum bir insan olmaması; bunun tersine, doğuştan ne kadar mükemmel ve talihli olursa olsun buna benzer bir şey yapabilecek başka bir hayvanın da bulunmaması çok dikkat çekicidir. Bu durum hayvanlardaki bir organ eksikliğinden kaynaklanmaz, zira saksağanların ve papağanların da bizim gibi sözler sarf edebildiği, bununla birlikte bizim gibi, yani söylediklerini düşündüğüne şahit olarak konuşamadığı görülür [...] bu da hayvanların akıllarının insanlardan daha kıt olduğunu değil, büsbütün akılsız olduğunu gösterir (Descartes, 2015, 55).”

Descartes'ta, tıpkı düşünce gibi, yalnızca insanda bulunduğu inanılan dil yetisi, insanı hayvandan ayırmanın ölçütlerinden biridir. Bir hayvan ne yaparsa yapsın dil yetisine asla sahip olamayacaktır. Dolayısıyla hayvan ile insan arasındaki temel farklar, zihinsel ve dilsel yetiler bakımından insanın derece yönüyle hayvandan daha yüce olmasından kaynaklanmaz; çünkü hayvan büsbütün bu yetilerden mahrumdur. Nitekim Descartes'a göre hayvan ile insan doğaları gereği bambaşka varlıklardır (2015, 56).

Descartes, hayvanların kendi türleri arasında konuşma benzeri bir iletişim sistemine sahip oldukları yönündeki klasik düşünceye karşı çıkar. Altınörs'ün de belirttiği gibi (Descartes, 2015, 56 [31.Dipnot]), bu düşüncenin savunucuları arasında gördüğü Montaigne ve Charron, Descartes'ın, görüşlerine özellikle karşı durduğu kişilerdir. Altınörs, Descartes'ın Newcastle Markisi'ne hitaben 23 Kasım 1646 tarihli mektubunda Montaigne ve Charron'un hayvanların dili olduğu yönündeki görüşlerine karşı çıktığını aktarır (Descartes, 2015, 56 [31.Dipnot]). Gerçekten de Montaigne *Denemeler*'de *İnsanlar ve Hayvanlar* başlıklı bölümde “Hayvanlar arasında enikonu bir haberleşme olduğunu açıkça görüyoruz; yalnız aynı türden olanlar değil ayrı türden olanlar da birbiriyle anlaşabiliyorlar” diye yazar. Sonra da görüşlerini bunun üzerine geliştirmeye devam ederek “At, köpeğin bir çeşit havlamasından kızgın olduğunu anlar; başka türlü bir havlamasıysa hiç ürkütmez onu” der (Montaigne, 1999, 205). Altınörs, Descartes'ın hayvanların kendi aralarındaki iletişim biçimlerinin bir dil oluşturmaktan uzak olduğuna inandığını yine Descartes'ın *Newcastle Markisi'ne Mektup*'una dayandırır. Mektupta Descartes, hakiki bir konuşmanın iki ölçütü olduğunu vurgulamaktadır; “1.Kullanılan işaretler, belirli bir duruma uygun olmalıdır; 2.Sözler veya işaretler etkilenimlerden kaynaklanmamalıdır” (Descartes, 2015, 56 [30.Dipnot]).

Descartes'ın insan ile hayvan arasında ortaya koyduğu bu kesin ayrımlar onun felsefesinin sonuçları olarak ele alınabilir. Nitekim insanın “akıllı ruh”a sahip olması ve hayvanların ise ondan mahrum mekanik yaratıklar olması da yine bu sonuçlardandır. Hayvanların, bazı becerileri – örneğin bir arının bal peteği yapması – insanlardan çok daha iyi biçimde yapabiliyor olması, onların akıl sahibi varlıklar olduğunu göstermez. Onlar, “tıpkı, sadece çarklardan ve yaylardan müteşekkil olup da bütün dikkatimize rağmen vakti bizden daha doğru hesap edebilen duvar saatleri”

gibidirler (Descartes, 2015, 57). Ayrıca insanın özsel niteliklerinden biri olarak dili ele alması Descartes'tan sonra dil üzerine çalışma yapan çevrelerde önemli bir argüman olarak gelişir. Noam Chomsky'nin Descartes'tan ilhamla, ondan yüzyıllar sonra, insan türüne özgü bir yeti olarak dili merkeze alması, buna en iyi örnektir.

Descartes'ın düşüncesinde ayrı bir töz olarak var olan zihin/düşünce, Kartezyen düşünce geleneği içerisinde ve yine Kartezyen geleneğe bağlı olan Port-Royal Okulu'nda önemli yankılar uyandırır. Kartezyenizm, Descartes'ın insanın birbirinden farklı iki tözü olduğu tezi üzerine yoğunlaşarak düalist görüşün yankılarını geniş çevrelere yaymış, Port-Royal Okulu da dil ve düşünce arasındaki bağa ilişkin değerli çalışmalarda bulunmuştur. Noam Chomsky'nin görüşleri bu çerçevede gelişmiştir.

Descartes'ın felsefesi, skolastizmden ayrı düşünülmemelidir. Bununla ilgili olarak Erişirgil, skolastizmin din ve felsefenin bir çeşit birleşimi olduğunu, onun yerine geçecek olan felsefenin de dine dayalı olarak oluşturulmasının cazip olduğunu söyler. Ona göre, Descartes'ın felsefesi buna uygundu. Bu yüzden Fransız kilisesinin Bossuet, Fenelon gibi iki büyük ismi ve Arnauld, Nicole gibi Jansenistler Kartezyenizmin samimi ve şiddetli savunucuları oldular ve felsefi düşünceye önemli hizmetlerde bulundular (Erişirgil, 2006, 66). Erişirgil'in Jansenist Kartezyenler olarak adlarını andığı Arnauld ve Nicole, Port-Royal Okulu düşünürleridir.

1.1.4. Port – Royal Okulu Düşünürlerinde Dil ve Zihin İlişkisi¹

Port – Royal Okulu, çalışmalarını dil üzerinde yoğunlaştıran bir grup Kartezyen düşünürün Port-Royal Manastırı çevresinde doğan okuluna verilen isimdir. Altınörs, Port – Royal Okulu düşünürlerinin isimlerini “Antoine Arnauld (1612-1694), Pierre Nicole (1625-1695) ve Claude Lancelot (1615-1695)” olarak sıralar (2014, 106). Port – Royal Okulu Kartezyen felsefenin kabulleri çerçevesinde bir dil felsefesi ve dilbilim oluşturmuşlardır. Port – Royal Manastırı çevresinde verilen yenilikçi eğitim, Descartes'la birlikte skolastik felsefenin yerini alan düşünce yapısının makul

---

¹ Bu bölüme ait önceki alt başlıklarda ifade bakımından “idea ve dil” veya “zihin ve dil” biçiminde bir sırayı izlememize rağmen, bundan sonrakilerde “dil ve zihin” biçiminde bir sırayı izlemeyi tercih ettik. Bunun nedeni, önceki düşünürlerde dil sorununun diğer tartışmalar içerisinde tamamlayıcı bir rolünün olması, ancak bu alt başlıktan sonraki düşünürlerde ise başat bir sorun olarak ele alınmış olmasıdır.

bulunup benimsenmesinde etkili olmuştur. Bu okulun düşünürleri, klasik anlayıştan farklı bir tavır takınarak yerel dillerin dışarıda tutulduğu bir eğitim anlayışına karşı çıkarlar. Kerimoğlu'nun aktardığı üzere, onlar eğitimi “Latince yapmaya kalkmanın hem işi zorlaştırdığını hem de ezberci bir yaklaşım olduğunu düşünüyorlardı. O nedenle eserleri yerel dillerde de (özellikle Fransızca) yazmışlardır” (2014, 15). Bu okulun düşünürleri, Descartesçı rasyonalizmi benimsemelerinin sonucu olarak, dili aklın kurallarına göre işleyen bir yeti olarak ele alırlar. “Kendi doğasının kurallarına göre işleyen zihin” varsayımı, onların Kartezyen tavırlarının bir ifadesidir. Bu okulun düşünürlerinden Lancelot ve Descartes’ın öğrencisi Arnauld tarafından yazılan *Grammaire Générale et Raisonné* (Genel ve Rasyonel Gramer) (1660) adlı eser için Caner Kerimoğlu, “bu okulun manifestosu” ifadesini kullanır (2014, 15). Nitekim bu eserde Port – Royal düşünürleri, bir gramer teorisi ortaya koymuşlardır. Bu teoriye göre bütün doğal diller, genel dilsel kurallara göre işler ve tüm dillerde ortak olan genel gramer ilkeleri tarafından yönetilir. O halde asıl amaç tüm dillerde ortak ve genel olan bu gramer ilkelerini ortaya koymaktır. Kerimoğlu, Port – Royal düşünürlerine göre dilbilgisinin bir kurallılık bütünü değil bir etkinlik olduğunu ve bütün dillerin aynı ilkelere dayandığını belirtir (2014, 15). Onlara göre diller birbirinden farklı olsalar bile esas olan, dilin ilkelerini belirleyen zihindir. Bunun sonucu olarak Port – Royal gramer teorisine göre iki tür sözcük vardır: düşüncelerin yerine geçenler ve işlemlerin yerine geçenler (Kerimoğlu, 2014, 15). Öyleyse sözcükler de zihinle ilgili olanlar ve bedenle ilgili olanlar biçiminde birbirinden farklı türlere ayrılmıştır.

Altınörs, Port – Royal düşünürlerinin, işaretleri, “doğal olanlar” ve “sonradan icat edilmiş olanlar” diye ikiye ayırdıklarını aktarır (2014, 108). Buna göre doğal işaretler, insanın hayal gücüne bağlı olmayan işaretlerdir ve bir cismin aynada yansıyan görüntüsü buna örnek gösterilebilir. Sözcükler ise icat edilmiş işaretler grubuna girer ve sözcüklerin temsil ettikleri şeylerle ya uzak bir bağlantısı vardır ya da aralarında herhangi bir bağlantı yoktur. “Kelimeler, insanların ruhunda cereyan eden şeyleri simgelemek için meydana getirdiği işaretler olan seçik ve eklemli seslerdir” (Antoine & Nicole, 1992 Akt. Altınörs, 2014, 108). O halde Port – Royal düşünürleri için zihindeki idealar, cisimlerin insan fantezisine bağlı olmayan doğal işaretleriyken sözcükler ise zihindeki ideaların yani düşüncenin icat edilmiş

işaretleridir. Sonuç itibarıyla sözcükler, yani dilsel üretimlerimiz, Port – Royal düşünürlerine göre düşüncenin ifadesi olarak görülür.

Port – Royal Okulu’nda Kartezyen düşüncüyü esas alarak oluşturulan gramer teorisi, özellikle de *Grammaire Générale et Raisonné* (Genel ve Rasyonel Gramer) (1660) adlı eserde öne sürülen “bütün dillerin ortak ve genel ilkelere göre işlediği” tezi, Leibniz’i, sonraki dönemlerde Humboldt gibi dil üzerinde çalışmalarda bulunmuş düşünürleri ve Avrupa dilbilimini derinden etkilemiştir. Bu anlayış, yüzyıllar sonra Noam Chomsky’nin “evrensel dilbilgisi” kavramını ortaya atmasında temel hareket noktalarından biri olmuştur. Chomsky, *Cartesian Linguistics*’te “*Deep and Surface Structure*” başlıklı bölümde, dilsel ve zihinsel süreçlerin hemen hemen benzer olduğu varsayımına sahip olan “Kartezyen Dilbilimi” adı verilen çizgideki Port – Royal’i anar ve Port - Royal gramerinin zihni temele alan düşüncelerine yer verirken şu ifadelere yer verir:

“Port – Royal, *Grammar*’da zihnimizin üç işlevi olduğu gözlemiyle sözdizimi tartışmalarına başlar: düşünme, karara varma ve sonuca varma. [...] Kavramların kararlarda kombine edildiği şekillerden, *Grammar*, onun herhangi bir olası dilbilgisinin genel formu olmak için aldığı sonucunu çıkarır ve duygularımızı ifade ettiğimiz doğal yapıyı ayrıntılı bir şekilde ele alır. Evrensel bir dilbilgisi geliştirmek için daha sonraki girişimler aynı çizgi boyunca ilerler (Chomsky, 2002a, 72).”

Port – Royal düşünürlerinin öne sürdüğüne göre bir dilsel kullanımın anlamı sadece sözsel kısmı ile açıklanamaz. Bu sözsel kısım ancak zihin tarafından belirlenen ilkeler tarafından mümkün hale gelir. Dolayısıyla bir dilin doğal kullanımının sözsel kısmı aslında beraberinde birçok anlamı da getirir. Kerimoğlu, Port – Royal Okulu’nun ünlü “*Görünmeyen Tanrı görünen dünyayı yarattı.*” (Invisible God has created the visible world) cümlesini buna örnek verir (2014, 16). Buna göre “*Görünmeyen Tanrı görünen dünyayı yarattı.*” cümlesi aslında derinde üç yargı içerir: (1)Tanrı görünmezdir. (2)Tanrı dünyayı yarattı. (3)Dünya görünür. Bu üç yargı tek bir cümleye içkindir. Öyleyse dilin doğal kullanımındaki sözsel durumun ardında zihinde bulunan derin anlamlar ve dilsel durumu belirleyen genel ve ortak ilkeler vardır. Bu cümle Chomsky için önemli bir dayanak oluşturur. Chomsky, *Cartesian Linguistics*’te “*Deep and Surface Structure*” başlıklı bölümde “derin yapı” kavramına ilişkin açıklamalarını Port – Royal’in *Grammaire* adlı eserinden aktardığı bu cümleye dayandırır (2002a, 74). Chomsky, “evrensel dilbilgisi” kavramını Port – Royal’in tüm diller için geçerli

olduğuna inandığı “genel ve ortak ilkeler” tezinden yola çıkararak geliştirmiştir. “Evrensel dilbilgisi” kavramının yanında Port – Royal’in tezleri, Chomsky’nin üretici-dönüşümsel dilbilgisi kuramı için de önemli bir kaynak durumundadır. Nitekim üretici-dönüşümsel dilbilgisi kuramının temel iki kavramı olan “derin” ve “yüzey yapı” (deep & surface structure), yukarıdaki ünlü cümlelerinde görüldüğü gibi Port – Royal düşünürlerinin 17. yüzyılda ortaya koyduğu tezlerin yeniden yorumlanması ve geliştirilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

1.1.5. Leibniz’de Dil ve Zihin İlişkisi

Leibniz, en çok etkilendiği filozoflardan biri olan Descartes gibi o da bir töz felsefesi oluşturmuştur. Leibniz, Descartes gibi iki töz değil, adına “monad” dediği “tabiatın hakikî atomları ve tek kelimeyle şeylerin unsurları” (2011, 98) olarak görüdüğü sayısız töz olduğunu düşünür. Ona göre evrende bir ezeli ahenk vardır ve bu ahenk evrendeki her şey için geçerli olduğu gibi insan ruhu ve bedeni için de geçerlidir. Leibniz, bedeninin ruh ile ve ruhun da beden ile olan ilişkisini bu ezeli uyum anlayışıyla çözmeye çalışır. Onun bu anlayışı Descartes’ın düşünceleriyle örtüşür. Ona göre ruh ve beden arasındaki ilişki ruhun, zihinsel bedeninin ise fiziksel ve mekanik olan bir işleyişi vardır. Bu ikisi başından beri birbiriyle tamamen örtüşecek biçimde uyum içindedir. Leibniz’e göre ruh ile beden arasındaki bu uyum, bir saati tarafından önceden kurulmuş iki ayrı saatin birbiriyle tamamen aynı ve uyumlu işlemesi gibidir (Erdem, 2007). Dolayısıyla ruh ve beden arasındaki uyum da Tanrı tarafından kurulmuş ezeli bir uyumdur. Erdem (2007), buradan, Leibniz’e göre beden olmadan ruh, ruh olmadan beden olamayacağı gibi bazı işaret ve semboller de olmadan düşünmenin olamayacağı sonucunu çıkarır.

Evreni ontolojik olarak monadlar düşüncesiyle açıklamaya alışan Leibniz, zihni öne çıkaran rasyonalist bakışa sahiptir. Bilindiği üzere rasyonalizm “ister zihinsel ister zihin dışı olsun, şeyler hakkında bilgi edinmenin en iyi yönteminin zihnin ve mantık süreçlerinin kullanımı olduğunu iddia eder” (Moseley, 2010, 223). Platon’dan Descartes’a, Leibniz’e kadar genel olarak rasyonalist gelenek, zihinde temellendirilmeyen, rasyonel süreçlerden geçmeyen bilgiyi eksik bulur. Bilgide evrenselliğe ancak zihin yoluyla varılabilir. Bu bakımdan rasyonel olarak en yetkin bilim matematiktir. Herhangi bir alanda en doğru bilgiye ulaşmanın yolu matematik

bilimini model almaktan geçer. Bilgilerimizin “evrensel” anlamda doğruluğu matematiğe benzediği ölçüdedir.

Zihinsel süreçleri öne çıkaran bakış açısıyla Leibniz, insanın doğasına içkin zihinsel ilkelerin var olduğunu düşünür (Altınörs, 2009, 39). Bu ilkeler doğuştandır ve duyulardan gelmesi imkânsızdır. Bu iddialar, Leibniz’in doğuştancı düşüncelerinin sonucudur. Leibniz, insanın dünyaya gelirken belli yetenek ve donanımlarla geldiğini düşünür. Bu nedenle Locke’un, insan zihnini doğuştan “boş bir levha” olarak gören düşüncesi onun için kabul edilemezdir. Locke’un düşüncelerine eleştiriler yapan Leibniz insanın doğuştan yetileri nedeniyle duyularla elde etme tezi ile açıklanamayacak kadar geniş bir bilgi ve davranış yelpazesine sahip olabileceği üzerinde durur. Bu yetiler tüm insanlarda vardır. Bu yüzden insan zihninin işleme biçimi ortak ve genel bazı ilkelere göredir. İnsanın doğuştan getirdiği yetilerine bağlı olarak “bilincinde olduğu ve olmadığı” algı türleri vardır (Altınörs, 2009, 42). Leibniz’e göre bilincinde olmadığımız algılar bunların var olmadığı anlamına gelmez. Dolayısıyla insanın zihinsel olarak da elde ettiği ya da ortaya çıkardığı birçok bilgi ve beceri, doğuştan getirilen yetilere bağlı olarak farkında olunmayan bilgi ve becerilerdir. Bu nedenle bunların gerçekleşmesini dışsal verilere dayalı bir algılamaya ile açıklamak yanlıştır. Leibniz, ideaları, “başlangıçta akıllı ruha Tanrı tarafından verilmiş” ifadeler olarak tasvir eder (Altınörs, 2009, 45). Bu nedenle Leibniz ideaların dışsal uyaranlardan gelen verilerle elde edilebileceğini yanlıştır. Ona göre “zihin ideaları” deneyim sonucunda elde edilemez, bunlar doğuştan idealardır.

Leibniz, dil konusuna özellikle yönelmiş ve dil felsefi anlamda etkili bir düşünce sistemi oluşturmuştur. Yazılarında anadil problemleri, etimolojik köken, dilsel ifadelerin biçimi ve anlamı, dillerdeki ortak ve genel ilkeler, ideal dil vb. pek çok konuyla ilgilenmiştir. Ona göre insan dili zihinsel olanın ifadesi ve “anlama yetisinin aynası”dır (Altınörs, 2014, 117) . Leibniz, dil ile ilgili çalışmalarını “etimolojik” ve “formel” (biçimsel) olmak üzere iki bakış açısıyla yapar (Altınörs, 2009, 54). Etimolojik çalışmalarında kelimelerin tarihsel oluşumunu ve diller arasındaki akrabalık ilişkilerini incelerken biçimsel çalışmalarında ise farklı dillerde ortak olan anlamlandırmalara odaklanır. Ona göre dillerde kavramların mantıksal açıdan değişmeyen “biçimsel anlamları” vardır. Bu görüş Leibniz’in felsefesinde tıpkı tüm insanların ortak zihinsel ilkelere sahip olması gibi, dillerin de ortak köklerinin ve

ilkelerinin olduğu yönündeki temel kabullerden birinin ifadesidir. Leibniz'e göre diller ortak bir kökenden gelir. Bu nedenle tüm yerel dillerin evrensel anlamda belli ortaklıkları vardır. Ona göre dünya üzerindeki tüm yerel diller ortak bir kök dil olarak Âdem dilinden türemiştir; göçler, coğrafi etkenler, telaffuzu daha kolay olan seslerin zamanla zor olanların yerini alması vb. nedeniyle, Âdem dili tarih boyunca değişerek çeşitlenmiştir (Altınörs, 2009, 61).

Leibniz doğal diller ile ilgili çalışmaların yanında yapay, ideal bir “evrensel dil” geliştirmeye de çalışmıştır. Böyle bir çaba içine girmesi, Leibniz'in doğal dilde kavramların anlam karışıklıklarından kaynaklanan iletişim problemlerinin yaşanmasını önlemek ve insanın zihinsel bilgi ve durumların çok hızlı ve hataya yer vermeden işlenmesini sağlayacak bir “evrensel karakteristik” (Altınörs, 2014, 119). Leibniz ideal dil projesini, matematik bilimini model alarak tasarlamaya çalışır. Altınörs, onun ideal dil için matematiksel modellemesini “İnsan akıllı hayvandır” önermesini alıntılıyarak örneklendirir. Buna göre “İnsan akıllı hayvandır” önermesinde “akıllı” kavramı için 3 sayısı, “hayvan” kavramı için de 2 sayısı kullanılırsa, bu önerme $3 \times 2 = 6$ biçiminde sembolleştirilebilir. “İnsan” kavramının karakteristik 6 sayısını asal çarpanlarına ayırdığımızda da bu kavramın bileşenleri olan 3 ve 2'yi, yani “akıllı” ve “hayvan”ı elde ederiz (Altınörs, 2014, 119). Leibniz böyle bir yaklaşımla hesaplanabilir bir ideal dil anlayışını, kavramların anlam karışıklıklarını gidermek amacıyla oluşturmaya çalışmıştır. Bu, rasyonalist geleneğin, matematiği ideal bilim olarak görüp örnek alma tutumunun bir ifadesidir. Leibniz için de matematik bilimlerin en rasyonel olanıdır. Leibniz'e göre matematik bilimi nasıl insanlar arasında ortak ve evrensel bir dil gibi işliyorsa, tüm insanların ortak kullanabileceği ideal evrensel bir dil yaratmak da mümkündür. Ona göre, “Tanrı'nın insanlara bu iki bilimi (matematik ve geometri) bahşetmiş (bestowed) olması, insanların zihninde bu iki bilimin kendisinin sadece bir gölgesi olduğu daha büyük bir sırrın bulunduğunu gösterir” (Erdem, 2007). Ancak Leibniz'in bu projesi, sembolik mantık çalışmalarının önünü açmış olsa da gündelik yaşamda kullanılması mümkün olmadığı için dil haline gelecek bir çalışmaya dönüşmemiştir.

Leibniz'in dillerin kökeninde evrensel ilkelerin bulunduğunu ve bütün dillerin tek bir kökenden türediği yönündeki düşünceleri, Chomsky'nin çalışmalarında –her ne kadar dillerin tek bir kök dilden türediği düşüncesini vurgulaması da- önemli bir

kaynak oluşturur. Leibniz’de dillerin temelinde yatan ortaklık, onların “Âdem dili”nden türemesinden kaynaklanmaktadır. Ancak Chomsky, dillerin tek bir kök dilden türediği iddiası yerine, bütün insanlarda doğuştan gelen dilsel beceriler geliştirme potansiyelinin olduğu iddiasını öne sürmüştür. Her ne kadar böyle bir ayırım varsa bile, yine de Chomsky’de evrensel dilbilgisi kavramının kuramsal gelişimi bakımından Leibniz’in dil çalışmalarının yeri büyüktür.

1.1.6. Humboldt’ta Dil ve Zihin İlişkisi

Dil felsefesinde ortaya attığı sorularla önemli bir etki uyandıran Humboldt, özellikle de dil ve kültür arasındaki bağı ortaya koymaya yönelik çalışmalarıyla adından söz ettirmiştir. Bunun yanında, Humboldt’un dilleri sınıflandırmaya yönelik ve karşılaştırmalı dil araştırmaları üzerine yazdıkları, hem dil felsefesi, hem de dilbilimsel araştırmalarda önemli bir kaynak oluşturur.

Humboldt, dili bir “etkinlik” olarak görmesi bakımından kendinden önceki dil anlayışlarından önemli ölçüde ayrılır. Altuğ’a göre “Humboldt, ilkin, dilin araçsal statüsünü yerinden ederek; dil ve düşünme özdeşliğinde yatan imkânları bulgulamaya yönelir” (2013, 63). Humboldt’un bu anlayışı onun dili durağan bir nesne olarak değil, sürekli değişen canlı “organik bir varlık” olarak görmesinden kaynaklanır. Humboldt’a göre dil sürekli bir yaratımdır. Ancak bu yaratım onun “ideler alanını işlemeye eğilimli” olmasıyla mümkündür (Kula, 2012, 38). Bu nedenle dil düşüncede var olanın işlenmesiyle oluşur. Ancak aynı zamanda düşünceyi oluşturan da dildir. Humboldt, dilin ortaya çıkmasını, insanlığın içsel bir ihtiyacı olarak görür. Ona göre dil yalnızca toplumsal hayatın gündelik ihtiyaçları için kullandığı bir araç değil, insanın doğasında bulunan zihinsel güçlerinin gelişimi ve bunların bir dünya görüşüne ulaşması için gereklidir (Humboldt, 2011, 114). Bu bakımdan Humboldt’a göre dil, yalnızca bir iletişim aracı olarak değerlendirilemez; hem zihinsel olan düşüncenin yaratımı hem de ifadesidir. Dolayısıyla onun için, dil ve zihin arasında sürekli olarak değişen, canlı ve karşılıklı bir etkileşim vardır. Onun bu yöndeki iddiaları temelde Kartezyen düalizminin birebir aynısı olmasa bile kendine özgü bir biçimini benimsediğini gösterir. Ona göre insan zihinsel bir güce sahiptir, ancak bu gücün kökenini açıklamak mümkün değildir. Dil işte bu zihinsel gücün etkinliğidir (Humboldt, 2011, 112-113). Humboldt, bir içsel yani zihinsel, bir de dışsal gerçeklik

ayrımını daha en başından varsayar. Ona göre, dil olmadan hiçbir kavram mümkün olmadığı gibi, hiçbir zihinsel nesne de var olamaz (Altuğ, 2013, 77). Bu ifadeler zihinsel nesne ve dış gerçeklik arasında çizilen ayrımın açık bir ifadesidir. Ayrıca Humboldt'un dilin "düşünme alanını işlemeye eğilimli" olduğu yönündeki ifadeleri de bunu destekler niteliktedir.

Humboldt için dil, bireysel bir insan ürünü değil, toplumsal bir varlıktır. Bir dil her zaman bir ulusa aittir. Toplum olmadan dil, dil olmadan da toplum olmaz (Kula, 2012, 40). Bir etkinlik olarak dil hem ulusların kültürünü oluşturur hem de kültürün taşıyıcılığını yapar. Kültürü oluşturan insandır ve insan yine kültür içinde var olur. Dil de bunun ayrılmaz bir parçasıdır. Dolayısıyla Humboldt için "dil hem bir çıkış noktası, hem de bir erektir" ve ona göre insan "yalnız dil ile insandır; fakat aynı zamanda dili bulabilmek için insan olmak zorundadır" (Kula, 2012, 37). Bu ifadelerden, Humboldt'un, dili bir insan yetisi, türe özgü bir nitelik olarak gördüğü sonucu çıkar. Nitekim kendisi de "dil, insanın genel konuşma yetisi ve gereksinmesinden köklendiğini" söyler (Kula, 2012, 36).

Humboldt'ta, insanda bütün dilleri anlayabilme potansiyelinin bulunduğu ve dillerin formunun ortak olduğu düşüncesi (Altınörs, 2014, 150) önemlidir. Bu düşünceler Descartes'ın ve bütün bir Kartezyen düşünce geleneğinin benimsediği düşüncelerdir. Humboldt, insanda bütün dilleri anlayabilme potansiyelinin var olduğunu söylerken dilin insana özgü bir yeti bir olduğunun altını çizer. Ona göre dil, insana özgü bir yeti olarak belli bir insan topluluğu içerisinde gelişir. Ancak en ilkel toplulukların dili dahi en gelişmiş toplulukların dilinin sahip olduğu bütün biçim özelliklerine sahiptir (Kula, 2012, 48). O halde dillerde biçimsel olarak bazı ortaklıklar vardır. Diller birbirinden tamamen bağımsız olgular değil, ortak bazı ilkelere göre işleyen ve birinin diğerine göre üstün olmadığı, ancak kullanımda farklılaşan sistemlerdir. Humboldt'un dillerin biçimsel ortaklıklarına yaptığı vurgu, Port-Royal düşünürlerinin ve sonrasında Leibniz'in dillerin ortak ilkeleri olduğu yönündeki iddialarla örtüşür. Daha sonraları Chomsky'de "evrensel dilbilgisi" biçiminde ortaya atılan kavram da bu gelenekten beslenir. Bu geleneğe göre diller kullanımsal farklılıklarına rağmen temelde ortak evrensel ilkelerle yönetilir ve ortak biçimsel özelliklere sahiptir. Bu yüzden bir dilin diğerine üstünlüğü yoktur; bütün diller aynı düzeyde biçim özelliklerine sahiptir.

Humboldt'un ileri sürdüğü bir diğer önemli düşünce de dilsel üretimlerin sınırsızlığıdır. Buna göre, herhangi bir dilin sahip olduğu sınırlı sayıda malzemeyle sınırsız sayıda cümle üretmek mümkündür. Humboldt *Dil Yapılarının Çeşitliliği* yazısında “dil bize sonsuz bir ayrıntılar dizisi sunuyor” der (2011, 137). Humboldt'a göre, söylenen her şey, ya söylenmeyi oluşturur ya da onu hazırlar; çünkü dili kullanan kişi dilin yerleşik kurallara tabi olan öğelerini sınırsız bir biçimde yeniden ilişkilendirme yeterliliğine sahiptir (Kula, 2012, 35). Yani kurulan bir cümle, dilde var olan sınırlı sayıda malzeme ile ve belli bir sözdizimi içerisinde kurulur; ancak bu sınırlı malzeme değişik kombinasyonlarla sınırsız üretime uygundur. Kurulan cümle daha önce hiç kurulmamış tamamen yeni bir cümle olabilir.

Humboldt'un dil görüşleri, 20. yüzyıldan sonra en çok etkili olan birbirlerine zıt iddialarla ortaya çıkan iki farklı dilbilim yaklaşımının temel tezlerinde ilham kaynağı olmuştur. Humboldt'un biçim vurgusu, dillerin ortak özelliklerinin olduğu gibi iddiaları, Saussurecü yapısal dilbilim üzerinde etkili olmuştur. Öte yandan onun içsel dil durumlarına dikkat çekmesi, dilin yaratıcı ve evrensel yönünü öne çıkarması, dilin sınırlı sayıda malzeme ile sınırsız üretime imkân tanıdığını söylemesi vb. iddiaları da Chomskyci üretici dilbilim (ya da üretici dilbilgisi) üzerinde etkili ve yönlendirici olmuştur. Saussure'ün yazılarında Humboldt'un bu etkisine özel bir vurgu olmamasına rağmen bu etkinin olduğu görülmektedir. Chomsky ise yazılarında yeri geldikçe Humboldt'un düşüncelerinden etkilendiğini dile getirir.

1.1.7. Saussure'ün Dilbilimsel Yaklaşımında Dil ve Zihin İlişkisi

Cenevre Üniversitesinde verdiği dilbilim derslerine katılan öğrencilerinin defterlerinden derlenerek *Genel Dilbilim Dersleri* adıyla kitaplaştırılan Saussure'ün görüşleri çağdaş dilbilimi, dil felsefesini derinden etkilemiştir. Saussure, genel olarak yapısalılık felsefesinin ve dilbilimde yapısalcı yaklaşımın en önemli kuramcısı ve uygulayıcısı olmuştur. Dili, ilk defa sınırları bilimsel olarak çizilmiş bir olgusal malzeme olarak ele alıp inceleyen de odur. *Yapısalcılık* adlı yapıtında Yücel, “Saussure'ün ilk çabası ele aldığı konuyu sınırlamak, böylece, daha tanımlanmamış bir nesne üzerinde felsefeye girişmek [...] yerine, içkin gerçeğini kavramaya yönelmek, onu kendisi olmayan şeylerden ayırmak olur” der (2015, 29-30). Ancak bunu yaparken bile Saussure'ün çok etkili bir “felsefeye giriştiği” çok açıktır.

Saussure, ilk olarak dilin bilimsel bir inceleme konusu olma gerekliliğini dile getirir ve ona göre dili bilimsel bir olgu olarak ele alan, dile “kendisiyle” ve “kendisi için” açıklamalar getirebilecek bir bilime yani “dilbilim”e ihtiyaç vardır. Ona göre bu bilimin görevleri “bütün dilleri betimlemek, bu dillerin tarihini incelemek” , “bütün dillerde sürekli ve evrensel olarak kendini gösteren güçleri araştırmak, tarihin bütün özel olaylarını açıklayabilecek genel yasaları bulmak” ve “kendi sınırlarını çizmek ve kendi kendisini tanımlamak”tır (Saussure, 1998, 34).

Saussure’e göre dilbilimin konusu ancak dil olabilir. Ancak dil de dil yetisinin bir parçasıdır. Saussure, dilyetisi (langage), dil (langue) ve söz (parole) kavramlarının birbirine karıştırılmaması gerektiğini vurgulayarak bunları birbirinden ayırır (1998, 38). Buna göre dilyetisi, hem bireysel, hem de toplumsal yönü olan ve insan dilinin var olma nedeni olan bir yetidir. Dolayısıyla Saussure’ün dilyetisi olarak kullandığı “langage” sözcüğü aslında insanın konuşma yeteneğini ifade eder. Bayrav, Fransızcadaki bu sözcüğün önceleri insandaki konuşma yetisini karşıladığını fakat zamanla anlamının genişlemesiyle konuşma dışındaki sistemleri de (sanat, politika vs.) karşıladığını belirtir (1998, 17-18). Dilyetisi, hem birbirine karşıt iki yönü barındırması, hem de fiziksel, fizyolojik, zihinsel vb. birçok alana açılması nedeniyle tümüyle bilimsel bir olgu olarak incelenemez (1998, 38). Bu yüzden bilimsel olarak ele alınabilecek olan, dildir. Saussure için “Dili sözden ayırmak demek: 1. Toplumsal olguyu bireysel olgudan; 2. Temel olguyu ikincil, az çok da olsa rastlantısal nitelikli olgudan ayırmak demektir” (1998, 43). Dile karşılık söz ise “bireyin egemenliği” altındadır. Söz tek tek bireylerin “kişisel istenç ve anlayış edimidir” (1998, 44). Bu nedenle söz, bir olgu olarak sabitlenip incelenmekten çok, rastlantısal özelliktedir. Rastlantısal olanın bilimsel bir olgu olarak ele alınması doğru bir yöntem olmaz. O halde dilbilimin konusu, dil yetisinin bireysel alanının dışında kalan toplumsal yönünü oluşturan dil olmalıdır.

Saussure, dilin konuşan kişinin bir işlevi olmayıp edilgen biçimde belleğine aktardığı ürün olarak görür (1998, 43). Ona göre dil, bireysel etkin yaratımın ürünü değildir. Dile karşılık söz bireysel ve rastgeledir. Söz kişinin akıl ve iradesini kullanmayı gerektirirken dil edilgen bir bilgidir; yabancı bir dili konuşamayan birinin onu anlayabiliyor olması bunu örnekler (Bayrav, 1998, 44) Birey, toplumsal dil sistemini edilgen biçimde belleğine aktarır ve dili değiştirme girişiminde bulunamaz.

Buna karşılık söz ise “bireysel istek ve anlayış edimi”dir (Saussure, 1998, 44). Saussure, bireyin, anadilini de başkalarının konuşmalarından duya duya ve sayısız denemelerden sonra beynine yerleştirdiğini söyler (1998, 50). Onun bu görüşleri daha sonra Chomsky’nin öncülük ettiği dilbilim akımı çevrelerince yoğun eleştirilere maruz kalacaktır.

Saussure’e göre dil, topluma katılan her bireye toplum tarafından dağıtılan bir sözlük gibidir (1998, 51). Saussure’ün dili “verili bir şey” olarak gördüğü açıktır. Dil için belirleyici ve sınırlayıcı olan şey, toplum tarafından bireylere dağıtılmış bir “sözlük” olmasıdır. Bu yüzden onun yaratımına bireyin katılması mümkün değildir. Çünkü dil, toplum içinde evrimleşerek son halini almıştır. Saussure’ün dil için kullandığı satranç analogisi de onun bu kurallı verilmişliğini göstermek içindir. Buna göre dil satranç gibidir: Kuralları önceden bellidir ve oynayan kişi o kurallara uymak zorundadır. Bu oyunu oynayanların her bir kullanımı oyunun uygulamasıdır. Saussure, dilde iç ve dış özellikler olduğunu ve bunun da yine satranç oyunu ile benzerlik gösterdiğini söyler. Satranç oyununun hangi topluma dayandığı, oyun için bir dış özellikken, oyunun kendisini ilgilendiren kurallar vs. ise iç özelliklerdir. Dış özellikler iç özellikleri veya oyunu etkilemez. Oysa iç özelliklerdeki en küçük bir değişiklik tüm oyunu etkiler. Dil için de iç özellikler değişikliği yaratan özelliklerdir (1998, 55).

Saussure, kendisinden önceki dil araştırmacılarından farklı önemli bir ayrıma gider: artsürem ve eşsürem. Bu iki kavram onun dilbilimsel yöntemini de ortaya koymasından önemlidir. Ona göre “eşsürem dil durumunu, artsürem ise bir evrim aşamasını belirtecektir” (1998, 129). Artsürem dilin tarihsel evrimini karşılar. Oysa eşsürem dil kullanımında bireylerin “tanıklığına” başvurmadır. Saussure, dil olgularının incelenmesinde konuşan kişi için dil olgularının tarihsel evriminin ve ardışıklığının önemli olmadığına dikkat çeker. Bu yüzden dilbilimcinin odağında tarihsel ardışıklık değil, dilin konuşulduğu andaki eşsüremli olgular olmalıdır. Yani dil araştırmalarının, artsüremli değil, eşsüremli bir yöntemi olmalıdır. Saussure’e göre “(dilbilimci) konuşan bireylerin bilincine ancak geçmişini yok sayarak girebilir. Tarihi işe karıştırmak, olsa olsa (dilbilimcinin) düşüncesini bulandırır” (1998, 129). Bu yüzden o, inceleme yönteminin temeline eşsüremli olguları alır.

Dili bir sistemsal yapılar kümesi olarak kabul eden Saussure’ün biçim vurgusunda kuşkusuz Humboldt’un etkisi büyüktür. “Humboldt’un biçime yaptığı

vurgu, Saussure'ü yankılar gibidir” diyen Altuğ da Humboldt ile Saussure arasında dilde biçimi önemsemeleri bakımından bir paralellik görür (2013, 72). Öte yandan Saussure, dilbilimin görevlerini belirlerken “bütün dillerde sürekli ve evrensel olarak kendini gösteren güçleri araştırmak, tarihin bütün özel olaylarını açıklayabilecek genel yasaları bulmak”tan söz etmişti. Bu Saussure'ün dillerde evrensel ve ortak yönler bulunduğu yönündeki düşüncesinin bir çıkarımıdır. Dillerin birbirine benzeyen yönlerini dilbilimsel olarak ortaya koyma çabaları Port – Royal Okulu düşünürlerinden beri vardır. Leibniz ve Humboldt'un çalışmalarında da bu çaba açık bir biçimde görülür. Saussure de, “dilleri gözlemleyip karşılaştırarak onlardaki evrensel yanları ortaya koyabilmek amacıyla dilbilimcinin olabildiğince çok sayıda dil bilmesi gerekir” (1998, 56) derken bu probleme odaklanır. Ona göre dillerin evrensel anlamda bazı ortaklıklar vardır: “Eğer her dil kapalı bir dizge oluştuyorsa, bütün dillerde değişmez birtakım ilkeler bulunması gerekir. Aynı düzeyde kalındığından, bir dilden öbürüne geçildiğinde de aynı ilkelere rastlanır” (1998, 151-152). Bu ifadelerin devamında Saussure, yüzeysel bakımdan çeşitlenseler bile, dillerin bu çeşitliliği altında derin bir birliğin saklı olduğunu söyler. Saussure'ün ve ondan öncekilerin dillerin evrensel ortaklıklarına dikkat çekmesi, daha sonraları Chomsky'nin “evrensel bir dilbilgisi” düşüncesine yönelmesinde önemli bir dayanak oluşturur. Ayrıca Saussure'ün, dillerdeki çeşitliliğin yüzeysel olduğunu, ama dillerin derinlerde bir birliğinin olduğunu söylemesi, kuşkusuz, Chomsky'nin üretici dilbilgisi kuramında “yüzey yapı (surface structure)” ve “derin yapı (deep structure)” ayırımına ilham kaynağı olmuştur.

Saussure'ün yaklaşımını ve genel olarak Saussurecü dilbilim kuramını, Voloşinov, “soyut nesnelcilik” eğilimi olarak tanımlar (2001, 115). Ona göre dili kapalı ve verilmiş bir sistem olarak ele almak dili anlamaktan çok uzaktır. Nitekim dil, sürekli gelişen ve yeniden yaratılan bir eylem modudur. Bu devamlı yaratım süreci Saussure'ün iddia ettiği gibi durağan bir yapı olarak ele alınamaz. Öte yandan Voloşinov'a göre Saussure'ün iddia ettiği; toplumsalın bireysele karşıt olması gibi, dilin de söze karşıt olması; sözün tamamen bireysel bir kendilik olması Saussure'ün ve bütün soyut nesnelci eğilimin görüşlerinin *pseudos proton*'unu (temel yanılgı) içerir (2001, 115). Yani Saussure'ün daha en baştan bunları birer karşıtlık olarak görmesi ve dili, toplumsal; sözü de bireyselin tarafında görmesi onun temel yanılgısıdır. Ayrıca Saussure'ün dil incelemelerinde artsüremliliği bir kenara bırakıp eşsüremliliği esas

alması da Voloşinov'a göre "tarihi, dil sisteminin mantıksal arılığını çarpıtan akıldışı bir güç olarak gören rasyonalizmin ruhuna son derece uygun düşer" (2001, 115). Dili tamamen toplumsal, sözü de bireysel tarafta gören yaklaşımı, dile edilgin katılım fikri, dili verilmiş bir sistem olarak görüşü ve tarihsel olguları dilsel araştırmanın dışında tutan Saussurecü yaklaşım göz önüne alındığında Voloşinov'un eleştirilerine katılmamak mümkün değildir.

Saussure, zihin tartışmalarına girişmemiş olmakla birlikte temel kabuller bakımından bu tartışmanın içerisinde. Her ne kadar *a priori* bilgiyi reddediyor olsa bile Kartezyen düalizminin, zihinsel gerçeklik ile dış dünya gerçekliği ayırımına dayalı derin etkilerini onun yazdıklarından çıkarmak mümkündür. Ona göre dilsel sistemde önemli olan, anlama işitimi imgesinin birleşimidir ve bu ikisi de zihinseldir². Saussure'e göre bir gösterge olan dilsel ifade biri kavram diğeri de işitimi imgesi olmak üzere iki zihinsel öğeden oluşur: Gösteren işitimi imgesinin; gösterilen de kavramın karşılığıdır. Bu iki öğe şu biçimde birleşir: Örneğin "öküz" kavramı, beyinde, "öküz" sözcüğünün seslerinin izi olan işitimi imgesini çağırır. Sonra fizyolojik süreçlerle konuşan için sesletime giren organlar, işiten içinse işitmeye yarayan organlar harekete geçer. Böylece işitimi imgesi ile kavramın zihinsel birleşimi gerçekleşir (Perrot, 1998, 100). Bunların zihinsel yapısı ve gerçekleşen zihinsel süreçler, Saussure'ün zihinsel olanla dış gerçeklik arasında kesin bir ayırım çizdiğini gösterir. Saussure'e göre "toplumun onayladığı ve tümü dili oluşturan birleştirmeler", merkezi, beyinde yer alan gerçekliklerdir. Dolayısıyla bu gerçekliklerin çıkış noktası beyindir ve merkezi de beyindedir (Saussure, 1998, 45). Sonuç olarak merkezi beyin olan düşünce, dil yoluyla ifade edilir.

Saussure'ün dil görüşlerini belirleyen etkenlerin başında, kendi döneminde etkili olan kaba deneyci ve davranışçı tutumların etkisi olduğu açıktır. Saussure, dilin veya diğer herhangi bir insan bilgi veya becerisinin toplumsal yapı içerisinde edilgin olarak "öğrenildiğini" kabul eder. Bu onun aynı zamanda psikolojik bakışını da ifade eder. Dolayısıyla Saussure, dil ile ilgili klasik düşünceden beri birçok filozof tarafından varsayılan herhangi bir *a priori* (önsel) bilgiyi kabul etmez. Genel olarak

---

² Berke Vardar, çevirisinde "mental" sözcüğü için "anlıksal" sözcüğünü seçmiştir. Biz de metin boyunca kullandığımız terimler çerçevesinde bu sözcük yerine, aynı anlamı veren "zihinsel" sözcüğünü seçmeyi uygun bulduk.

ortaya koyduğu dil görüşleri, özel olarak da *a priori* bilgiyi reddetmesi bakımından yüzyılın ikinci yarısında Chomsky tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Hatta denilebilir ki Chomsky, dil çalışmalarındaki kalıcı varlığını Saussurecü yapısal dilbilim eleştirisi üzerinden geliştirmiştir.

1.2. Chomsky’de “Zihin Organı” ve Dil ilişkisi

Chomsky’nin zihin ve dil ilişkisine yaklaşımı, bu iki yetiyi insanda soyut birer organ olarak görme biçimindedir. Chomsky, zihinsel yetilere ilişkin görüşlerde Platon’dan başlayarak kendisine kadar süregelen yaklaşımlara genel olarak katılmakla birlikte; bu yetileri, diğer organlar gibi işleyen birer “organ” olarak görmesi bakımından da bu gelenekten ayrılır. Chomsky, düşüncelerini ilk ortaya attığı 1950’lerden son dönem çalışmalarını şekillendiren Minimalist Program’a kadar zihin kavramını ve bunun dil ile olan ilişkisini bir gelişim süreci içerisinde ele alır. İlk dönem çalışmaları daha çok Descartesçi anlayışa bağlı kalan Chomsky, 1990’lardan sonra görüşlerini, birçok alanda insan beyni üzerinde yapılan çalışmalarla desteklemeye çalışan bir tutum içine girmiştir. Bu nedenle Chomsky’nin sürekli geliştirerek devam ettirdiği çalışmalarda zihnin, bir organ olarak ele alındığı görülür. Dil de zihnin yapısı içerisinde yine kendine özgü yasaları olan bir sistemdir. Chomsky’nin, dil için de zaman zaman “organ” ifadesini kullandığı görülür (2013a, 58). Bu alt başlıkta Chomsky’nin zihin ve dil ilişkisine yaklaşımını bu çerçevede ele alınmaktadır.

Chomsky, zihnin gizemini çözenin en iyi yolu olarak dili görür. Bu nedenle zihinle ilgili sorularını dili merkeze alarak sorar. Ona göre bir dili konuşan kişi, bir biçimde zihninde ve dolayısıyla beyinde belli bir bilgi sistemi oluşturmuş durumdadır. Bu nedenle Chomsky, araştırmalarının temeline oturttuğu dört ana soruyla dil ve zihin üzerine düşüncelerini geliştirir:

- 1- Bir dili bildiğimizde, bilmekte olduğumuz şey nedir?
- 2- Bu bilgi nasıl edinilir?
- 3- Bu bilgi nasıl uygulamaya konur?
- 4- Bilgi sistemlerinin ve kullanımının nöral mekanizmalardaki fiziksel temeli nedir? (Chomsky, 2013a, 74). Chomsky bu sorularla hem bilgi ve zihin sorununa

yaklaşımını hem de bunun dille bağlantısını ortaya koymaya çalışır. Bu sorulardan ilk üçü onun elli yılı aşkın süre çalışmalarıyla özellikle cevaplamaya çalıştığı sorular iken, dördüncü sorunun cevabı ise ona göre, mevcut bilimlerin sonuçlarıyla henüz cevaplanamadığından gizemini korumaktadır.

Chomsky’de zihin kavramı kökleri Platon’a kadar uzanan bir dizi sorun etrafında biçimlenir. Ona göre dünyanın iki büyük problemi vardır. Bunları Chomsky “Platon’un sorunu” ve “Orwell’in sorunu” olarak tarif eder. Platon’un sorunu, “Kullanabildiğimiz kanıtlar bu kadar azken nasıl bu kadar çok şey bilebiliriz?” iken Orwell’in sorunu da “Kullanabileceğimiz kanıtlar bu kadar çokken, neden bu kadar az şey bildiğimizi ve anladığımızı açıklamaktır” (Chomsky, 1986a Akt. Sperlich, 2011, 10). Birinci problem Chomsky’nin bilimsel çalışmalarının temel sorunu ve çıkış noktasını oluştururken ikinci sorun ise onun siyasi eylemci olarak odaklandığı bir sorundur. Chomsky’de zihin ve gerçeklik ilişkisi Platon’un sorunu olarak gördüğü sorun ile ilgilidir. Chomsky de Platon’a katılarak, insanın bu kadar az dışsal veri ile nasıl olup da bu kadar şaşırtıcı düzeyde bilgi ve beceriler elde edebildiğini sorar. Ona göre Platon’un akıl yürütme biçimi, oldukça geçerlidir:

“Platon’un diyaloglarında, kati olmasa bile geçerli bir akıl yürütme vardır: Edindiğimiz bilginin zenginliği, özgüllüğü ve ortak özelliklere sahip oluşu, kişiler arası etkileşim de dâhil olmak üzere edinilen deneyimlerle açıklanabilecek olanın çok ötesindedir. Ve eğer Tanrı’nın marifetini bir yana bırakırsak, bunun içeriden belirlenmiş olması tek ihtimaldir (Chomsky, 2013a, 386).”

Chomsky için edindiğimiz zengin bilgi ve becerilerin önde geleni kuşkusuz dildir. Nitekim ona göre dil edinimi şaşılacak düzeyde ilginç ve incelemeye değerdir ve en önemlisi de insan zihninin derinliklerine inmenin yolu dilden geçer.

Chomsky için zihin ve dış dünya birbirinden ayrı alanlara ait gerçekliklerdir. Bu düşünce, Chomsky’nin büyük önem atfettiği Descartes’ta da vardır. Descartes’ın zihin ve beden için ayrı tözler olduğu yönündeki iddiası, Chomsky’de önemli bazı noktalarda farklılıklar gösterse bile büyük ölçüde kabul görür. Chomsky’e göre Descartes’ın zihin tözünü varsayması bilimsel bir tez olarak ele alınmalıdır. Onun bu düşünceleri 17. yüzyıl felsefe ve bilim dünyasında dünyayı anlama denemeleridir. Bu yüzden ona göre Descartes’ın görüşlerini metafizik ya da “bilim-karşıtı” bir noktada görmek yanlıştır:

“Ben Descartes’ın bir ikinci töz koyutlama hamlesinin, metafizik ya da bilim-karşıtı bir hamle değil gayet bilimsel bir hamle olduğuna inanıyorum ki, bu noktada birçok meslektaşımın ayrılıyor. Aslında Descartes’ın hamlesi, Newton’un uzaktan etki koyutlamasını bulduğu sırada yaptığı düşünsel hamleye çok benziyordu; Newton, tabiri caizse, okült alanına açılan, yerleşik bilimin ötesinde kalan bir şeylerin bulunduğu bir alana açılan bir hamle yapıyor ve bu nosyonların usulünce netleştirilip açıklanabileceği bir teori geliştirerek bu alanı yerleşik bilimle bütünleştirmeye çalışıyordu. Bence Descartes da bir ikinci töz koyutlarken benzer bir düşünsel hamle yapıyordu. Newton başarılı olurken o başarısız oldu şüphesiz; yani, matematiksel bir zihin teorisinin temelini atamadı [...] (Chomsky & Foucault, 2012, 17-18).”

Chomsky, Newton ile Descartes arasında böyle bir kıyaslamaya giderken doğuştan getirilen ve insan doğasının vazgeçilmez bir parçası olan zihin kavramını maddenin doğadaki durumunu açıklamaya çalışan fizik biliminin kavramları kadar bilimsel görür. Ona göre Descartes’ın *res cogitans*’ın (düşünen töz) bilime aykırı olması önemli değildir. Çünkü bu, Newton’un uzaktan etki kavramının ilk başlarda “saçmalık” (absurdity) olarak görülmesi ile aynıdır (Chomsky, 2012, 72). Bu tutum, Chomsky’nin dilbilimi, fen bilimleri kadar bilimsel görmesinden kaynaklanır. Descartes’ın zihin tözü varsayımı şüphesiz metafizik bir duruştur. Bu bakımdan bize göre Chomsky, Descartes ve Newton arasındaki bu kıyaslamada Descartes’ı Newtoncu bilimsel bir tutum içinde göstermekten çok Newton’u Descartesçı bir metafizik tutum içine yerleştirmiş olur.

Chomsky, Descartes gibi zihin kavramına bir töz meselesi olarak bakmaz. Ona göre zihin, kendine özgü yasaları ve işleme biçimi olup henüz sırrı çözülememiş bir insan yetisidir. Düzensiz dışsal veriyle harekete geçip onlardan bağımsız olarak şaşılacak yetkinliklere ulaşabilen zihin, Chomsky’e göre insan doğasının bir parçasıdır. O, “zihinsel örgütlenmenin içsel ilkelerinin, dağınık deneysel veriler temelinde zengin bilgi ve inanç sistemlerinin inşa edilmesine imkân tanıdığını” söyler (2013b, 67).

Chomsky, klasik zihin kuramlarını harekete geçiren temel soruların çözümden uzak olduğunu ileri sürer (2012, 120). Bu nedenle, zihin sorununa bir töz meselesi olarak değil, biyolojik olarak açıklanabilecek ya da açıklamaya imkân verecek bir sorun olarak yaklaşır: “İnsanların fiziksel yapıları, organları ve olgunlaşma ilkeleri genetik olarak belirlenmiştir. Zihinsel dünyanın bir ayırımı olduğunu varsaymak için hiçbir neden yoktur. Doğallıkla aklımıza gelen varsayım şudur: Olağanüstü gelişmişliği nedeniyle dirimsel dünyadan farklı olan bu zihinsel dizgeler, bilinen

dirimsel dizgelerin genel özelliklerini sergilerler” (2002b, 96). Görüldüğü üzere Chomsky, zihni, aşkınsal erişilmez bir şey olarak değil, insan bedeninin organik bir parçası olarak görür. Ona göre zihin de beden gibi kendine özgü ilkelerle işleyen, olgunlaşma ve çevrenin birlikte geliştirdiği “organlar sistemi”dir (Chomsky, 2002b, 85). Chomsky, zihnin de beden gibi çevresel uyarılara ihtiyaç duyduğuna, gelişimini ancak bu biçimde gerçekleştirebileceğine inanır. Ona göre zihinsel olanı yaratan çevre olmamakla birlikte, var olan potansiyelin ortaya çıkması için çevresel uyarılar gereklidir; insan belli türden zihinsel yetileri doğuştan getirir ve dış dünya ile ilişki kurarak bu yetilerini işler hale getirir. Bu yüzden Chomsky, “zihnin çok zengin bir yetkinliği vardır; ancak bu yetkinliklerin işleme geçmesi için belli türden uyarıcı çevreler gerekmektedir” der (2009, 198). Aksi takdirde Platon’un sorun olarak belirlediği gibi bu kadar az uyarı ile bu kadar fazla şeyin nasıl bilinebildiğini açıklamak Chomsky açısından mümkün olmaz.

Chomsky’nin dili yöneten yasalar ile zihnin yasaları arasında bir ayrım çizer. İnsan dil yetisi kendine özgü ve diğer zihinsel yetilerden farklı ilkelerle yönetilir. Bu Chomsky’nin düşünce ile dil arasında çizdiği ayrıma dayanır. Ona göre zihnin ürettiği düşünme dile bağımlı değildir. Geleneksel anlayışın “Dil, zihnin aynasıdır” yönündeki görüşünü Chomsky oldukça ilginç bulmakla birlikte, dilin doğasının böylesi bir yaklaşımla anlaşılmasını mümkün görmez (2013b, 62). Çünkü o dili sadece düşüncenin ifadesi olarak görmez. Chomsky, bu ikisinin ilkelerinin birbirinden farklı olduğunu ciddi patolojik durumlarda bile dilin işlevini sürdürdüğünü söyleyerek göstermeye çalışır: “Down sendromlu çocuklar (mongoloidler), diğer zihni yeteneklerde çok gelişme göstermeseler de yavaş yavaş ve sınırlı bir biçimde dil edinirler.” (2009, 52). Chomsky’nin zihin ve dil ilkelerinin birbirinden ayrı olduğu iddiasını temellendirdiği öteki argümanı “dilsiz düşüncenin varlığı” ile ilgilidir. Chomsky, kendisine sorulan “Sadece dil ile mi düşünüyoruz, yoksa dilsel olmayan düşünme biçimleri de var mı?” soruşu karşısında, bunun net bir cevabını verecek bir bilimsel kanıt olmadığını söyler. Ona göre, insanın dille ifade etmeye çalıştığı ama dilsel olmayan bir çeşit düşünce vardır: “[...] iç gözlem, sadece dil ile düşünmediğimizi çok net biçimde gösteriyor. Görsel imgelerle de düşünüyoruz; durumlar ve olaylarla da düşünüyoruz. Ve çoğu zaman düşüncelerimizin içeriğini sözcüklere dökmeye başlamamız bile mümkün olmuyor” (Chomsky, 2013a, 69).

Chomsky, zihnin organ gibi çalışan bir yeti olduğu sonucunu onun kendi yasalarına göre işleyen sistemli bir bütün olmasından çıkarır. Bu aynı zamanda dil için de geçerlidir. Dil, zihnin organik yapısı içerisinde ancak kendine özgü yasalara göre işleyen bir sistemdir. Bu tıpkı insanın diğer organlarının birlikte ancak kendilerine özgü yasalara göre işlemesi gibidir. Örneğin insanın görme sistemi ve dolaşım sistemi birlikte çalışan sistemlerdir. Ancak bu iki sistemin işleyen organları kendine özgü yasalara göre işler. Görme sisteminin işleyiş yasaları göz organına ve bu sistemin diğer görme sistemi bileşenlerine; dolaşım sisteminin işleyiş yasaları da kalp organına ve diğer dolaşım sistemi bileşenlerine özgüdür. Zihin ve dil arasındaki ilişki de böyle organik bir ilişkidir. Bu nedenle Chomsky, bu yetileri birer organ olarak ifade etmeyi seçer. Ancak bu iki yetinin organik yapısı henüz ortaya koyulamamıştır. Dolayısıyla Chomsky, insan zihninin sorunlarını henüz çözümden uzak bulur. Ona göre zihnin gizeminin çözülmemiş olmasının nedeni, beynin fiziksel düzeneğinin henüz bilinmeyen özelliklerinin olmasından kaynaklanır. Ona göre zihinsel diye nitelenen özelliklerin beynin organik yapısıyla nasıl bir ilişki içerisinde olduğu sorunu, yüzyıllardır kafaları meşgul eden sorunlar arasındadır (Chomsky, 2011, 313).

Dil ve zihin arasındaki bağa ilişkin Chomsky'e kadar gelen bu gelenek, her ne kadar Chomsky'de zihni ve dili birer organ olarak tanımlayan bir yaklaşım söz konusu olsa bile, "evrensel dilbilgisi" kavramının oluşumu açısından önemli bir arka plan oluşturur. Nitekim Chomsky, bu geleneğe dayalı olarak zihnin ve dilin yasalarını ortaya koymaya çalışan bir tutum sergiler. Evrensel anlamda bütün dillerin cümle üretim yasalarının tabii olduğu ve her insanın doğuştan getirdiği genel ilkeleri ifade eden "evrensel dilbilgisi" gibi bir kavram, bu çaba sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla dil ve zihin ilişkisinin Chomsky'de etkili olan bu felsefi gelenek bağlamında ele alınması, aynı zamanda "evrensel dilbilgisi" gibi bir kavramın oluşumsal çizgisini ortaya koymak bakımından önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. EVRENSEL DİLBİLGİSİ (UNIVERSAL GRAMMAR)

2.1. Bir Kavram Olarak “Dilbilgisi (Grammar)”

“Dilbilgisi” kavramını, Chomsky’den önce ve Chomsky’den sonra yüklediği anlamlar bakımından ele almak gerekir. Chomsky öncesinde dilbilgisi kavramı, İngilizcedeki “grammar” sözcüğünün karşılığı olarak kullanılır. Klasik dönemde mantık disiplini etrafında önermenin doğruluğu ve yanlışlığına odaklanan dil çalışmalarındaki kullanımı bir kenara bırakılırsa dilbilgisi kavramı, yüzyıllarca dilin kurallarını betimlemeye çalışan disiplinin adı olarak anlaşılmıştır. Dilbilgisi, kimilerince dili birçok yönden inceleyen bir bilim, kimilerince de dil incelemeleri sonucunda sınırları belirlenmiş bir bilgiler veya kurallar topluluğu anlamında kullanılmıştır. Gencan’ın dilbilgisi tanımı Türkçede kabul gören kapsamlı bir tanımdır: “Dillerin doğuş, gelişme, yapılış özellikleri gibi türlü niteliklerini konu edinen; doğru, düzgün kullanım yollarını gösteren bilgilerin tümüdür” (1979, 9). Bu tanım, dilbilgisine dillerin doğuşunu, gelişimini, yapı ve kullanım özelliklerini dâhil etmesi bakımından önemlidir. Ancak bu tanım, dilbilgisini bir bilim olarak değil, daha çok dilin sınırlarını ortaya koyan bilgi bütünü olarak ifade eder. Zeynep Kıran da kavramın kuralcı yönüne dikkat çeker: “Dilbilgisi bir dilin konuşucularının *iyi kullanıma* uygun olarak, *doğru* yazmak ve konuşmak için izlemek ve öğrenmek zorunda oldukları bir temel ilkeler ve kurallar bütünü olarak tanımlanır” (1996, 126). Bu tanımdaki biçimiyle dilbilgisi, kuralcılığı nedeniyle dilin normatif betimlemesini yaparken doğal dil kullanımından uzaklaşır. Bu nedenle Gencan “Dilbilgisi, dili değişmez kalıplar içinde tutuklamak eğilimindedir. Onu korumak isterken mummyalaştırmaya yönelir” der (1979, 524). Kuralcı bir dilbilgisi, normatif dayatmaları ve sınırlamaları nedeniyle eleştirilir. Dilbilgisini yine kuralcılığını öne çıkaran bir başka tanımı da Hatiboğlu yapar. Ona göre dilbilgisi, “bir dili bütün ayrıntılarıyla inceleyip, kurallarını belirten bilim”dir (Hatiboğlu, 1978, 39). Bu tanımda dilbilgisinin bir bilim olarak tarif edilmesi dikkat çeker. Çünkü genellikle dilbilgisi, bir dilin kurallar toplamı, dilin kurallara dayalı disiplini olarak kabul edilir.

Yukarıda verilen dilbilgisi tanımları, çoğunlukla 20. yüzyıla varıncaya dek karşılaştırmalı dilbilim ve 20. yüzyıl sonrasında Saussure ile başlayan yapısal dilbilim çalışmalarının etkisiyle oluşturulmuş ve kabul görmüş tanımlardır. Saussure'ün kendisi, dilbilgisinin, dili bir anlatım araçları sistemi olarak incelediğini belirtir (1998, 196). Bu kavramın tanımının, dil çalışmalarının yapıldığı her dönemde ve bu çalışmaları yapanlarca arka planında kuramsal bazı kabullere göre yapıldığı açıktır.

Chomsky ile birlikte ise dilbilgisi kavramı, farklı bir anlam alanına açılır. Kendisinden önce dilin kurallarına, onun biçimsel özelliklerinin belirlenişine, sistemelliğine yönelen dilbilgisi tanımlarına karşı Chomsky, dile ve dil yetisine getirdiği yeni bakış açısının etkisiyle daha geniş kapsamlı bir tanım getirir. Chomsky'nin çalışmalarında dil, bir kurallı yapılar sistemi olarak görülmediği için dilbilgisi tanımı için de dilsel kuralların toplandığı bir disiplin açıklaması yetersiz görülür. Chomsky insanda dil yetisinin doğasına odaklanarak dilbilgisini insan doğasına içkin dilin içsel bilgisi olarak görür. Bu nedenle onun çalışmalarından çıkan dilbilgisi tanımı şöyle yapılabilir: Dilbilgisi (grammar), insan doğasının bir parçası olan dil yetisinin ortaya çıkan ve gelişen özelliklerini, psikolojik süreçlerini, dilsel edim ve kullanımlarının içsel ve dışsal tüm özelliklerini, üretilen ve olası tüm örneklerini ve yapısal üretim ilkelerini inceleyen bilimdir. Bu tanım, Chomsky'nin yaptığı bir tanım olmayıp, yaptığı çalışmalardan çıkarılan bir açıklama biçimini ifade eder. Dolayısıyla onun dilbilgisi tanımı, bir dilsel kural tespitine veya incelemesine ve cümle, sözcük veya ses çözümlemesine indirgenemez.

Chomsky'nin, dilbilgisi kavramını böyle çatı bir tanımla ifade etmek mümkündür. Ancak onun için dilbilgisi kavramı “evrensel dilbilgisi” biçimindeki bir kavramsal ifadede çok daha özgün bir tanıma kavuşur. Nitekim Chomsky'de “evrensel dilbilgisi” ve “dilbilgisi” kavramları, özgün karşılıkları olan kavramlardır.

2.2. Kuramlar Üstü Bir Kavram: “Evrensel Dilbilgisi (Universal Grammar)”

Evrensel dilbilgisi (universal grammar) kavramı da tıpkı dilbilgisi kavramı gibi Chomsky'de özgün bir anlam yüklenir. Chomsky'deki özgün halini almadan yüzyıllar önce bir kavram olarak değişik düşünürler tarafından kullanılmıştır. Bu kavramın ilk kullanımı 13. yüzyıla kadar geriye götürülebilir. 13. yüzyılda dillerin “evrensel dilbilgisi” anlamında, ortak dilbilgisel özelliklerinin olduğu R. Kilwardby ve R. Bacon

tarafından ayrı ayrı ifade edilmiş ve R. Bacon bütün batı dillerinin ortak bir dil kökeninden, Latince'den, türediğini iddia etmiştir (Yıldızlı, 2016). Daha sonraları 17. yüzyılda Descartes'ın bütün dillerin doğuştan gelen bir insan yetisi olarak tüm insanlarda ortak olduğu yönündeki tezi evrensel dilbilgisi kavramı için önemli bir dayanak oluşturmuştur. Descartes'tan sonra Kartezyen geleneğe bağlı Port-Royal Okulu düşünürleri, bütün doğal dillerin, genel dilsel kurallara göre işlediğini ve tüm dillerde ortak olan genel gramer ilkelerin bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlara göre “bütün diller aynı ilkelere dayanır” (Kerimoğlu, 2014, 15). Port-Royal Okulu'ndan sonra Leibniz de dillerin ortak ilkeler tarafından yönetildiği tezinden hareketle evrensel dilbilgisi kavramına yoğunlaşmıştır. Dilin Tanrı tarafından insana verilmiş olduğu düşüncesinden yola çıkan Leibniz'e göre diller ortak bir kökenden gelir. Dolayısıyla o, bütün dillerin evrensel ortaklıkları olduğuna inanır. Ona göre dünya üzerindeki tüm yerel diller köken bakımından Âdem dilinden türemiştir; göçler, coğrafi etkenler, telaffuzu daha kolay olan seslerin zamanla zor olanların yerini alması vb. nedeniyle, Âdem dili değişip çeşitlenmiş ve yerel diller bugünkü halini almıştır (Altınörs, 2009, 61). Leibniz'in “evrensel karakteristik” (2014, 119) yaratma çabası da yine, evrensel dilbilgisi düşüncesinden kaynaklanır.

Evrensel dilbilgisini, bir kavram olarak anmamış olsalar bile yaptıkları çalışmalar 19. yüzyılda Humboldt'ta ve 20. yüzyılda Saussure'de evrensel dilbilgisi anlayışının olduğunu gösterir. Humboldt, dillerin biçimsel ortaklıklarına dikkat çeker. Ona göre en ilkel toplulukların dili dahi en gelişmiş toplulukların dilinin sahip olduğu bütün biçim özelliklerine sahiptir (Kula, 2012, 48). Humboldt, dillerin birbirinden tamamen bağımsız olmadığını, ortak bazı ilkelere göre işlediğini ileri sürerken evrensel bir dilbilgisi anlayışına sahip olduğunu gösterir. Dillerden birinin diğerine göre üstün olmadığı, ancak kullanımda farklılaşan sistemler olduğu yönündeki iddiası da onun bu anlayışıyla ilgilidir. Saussure de evrensel dilbilgisi ifadesini kullanmaz, ancak dilin evrensel ilkelerine dikkat çeker. Onun “dilleri gözlemleyip karşılaştırarak onlardaki evrensel yanları ortaya koyabilmek amacıyla dilbilimcinin olabildiğince çok sayıda dil bilmesi gerekir” (Saussure, 1998, 56) ifadesi, evrensel dilbilgisi kavramını varsayar. Onun dil görüşleri bakımından Kartezyen felsefe ile en belirgin ortaklıklarından biri “Eğer her dil kapalı bir dizge oluşturuyorsa, bütün dillerde değişmez birtakım ilkeler bulunması gerekir. Aynı düzeyde kalındığından, bir dilden

öbürüne geçildiğinde de aynı ilkelere rastlanır” (Saussure, 1998, 151-152) sözlerinde yatar. Nitekim bütün dillerin değişmez birtakım ilkelere sahip olduğu düşüncesinin bu felsefi geleneğin kabulleri arasında olduğu bilinmektedir. Saussure’ün bu sözlerinin devamında, dillerdeki farklılıkların yüzeysel olduğunu, ancak dillerin çeşitliliği altında derin bir birliğin saklı olduğunu söylemesi, dillerin kökenindeki evrensel birliğe, başka bir deyişle evrensel dilbilgisine göndermede bulunur.

Chomsky’de evrensel dilbilgisi kavramı, çalışmalarının geneline bakıldığında, insan dillerine bazı kısıtlamalar koyarak herhangi bir dili edinen kişinin rastgele cümleler kurmak yerine belli türden cümleler kurmasına izin veren dil yetisinin tüm dillerdeki ortak ve genel ilkelerini açıklamaya çalışan kavramdır. Kavramın Chomsky’nin kendi çalışmalarında bile bir gelişim seyrinin olduğu görülür. Noam Chomsky bu kavramı, ilk olarak bütün insanların doğuştan getirdiği ve dil öğrenmeyi mümkün kılan “Dil Edinim Aygıtı” (Language Acquisition Device) olarak ortaya atmıştır. Ancak, zamanla dil kuramında bizzat kendisinin gerçekleştirdiği gelişmelerle birlikte kavramın kapsamı, farklı dillerde evrensel olarak bulunan parametrelere farklı değerler yüklenerek gerçekleştirilen türe özgü doğuştan gelen dil aygıtı ve diller üstü bir şema, bir yasalar sistemi olarak genişlemiştir.

Chomsky’nin dil araştırmalarının kuramsal gelişim seyri 1970 öncesi ve sonrası olarak gruplandırılırsa evrensel dilbilgisi kavramının da bu iki dönemde farklı farklı kullanıldığı görülür. 1970 öncesi, Chomsky’nin üretici dilbilgisi kuramını temele alıp onun soruları üzerinden genel olarak yapısalci dilbilim karşısında gösterdiği duruşa karşılık gelirken; 1970 sonrası ise evrensel dilbilgisi kavramıyla ortaya atılan sorunlara daha çok yöneldiği dönemdir (Chomsky, 2002b, 109).

İlk dönem çalışmalarında evrensel dilbilgisi kavramı, Chomsky için biraz daha geri planda durmakla birlikte her zaman önemli bir kavram olarak yer alır. Bu çalışmalarda evrensel dilbilgisi, insanın zihinsel doğasını ve dil yetisinin doğuştan özelliğini vurgular. Chomsky için “evrensel dilbilgisinin incelenmesi, insanın zihinsel yetilerinin incelenmesi demektir” (2011, 57). Chomsky’nin zaman zaman bu kavramı, insanın zihinsel doğası ve dil yetisinin bir ana kuramı olarak kullandığı da görülür. Kendisine evrensel dilbilgisinin ne olduğu sorulduğunda, “Kalıtımın dil organında oluşturduğu tüm değişmez ilkelerin toplamıdır. Bu ilkleler, dilbilgisini, konuşma seslerini ve anlamı kapsar. Başka bir deyişle evrensel dilbilgisi, bizim insan dillerini

konuşup öğrenmemizi mümkün kılan, kalıtım yoluyla kazandığımız doğuştan gelen genetik bir yetenektir” cevabını verir (2013a, 58). Dolayısıyla evrensel dilbilgisinin, Chomsky’nin ilk çalışmalarında bir evrensel ve doğuştan dil yetisi ya da insan dil yetisinin bir ifadesi olarak kullanılıp sonraki gelişmelerde kuramlar üstü bir kavram anlamı kazandığı görülür. Kendisine, doğuştan gelen dil edinim düzeneği ile evrensel dilbilgisi arasındaki farkın ne olduğu sorulduğunda “aynı şeye bakmanın iki farklı biçimidir” (Chomsky, 2014a, 63) gibi bir cevap vermesi evrensel dilbilgisinin Chomsky’de bazen bir kavram olarak dil yetisi ya da dil edinim düzeneğini karşıladığını gösterir. Dillerin insan doğasına içkin doğuştan özelliklerinin olduğu varsayımı için Chomsky, “evrensel dilbilgisi kuramının varsayımlarıdır” der (2011, 58). Başka bir yerde yine “(Evrensel dilbilgisi), doğal dillerde bir tümcenin biçimi ile anlam içeriğini belirleyen düzenekleri ele alır” ifadelerini kullanır (2011, 190) . Bu ifadelerdeki kavram anlamı, kuşkusuz, Chomsky’nin bir dilbilim kuramı olarak ortaya attığı “üretici dilbilgisi”ni (generative grammar) işaret eder. Nitekim evrensel dilbilgisi, ilk yazılarında Chomsky için henüz farklı dillerin dilbilgileri üzerinde bir ortak altyapı sistemidir. Ona göre “(Evrensel dilbilgisi), herhangi bir dilin içermesi gereken kuralların iskelet bir altyapısını içerebilir, ama aynı zamanda kuralların nasıl yorumlanacağını belirleyen bu dilbilgileri ile ilkelerin karşılaşması gereken koşulları da içerir” (Chomsky, 2011, 112-113 [30. Dipnot]). Dolayısıyla evrensel dilbilgisinin Chomsky’de öncelikli olarak insan dil yetisini karşıladığı söylenebilir. Bu bakımdan kavramın kapsamı geleneksel görüşteki dillerin “ortak evrensel ilkeleri” ile sınırlı kalmaz. Chomsky’e göre evrensel dilbilgisinin ilkeleri, dil yetisinin kendisidir ve dil ediniminin olanağıdır (2009, 78).

1970’lerden sonra evrensel dilbilgisiyle ortaya atılan sorunları Chomsky araştırmalarının odağı haline getirir. Dolayısıyla evrensel dilbilgisi kavramı Chomsky için daha geniş bir anlam kazanır. Bundan sonraki çalışmalar dilin kuralcı sistemine odaklanan üretici dilbilgisinin çerçevesinden çıkıp evrensel dilbilgisine yönelir. Chomsky artık “evrensel dilbilgisinin bir dilbilgisi değil, daha çok dilbilgilerinin bir kuramı; bir tür kuram-ötesi ya da dilbilgisi için bir çizim [şema] olduğunu unutmamak önemlidir” diyecektir (2002b, 185). Çalışmaların gelişim seyrine göre evrensel dilbilgisi kavramı, dil yetisi anlamından başka, diller ve kuramlar üstü bir ortak şema olarak olası bütün dillerin olanağı dillerin işleyişini belirleyen çerçevedir. İlk zamanlar

insan dillerinin edinimiyle daha fazla ilgili olan bu kavram, sonraları artık hem bu anlamı içine alır hem de bütün insan dillerinin işleyişine olanak tanıyan ortak ve genel yasalara odaklanır. Chomsky, evrensel dilbilgisi kavramının “Çocuk nasıl olur da dil gibi üstün bir insan yeteneğine sahip olur?” , “Bir dili bilen kişi hangi kurallara göre ve nasıl cümle üretir?” soruları etrafındaki ilgisini, “ Doğal dillerdeki evrensel ve ortak ilkeler nelerdir?” ve “ İnsanın dil yetisi ve dil ediniminin evrensel dil ilkeleriyle arasında nasıl bir ilişki vardır? ” sorularına kaydırır. 1970 sonrası çalışmalar, evrensel dilbilgisi kavramını yalnızca her dile ya da kişiye özgü doğuştan getirilen bir program olarak değil, bütün dillerin edinimini mümkün kılan temel ve ortak ilkeler olarak açıkladığını gösterir. Buna göre artık kurallar ve cümle yapıları yerine ilkeler ve parametreler vardır. Yani 1970 sonrasında Chomsky evrensel dilbilgisinin ilkeler ve parametrelere dayanan bir düzen olduğu düşüncesine göre hareket eder. Bu bir yaklaşım olarak “İlkeler ve Parametreler Yaklaşımı” olarak adlandırılır (Chomsky, 2012, 29). İlkeler dillerin sabit ve değişmez kök bileşenlerini oluştururken parametreler ise evrensel dilbilgisinin dilsel deneyimle sabitlenen durumlarıdır:

“[...] evrensel dilbilgisinin belli parametreleri vardır; bu parametrelerin değeri deneyimle sabitlenir. Dil yeteneğini, iki konumdan birine ayarlanabilecek anahtarlar dizisinden oluşan bir anahtar panosuyla bağlantılı olan bir tür girift ve karmaşık ağ sistemi olarak düşünebiliriz. Anahtarlar, iki konumdan birine ayarlanmadıkça sistem işlemez (Chomsky, 2009, 78).”

Evrensel dilbilgisi için ilkeler değişmez özellikler gösterir. Oysa parametreler dışsal dil verilerinin ve çocuğun dil deneyimlerinin sonucunda değişebilir. Bu tutum Chomsky’nin doğuştancı felsefesinin bir sonucu olarak görülebilir: İçsel olan doğuştan gelir ama onun dışsal olan tarafından belirlendiği bir sınır vardır. Evrensel dilbilgisiyle ilgili aynı bölümün devamında Chomsky, “anahtar panosu” analojisini sürdürür:

“Anahtarlar kabul edilebilir konumlardan birine göre ayarlandığında, sistem kendi doğasıyla uyumlu bir şekilde işler ve sadece anahtarların nasıl ayarlandığına bağlı olarak farklılaşma gösterir. Buradaki sabit ağ sistemi evrensel dilbilgisi ilkeleri sistemidir; anahtarlar da deneyimle sabitlenecek parametrelerdir (2009, 78).”

İlkelerin ve parametrelerin varlığına dayalı bu tezler evrensel dilbilgisi açısından Chomsky’nin dilsel farklılaşmalar ve çocuğun dili edinme sürecine yönelik yorumlarına da dayanak olur:

“Dil öğrenen çocuğa sunulan veri, anahtarların şu ya da bu yönde sabitlenmesini sağlayacak yeterlikte olsa gerek. Bu anahtarlar sabitlendiğinde çocukta belli bir dil hâkimiyeti yerleşir ve çocuk o dilin gerçeklerini biliyordur artık, örneğin belli

anlatımların belli anlamları vardır çocuk için vb. Olası her anahtar kümesi belli bir dili belirler. Dil ediniminin bir bölümü sunulan veriye dayalı olarak bu düzeneği kurma sürecidir bir bakıma, yani parametrelerin değerini sabitleme sürecidir (2009, 78-79).”

Chomsky için evrensel dilbilgisinin en iyi açıklaması parametrik değişmeler ve ilkelerin değişmezliği üzerinden yapılan açıklamadır. İlkelerin genelliği de çok önemlidir. Bu bakımdan evrensel dilbilgisi en ince ayrıntısına kadar programlanmamıştır; yani dillerin bütün cümle yapıları, cümle üretme kurallarını, sözcüklerinin yapılışını vb. ortaya koymamıştır. Chomsky, “evrensel dilbilgisi size *tree* sözcüğünün İngilizcede *ağaç* anlamına geldiğini söylemez” derken de bunu örneklere çalışır (2013a, 59). Zaten o, evrensel dilbilgisinin böyle bir iddiasının olmadığını “öyle bir şey olsaydı, sadece bir tane insan dili olurdu” (Chomsky, 2013a, 58) ifadeleriyle vurgular. Yani birbirinden farklı diller varsa, evrensel dilbilgisi, dillerin bütün ayrıntılarını belirleyen bir kavram olarak düşünülemez. Bu nedenle Chomsky, birbirinden farklı dillerin varlığını, “evrensel dilbilgisi menüsü”nden seçilmiş birbirinden farklı dil özelliklerinin yarattığı sonuç olarak görür (2013a, 59). Yani ortada insanın doğuştan getirdiği bir evrensel dilbilgisi menüsü vardır ve bu menüden seçilen özelliklere göre farklı diller oluşur. Örneğin, Türkçe, bu menüden “öznenin gizli olabilmesi” gibi bir kuralı seçmişken İngilizce ise “öznenin açık olarak ifade edilmesi” kuralını seçmiştir.

Chomsky’nin evrensel dilbilgisinin parametreleriyle gen mekanizmaları arasında kurduğu analogi dikkate değerdir:

“Evrensel dilbilgisinin parametrelerinden yalnızca birinde meydana gelen en ufak bir değişiklik tüm dilde çok büyük sonuçlara neden olabilir. Tamamen farklı bir dil ortaya çıkabilir. Bu açıdan bakıldığında, yine embriyolojiyle dil arasındaki yakın bir benzerliğe daha rastlarız. Embriyolojide de büyümeyi düzenleyen gen mekanizmalarındaki küçük bir değişiklik, döllenmiş yumurtanın balına yerine aslan olarak gelişmesine neden olan tek sebep olabilir (Chomsky, 2013a, 59).”

Bu benzetme Chomsky’nin evrensel dilbilgisi kavramını biyolojik bilimler alanına yayarak geliştirdiğini ve açıkladığını gösterir. Chomsky’e göre, insan dili araştırmalarında genleri ilk defa gündeme getiren ve dil yetisinin (deneyimden bağımsız) ilk durumunu konu alan kuram (üst kuram) evrensel dilbilgisidir (2012, 87). Buna göre evrensel dilbilgisi, bir embriyonun gelişip hangi canlı türüne dönüşeceğini gen mekanizmalarının belirlemesi gibi, biyolojik herhangi bir canlı özelliğine benzer biçimde, doğuştan programlanmış bir düzeneğin, doğduktan sonraki koşullar etkisiyle

aldığı biçimi ifade eder. Ancak bu düzenek sadece insan türünde vardır dolayısıyla sadece insanda çeşitli biçimler alır. Chomsky'e göre “evrensel dilbilgisi, gerek belli kurallar dizgelerinin bağlı olması gereken genel biçimi, gerekse kural uygulamasındaki genel sınırlamaları tanımayarak bir çeşit dilbilgisi üst kuramı görevini yerine getirmektedir” (2012, 23). Dolayısıyla dil kullanımlarına belli sınırlamalar ve kurallar getirir. Dili konuşan kişi istediği her sözcükle istediği düzende cümleler kuramaz. Evrensel dilbilgisinin ilkeleri bu yönüyle bağlayıcı ve değişmezdir. Bu nedenle Chomsky dili öğrenen kişinin görevinin, edinilen deneyimler çerçevesinde ve evrensel dilbilgisi tarafından belirlenen kurallara ilişkin saptanan sınırlamalara göre belli kurallar düzeni oluşturduğunu söyler. Ancak ona göre bu kural oluşturma sürecinin nasıl gerçekleştiği henüz açıklanamayan bir eylemdir (Chomsky, 2012, 23).

Araştırmaları sonucunda elde ettiği en son bulgulardan söz ettiği kitabı *Doğa ve Dil Üzerine*'de Chomsky, evrensel dilbilgisinin yalnızca bir dilbilgisi üst kuramı olmadığını, ayrıca çeşitli “dilbilgileri için bir bileşke” olduğunu ifade eder. Chomsky açısından bu, konuşulan örneğin İngilizce, Türkçe, Kürtçe, Çince vb. dillerin birbirinden farklı ve belirli parametre değerlerine göre, evrensel dilbilgisinin doğrudan ifade edildiği diller olduğu anlamına gelir. Dolayısıyla hiçbir dilin kendine özgü kural sistemi yoktur (Chomsky, 2012, 26). Bu görüşleri, Chomsky'nin dile ilişkin kurallara vurgu yapan açıklamalarını, “Minimalist Program”la beraber kuramlarından çıkarma çabasıyla ilişkilendirilebilir.

Chomsky'nin “evrensel dilbilgisi” adlandırması da zaman zaman sorunlu olarak karşılanmıştır. Bu kavramın iddia ettiği kadar “evrensel” olmadığı yönünde tartışmalar da vardır. Chomsky'nin dil, eğitim ve politika üzerine bazı çalışmalarının derlendiği *Demokrasi ve Eğitim* adlı kitapta bu konu gündeme gelir. Kendisine, dünya dışından başka bir yerde zamanla zeki yaratıkların ortaya çıkması durumunda, bu zeki yaratıklarla bağlantı kurulduğunda evrensel dilbilgisi sayesinde onların dillerinin anlaşılıp anlaşılamayacağı üzerine sorulan soruya Chomsky “evrensel dilbilgisi kurallarına aykırı değilse, bunu gerçekleştirme olasılığı yüksektir” biçiminde cevap verir (2013a, 58). Bu diyalogun devamında, evrensel dilbilgisi kurallarına uyma şartı olduğundan “evrensel” ifadesinin sorunlu olup olmadığı tartışılır. Chomsky'e göre bu sorunlu bir adlandırma değildir, çünkü evrensel dilbilgisine aykırı düşen diller zaten insan dil yetisinin yelpazesi dışında kalır. Dolayısıyla evrensel ifadesi insan dil yetisi

için evrenseldir. Bu durumda söz konusu yaratıkların bir biçimde insan dil yetisi yelpazesi kapsamında bir dil geliştirmiş ve buna göre evrilmiş olmaları gerekir. Dolayısıyla evrensel ifadesi de Chomsky'nin belli sınırlar içerisinde seçtiği bir ifade olarak görülür. Altınörs, bu adlandırma sorunu için “tümel” kavramını önerir. Çünkü ona göre Chomsky, “evrensel” (universal) kavramıyla “dil yetisinin tecrübe öncesindeki özelleşmemiş hali”ni kasteder; bu durumda evrensel ifadesi yerine “tümel” ifadesi daha uygun düşer (2014, 225). Altınörs'ün önerisi ilk bakışta uygun görünse de çalışmalarının seyri düşünüldüğünde “evrensel” ifadesinin seçilmesinin Chomsky açısından daha uygun olduğu görülür. Nitekim Chomsky daha ilk çalışmalarında bile dil yetisinin insan türüne özgüllüğü üzerinde durup evrensel bir dilbilgisi kavramı önerir. Yani en başından beri Chomsky, evrensel ifadesini bilerek ve belli sınırlar içerisinde kullanmış ve insan türünün evrensel dil durumlarının ifadesi için kullanmıştır. Dolayısıyla Chomsky için başka bir dünyadan zeki bir canlı türüyle bir biçimde iletişime geçilse bile onların dilinin anlaşılabilmesi için insan türüne ne kadar benzediği sorusu öncelikli soru olacaktır. Sonuç itibarıyla Chomsky açısından evrenselliğin ölçütü yine insan türü olacaktır.

2.3. Chomsky’de “Evrensel Dilbilgisi” ve “İnsan Doğası”

2.3.1. “İnsan Doğası” ve Dil İlişkisi

Chomsky'nin çalışmalarında “evrensel dilbilgisi” ile bağlantılı önemli bir kavram da “insan doğası”dır. 1950’lerden bu yana, Chomsky, dilbilim ve felsefe alanındaki araştırmalarında insan doğası kavramını hep önemli bir noktada tutmuştur. O, bu konuda ilk olarak “İnsan doğasını anlamaya yönelik bir ilerleme kaydedebilir miyiz?”, “Asli insani ihtiyaçlara, insani yetilere ve bunların tür içindeki çeşitlemelerine dair, çeşitli toplumsal koşullar altında bu yetilerin alacakları biçimlere dair bir kuram [...] geliştirebilir miyiz?” (Chomsky, 2013a, 121) gibi sorulara odaklanmıştır. Chomsky’i, insan doğası ve dil arasındaki ilişkiyi anlamaya iten soru ise “Dil incelemelerinin insan doğasını anlamamıza katkısı ne olabilir?” olmuştur (Chomsky, 2011, 25).

Chomsky'nin insan doğası kavramı, insanın doğuştan biyolojik olarak belirlenmiş bazı genel yetilerle, başka bir deyişle, belirli genel biyolojik şemalarla

dünyaya gelmiş olduğunu ifade eder. Bu genel biyolojik şemalar, insanın kültürel, toplumsal, bireysel vs. bütün davranışlarına yön veren genel düzenleyici ilkelerdir. Bu düşünceye göre insan bir tür olarak dünyaya belli bazı donanımlarla gelir. Chomsky için de varsayım bu yöndedir. Yani insanı insan yapan özelliklerin genel düzenleyici ilkeleri önceden verili ve insanın doğasının bir parçası olarak doğuştan vardır. Ancak bu genel düzenleyici ilkeler, insan eylemlerinin ayrıntılı betimlemesini sunmaz. Dolayısıyla insan, bu genel sınırlayıcı ve düzenleyici ilkelere göre ama deneyimleri doğrultusunda eylemlerde bulunur. İnsan eylemlerinin sınırları, doğasında bulunan özelliklere göre belirlenmiştir. Örneğin insanın bir kuş gibi uçamayışı onun doğasında bu ilkelerin olmayışıyla ilgilidir. Çünkü uçamıyor olmasına karşılık, örneğin konuşma becerisine sahip olmak gibi, insan sadece kendi doğasında var olan eylem ve davranışlarda bulunabilir.

Chomsky'nin insan doğası üzerine görüşleri en açık biçimde, 1971'de Uluslararası Felsefeciler Projesi kapsamında Fransız post-yapısalcı düşünür Michel Foucault ile yaptığı kapsamlı tartışmada ortaya çıkar. Bu tartışma, Hollanda'nın Amsterdam kentinde, Hollandalı felsefeci Fons Elders'in bir televizyon programında izleyici karşısında yönelttiği insan doğası kavramı ve politikaya ilişkin sorulara Chomsky ve Foucault'nun cevap vermesi biçiminde dört saate yakın bir sürede gerçekleşir (Chomsky, 2002b, 77; Chomsky, 2013a, 394). Tartışmanın metni daha sonra düzenlenerek *İnsan Doğası: İktidara Karşı Adalet* (Human Nature: Justice versus Power) adıyla kitaplaştırılmıştır (Chomsky & Foucault, 2012).

Foucault ile yaptığı tartışmada Elders ilk olarak Chomsky'nin “doğuştan gelen yapılar” ifadesine dikkat çektikten sonra Chomsky'e insan doğası ile neyi kastettiğini sorar. Chomsky bu soruya insan dil yetisi üzerinden geliştirdiği tezlerle cevaplar verir (Chomsky & Foucault, 2012, 7-8). Buna göre, diller üzerine araştırma yapan biri, bu ilginç yeteneği incelediğinde insan doğasına ait çok ilginç bilgiler elde eder. Bir çocuk doğduktan sonra özellikle iki yaşına vardığında şaşırtıcı biçimde dilsel bir beceri edinmeye başlar ve yaşı ilerledikçe bu beceri inanılmaz boyutlara ulaşır. Chomsky, bu düzeyde bir becerisin bu ilginç gelişiminin çocuğun toplumsal dil deneyimi sonucunda oluşmasını imkânsız görür. Buradan yola çıkarak Chomsky, insanın doğuştan bir dil şeması - evrensel dilbilgisi – ile dünyaya gelmiş olması gerektiği sonucuna varır. Ona göre doğuştan yapıların var olması insanın dünyaya belirli bir doğal durumla

geldiğinin göstergesidir. O halde dilsel şemalar gibi, doğuştan gelen başka şematik yapılar da olmalıdır. Bu yüzden Chomsky, “insan doğası kavramıyla, toplumsal, düşünsel ve bireysel davranışlara yön veren şematizmleri [schematism], doğuştan gelen düzenleyici ilkeler toplamını ve kütesini kastettiğini” söyler (Chomsky & Foucault, 2012, 10; Chomsky & Foucault, 2006, 4-5).

Chomsky, insanın zihninin “içsel ilkeleri”ni, dağınık deneysel verileri ve insanın bilgi ve inanç sistemlerini düzenleyen, insan doğasının önemli bir bileşeni olarak görür. Zihinsel doğa, dilsel doğa gibi insan doğasının ayrılmaz parçasıdır. Bu nedenle Chomsky’ye göre insan doğasının bilgi edinebilmesinin koşulu belli genel şematik yapılar sağlayan insan doğasıdır. Chomsky, Charles Sanders Peirce’in bu bakımdan kendisiyle aynı düşüncede olduğunu düşünür: “İnsan zihninin, belli türden doğru teoriler tasarlamaya doğal bir yatkınlığı vardır ... Eğer insan ...özel bir kabiliyete ... kendini ihtiyaçlarına göre uyarlayabilen bir zihne sahip olmasaydı ... hiçbir bilgi edinemezdi” (Peirce, Akt. Chomsky, 2013b, 67). İnsan zihni, Chomsky’ye göre de “doğal yatkınlıklara” sahiptir. Nitekim o, dil yetisini insan doğasının bir parçası olarak gördüğü gibi zihinsel becerilerin de doğuştan şemalarla düzenlendiğini düşünür. Bu bakımdan çocuk dünyaya belli birtakım bilgilerle, başka bir deyişle, belli bir bilgi düzeneğiyle gelir. Bu düzenek onun bilgi edinebilmesinin olanağıdır. Chomsky, bunu “climb” (tırman) gibi tek bir sözcüğün anlamını vermeye çalışan sayfalarca uzun bir makale okuduğunu örnek vererek anlatır. Ona göre tek bir sözcüğü bile anlatmak için bile uzun uğraşlar gereklidir. Oysa bir çocuk onu çok kolay anlar. Bu durumda tek bir sözcük için bile herhangi bir deneyimle karşılaşmadan önce o deneyimi yorumlamayı mümkün kılan şeyler vardır. O halde “çocuğun ‘tırman’ gibi kavramları içeren uzun bir deneyim-öncesi kavramlar listesi var en baştan.” (Chomsky, 2009, 215). Chomsky’ye göre, eğer insan böyle bir düzenek olmadan dünyaya gelseydi dağınık ve sayısız deneysel veriyi düzenleyemez, sınırlayamaz ve dolayısıyla da edinemezdi. Bu açıdan bakıldığında Chomsky’nin deneyciliğin tezlerine özellikle de Locke’un *tabula rasa* (boş levha)¹ tezine karşı çıktığı görülür (Chomsky, 2002b, 84-85). Çünkü ona göre, insan zihni, içsel bir doğaya sahip olduğu için onun belirleyicisi deneysel veri olamaz.

---

¹ John Locke’un insan zihninin doğuştan “boş bir levha” gibi olduğunu öne süren tezi.

Chomsky, Descartes gibi dil yetisini insana özgü bir yeti olarak görür. Descartes'ın insan ve hayvanın birbirinden tamamen farklı doğaya sahip olduğunu göstermek için dil yetisini örnek vermesi (2015, 56), Chomsky için değerli bir düşüncedir. Ona göre dilin insan türüne özgü bir olgu olması, insan doğası kavramını varsaymak ve insanı diğer bütün türlerden ayrı görmek için önemli bir dayanaktır. Dilin bir yeti olarak yalnızca insan türüne ait ve bütün insanlarda ortak olarak var olması, “doğuştan var olan biyolojik ortaklığımızın genel bir parçası” olduğunu gösterir (Chomsky, 2009, 13). Chomsky için, insanın kanat yerine kol ve bacaklarla dünyaya gelmesi, insanın doğasının bir gereğidir. Bu insan eylemlerini düzenleyen ilkelerin uçmak için tasarlanmamış olmasındandır. Oysa bir serçe doğuştan belirli bir kanat geliştirme “şemasıyla” dünyaya gelir ve zamanı geldiğinde uçuş becerisine sahip olur. Ancak Chomsky'e göre doğuştan getirilen bu özelliklerin çevresel ortamlarla ilişki halinde olması onların ortaya çıkması için gereklidir. Dolayısıyla insan doğası, insan eylem ve becerilerinin gelişiminin hazırlayıcısıdır ve aynı zamanda değişmezdir. Chomsky, insan doğasının değişmediğine özel bir vurgu yapar: “Bence biyolojik ve antropolojik bir olgu olarak insan zekâsının doğası esaslı denebilecek herhangi bir biçimde kesinlikle değişmemiştir, en azından 17. yüzyıldan beri, hatta muhtemelen Cro-Magnon insandan beri” (Chomsky & Foucault, 2012, 37). Chomsky, bu durumu dilbilimde, daha önce de belirttiğimiz gibi, İlkeler ve Parametreler yaklaşımıyla açıklamıştır: İlkeler değişmez ve doğuştan getirilen sabit düzenleyiciler iken, parametrelerin deneyimlere göre değerleri değişebilir ve bu dilsel çeşitliliği oluşturur. Her insanda dilin gelişmesi dilsel doğanın sabit ilkeleriyle ilgiliyken, birbirinden farklı dillerin varlığı parametrik değişimler ile ilgilidir.

2.3.2. “İnsan Doğası” Kavramının Değer Yargılarıyla İlişkisi

Chomsky insan doğası kavramını sadece dilsel ya da zihinsel becerileri açıklamak için kullanmaz. Ona göre sanatsal haz veya ahlak gibi insan özellikleri de insan doğasıyla ilgilidir. Chomsky, sanatsal eserlerden alınan hazın nedeninin açıklanamamasını insan doğasına bağlar: “Estetik değeri olan yapıtlar, sadece kısmen insanın seçimi ile ilgili ölçü ve ilkeleri izler; kısmen de bizim temel doğamızı yansıtırlar. Sonuçta biz yaratıcı yapıtlardan derin duygular (haz, acı, heyecan vb.) tadabiliriz; ama nasıl ve neden, bilemiyoruz” (2009, 177). Ona göre insan doğası, yaratıcı

sanattan haz almaya eğilimlidir; bu nedenle de insan, açıklanamaz bir biçimde yaratıcı sanatsal eser karşısında haz alır. Chomsky'e göre, temelinin ne olduğu bilinmez, ama ahlaki duygular için de insan doğasına ait durumlar vardır:

“Bazı şeylere doğru, bazılarına yanlış demek bir görenek sorunu olamaz. Belli bir toplulukta büyüyen bir çocuk, ahlaki yargılamaların standartlarını ve ilkelerini edinir. Bunlar kısıtlı verilerle elde edilir; ancak uygulama alanları geniş, çoğunlukla da kesindir. İnsanlar, her zaman olmasa da sıklıkla belli bir konuda yargılarının yanlış olduğunu fark edebilir ya da bu konuda ikna edilebilir, bu insanın yargılarının içselleştirdiği ilkelerle çatıştığını görmesi ile olur (Chomsky, 2009, 177).”

Chomskyci bir bakışın, insan doğasının “genel bir iyi” ya da “genel bir doğru”ya eğilimli olduğunu söylediği görülür. Buna göre insan özünde genel iyi ve genel doğruyu istemeye eğilimli olduğundan kısıtlı verilerden yola çıkarak bile neyin bu genel iyi ya da genel doğruya uygun olup olmayacağını kendiliğinden veya küçük bir yardımla anlar. Bu düşünceler, Kant'ın “kendilerini aynı zamanda genel yasalar olarak nesne edinebilecek maksimlere göre eylemde bulun” (2002, 55) ilkesini esas alan “iyi istemenin formülü”nün Chomsky'deki yankıları gibi görünür. Aynı bölümün devamı da bu yöndedir:

“Ahlaki tartışma her zaman anlamsız değildir, yalnızca “Ben bunu savunuyorum.”, “Sen şunu savunuyorsun.” Sorunu değildir. Geniş ve genellikle de hassas sonuçları olan belli bir ahlaki ve etik sistem edinmek, sadece toplumsal çevre tarafından belirlenmenin ve denetlenmenin sonucu olamaz [...] Dil ve görme sisteminde olduğu gibi, çevre etkisiz değildir, kişisel ve kültürel farklılıklar vardır; ancak bizim doğamızdan kaynaklanan ortak bir temelin varlığı kuşkusuzdur (Chomsky, 2009, 178).”

Chomsky, Kantçı bir ahlak yaklaşımıyla kendi insan doğası kavramını birleştirerek yukarıdaki yorumları yapar. Ancak bu bölümün devamında insan doğasının ahlaki olarak iyiye eğilimli olduğu ile ilgili kendisine yöneltilebilecek eleştirileri tahmin etmiş olmalı ki kölelik gibi “iyiye eğilimli olmayan” bir konuyu gündeme getirir. Ona göre kapitalist toplumun yarattığı modern kölelik, ilkel kölelikten çok daha acımasızdır ve bu da bir ahlaki sorundur. Kapitalist toplumun yarattığı ticari kölelik bir yana bırakılırsa, Chomsky'e göre, ilkel köle toplumlarında kölelik ahlaki bir sorun olarak kabul edilmezdi, ancak “Uygarlık geliştikçe köleliğin temel insan haklarının bir ihlali olduğu anlaşıldı” (2009, 178). Dolayısıyla Chomsky'e göre uygarlığın gelişmesiyle ve “kökleri içsel doğamızda bulunan ahlaki değerlerin daha iyi anlaşılmasıyla” köleliğin insan doğasına aykırı olduğu ortaya çıktı. Benzer biçimde, cinsiyetçilik de önceleri gündeme dahi getirilemezken “ahlaki bilinçlenme

değişikliği” sonucunda artık gündemde ve çözümlenebilir durumda. Chomsky’e göre “Bu yalnızca bir değişiklik değil bir gelişmedir, kendi doğamızı ve ondan gelen ahlaki ve etik ilkeleri anlamaya yönelik bir gelişme.” (2009, 179). Ahlaka ilişkin böyle bir açıklama sonucunda, ahlaki insan doğası, ortaya çıkmak için insanlık tarihinde çok uzun sayılabilecek bir zaman diliminin geçmesini gerekli kılan bir cevher gibi görünür. Tersini durumda ise sürekli evrilen ve değişen bir insan doğası kabul etmek gerekir ki bu da kavramın kendisiyle ve Chomsky’nin bu kavrama ilişkin “değişmezlik” görüşüyle çelişen bir durum oluşturur.

Chomsky, ahlak üzerine insan doğası açıklamalarında bir uygarlık gelişmesini gerekli görmektedir. Bu yüzden o, “Uygarlık gelişmesini sürdürürse [...] iç doğamızda kim ve ne olduğumuzu, gerçek yaşamımızda kim ve ne olmamız gerektiğini daha iyi anlamaya başlarız” der (Chomsky, 2009, 179). Ona göre, bir iktidar elde etmek isteyen ya da iktidara hizmet edenler için insanın doğuştan getirdiği ahlaki ve entelektüel doğasının olmaması daha çok işe yarar. Çünkü onlar neyin iyi veya doğru olduğuna kendisi karar verir. Oysa “doğuştan gelen insan özelliklerine değer vermek yönlendirme ve denetim önünde ahlaki engeller oluşturur” (Chomsky, 2009, 191) ve dolayısıyla insan doğasından kaynaklı olarak insan hakları göz önünde bulundurulur. Dolayısıyla Chomsky, insan doğası kavramı üzerinden insancıl bir toplumsal kuram yaratmaya çalışır (Chomsky & Foucault, 2012, 45). Bu düşüncelerine bakılırsa, Chomsky’nin ahlak ve insan doğası arasında kurduğu bağlantı en nihayetinde “genel ideal iyiye eğilimli” bir ahlak anlayışı tasarladığını gösterir.

Chomsky, insan doğası kavramını, Kartezyen düalizmi içinde ırkçılık kavramının ortadan kaldırılmasının olanağı olarak düşünür. Ona göre Kartezyenlerin zihni ve bedeni birbirinden ayrı olarak gören felsefelerinde “Bir organizma, ya insandır ya da değildir. İnsan olmanın bir derecesi yoktur, basit fiziksel farkların dışında insanlar arasında temel bir farklılık yoktur” (Chomsky, 2009, 165). Dolayısıyla insan doğasını esas alan böyle bir yaklaşım ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi durumları ortadan kaldırır.

Chomsky, insan doğası kavramının toplumsal bilimlerde ya da kuramlarda da önemine değinir. Ona göre “Herhangi ciddi bir toplumsal bilim ya da toplumsal değişim kuramı, belirli bir insan doğası kavramının üstüne yapılandırılmalıdır” (Chomsky, 2002b, 73); Marx ve Bakunin gibi kuramcılarının da “insan türünün

özellikleri”, “özgürlük için doğal içgüdüler” vb. ifadelerle insan doğasına dikkat çekmişlerdir (Chomsky, 2009, 180).

Chomsky, insan doğası kavramının sol çevrelerce ve deneyci anlayışlarca *a priori* bilgiye dayalı olarak görülüp pek hoş karşılanmadığını söyler ve bunu, sorgulamadan kabul edilmişliğin getirdiği ideolojik bir sonuç olarak görür (2002b, 92-93). Ancak ona göre bu kavram, bilim alanına giren deneysel bir sorundur (Chomsky, 2013a, 122) ve herkesin fırsat verildiğinde üretken ve yaratıcı çalışmalar yapabilmesinin olanağıdır. Çünkü Chomsky için, “bilimlerin en derinini ve yüksek duyguları anlama kapasitesi, (bütün) insanların ortak bir özelliğidir” (Chomsky & Raskin, 2012, 170). Bu özellik doğuştan getirilip tüm insanlarda ortak olan insan doğasının bir parçasıdır. Bilme edimi başta olmak üzere bütün eylem ve beceriler bu doğanın düzenlemelerine tabidir.

Evensel dilbilgisi ve insan doğası birbirine sıkı sıkıya bağlı iki kavramdır. Bu kavramlar bağlamında ve bu kavramlara dayalı olarak Chomsky açısından bazı varsayımlar gündeme gelir. Bu varsayımlar, çeşitli başlıklarla aşağıda ele alınmaktadır.

2.4. Chomsky'nin Dil Yetisi Anlayışı

Chomsky, ilk yıllarında, henüz yeni dilbilim kuramını ortaya atmadan önce Amerikan yapısal dilbilimin önde gelen isimlerinden biri olan hocası Zellig Harris ile birlikte çalışmıştır. Dilbilimde Saussurecü bir yol izleyen Harris ile Chomsky'nin, izlenen yöntemler ve temel kabuller bakımından yaşadıkları görüş ayrılıkları nedeniyle zamanla yolları ayrılmıştır. Ancak Chomsky'nin Saussurecü dilbilimden ilham alarak geliştirdiği çok önemli kavramlar olmuştur. Dil yetisi bunlardan biridir. Daha önce de belirtildiği üzere Saussure dil araştırmalarının henüz başında insan dil yetisi (langage), dil (langue) ve söz (parole) ayrımına gider. Ona göre dilyetisi, hem bireysel, hem de toplumsal yönü olan ve insan dilinin var olma nedeni olan bir yetidir. Ancak Saussure'e göre dil yetisi; fiziksel, fizyolojik, zihinsel birçok niteliğe sahiptir ve hem bireysel hem de toplumsal özelliklidir (1998, 38). Bu nedenle Saussure, dilbilimin böylesi geniş bir alana açılan dil yetisini değil, bilimsel olarak sınırları çizilebilen dili konu edebileceğini ifade eder.

Chomsky ise bizzat dil yetisi kavramını, dilbilimin sınırlarına dâhil eder ve çalışmalarını bu kavrama yoğunlaştırır. Ona göre “Saussure açısından, bellekte biriken şey dil-*langue*-di [...] [Oysa] Dilbilgisi yapılanması, dil yeterliliğinden [yani dil yetisinden] kaynaklanır”(Chomsky, 2002b, 100). Dolayısıyla Saussure açısından dil yetisi sonradan belleğe aktarılan bir şeydir. Ancak Chomsky açısından dil yetisi, dilin insana özgülüğünü vurgulayan, doğuştan getirilen, beyinde önceden programlanmış bir şematik yapı sayesinde insan dillerinin edinimini mümkün kılan evrensel ve değişmeyen bir yetidir.

Chomsky’ e göre dil yetisi insan doğasına içkin ve insanı diğer her şeyden ayıran temel yetidir. Zaman zaman “Dil Edinim Aygıtı (DEA)” (Language Acquisition Device) (LAD) (Chomsky, 2012, 114) olarak ifade edilen şey de dil yetisinin bu özelliğine vurgu yapar. Buna göre insan dünyaya doğuştan getirdiği bu “aygıt” sayesinde dil edinebilir. Chomsky açısından bir dili konuşan birey, kendi ifadeleriyle, “[...] dili edinmeye hâlihazırda varolan zengin kavramsal çerçeve ile, ses yapısı ile ve karmaşık sözcüklerin yapısına ilişkin zengin bir varsayım sistemi ile başlar” (2009, 48). Dolayısıyla dil yetisi deneysel olarak elde edilemez. Dil yetisi ile ilgili olarak Chomsky’nin *Competence* ve *Performance* olarak ifade ettiği iki kavram bu bakımdan önemlidir. Chomsky’nin eserlerinin Türkçe çevirilerinde, bu kavramlar için farklı farklı sözcükler seçilmiştir: A. Kocaman, *Dil ve Zihin* çevirisinde, bu sözcükler için sırasıyla “edinç” ve “edim” sözcüklerini seçerken (Chomsky, 2011, 183); H. Özasya da *Dil ve Sorumluluk* çevirisinde “yeterlilik” ve “dışavurum” sözcüklerini seçer (Chomsky, 2002b, 52). Dil yetisini karşılamak üzere “edinç” sözcüğünü; davranışbilimindeki “gözlemlenebilen davranış” biçimindeki genel anlamından (Senemoğlu, 2009, 147) farklı olarak daha dar anlamıyla dilsel dışavurum veya dilsel kullanımı karşılamak için de “edim” sözcüğü esas almak bizce uygun düşer.

Chomsky’de edinç, dili edinmeyi olanaklı kılan soyut dilsel düzeneği ifade etmek için kullanılır. Bu bakımdan edinç, konuşan ya da dinleyenin sonsuz sayıda cümle üretip anlamasını sağlayan düzenek ya da kurallar sistemi olarak düşünülebilir (Rigel ve Diğerleri, 2005, 156). Yani edinç, kavramı insan dilinin dil yetisi kısmını ve dilin içselleştirilmiş kurallar sistemini ifade eder (Chomsky, 2011, 183). Bu bir yeterlilik durumudur ve insana özgüdür. İnsan dışında herhangi bir organizmanın dil

becerisi geliştirmemesi dil edincine, başka bir deyişle dil yetisine sahip olmamasından kaynaklanır.

Edinç kavramının karşısında edim kavramı vardır. Chomsky edim kavramını ise “gözlemlenen gerçek dil kullanımı” olarak ifade eder (2011, 183). Yani edinç, dilsel kullanımı mümkün kılan doğuştan yetiyi karşılarken, edim ise bu yetinin sağladığı dil olgularının dışavurumudur. Edinç dilin *a priori* bilgisi, edim ise kullanımıdır. İnsan dili, edinç ve edimin birlikteliği sonucunda ortaya çıkar. Chomsky’e göre dilin edinç kısmını göz ardı eden dil araştırmaları dilin doğasını anlamaktan uzaktır. Bu nedenle ona göre dili, “davranışın temelinde bulunan ama davranışta doğrudan ya da basit biçimde gerçekteşmeyen *dil edinci* dizgesini bütün öteki şeylerden ayırarak incelemeliyiz” (Chomsky, 2011, 29).

Dil edinci veya dil yetisi, Chomsky’e göre, bir dil kullanıcısının farkında olmadığı bilgiyi sağlar. Anadilini konuşan bir çocuğun konuştuğu dile ilişkin şaşırtıcı içsel bilgisi Chomsky için dil yetisinin varlığının ispatıdır. Çünkü Chomsky’nin dil görüşleri dilin deneyim sonucunda kazanıldığını mümkün görmez. Dil yetisi tarafından çocuğa sağlanan ön bilgi, çocuğun dağınık dil verilerini düzenlemesini ve dolayısıyla anadilini kazanmasını mümkün kılar. Aksi durumda dilin dışsal veriye dayalı olarak kazanıldığını öne sürmek, daha önce hiç duyulmamış dil kullanımlarını yaratan çocuğun dile ilişkin bilgisini açıklayamaz.

Chomsky, “ Her dil, dil yetisinin bir varlık kazanmış biçimidir” der (2011, 296). Bu cümle Chomsky’nin, dilleri, potansiyel dil yetisinin dışavurumu olarak, yani edincin edime dönüşmesi olarak düşündüğünü gösterir. Chomsky açısından, belli bir dil, dil yetisinin bir konumudur (2012, 115).Ona göre dil yetisi, kullanımsal dilin ortaya çıkması durumunda belli durumlara girer ve böylece farklı diller oluşur. Başka bir deyişle farklı dillerin oluşması, dil yetisinin kullanıma çıkmış bir durumudur. Bununla ilgili olarak Chomsky’nin dil yetisi ile ağ sistemi arasında kurduğu ünlü bir analogi vardır:

“Dil yetisinin başlangıç durumunu, açma kapama düğmeleri olan bir kutuya bağlanmış bir ağ olarak düşünebiliriz. Bu ağ, dilin ilkelerinden oluşmakta ve açılabilir ve kapanabilir düğmeler, deneyim tarafından belirlenmesi gereken seçenekler durumunda. Bu düğmeler, belli şekilde açık ya da kapalı bırakıldığında, Bantu dili çıkıyor ortaya. Bu farklı bir şekilde yapıldığında ortaya Japonca çıkıyor. Her bir insan dili bu düğmelerin belli şekilde bırakılmasının bir sonucu olarak düşünülebilir (Chomsky, 2014a, 29 [12. Dipnot]).”

Bu analogi dil yetisinin ya da dilsel edincinin edime çıkarken aldığı konumların gerçekleşme biçimini ifade eder. Chomsky, dilsel üretimin edinçten edime doğru nasıl gerçekleştiğini ortaya koymak için “üretici-dönüşümsel dilbilgisi” (transformational-generative grammar) kuramını geliştirir. Bu kuram, olası dil edimlerinin gerçekleşme durumlarını ve bunun dil edinciyle ilişkisini açıklamaya çalışır. Chomsky bununla ilgili olarak “Bir edim (üretim ya da algılama) kuramı, temel bir bölüm olarak edinç kuramını da –bir dilin üretici dilbilgisini de- içine almak zorundadır (2011, 242) derken, bu kuramın amacını da ifade etmiş olur. Ancak Chomsky, 1970’lerden sonra evrensel dilbilgisi kavramının kapsamını genişletip dil edincini açıklama girişimlerinde bulunur. Bu çerçevede, önce İlkeler ve Parametreler yaklaşımını, sonra da “Minimalist Program” diye adlandırdığı Yetinmeci yaklaşımı ortaya atar.

Chomsky, birçok psikoloğun edinç kavramına karşı çıktığını ve kendilerini sadece edimle sınırlı tuttuklarını söyler. Ancak ona göre “Bir dizgenin elde edildiği ve kullanıldığı aşamayı inceleyen bir bilim dalını oluşturmak ama bu dizgenin doğasını ve özelliklerini dikkate almayı reddetmek anlamsızdır” (Chomsky, 2002b, 53). Yani dilsel edinci reddetmek, Chomsky’ye göre, dilsel sistemin doğasını anlamayı imkânsız hale getirir.

Chomsky, insan dil yetisiyle diğer bazı yetiler karşılaştırır. Ona göre insan dil yetisi müzik yetisi gibidir: Tıpkı dil yetisinin, dilsel kullanımları mümkün kıldığı gibi, müzik yeteneği de müzik üretimini mümkün kılar ve “insanlar için olası müzik dizgeleri türünü biyolojik etmenler saptar” (Chomsky, 2002b, 71). Aynı şey görme yetisi için de geçerlidir. Ona göre dil yetisinin özellikleriyle kabaca benzerlik gösteren bir yeti olarak görme sistemi gösterilebilir (Chomsky, 2012, 113). Görme sistemi de biyolojik olarak organizmanın doğuştan getirdiği bir yetidir. Dil yetisi gibi, görme yetisi de görme ediminin düzenleyici ilkelerini içerir. Bu düzenleyici ilkeler, organizma dünyaya geldikten sonra dışsal verilerin işlenerek görme organının gelişmesini sağlar. Yani dil yetisinin dilsel edime dönüşmesi için dilsel veriye zorunlu olması gibi, görme yetisi de biyolojik donanımın bir parçası olmasına rağmen görme edimini dışsal veriye göre belirlemek zorundadır. Bunu örneklemek için Chomsky memelilerin görsel sistemiyle ilgili önemli bir argümanını öne sürer:

“Örneğin memelilerin görsel sistemlerinin görsel uyarıcıları düz çizgi, açı, devinim ve üç boyutlu nesnelere yorumladığını biliyoruz. Şöyle bir şey çizdiğimi varsayalım

tahtaya. Gördüğünüz şey kötü, bir miktar bozulmuş bir üçgendir. Başka bir deyişle [...] Öklid geometrisinde idealize edilen bir nesnenin bozulmuş biçimidir. Aynı şey bebekler için de geçerlidir ya da kedi yavrusu için de. Kedi yavrusu da bir ihtimal bu çizgileri bozulmuş bir üçgen olarak görecektir (Chomsky, 2009, 196).”

Chomsky, görsel yetinin organizmadaki görebilme özelliğine bir ön bilgi sağladığına ve bu yetinin düzenleyici bir etkisine dikkat çeker. Doğadaki, nesnelere biçimlerinin, insan zihnindeki ideal biçimlerin bozulmuş biçimleri olduğu iddiası, Chomsky'nin en idealist tezlerinden biridir. Ona göre organizmanın görebiliyor olması başlı başına bu ideal biçimlerin zihinde var olmasına bağlıdır. Organizmaların doğadaki biçimleri farklı algılamaları ise onların görme düzeneklerinin farklı ilkelere göre işleminin sonucudur. Ancak her ne kadar biyolojik olarak belirli olsa bile bu yetilerin gelişmesi için yani edimsel hale gelmesi için zengin çevresel uyarıcı gereklidir. Bu benzetmede tek fark dil yetisinin insan türüne özgü olmasıdır (Chomsky, 2014a, 18). Bu nedenle insanın bir dil yetisine sahip bir biçimde dünyaya geldiğini, yani biyolojik doğasının dil yetisi diye bir parçasının olduğunu varsaymak, Chomsky açısından son derece mantıklıdır. Bu ifadeler, Chomsky'nin dil yetisini, dilin *a priori* bilgisi olarak görmekten çok, insan doğasının biyolojik bir bileşeni olarak gördüğünü gösterir. Nitekim son dönem çalışmalarında artık açık bir biçimde dil yetisi kavramı için “dil organı” ifadesini seçtiği görülür.

Chomsky'nin dil yetisi için “dil organı” ifadesini seçmesi, dil yetisini insanın herhangi bir organı kadar biyolojik olarak gördüğünü gösterir. Ona göre henüz araştırmalar bu yönde kesin kanıtlar elde edilmemiş olmasına rağmen elde edilen veriler “beynin bir dil organı”nın varlığını gösterir (Chomsky, 2012, 78). Dil organı, zihnin/beynin genel organik düzeni içerisinde bir organ olarak işlevini sürdürür. Chomsky, bunun için “Dil organı, belli bir mimarisi olan bir zihin sisteminin içinde yer alıyor; bu sistemle bir takım arayüz ilişkileri var” der (2014a, 31). Dil organı gibi bir kavramı öne çıkarması, Chomsky'nin dile biyolojik yaklaşımının bir sonucudur. Nitekim önceleri dilbilimi psikolojinin bir alt dalı olarak gören Chomsky (2009, 17), son dönem çalışmalarında dilbilimi biyoloji biliminin bir alt dalı olarak incelenmesi gerektiğini söyler (2012, 85-86). Yine başka bir yerde Chomsky, insanlar açısından merkezi sorunlarla ilgilenen Çağdaş dilbilimin, yani kendisinin öncülük ettiği dilbilim geleneğinin, fen derslerinin bir kolu olarak çalışılması gerektiğinin altını çizer (2013a, 362). Chomsky için dil organı, bu nedenle zihinsel ve soyut bir organ olarak

incelenmeli, ancak fen bilimlerinin gelişmeleri göz önünde bulundurularak, onun biyolojik ve somut durumları ortaya koyulmalıdır.

Chomsky'nin dikkat çektiği bir konu da dil yetisinin “okunabilirlik koşulları”dır. Bu, Chomsky'nin insanda dil yetisinin sonradan ortaya çıkmış olduğu düşüncesine karşı çıkışının başka bir ifadesidir. Chomsky, evrim sürecinde insan türünün ortaya çıktığı daha ilk andan beri dil yetisinin var olduğuna inanır. O, çalışmalarının son dönemlerinde iki tür insan edim sisteminin olduğunu söyler: *Duyu-motor (sensorimotor)* ve *kavram-niyet (düşünce)* sistemleri. Ona göre bu iki sistem insan edimlerinin gerçekleşmesini sağlayan sistemlerdir. Çalışmalarından anlaşıldığı kadarıyla bunlardan, duyu-motor sistemleri otomatik edimler tarafında yer alırken, kavram-niyet sistemleri bilinçli edimler tarafında yer almaktadır (Chomsky, 2012, 140). Chomsky, dil yetisinin kullanılır ifadeler üretmesi için dış sistemler, yani duyu-motor ve kavram-niyet sistemleri tarafından okunabilir olması gerektiğini, “aksi takdirde sistemlerin dil yetisinin orda olduğunu bile bilemeyeceğini” söyler (2014a, 32). “Okunabilirlik koşulları” ifadesi bu anlama gelir. Chomsky, (insanın atası kabul edilen) primatların dil yetisine sahip olmalarının çok düşük bir ihtimal olduğuna ancak bu mümkün olsa bile okunabilirlik koşullarının yerine getirilmediğine inanır. Ancak ona göre insan için dil yetisi, daha ilk ortaya çıktığında okunabilirlik koşullarını yerine getirmiştir ve dolayısıyla zihne sonradan eklenmemiştir (Chomsky, 2014a, 32).

Chomsky'nin araştırmalarında önemle üzerinde durduğu bir konu da dil yetisinin özelliklerinin dile özgü mü olduğu, yoksa çok daha genel zihinsel yetilerin yalnızca özel bir durumu mu olduğudur (2011, 143). İlk çalışmalarından beri Chomsky'nin görüşü, dil yetisinin dile özgü olduğu yönündedir. Ona göre elde edilen veriler dil yetisini önceleyen başka bir zihinsel yeti yoktur; diğer zihinsel yetiler (Bir fizik kuramı geliştirebilme vb.) başka ilkelere göre işleyen özgül yetilerdir. Bu yönüyle Chomsky'nin, dili zihnin/beynin yetilerinin özel bir durumu olarak gören bilişselci dilbilim bakış açıları içerisinde özgün bir yeri vardır. Chomsky'e göre bir çocuğun dil edinirken devreye soktuğu doğuştan gelen dil yetisi sadece dile özgüdür. Chomsky buna “dil yetisinin spesifikliği” der (2013b, 66). Hatta pek çok zihinsel yetinin de dilden çıkmış olabileceği onun iddiaları arasındadır. O, özellikle de aritmetiğin dilden kaynaklı bir yeti olabileceğini ifade eder (Chomsky, 2009, 207).

Chomsky'nin dil yetisinin dile özgü bir yeti olduğunu ifade eden “dil yetisinin spesifikliği” iddiası, bilişsel yaklaşımı kabul eden bazı çevrelerce eleştirilmiştir. Amerikalı bilişsel psikoloji uzmanı Elizabeth Bates'in, dil yetisinin biyolojik temelleri olduğunu kabul eder, ancak ona göre dilin doğuştan gelen bir yetiye sahip olduğu savı ile sadece dile özel bir yetinin doğuştan var olduğu savı birbirinden farklı savlardır. Bates'e göre bunun yanında sadece dile özgü bir yetinin varlığını kabul etmek için bir neden yoktur. Psikolinguistik üzerine çalışmalarda bulunan Jeffrey Elman da Bates'e katılır. Bates ve Elman'a göre dil yetisi dile özgü bir genin ürünü değil, doğuştan var olan genel bilişsel yetilerin etkileşiminin ürünüdür (Uygun, 2006). Chomsky, son dönem çalışmalarına kadar dil yetisini dile özgü bir yeti olarak ele alır. Ancak Chomsky, özellikle de 1990'lardan sonra biyolojik bakışı daha çok ön plana çıkarıp “dil organı” kavramına daha sık yer verdiği ve dil çalışmalarının son aşaması olarak görülen Minimalist Program ile ortaya attığı tezlerde dil yetisinin diğer bilişsel yetilerle ilişkili olabileceği düşüncesi yeniden gündeme gelmiş gibidir. 1996'da Chomsky'nin Hindistan'da Delhi Üniversitesinde yaptığı konuşmaların kitaplaştırıldığı *Dilin Mimarisi*'nde, “Dil organı belli bir mimarisi olan bir zihin sisteminin içinde yer alıyor; bu sistemle birtakım arayüz ilişkileri var. Bir anlamda onlara bağlanıyor” (2014a, 31) ifadelerini kullanması bunun göstergesidir. Ancak kesin cevabı bilinmeyen bu sorun karşısında Chomsky'nin yine de dil yetisinin dile özgü bir yeti olduğu düşüncesinin taraftarı olduğu (Chomsky, 2014a, 32) unutulmamalıdır.

2.5. Chomsky'de Dilin Doğuştanlığı

Doğuştançılık, diğer adıyla, İnneizm, felsefede bazı bilgi ve değerlerin insanda doğuştan getirildiğini, yani *a priori* (önsel) olarak var olduğunu öne süren düşünce biçimidir. Bu düşüncenin savunucuları arasında Descartes, Leibniz ve bütün Kartezyen filozoflar sayılabilir. Doğuştançılık karşısında bilginin sonradan yani *a posteriori* (sonsal) olarak, deneyimler sonucunda elde edildiğini öne süren felsefe geleneği ise deneycilik, yani ampirizmdir. Deneyci filozoflar içerisinde de Locke, Berkeley, Hume ve takipçileri sayılabilir. Chomsky de 20. yüzyılın ikinci yarısından beri deneyci felsefe geleneği karşısında doğuştançı bir tutumla ve dili temele alarak çalışmalarda bulunur.

Chomsky’de insan doğası kavramının, insanın dünyaya gelirken beraberinde biyolojik ve zihinsel bir donanımla gelmesini ifade ettiği belirtilmişti. Dil yetisi kavramının Chomsky’deki özgün anlamı da yine bu kavramla ilgiliydi. Dilin doğuştanlığı düşüncesi bu varsayımlarla beraber Chomsky’nin iddia ettiği tezler arasında yer alır. Bu bakımdan, insan doğası, Chomsky’nin düşünce sisteminde doğuştan getirilen bütün yetileri ifade etmek için daha kapsamlı bir kavram olarak ortaya çıkarken, dilin doğuştanlığı yine bu kavramla ilgili olup insanın türe özgü belli türden bir dil geliştirme özelliğini ifade eder.

Chomsky, kuramını ilk ortaya atıp adını ilk duyurmaya başladığı dönemlerde Descartesçi bir doğuştancı tutum içerisinde olmuştur. Özellikle deneyci felsefe ve davranışçı yaklaşımlar karşısında insanın içsel durumlarına ve doğuştan getirdiği özelliklere dikkat çeken Chomsky için Descartes’in düşünceleri önemli bir çıkış noktası olmuştur. Descartes’in insan doğası kavramını ve zihinsel yetileri öne çıkaran, dilin insan doğasına içkin ve yalnızca insan türüne ait bir yeti olduğunu iddia eden felsefesi, Chomsky’nin Kartezyen bir duruş sergilemesinin nedeni olmuştur. Bilindiği üzere Kartezyen felsefe, rasyonel bilginin kaynağı olarak, yalnızca Tanrı düşüncesini, zihinde var olduğu düşünülen matematiksel ve geometrik bilgiyi görür. Zihnin doğasında *a priori* olarak var olan “şemalar” sayesinde duyulur dünyadaki şeyler hakkında bilgi edinmek mümkün olur. Bu bakımdan Kartezyen felsefede doğuştancılık temel bir tezdur. Bu düşünceler, “Tanrı tezi” dışında, Chomsky’nin doğuştancı görüşlerinin temelini oluşturur. Nitekim Chomsky’nin doğuştancılığı biyolojik donanımları ön plana çıkaran bir yaklaşımdır. Chomsky’de insanın –farkında olmasa da- doğuştan gelen birtakım bilgilere (veya donanıma) sahip olarak doğduğu varsayımı vardır. O, insandaki bazı bilgilerin kaynağını çevresel uyaranlarda arayan deneyci tutuma karşı, insan doğasında aramıştır. Dolayısıyla zaten doğuştan getirilmiş olan bu bilgilerin deneyimler sonucunda ortaya çıkması ya da bu içsel bilgilerin dışsal bilgiyi düzenliyor olması onun açısından mantıklıdır. Ona göre, insanın doğuştan gelen bilgilerinin farkında olmaması onların var olmadığı anlamına gelmez; bunların ortaya çıkması ise deneyimsel bilgiye bağlıdır. Bu düşünce, Leibniz’in Locke karşısında “tabula rasa” varsayımına karşı öne sürdüğü tezle aynıdır (Altınörs, 2009, 42). Chomsky de Leibniz’in bu yönüne vurgu yapar ve onun da doğuştan gelen genel ilkeler düşüncesini paylaştığını belirtir (2009, 22). Chomsky için insanın doğuştan

beraberinde getirdiği yetiler, kartezyen geleneğin benimsediği “doğuştan ideler” teziyle açıklanabilir. Bu yüzden o, “doğuştan ideler” tezinin öncüsü olan Descartes’ı kendisine düşünsel anlamda da bir öncü olarak görür. Ona göre insanın şaşkıncı derecede ilginç özellikler gösteren zihinsel yetileri böylesi bir yaklaşımla daha anlaşılır hale gelir. Nitekim Descartes’ın, kâğıda çizilen bir üçgenin algılanması için zihindeki üçgen ideasının devreye girdiğini iddia ettiği tezi, Chomsky açısından zihinde doğuştan yetilerin var olduğu düşüncesine dayanak oluşturur. Ona göre “Descartes’ın *gerçek üçgen fikrinin* bizde doğuştan var olduğunu ileri sürerken kastettiği anlamda, fikir [genel bilgi şemaları] *zihinde doğuştan vardır*” (Chomsky, 2013b, 42). Bu nedenle insanın herhangi bir bilgi edinme ya da inanç sistemi geliştirme biçimi onun doğuştan getirdiği zihinsel yetileri tarafından belirlenir. O halde “Doğuştan gelen teoriler oluşturma yeteneğimiz dünyanın belirli veçheleriyle ne kadar örtüşüyorsa, zihinsel yapılanmalarımız dünyanın bilgisine o kadar ulaşmamıza imkân tanır” (Chomsky, 2013b, 34). Ancak Chomsky’nin doğuştan yetiler düşüncesi bu yetilerin insan davranışını en ince ayrıntısına kadar belirlediği iddiasını taşımaz. Ona göre bu yetilerin dış dünya ile etkileşime geçmeden dışa vurulması mümkün değildir. Yani doğuştan getirilen yetiler insanın nasıl düşüneceğine ya da neye inanacağına karar vermez. Chomsky, bu doğrultuda “Bir bilgi veya inanç sistemi, doğuştan gelen mekanizmaların genetik olarak belirlenmiş olgunlaşma süreçlerinin etkisiyle ve bunların toplumsal ve fiziksel çevreyle girdikleri etkileşimin sonucunda oluşur” ifadelerini kullanır (2013b, 35).

Chomsky, insan dil yetisinin özelliklerini de doğuştan ve insan doğasının bir parçası olarak görür. Ona göre insan dili incelendiğinde onun şaşkıncı özelliklerini toplumsal dil verisiyle ya da deneyimlerle açıklanması mümkün değildir. Aksi durumda, bir dili konuşan kişinin daha önce hiç duyulmamış cümleler kurabilmesinin mantıksal bir açıklaması olmazdı. Bu yüzden Chomsky, dilsel yetiye ait özelliklerin yani “genetik dil şeması”nın doğuştan geldiğine inanır. Ona göre bu bilginin “büyük kısmı bireyin kendisinden gelir” (Chomsky & Foucault, 2012, 9). Ona göre çocuğun anadilini edinme süreci dilin doğuştan potansiyel olarak var olan bilgisinin açığa çıkmasıdır. İnsan doğasına ait doğuştan bütün yetilerin durumu da böyledir. Bu idealist tezlerini desteklemek için Chomsky, Platoncu Henry More’un “Daha ilk ipucunda Ruh bütün şarkıyı söyler, sanki önceden biliyormuş gibi” cümlesini alıntılıyarak

insanın doğuştan getirdiği *a priori* bilginin, dışsal verilerin sınırlılığına rağmen edimsel durumların şaşırtıcı derecelere ulaştığına dikkat çeker (Chomsky, 2013b, 28). Bu bakımdan Chomsky'e göre bir dili konuşan çocuğun dilsel bir ön bilgi ile dünyaya gelip aslında kendisinde potansiyel olarak var olan bu bilgiyi açığa çıkarması varsayımı mantıklı bir varsayımdır. Chomsky açısından, deneyimden önce belli düzenleyici ve genel bir yetiye sahip olmayan birinin dağınık dil verileriyle bir dil edinmesi mümkün değildir. Bu nedenle dağınık çevresel verileri düzenleyen böylesi yetinin doğuştan olmak yerine sonradan edinildiğini söylemek de mantıksızdır.

Chomsky'nin, insanın dil ile ilgili belli bir kavram dağarcığıyla dünyaya geldiğini söylemesi bununla ilgilidir. Ona göre bir dili konuşan çocuk, biyolojik yapısı gereği bir kavramlar dağarcığına sahip olarak doğar ve o sadece dilde belli bir kavramın belli bir biçimde ifade edildiğini öğrenmek durumundadır (Chomsky, 2014a, 83). Çocuğun doğuştan getirdiği kavramlar dağarcığını işler hale getirmesi ise dilsel bir topluluk içinde mümkündür. Yani çocuk kendi doğasının ona armağan ettiği kavramlar dağarcığını dilsel veriyle işler ve dili konuşabilir düzeye erişir. Chomsky'nin bununla ilgili *tırmanma, takip etme, koşma, ağaç, kitap* vb. kavramların dili edinenler için sabit olduğunu öne sürdüğü örneği önemlidir:

“*Büyük Oxford İngilizce Sözlük*'ü (büyüteçle okunan sözlük) okuduğunuzda, bir sözcüğün tanımını elde ettiğinizi düşünüyor olabilirsiniz, ama durum hiç de böyle değil. Tek elde ettiğiniz şey birkaç ipucu ve geriye kalan bütün ayrıntıları doğuştan gelen bilgileriniz dolduruyor ve sonunda o sözcüğün ne anlama geldiğini biliyor olursunuz (Chomsky, 2014a, 83).”

Bu örnek Chomsky'nin dilin doğuştanlığı görüşünü en iyi özetleyen ifadeleri içerir. Ona göre birey için eğer belli bir kavramlar şeması olmasaydı, bir sözlüğe bakarak ya da birinden işiterek sözcüklerin anlamını kavramak mümkün olmazdı. İnsan zihninde dilsel ifadelerin anlamını tamamlayan ya da onları kavramsal olarak belli şeylerle ilişkilendiren doğuştan gelen bilgiler vardır ve dili mümkün kılan da Chomsky için budur.

Chomsky, dilin doğuştan özelliklerini göstermenin yolu olarak dilsel kuralların, farkında olmaksızın kullanımına dikkat çeker. Ona göre çocuk, dili edinirken farkında olmadan dilsel kuralların tümünü şaşırtıcı biçimde kullanır. Bu durumu çocuğun maruz kaldığı toplumsal dilsel veriye bağlamak mümkün değildir. Nitekim henüz iki yaşında, dilsel kullanımları başarıyla gerçekleştirebilmesi için onun

ya dilin *a priori* bilgisine sahip olarak doğması ya da dilsel veriyi alıp işleyerek çeşitli kombinasyonlarını hesaplayacak bilgi ve beceriye sahip olması gerekir. Chomsky'e göre ikinci olasılık imkânsızdır, çünkü bir dili konuşan birey kullandığı yapı veya kuralları farkında olmadan ve otomatik olarak seçer ve kullanır. Dilsel kullanımlarda bilincinde olunmadan kullanılan bu ön bilgiler Chomsky'e göre insanın doğuştan getirdiği bilgilerdir. Chomsky, doğuştan gelen dilsel bilgilerle ilgili olarak bir dili konuşan bireyin farkında olmadan seçtiği dil kurallarından örnekler verir. *Yapıya-bağımlılık* kuralı buna örnektir. Chomsky'e göre dil olguları sözcüklerin basit doğrusal sıralı hareketleriyle oluşmazlar. Dil olguları, sözdizimsel yapılar üzerinden işler. Bu, dilin yapıya-bağımlılık kuralına göre işlediğini gösterir (Chomsky, 2009, 59). Örneğin İngilizce konuşan biri için aşağıda, Chomsky'nin *Dil ve Zihin* ve *Bilgi Sorunları ve Dil* adlı eserlerinden çıkarımlarla oluşturduğumuz örnekler, olumlu cümlelerin soru biçimleri doğrusal olarak değil, *yapıya-bağımlı* olarak işlediğini gösterir:

- “a1. [The man] is at home. <[Adam] evde.>
a2. [The man] is happy. <[Adam] mutlu.>
a3. [The man [who is happy]] is at home. <[[Mutlu olan] adam] evde.>”

Bu örnek cümlelerin soru biçimleri aşağıdaki biçimde gerçekleşir:

a1, a2, a3 cümlelerinin soru biçimlerini gerçekleştiren işlemlere sırasıyla i1, i2, i3 ve ortaya çıkan soru cümlelerine de sırasıyla s1, s2, s3 dersek:

- a1→i1 ve s1: Is [the man] at home? <[Adam] evde mi?>
a2→i2 ve s2: Is [the man] happy? <[Adam] mutlu mu?>
a3→i3 ve s3: Is [the man [who is happy]] at home? <[Mutlu adam] evde mi?>

a1 ve a2 cümlelerinin s1 ve s2 biçimlerine ilk bakıldığında i1 ve i2 işlemleri için en soldan başlayarak cümledeki ilk “is” sözcüğünün başa getirilmesiyle oluşan doğrusal bir kuralın işlediği düşünülebilir. Ancak a3 cümlesinin s3 biçimini gerçekleştiren i3 işleminin, en soldaki “is” sözcüğünün değil, daha içteki “is” sözcüğünün başa getirilmesi biçiminde işlediği görülür. Yani ana cümlelerin bir iç öbeğine ait “is” sözcüğü yerine cümlelerin daha genel yapısına ait olan “is” sözcüğü

seçilerek işlem gerçekleşmiştir. Bu da soru biçimlerinde, “en soldan başlayarak karşılaşılan ilk yardımcı fiil sözcüğünü cümlenin başına kaydırarak soru biçimi oluşturma” gibi basit doğrusal kural yerine, daha karmaşık bir işlem olan “ana cümlenin yapı bakımından en genel yardımcı fiilini seçip başa kaydırarak soru biçimi oluşturma” gibi yapıya-bağımlı bir kuralın işlediğini gösterir. Chomsky’e göre yapıya-bağımlılık insan dilinin en önemli özelliklerinden biridir. Ancak dili edinen çocuk herhangi bir çaba göstermeden yapıya-bağımlılık özelliğinin işleyişini kendiliğinden bilir (Chomsky, 2011, 111-112). Aynı şey ses yapısının işleyişinde de vardır. Chomsky, bir dili konuşan bireyin o dilin söz dağarcığında var olmayan biçimlerden hangilerinin olası bir sözcük olup olmadığını yine kendiliğinden bildiğini söyler. Ona göre, örneğin İngilizce konuşanlar, *strid* ve *bnid* sözcüklerinden hiçbirini duymamalarına rağmen bu iki sözcükten “*strid*’in İngilizce olası bir sözcük olup *bnid*’in sesletilebilmesine rağmen olası bir sözcük olmadığını” bilirler. Buna karşılık Arapça konuşanlar, “*bnid*’in Arapça olası bir sözcük olduğunu, ancak *strid*’in olası bir sözcük olmadığını” bilirler. İspanyolca konuşanlar ise “her iki sözcüğün de olası sözcükler olmadığını” bilirler (Chomsky, 2009, 38-39). Chomsky, bu bilgilerin doğuştan gelen düzenleyici dil ilkelerinin dil edinim sürecindeki parametrik değişimlere bağlı olarak ortaya çıktığını düşünür. Chomsky’e göre dili edinen çocuğun yapıya-bağımlı bir kuralın nasıl işlediğini bilmesini ve hiç duymadığı olası sözcüklerin neler olabileceğine ilişkin bilgisini, yalnızca dilsel veriden ya da deneyimden çıkarsanmış bilgiler olarak görmek mümkün değildir. Bu ve bunun gibi birçok örnek Chomsky’e göre dilin doğuştanlığının ispatı olarak görülebilir. Chomsky, bu tür olguların sonradan öğrenilmiş olduğu varsayımını da, sonradan öğretilbileceği varsayımını da sorunlu bulur. Ona göre “insanlara [örneğin] edilgen yapıyı öğretmek isterseniz sadece kafalarını karıştırmış olursunuz çünkü bunu zaten bilirler, zaten kuralları takip ederler” (Chomsky, 2013a, 409).

Chomsky’nin dilin doğuştanlığı ile ilgili yaklaşımı, kimi doğuştancılar tarafından yanlış anlaşılmış ve yanlış yorumlanmıştır. Örneğin Gilbert Harman’ın “doğuştan gelen dil” varsayımı, Chomsky’e göre, dilin doğuştanlığının yanlış yorumlanmasıdır. Chomsky, Harman’ı eleştirirken “Her çocuğun kusursuz bir İngilizce bilgisiyle doğduğunu iddia edemeyiz. Buna karşılık, çocuğun kusursuz bir evrensel dilbilgisiyle, yani [...] dil edinirken kullandığı değişmez bir şemalaştırmayla

doğduğunu düşünmememiz için ortada hiçbir neden yok” ifadelerini kullanır (2011, 288). Çünkü Chomsky’e göre Harman’ın “doğuştan gelen dil” iddiası her çocuğun herhangi bir dilin bilgisiyle dünyaya geldiğini iddia eden yanlış bir doğuştancı dil yaklaşımını ifade eder.

Chomsky’nin dilin doğuştanlığına karşı çıkan çok sayıda isim olmuştur. Ancak onun en çok dikkatini çekenlerden biri Putnam’ın eleştirisidir. Putnam, Chomsky’nin dilin özelliklerini ortaya çıkarmak için doğuştancılığa başvurmasını sorunu çözmek değil, ertelemek olarak görür (Chomsky, 2011, 278). Ancak Chomsky, böyle bir eleştirinin “tuhaf” ve geçersiz olduğunu biyolojik bir örneğe başvurarak göstermeye çalışır. Chomsky, Putnam açısından bakıldığında, bir kuşun kanat edinmeyi öğrenmediğini, doğuştan gelen genetik özellikleri nedeniyle böyle yapılandırıldığı için kanat geliştirdiğini göstermekle hiçbir şey açıklanmamış olur; çünkü doğuştan gelen genetik özelliğin nasıl geliştiği açıklanmamış ve sorun ertelenmiştir (2009, 191). Oysa Chomsky, Putnam’ın yaklaşımını soruna yanlış yerden bakmakla eleştirir ve bu nedenle “saçma” bulur. Çünkü Chomsky, insanda dilin gelişimine kuşlarda kanat gelişimi kadar doğal ve ilginç bir süreç olarak bakar. Dolayısıyla bunu biyolojik bir olgu biçiminde ele almak, Putnam’ın aksine Chomsky’e göre dil hakkında açıklayıcı bir yaklaşımdır.

Chomsky, dilin hem doğuştan gelmesi, hem de dış uyaranlara ihtiyaç duymasının çelişki olarak kabul edilmesine de karşı çıkar. O, bu durumun görme yetisiyle benzer olduğunu söyler ve Hubei ile Weisel’in 1962’deki kedi deneylerini hatırlatır. Bu deneyde bir kedi yavrusu alınıp hiçbir görsel uyaranla karşılaşmaması için gözleri kapatılır ve damarlı kortekslerine elektrot koyulur. İki hafta içinde, Chomsky’nin ifadesiyle, “kedinin görme yetisinin biyolojik yapısı bozulur”. Ancak başka kediye sadece belli biçimde uyaranlar verilir ve kedinin görme yetisinin çalıştığı ama uyaran örüntüsüne göre biçimlendiği görülür. Chomsky, bu durumun doğuştan getirilen dil yetisinin farklı durumları olan farklı diller için önemli bir örnek oluşturduğunu düşünür (2014a, 64).

Bütün çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda, Chomsky’nin Kartezyen doğuştancı dil kuramı, onun ilk çalışmalarında metafizik düşüncelerin ağır bastığı bir hava içerisindedir. Ancak 1970 sonrası ve özellikle de 1990’lardan sonraki son dönem çalışmalarına doğru Chomsky’nin dil yetisinin biyolojik temellerine yöneldiği ve

önceki dönemlerde ortaya koyduğu Descartesçı metafizik tezlerini kendine özgü fizikalist bir tutum ile temellendirmeye çalıştığı görülür. Bu konudaki başarısı ise bizce tartışmalıdır.

2.6. Chomsky’de Dilin Türe Özgüğü

Dilin türe özgüğü, bir dil edinme ve konuşma becerisinin insan dışında başka bir organizmada olmadığını varsayan düşüncedir. Dil yetisinin insana özgü bir yeti olduğu tezinin karşısında, dil yetisinin başka canlılarda da bulunup insanda olduğundan daha az gelişmiş veya hiç gelişmemiş, ses düzeyinde kalmış olduğu tezi vardır. Günümüzde psikoloji, biyoloji, nöroloji gibi bilimlerin de ilgi alanına giren dilin insan türüne özgü mü olduğu yoksa birtakım organizmada gelişmemiş düzeyde bulunduğu karşıt görüşleri, dil felsefesi ve dilbilim alanlarında dil tanımı üzerinden hâlâ sürdürülen bir tartışmadır. Descartes’tan beri dil felsefesi ve dilbilimin önemli bir varsayımını oluşturan, dilin, insan doğasının bir parçası ve tüm insanlarda ortak türe özgü bir yeti olduğu düşüncesi 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana Chomsky’nin adıyla anılan bir tez haline gelmiştir.

Bilindiği üzere, Descartes’ın insan ile hayvan arasındaki ayrımı anlatırken ortaya koyduğu iki ölçütten ilki, dil ile ilgilidir. Descartes’a göre, bir hayvan veya insana benzer olarak tasarlanmış bir makine, düşüncelerini hem tutarlı bir biçimde hem de duruma uygun olarak sözle veya işaretlerle ifade etme yetisine asla sahip olamaz. Ona göre en ağır zihinsel engelliler bile, kendi düşüncelerini anlatmak için değişik sözleri bir arada düzenleme ve konuşma becerisinden mahrum değildir; ancak bunun tersine, ne kadar mükemmel doğarsa doğsun insanın bu becerisine benzer bir beceri geliştirebilecek başka bir organizma yoktur (Descartes, 2015, 55). Öyleyse dil veya konuşma insanı insan yapan en temel yetilerden biridir. Bir hayvan ne yaparsa yapsın insandaki dil yetisine asla sahip olamayacaktır. Yani hayvan ile insan arasındaki temel farklardan biri insanın bir dil yetisine sahip olmasıdır. Bu yüzden Descartes, hayvanların ses düzeyindeki iletişim sistemlerinin, insanların dil becerisinin az gelişmiş bir türü olmadığına, insanların dil yetisiyle kıyaslanamayacağına inanır. Çünkü Descartes’a göre hayvan ile insan doğaları gereği bambaşka varlıklardır (2015, 56).

Descartes'ın dil yetisinin insana özgü olduğu yönündeki görüşleri Chomsky'nin kuramının en temel kabullerinden biridir. Chomsky de insan dil yetisine benzer en küçük bir dilsel yetinin bile hayvanlarda bulunmasını mümkün görmez. Bu nedenle Chomsky, hayvanlarda dil yetisinin olduğu yönündeki iddiayı, 18. yüzyıldaki “zeki maymunların dil yetisine sahip olup bunu gizledikleri” hurafesini hatırlatarak yadırgar. Bu inanca göre, maymunlar bir dile sahiptiler, ancak bu yetilerini, insanlar onları köle olarak çalıştırmamın diye saklayacak kadar zekiydiler. Bu nedenle de insanlar etraftayken, sessiz kalmayı tercih ediyordular (Chomsky, 2014a, 58). Chomsky, insan ile hayvan iletişim sistemlerinin bir karşılaştırma ölçütü olmadığına ama bunların birbirinden tamamıyla farklı olduğuna inanır. Ona göre dilin doğuştan olduğunu söylemek türe özgü olduğunu söylemenin başka bir biçimidir:

“‘Dil doğuştan gelen bir şey değildir’ demek benim torunum ile bir kaya ve bir tavşan arasında hiçbir fark yok demektir. Bir başka şekilde ifade edecek olursak, bir kayayı, bir tavşanı ve benim torunumu insanların İngilizce konuştuğu bir topluma koyduğumuzda, hepsi İngilizce öğrenecek demektir [...] ‘Dil doğuştan gelir’ demek, ciddi ve önemli bir içsel doğa farklılığının benim torunumu, kayalardan, arılardan, kedilerden ve şempanzelerden ayırdığı inancını ifade etmektedir (Chomsky, 2014a, 59-60).”

Chomsky, dilin insan doğasına ait olup türler arasında ayırt edici bir yeti olduğunu, Descartes'ın iddiasını bir adım daha ileri götürerek ifade eder. Ona göre bu yeti, farelerde iç kulakta yerleşmiş bir kemiğin bulunması kadar genetik ve türe özgüdür (Chomsky, 2014a, 60). Başka bir ifadeyle insanda bu yetinin bulunup hayvanda bulunmaması, Chomsky açısından, örneğin tavşan ve insan kulağının farklılığının genler tarafından belirlenmesi kadar genlere bağlı bir durumdur. Chomsky'nin ifadeleriyle “bir embriyoda kanatların değil de kolların gelişmesi [...] gibi” (2014a, 20) insanda dil yetisinin varlığı, biyolojik ve genetik olarak belirlenmiş, doğuştan gelen, türe özgü bir durumdur.

Chomsky, insan ve hayvan iletişimini, tıpkı Descartes gibi, doğası gereği birbirinden tamamen farklı görür. Yani hayvanların insanlarinkine göre daha az gelişmiş bir dil yetisinin olduğu iddiası Chomsky açısından geçersizdir. Ona göre hayvanların iletişim sistemleri bir dil geliştirme olanağına sahip olsaydı bu bir biçimde ortaya çıkardı. Hayvanlarda az gelişmiş dil olduğu yönündeki bu iddia için Chomsky şu ifadeleri kullanır: “Tıpkı şuna benzer bu: Uzak bir adada bir kuş türü vardır, bu kuşlar pekâlâ uçabilme yetisine sahiptirler; ancak insanlar tarafından bu yetileri

konusunda eğitim alıncaya dek uçmayı hiç düşünmemişlerdir. Mantıksal olarak olanaksızlık olmasına karşın, bu biyolojik bir mucize olurdu” (2009, 51-52). Chomsky’nin bakış açısından böyle bir düşünceye kapılmadığı sürece kimse hayvanlarda az gelişmiş bir dil olduğu iddiasında bulunamaz. Dil yetisi, özgün ve yalnızca insana ait bir yetir.

Chomsky, insan dil yetisi ile kuşların iletişim sistemleri arasında benzerlik kuran Thrope’u eleştirirken yine bu düşünceden yola çıkar. Thrope, ardıç kuşunun ötüşünde alçak perde ile yüksek perde arasındaki değişiminin kuşlar arasında sağladığı iletişimi bir tür dil olarak değerlendirir (Chomsky, 2011, 120). Ancak Chomsky, bilinen bütün hayvan iletişim sistemlerinin iki temel özelliği olduğunu ifade eder. Ona göre hayvan iletişim sistemleri ya her biri özel bir davranış dizisi veya duygusal durumla bağlantılı olan değişmez ve sınırlı sayıda işarettten oluşur; ya da her biri belirli dil dışı boyutla bağlantılı olan değişmez ve sınırlı sayıda dilsel boyuttan yararlanma biçiminde oluşur. Chomsky, Thrope’un kuş örneğini bu ikinci kategoride görür (2011, 120); ona göre bu insan dil yetisi ile kıyaslanamayacak ve bir dil yetisi olarak tanımlanamayacak bir iletişim sistemidir.

Chomsky, insan dil yetisinin *kesintili sonsuzluk* veya *ayrık sonsuzluk* (discrete infinity) özelliğinin insan ve hayvan iletişim sistemlerini birbirinden ayıran temel özellik olduğunu ileri sürer. Kesintili sonsuzluk, dilde örneğin altı veya yedi sözcükten oluşan cümlelerin kurulabilmesi buna karşılık altı buçuk sözcükten oluşan cümlelerin kurulamamasını ifade eden bir özelliktir (Chomsky, 2014a, 60). İnsan dilinde sınırsız sayıda cümle kombinasyonları oluşturulabilirken bu cümleleri oluşturan sözcük sayıları tam sayılarla ifade edilir. Bu kesintili veya ayrık sonsuzluk Chomsky’e göre biyolojik dünyada neredeyse hiç olmayan bir şeydir. Ona göre kesintili sonsuzluk düşünmeyi mümkün kılan şeydir (Chomsky, 2009, 207). Chomsky, biyolojik sistemler incelendiğinde birçok kesintisiz ve birçok sınırlı sistemin olduğunu ancak kesintili sonsuzluk özelliğinin yalnızca insan dil yetisinde görüldüğünü söyler. Chomsky’e göre buna benzer bir tek sistem var o da aritmetik yetisidir, ancak o da dilin evrimsel bir yan ürünü olabilir (2014a, 60). Chomsky, arıların çeşitli dans hareketleriyle oluşturduğu iletişim sisteminin de şaşırtıcı kombinasyonlara izin verdiğini ancak bunu anlamak için arı olmak gerektiğini söyler (2014b, 294). Öte yandan maymunların da geliştirdiği bir iletişim sistemi vardır, bu arılarınkinden de farklıdır. Onların iletişim

sistemini sağlayan ses veya hareketler arılarinki gibi şaşırtıcı kombinasyonlara izin vermez. Chomsky, bu iki hayvan türünün değişik iletişim sistemlerini insan dil yetisinin kesintili sonsuzluk özelliğine göre konumlarını ifade eder. Ona göre bu iki biyolojik sistemden maymun iletişim sistemi “sonlu” yani sınırlıdır, çünkü belli sayıda çağrı sağlayan ses veya hareket vardır. Buna karşılık arı iletişim sistemi ise “sonsuzdur” fakat “kesintili değildir”. Chomsky’e göre, araştırmalar “arı dansı”nın sonsuz bir içerik, “yer değiştirmiş gönderge” özelliği (duyusal alan dışında herhangi bir şey hakkında bilgi iletişimde bulunma yeteneği) gibi özelliklerinin olduğunu göstermiştir (2012, 100). Bu özellikler arı dansı ile sağlanan iletişimin kesintisiz sonsuz olduğunu gösterir. Çünkü arı iletişimde “herhangi iki sinyal arasında prensipte iki mesafe arasında kalan mesafeyi gösteren bir üçüncü sinyal her zaman vardır” (Chomsky, 2009, 194).

Chomsky, insan dil yetisinin kesintili sonsuzluk dışında *tek kanallılık* özelliğinin de dilin insana özgü olduğunu gösteren önemli bir dayanak olduğunu düşünür. Bu özellik insan dilini, örneğin birden fazla kanalla iletişim kuran yunus türlerinin iletişim sistemlerinden farklı kılar. Ona göre, yunusların burunlarından çıkardığı pek çok sesle gerçekleştirdiği, radar sistemine benzer iletişim sistemleri, oldukça karmaşıktır. Ancak Chomsky, bazı yunus alt türlerinin bu iletişimi eşzamanlı olarak burunlarının her iki tarafıyla da gerçekleştirdiğinin tespit edildiğini ifade eder (2014a, 74). Bu da Chomsky’e göre yunusların eşzamanlı olarak ses üretimi yapıp iki kanallı bir iletişim gerçekleştirdiğini; ayrıca yunus iletişim sisteminin, herhangi bir sıralama olmadan eşzamanlı çıktılar üretebildiğini gösterir. Oysa insan dil yetisi, aynı zaman diliminde tekil dilsel üretime olanak tanıyan tek kanallı bir yapıya sahiptir.

Chomsky’nin bakış açısına göre insan dilindeki *kesintili sonsuzluk* ve *tek kanallılık* gibi özelliklerin diğer canlıların iletişim sistemleriyle benzeşmemesi, dil yetisinin yalnızca insan türüne özgü bir yeti olduğunu gösterir. Chomsky’e göre dil yetisinin bu özellikleri “Belki de bunun nedeni, hücrenin biyolojik yapısıdır ve bu, şu anda bilmediğimiz fiziksel düzenekler ile açıklanabilecektir” (2009, 195).

Chomsky, dil yetisinin insan türüne özgü olduğu yönündeki Descartesçı tezin önde gelen savunucularından biri olarak 1950’lerden sonra adından sıkça bahsettirmiş ve bilim ve felsefe çevrelerinde önemli ölçüde taraftar bulmuştur. Ancak Tarihsel-Kültürel Psikolojinin kurucusu Rus psikolog Lev Semenovich Vygotsky (1896 -

1934), 1934 yılında yayımlanan, psikoloji biliminin temel kitaplarından biri haline gelen *Thinking and Speech* (Düşünme ve Konuşma) [Türkçeye *Düşünce ve Dil* adıyla çevrilmiştir] adlı eserinde, kökleri Kartezyen geleneğe dayanan daha sonraları Chomsky'nin savunuculuğunu yapacağı dil görüşlerine, deneysel çalışmalarla karşı çıkmıştır. Vygotsky, bu eserinde “insan konuşmasının ve düşünmesinin türeyişsel kökleri”ne ilişkin araştırmaların o dönemki gelişmelere göre sonuçlarını önemli tezlerle ortaya koymuştur. Kitapta Vygotsky, Piaget, Stern, Ach gibi önemli isimlerin insan dili ve düşüncesi üzerine çalışmalarının eleştirisini yapmış ve insanda bir “kavram gelişimi kuramı” ortaya koymuştur.

Vygotsky'nin söz konusu çalışmasının *Düşünme ve Konuşmanın Türeyişsel Kökleri* başlıklı alt bölümü, Chomsky'nin dil yetisi ile ilgili tezlerini ilgilendiren önemli bir bölümdür. Vygotsky, düşünce ve dilin incelenmelerinde ortaya çıkan en önemli sonuç olarak düşüncedeki ilerleme ve dildeki ilerlemenin birbirine koşut olmadığının anlaşılmasını görür (1998, 57). Vygotsky açısından, dil ve düşüncenin kökenleri birbirinden tamamen farklı olmakla birlikte insanda ve hayvanda bu iki yeti farklı biçimlerde vardır. Ona göre, özetle, hayvanlarda ve ortalama iki yaşına kadar insanlarda, bir *düşünce-öncesi dil*² ve *dil-öncesi düşünce* vardır. Bir insan ortalama iki yaşına geldiğinde düşünce-öncesi dil ile dil-öncesi düşünme kesişir ve sürekli olarak birbiri üzerinde etkilerde bulunarak gelişir. Bu gelişme insanın dil ile düşünmesi ve düşünce ile dil üretmesi biçiminde devam eder. Ancak hayvanda düşünce-öncesi dil ile dil-öncesi düşünce hiçbir zaman kesişmez ve farklı düzeylerde kalır. Bu yüzden hayvanda hiçbir zaman dil ile düşünme ve düşünerek dil üretme düzeyine erişilmez (Vygotsky, 1998, 68-72).

Vygotsky, hayvanlarda düşüncenin dil-öncesi varlığı için Koehler ve Yerkes'in şempanze deneylerinin sonuçlarından yararlanır. Bu deneylerde şempanzeler önceleri kafes parmaklıklarının ardındaki meyveye ulaşmak için, kendilerinin ulaşabileceği bir uzaklığa bırakılan sopalardan birini diğerinin boşluğuna sokarak daha uzun bir alet yapıp meyveyi yerler. Ancak bu sopalara kazara bir X durumuna dahi gelse şempanzeler sopalara birleştiremez ve meyveye ulaşamazlar (Vygotsky, 1998, 61-62).

---

² S. Koray, yaptığı çeviride “anlık-öncesi” ifadesine yer verir. Burada “anlık” insan düşünme yeteneğini karşıladığı için biz, çalışmamızın terim çerçevesi içerisinde “anlık-öncesi” yerine “düşünce-öncesi” ifadesini seçmeyi uygun bulduk.

İlk durumda ilkel bir alet yapmak gibi ilksel bir düşünme davranışında bulunan şempanzeler, ikinci durumda düşünme davranışlarını bir üst düzeye yükseltip karmaşık bir eylem zinciri oluşturamaz ve alet yapmayı beceremezler. Koehler'in bunun gibi onlarca deneyi vardır. Vygotsky, bunun dil-öncesi düşünme ile açıklanabileceğini düşünür ve bu yönü onu bütün bir Kartezyen geleneğin karşısında konumlandırır.

Vygotsky'nin Chomsky ile ters düştüğü diğer önemli iddiası da hayvanların düşünce-öncesi bir dile sahip olduğudur. Vygotsky, bu iddiası için de Yerkes ve Learned'in yaptığı deneylerin sonuçlarını dayanak olarak gösterir. Yerkes, deneylerinde, papağanların ve maymunların bir dil için gerekli ses aygıtının varlığını ve bu aygıtın çeşitli sesler için elverişliliğini gösterir (Vygotsky, 1998, 62-63). Bunu destekler bir çalışmayı da Learned yapar. Learned, şempanzelerin ses temelli iletişimlerinin yalnızca sesçil bakımdan insan diline benzemekle kalmayıp aynı zamanda duygulanımları ifade eden kayda değer sayıda dil ögesi barındırdığını gösterir (Vygotsky, 1998, 66-67). Hayvanlar üzerinde bunlar gibi yapılan birçok örnek psikolojik deney Vygotsky'nin düşünce-öncesi dil varsayımına dayanak olan çalışmalardır.

Hayvanların, koşullanmalar sonucunda gelişen otomatik tepkileri bir kenara bırakılırsa, çok basit düzeyde birtakım zihinsel beceriler geliştirebildiği görülür. Örneğin, eğlenceli hareketlerle oynadığı ip yumağını sahibinin çekmeceye sakladığını gören evcil bir kedi, uzun bir aradan sonra, yine bu ip yumağıyla oynamak için çekmeceyi tırmalar ve sahibi ip yumağını ona verdiğiğinde sevinç ifade eden hareketlerle yine oynamaya başlar. Kediye bir süre sonra ip yumağına yönlendiren şey, kuşkusuz, insanlarınkine oranla çok basit ve ilksel bir zihinsel "hatırlama" işlemidir. Koehler'in deneyinde, şempanze, içinde bulunduğu kafesin kenarına bırakılan sopaları birbiriyle birleştirerek ulaştığı muzuyu yer. Şempanzeye bunu yaptıran şey de kuşkusuz, yine basit ve ilksel düzeyde bir "akıl yürütme" işlemidir. Hayvanların bu gibi basit düzeyde ama şaşırtıcı zihinsel işlemler yaptıkları bilinir. Öte yandan, yine hayvanların çıkardıkları seslerle birbirleriyle iletişim kurabildikleri görülür. Örneğin Learned'in deneyinde şempanzeler, insan dilinin özelliklerine benzeyen otuz iki konuşma ögesi ile birbirlerine çeşitli duygulanımlarını ifade ettikleri görülür (Vygotsky, 1998, 66). Bunun gibi onlarca örnek vardır. Vygotsky ve Chomsky'nin dil ve düşünce arasındaki

bağa ilişkin görüşleri, farklı varsayımlar barındıran yaklaşımlardır. Hayvanları dil ve düşünceden tamamen yoksun “doğadaki mekanik aksesuarlar” olarak gören Descartes’a benzer biçimde Chomsky’nin hayvanlarda dil veya düşünceye ilişkin herhangi bir emareyi kabul etmeyen yaklaşımı karşısında, Vygotsky’nin hayvanların düşünce-öncesi bir dile ve dil-öncesi bir düşünceye sahip olduğunu öne süren tezi bizce daha mantıklı görünmektedir. Bu anlamda hayvanları insanlardan ayıran şey, düşünce-öncesi dil ile dil-öncesi bir düşüncenin insanlarda kesişerek birbirini sürekli olarak geliştirmesi ama hayvanlarda hiçbir zaman kesişmeyip gelişmeden kalmasıdır. Dolayısıyla hayvan hiçbir zaman insan düzeyinde bir düşünceye ve dile sahip olamaz. Vygotsky’nin bakış açısıyla yapılacak bir açıklama, bizce, insanlar karşısında hayvanları Descartesçı anlamda otomatik tepkiler veren “mekanik yaratıklar” olmaktan kurtarır. Bu bakışın sonucu olarak da insanların hayvanlar üzerinde sınırsız hakları olduğunu iddia edip onlara istedikleri gibi davranabileceklerini sanmalarına neden olan düşünme biçimleri zorunlu olarak ortadan kalkar. Ayrıca Vygotsky’nin yaklaşımı, düşünce ya da dilin hangisinin diğerini öncelediği çıkmazına da çözüm getirir. Nitekim Vygotsky’ci bir bakış açısına göre, farklı “türeyişsel köklerden” gelen dil ve düşünce, insanda belli bir yaşta kesişir ve sürekli olarak birbirini geliştirir; gelişme devam eder. Bunun sonucu olarak da dilsel düşünce ve düşünsel dil oluşur.

2.7. Chomsky’e Göre İnsanda Dil Edinimi

Chomsky, biyolinguistik alanda adını duyurmuş olan çalışma arkadaşı Eric Lenneberg ile birlikte doğuştancı yaklaşım temelinde dil edinimi üzerine düşüncelerini aşağıdaki varsayımlardan yola çıkarak belirler:

“1-Dil, insana özgü bir yetidir (human-specific faculty).

2-Dil, insan zihninde bağımsız bir yeti olarak vardır (Bu yeti, insanın entelektüel gelişiminden sorumlu diğer bilişsel yetilerden ayrıdır).

3-Dil ediniminin birinci sebebi, çocuğun “dil edinim aygıtı”dır (language acquisition device). Bu aygıt, genetik olarak aktarılmıştır ve çocuğun, hedef dilin kurallarını keşfetmesini sağlayan, dille ilgili ana ilkeleri içerir.

4-Girdi verileri, çocuğun hedef dili keşfetmesini sağlayan “dil edinim aygıtını” harekete geçirmek için gereklidir (Ellis, 1985, 81).”

Chomsky, Lenneberg’le birlikte belirlediği bu varsayımları, hem genel olarak kuramının özel olarak da dil edinim yaklaşımının ana hareket noktası olarak ortaya koymuştur. Bu varsayımlar Chomsky’nin araştırmalarına temel oluşturan –daha önce de belirttiğimiz- dört sorunun sorulmasında önemli bir adım olmuştur. Bu soruları aşağıdaki biçimde özetlemek mümkündür:

1-Bir insan bir dili bildiğinde tam olarak neyi bilir?

2-Bir insan bu bilgiye -dil bilgisine- nasıl sahip olur?

3-Bu bilgi nasıl kullanıma sokulur?

4-Bu bilginin fiziksel düzenekleri nelerdir?

Chomsky’nin bütün dil araştırmasının seyri bu sorulara verilecek cevaplara göre belirlenir. Bu sorulardan ilki, insan dil yetisinin özelliklerini ortaya koymaya çalışır. İkinci soru dil edinimi sorunuyla ilgilidir. Üçüncü soru olası dil kullanımlarının yapılanışını ortaya koymak amacındadır. Son soru ise, mevcut bilimlerin sınırları içinde cevaplanamamakla birlikte, en son bilimsel gelişmelere göre insan dilini mümkün kılan fiziksel düzenekleri göstermeyi amaçlar (Chomsky, 2013a, 375). Bu sorulardan ikincisi, yani dil edinim sorunuyla ilgili olanı, Chomsky için özel bir çalışma alanı oluşturur.

Chomsky’nin doğuştancı yaklaşımının deneyci yaklaşımlar karşısında konumlandığı belirtilmişti. Doğuştancılığın getirdiği kabuller dilsel edim ve dil edinimi olgularına Chomsky’e, insan doğasında potansiyel olarak bulunan bilginin uygun koşullarda açığa çıkması tezi ekseninde bir bakış kazandırmıştır. Dolayısıyla herhangi bir dilsel edimin yaratılması veya insanın herhangi bir dili edinmesi, dilin bireyde var olan potansiyel bilgisinin açığa çıkmasıdır. Bu bakımdan dil edinimi, genetik belirlenmişliğin sonucunda gerçekleşen bir tür olgunlaşma olarak düşünülebilir. Dili edinen birey doğuştan getirdiği evrensel ve genel sınırlayıcı ilkeler yardımıyla kendisine gelen dağınık ve sayısız dilsel veriyi yorumlar ve söz konusu olgunlaşma düzeyine ulaşır. Dolayısıyla dil yetisine dayalı olarak, “dil edinimi; [...] var olan verilerle uyumlu en iyi dilbilgisinin seçimi işlemidir” (Chomsky, 2002b, 118).

Chomsky, dil yetisinin ya da doğuştan getirilen evrensel genel düzenleyici dilsel ilkelerin sağladığı dil edinimini tarif ederken “gelişim”, “büyüme”, “olgunlaşma” gibi sözcüklere başvurur. Bu, onu diğer dil öğrenme kuramcılarından bambaşka bir noktaya yerleştirir. Chomsky, kalıtımın dildeki rolünün embriyolojideki

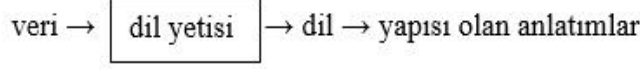
kadar önemli olup olmadığı sorusuna cevap verirken “dil büyümesi” kavramını kullanır. Ona göre “Dilin gelişimi, aslında dil büyümesi olarak adlandırılmalı; çünkü dil organı da vücudun diğer organları gibi büyür” (Chomsky, 2013a, 54). Burada vücudun diğer organları gibi büyüdüğü düşünülen dil, elbette ki tat alma duyu organı olan dil değil, konuşulan insan dilleridir. Yani Chomsky, her bir insan dilinin vücudun herhangi bir organı kadar biyolojik bir biçimde büyüdüğünü iddia eder. Ona göre bugün kesin bir biçimde ortaya konulmamışsa bile “dil organı”, insan biyolojisinde var olan ve diğer herhangi bir organ gibi büyüyen bir organdır. Bu bakımdan Chomsky’e göre insanın dil edinimi içgüdüselidir ve özel bir “konuşma organı”na dayanır (2012, 112). Chomsky’nin, dili büyümekte olan bir organ gibi tasvir etmesi onun insan gelişiminde kalıtım ve çevre faktörlerinden kalıtıma öncelik verdiğini gösterir. Dilin nasıl geliştiğinin asıl belirleyicisi, insanın doğuştan gelen özellikleridir; çevresel faktörler sadece onun gelişimi için gerekli olan ortamı sağlar. Dolayısıyla Chomsky’e göre “edinilen dilbilgisi, deneyimin oldukça zayıf bir şekilde belirlediği ve farklı çocukluk deneyimlerine sahip insanlar tarafından büyük ölçüde aynılık arz edecek şekilde edinilmiş yapıdır” (2013, 376). Chomsky, dilin genetik olarak belirlenmişliğini sıklıkla, canlıların görme yetisinin genetik belirlenmişliğine benzetir. Ona göre, doğuştan genler tarafından belirlenen görme yetisi, çevresel uyaranların değişmesi oranında değişen özellikler içerir. Uyaranların farklılığı organizmaların birbirinden farklı görme sistemlerine sahip olmalarını etkiler, ancak asıl belirleyici olan daha en başından görmeyi mümkün kılan bir genetik ön hazırlığın var olmasıdır (Chomsky, 2013a, 55) . Chomsky’e göre dil yetisi de buna benzer bir genetik belirlenmişlikle gelişim gösterir. Bir dil edinimi, bu yetinin özelliklerinin uygun koşullarda ortaya çıkmasıdır. Yani genetik olarak belirli görme yetisinin özelliklerinin uygun görsel veriyle ortaya çıkması gibi, dil yetisinin özellikleri de uygun dilsel veriyle birlikte ortaya çıkar ve dil edinimi bir tür gelişim veya büyüme gibi gerçekleşir. Bu nedenle Chomsky açısından, bir dilin bilgisinin edinilmesi, deneyim yoluyla öğrenilen bir şey değil, “deneyimi düzenlemenin bir yolu”dur (2013a, 71). Chomsky’nin “Dil edinimi bize olan bir şeydir, bizim yaptığımız bir şey değil. Dil öğrenmek, ergenlik çağından geçmek gibi bir şeydir. Onu yapmayı öğrenmezsiniz ya da başkalarının o süreçten geçtiğini görüp denemezsiniz, zamanı geldiğinde size olacak bir şeydir bu” (Chomsky, 2009, 198) ifadeleri, onun bu konuda belki de en

önemli tespitlerini içeren ifadeleridir. Yine bununla ilgili olarak başka bir yerde Chomsky, dil edinimini insandaki yürüme eyleminin gelişimine veya güvercinin kanat çırpmayı öğrenmesine benzetir (2009, 203-204). Buna göre çocuk kendisine nasıl yürümesi gerektiği söylenmeden yürür ve benzer biçimde güvercin de kendisine kanat çırpmayı öğreten biri olmadan gerekli olgunluğa eriştiğinde kanat çırpmayı öğrenir; dil edinimi de böyle bir gelişmedir.

Chomsky, dil ediniminde çocuğun işe bilgiyle başlaması gerektiğini düşünür (Chomsky & Foucault, 2012, 9). Ancak burada sözü edilen bilgi, konuşulan herhangi bir dilin bilgisi değil, farklı dillerin olanağı olan doğuştan evrensel dil şemalarıdır. Ona göre çocuğun, içine doğduğu toplulukta maruz kaldığı dağınık ve yetersiz veriyi düzenleyip bir dil edinmesinin yolu ve koşulu budur. Yani Chomsky'e göre çocuk dile zaten "zengin bir kavramsal çerçeve" ile başlar (2009, 48). O, bu "zengin kavramsal çerçeve"yi başka bir yerde bir "anket formu" gibi düşünür. Ona göre, çocuk dil edinimi olayına 'cevaplamam gereken sorular var' diyerek elinde bir anket formuyla başlıyor gibidir; bu formdaki sorular da çok basit veriler ışığında cevaplandırılabilir sorulardır (Chomsky, 2014a, 29). Bu yüzden dil edinimi de Chomsky'e göre çocuğun elindeki kavramsal çerçeveyi kullanarak dağınık ve yetersiz dilsel verileri şaşırtıcı bir hızla düzenleyip dilsel becerilere ulaştığı bir "dev sıçrama"dır (Chomsky & Foucault, 2012, 9). Doğduğunda belli bir yaşa kadar sadece değişik sesler çıkaran çocuk, bir aşamadan sonra şaşırtıcı biçimde istek ve düşüncelerini ifade edebilecek son derece düzenli dilbilgisel yapılar kullanmaya başlar. Chomsky, düşünsel gelişimi de tıpkı dilsel gelişim gibi "tuhaf sıçrama" olarak tarif eder (Chomsky & Foucault, 2012, 39-40). Ona göre düşünsel gelişimi açıklamanın yolu da birikim veya benzeri kavramları kullanmak yerine bunu bir tür sıçrama olarak görmektir. Nitekim sınırlı ve dağınık verilerden yola çıkarak üst düzey bilimsel beceriler sergilemek Chomsky açısından bir doğuştan gelen düzenleyici zihinsel yeti ile açıklanabilir.

Dil edinim sürecinin nasıl olduğunu Chomsky *Şekil 1*'deki biçimde şematize eder.

Şekil 1: Dil Edinim Süreci

Kaynak: Chomsky, Noam (2009). *Bilgi Sorunları ve Dil: Managua Dersleri*. Çeviren: Veysel Kılıç. İstanbul: Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu Yayınları. s.49.

Bu şema çocuğun doğuştan getirdiği dil yetisini bir “Dil Edinim Aygıtı” (Language Acquisition Device) (LAD) (Chomsky, 2012, 114) olarak ele alır. Dil edinimi Chomsky’e göre ilk bilişsel durumdan yani doğarken gelen durumdan, doğal bir dile ilişkin bilginin karşılığı olan kalıcı son duruma geçiş olarak düşünülebilir (2012, 19). Burada ilk bilişsel durum doğuştan dil yetisi ya da dil edinim düzeneği anlamında evrensel (universal) dilbilgisi, kalıcı son durum ise konuşulan özel (particular) dilbilgisi durumudur. Chomsky’e göre, doğuştan dil yetisine sahip çocuk, içine doğduğu dil topluluğunda olup biten olaylardan ilgili olanları seçer, kendi içsel yapısı tarafından belirlenmiş bir yöntemle bu verileri kullanarak içinde büyüdüğü topluluğun dilini kurarak zihnine yerleştirir. Süreç tamamlandığında çocuğun edindiği dil, dil yetisinin olgunluk durumuna karşılık gelir. Bu son durumda çocuk artık dili konuşabilir ve söylenenleri anlayabilir (Chomsky, 2009, 49).

1970’lerden sonra ortaya attığı İlkeler ve Parametreler yaklaşımı, Chomsky’nin dil edinimi ile ilgili görüşlerine daha da netlik kazandırmıştır. Chomsky’e göre “parametresel modellerin önemli bir katkısı da, dil edinimine tamamen yeni bir bakış açısı sağlamış olmasıdır” (2012, 28). İlkeler doğuştan dil yetisinin sınırlayıcı ve düzenleyici bileşenlerini oluştururken, parametreler ise dil yetisinin dilsel veriyle biçimlenen olgunlaşmış son durumunu ifade eder. Yani parametrelerin değerlerini sabitleyen şey, herhangi bir konuşulan dilden sağlanan dilsel deneyimlerdir. Dolayısıyla bu bakış açısına göre dil edinimi, bir parametre sabitleme işlemidir ve “[...] Deneyim sonucu elde edilen bilgi ve becerilerin ışığında Evrensel Dilbilgisi’nin parametrelerini düzenlemekle eşdeğerdir” (Chomsky, 2012, 28). Dolayısıyla dil edinimi, zihin tarafından yaratılan seçenekler arasından bireyin kendi deneyimlerine uygun olanları seçmesi, olmayanları da elemesi biçimindedir. Chomsky, bunun için Mehler ve Dupoux’un (1992), sesbilimsel sistemlerin edinimine ilişkin kullandıkları

“unutarak öğrenme” ifadesine atıfta bulunur (2012, 28-29). Buna göre, çocuk, doğarken getirdiği bilgilerden yani “zihninin kendisine sunduğu listeden”, deneyimleri doğrultusunda, uygun olanlarını seçer ve olmayanları da “unutarak” eler. Dolayısıyla dil edinimi, bir “unutarak öğrenme” süreci biçiminde gerçekleşir. Chomsky’nin bu kavrama atıfta bulunması dilsel *a priori* bilginin varlığını kabul ettiğine ilişkin yaptığı özel bir vurgudur. Parametrik yaklaşım, dil edinim sürecine böyle bir bakış açısı getirmesi bakımından önemlidir. Nitekim bu bakış açısından, bir dil edinim sürecinde parametrelerin sabitlemesi yani işe yarayanların seçilip diğerlerinin “unutulması” bütün dilsel sistemin yerleştiği anlamına gelir. Yani dil organında genetik olarak belirlenmiş genel ilkeler, bir dilin dilbilgisine ilişkin tüm tekil olgularını ortaya çıkarmak üzere birleştiğinde, başka bir deyişle, genetik olarak belirli genel ilkeler içselleştirildiğinde dil edinimi gerçekleşmiş olur.

Chomsky, insan dil ediniminde dilsel ilkelerin “içselleştirilmesi” sürecini anlatırken temel bir dil özelliği olan *eşitsizlik özelliği*ni örnek verir. Chomsky’e göre, insan dilinin Aristoteles’ten beri kabul edilen iki temel öbeği vardır: özne ve yüklem. Chomsky, bu bunlardan yüklem öbeğinin bir eylem ve eylemin nesnesini içerebileceğini, dolayısıyla bir “tümcecikselsel tümleç” içerebileceğini söyler. Bu da insan dilinin eşitsizlik özelliğidir (Chomsky, 2009, 69). Yani özne ve yüklem öbeklerinin birbirine karşı durumu eşitsizdir. Chomsky, bir dili edinen çocuğun bu özelliği nasıl bildiği sorusuyla ilgilenir. Ona göre, yapılan çalışmalardan edinilen sonuçlar, dilsel ilke ve özelliklerin “öğrenilmediğini”, bu insanın doğuştan getirdiği kavramsal donanımın bir parçası olduğunu gösterir (Chomsky, 2011, 209). Chomsky, dili edinen çocuğun, dil zihninde/beyninde geliştikçe, “biyolojik bir zorunluluk” sonucunda örneğin geçişli bir eylem ve onun nesnesinin bir öbek oluşturduğu ilkesini içselleştirdiğini düşünür (Chomsky, 2009, 70). Dolayısıyla çocuk dilin eşitsizlik özelliğini biyolojik zorunluluk gereği içselleştirerek edinir. Chomsky açısından dilin özelliklerinin edinilmesi dolayısıyla dil edinimi, yukarıda şematize edildiği ve burada ifade edildiği gibi, içselleştirme süreçlerini içerir.

Chomsky’e göre dil edinimi, insanın zekâ becerilerinden ayrı olarak gerçekleşir. Bir dilin edinilme süreci, çocuğun zekâ becerilerine ne kadar sahip olup olmadığıyla ilgili değildir. Her çocuk, doğuştan getirdiği dil yetisine bağlı olarak, içine doğduğu toplulukta maruz kaldığı dilsel veriyi düzenleme ve bir dil edinme

yeterliliğine sahiptir. Bu, çocuğun zekâ durumu tarafından belirlenen bir şey değildir. Chomsky'nin bu iddiaları Descartes'ın görüşlerine dayanır. Chomsky'e göre Descartes'ın ifade ettiği gibi “ [...] kaçıklar, şaşkalozlar ve aptallar da dâhil olmak üzere”, her insan “kendi düşüncelerini anlatmak için değişik sözleri bir arada düzenleme ve onlardan bir söylev meydana getirme” becerisine sahiptir (Descartes, 2015, 55). Dolayısıyla Chomsky açısından da dil edinimi zekâyâ bağlı bir süreç olarak ilerlemez. Ona göre insanın diğer alanlardaki öğrenme becerileri ve bu öğrenmelerin ön ihtiyaçları incelendiğinde, daha karmaşık olduğu görülen yeterlilik biçimlerinin olduğu görülür; bunun dil edinimiyle kıyaslanabilecek bir yanı yoktur (Chomsky, 2013a, 369). Bunun yanında insanda çok ciddi patolojik durumlarda bile dil ediniminin gerçekleşmesi Chomsky'nin Descartes'la ortak iddiasının dayanağı durumundadır. Chomsky bunun için şu ifadeleri kullanır:

“Down sendromlu çocuklar (mongoloidler), diğer zihni yeteneklerde çok gelişme göstermeseler de yavaş yavaş ve sınırlı bir biçimde dil edinirler. Görmeyen çocukların dil yetileri bir deneyimden yoksun olmalarına karşın normal gelişir. Hatta onlar “gözünü dikerek bakmak”, “uzun uzun bakmak”, “izlemek” gibi görsel ifadeleri aynen gören insanlar gibi kullanırlar (2009, 52).”

Down sendromlu çocuklar zihinsel becerilerini belli düzeyde kullanabilir ve bunun üzerine çıkmazlar; ancak onların dil edinmeleri yine de mümkündür. Öte yandan kimi kaza olaylarında beyni hasar görüp hafıza kaybı yaşayan kişilerin dil becerilerini normal biçimde kullanabildiği görülür. Bu durumlar Chomsky'e göre, insan dil yetisinin ve dil ediniminin zekâdan veya zihinsel becerilerden ayrı ilkelere bağlı olduğunu gösterir.

Chomsky, insanda bilgi edinme sistemleriyle “yetenek” kavramı arasında herhangi bir ilişki olmadığını söyler. Dolayısıyla ona göre, dil edinimi ile yetenek kavramı arasındaki durum da böyledir. Bununla ilgili olarak Chomsky, Nikaragua'nın Managua kentinde verdiği konferansların birinde şu ifadeleri kullanır:

“İspanyolca'yı tam aynı düzeyde bilen iki kişiyi düşünelim: İkisinin de telaffuzları, sözcüklerin anlamları konusundaki bilgileri, tümce yapısını kavrayışları vd. tümüyle aynı. Yine de bu iki insan, dil kullanımı yetenekleri açısından birbirinden çok farklı olabilirler, farklıdırlar da. Bunlardan biri dili şiirsel kullanırken, öbürü klişelerle konuşan sıradan bir dil kullanıcısı olabilir. Aynı bilgiyi paylaşan iki kişi, özellikle farklı konuşma ortamlarında oldukça değişik şeyler söyleyebilirler. Bu nedenle bilgiyi yetenekle bir tutmak zordur, hele hele davranışla edinilen eğilimlerle (2009, 21).”

İnsanda bilgi edinme sistemlerinin doğuştan gelen özellikler tarafından belirlendiğini iddia eden biri için bunlar haklı ifadelerdir. Nitekim Chomsky'nin düşünme biçimi en başından beri bu kabullere sahiptir. Dolayısıyla dil edinimi bireylerin tekrar ya da alışkanlıklarla geliştirebildiği yetenekleri gibi değildir. Bir dilin edinimi veya dilin bilgisinin kazanılması, doğuştan gelen içsel ve örtük bilgiye bağlıdır. Oysa dili kullanma biçimi yetenek ile ilgili olabilir. Chomsky açısından yetenek kazanma ya da yetenek kaybı bilgide bir değişiklik olmadan da gerçekleşebilir, çünkü yetenek, insanda zaten örtük olarak var olan ve uygun koşullarda ortaya çıkan bilginin sadece kullanımıyla ilgilidir. Bunu Chomsky şu ifadelerle anlatır: “Birisi topluluk karşısında etkili konuşma ya da yazma kursuna katılarak bu konularda dil kullanma yeteneklerini geliştirebilir; ancak dile ilişkin yeni bilgiler edinmez. Sözcükler, yapılar, kurallar vd. konusunda aynı bilgiye sahiptir” (Chomsky, 2009, 21). Chomsky, yeteneği sonradan geliştirilebilen kullanımsal beceri olarak düşünür. Dolayısıyla yetenek, bireyde biyolojik olarak belirlenen ve bir tür “büyüme” veya “olgunlaşma” biçiminde edinilen bilgiden farklıdır; kazanılabildiği gibi, kaybedilebilir de. Chomsky, bilgideki durumun değişmeyip yeteneğin kaybedilebileceği şöyle ifade eder:

“Dil yeteneği gelişmiş, ancak dil konusunda yeni bilgiler edinmemiştir. Yetenek, benzer biçimde, bilgi kaybına yol açmaksızın bozulabilir ya da yok olabilir. Örneğin, İspanyolca'yı anadili olarak konuşan Juan'ın başından yaralanması sonucunda sözyitimine uğradığını varsayalım. Bu durumda Juan İspanyolca bilgisini yitirmiş mi olur? Pek sayılmaz, hasarın etkisi azalıp Juan'ın konuşma ve anlama yeteneğini yeniden kazanması durumunda [...] elbette ki, Juan Japonca değil, İspanyolca konuşma ve anlama yeteneğini yeniden kazanır ve bunu eğitim veya deneyim ile yapamaz (2009, 21-22).”

Chomsky, *ilk-dil edinimi* ile *ikinci-dil edinimini* birbirinden ayıran ve ikinci-dilin, ilk-dilden hareketle öğrenildiğini düşünen yaklaşıma karşı çıkar. O, hiçbir zaman anadili edinimi ile ikinci-dil edinimini birbirinden ayırmaz. Zaten Chomsky, farklı dillerin edinimini dil yetisinin aldığı farklı durumlar olarak görür. Bu yüzden ikinci-dil edinimi için ayrı bir kuramsal açıklamaya gitmez. Chomsky, kendisine Dil Edinim Aygıtı'nın ikinci bir dil ediniminde tekrar kullanılıp kullanılmadığı sorulduğunda, dil yetisinin aynı anda pek çok duruma girebilmesi nedeniyle bireyin anadili ve dışındaki tüm dil edinimlerinde yine insanda doğuştan bulunan Dil Edinim Aygıtı'nın kullanıldığını belirtir. Ona göre çocuklar dünyanın farklı yerlerinde farklı dilleri konuşarak büyürler. Bu çeşitlilik örneğin Batı Afrika'da annenin, babanın, teyzenin

vs. farklı farklı diller konuşması gibi veya Amerika’da sadece ağız veya biçim farklılıkları olarak tarif edilen biçimde farklı dillerin konuşulması gibi olabilir. Chomsky’e göre çeşitli dillerin var olması aslında Dil Edinim Aygıtı’nın kullanılıp kullanılmadığıyla ilgili “bir evet-hayır sorusu değil bir derece sorusudur.” (Chomsky, 2014a, 67). Yani dil yetisi veya Dil Edinim Aygıtı, farklı farklı durumlara girip çeşitli dilleri oluşturabilir; ancak Chomsky’e göre bunun kaç farklı duruma girebileceği bilinmemektedir. Chomsky’nin bu ifadelerinde dikkati çeken şey, ağız veya lehçe farklılıklarının da onun anladığı anlamda farklı diller olarak tarif edilmesidir. Nitekim farklı ağız veya lehçeler de dil yetisinin farklı durumlarıdır. Ancak tamamen farklılaşan bir dile göre dil yetisinin aldığı durumun derecesi farklıdır.

İkinci-dil veya birkaç dili edinmek Chomsky açısından önünde sonunda dil yetisinin farklı durumlara girebilmesinin bir sonucudur. Dil yetisi, hangi dilsel veri kümesini işlerse o veri kümesine göre bir dil ortaya çıkar. Dil yetisinin başlangıç durumu, herhangi bir dilsel verinin ilk geldiği durumdur. Bu ilk durumdan sonra dilsel veri işlenir ve birey bir dili konuşup anlayabileceği düzeye gelir ki bu da dil yetisinin olgunlaşmış son durumudur. İkinci veya üçüncü bir dilin edinimi de yine başka bir veri kümesinin aynı işlemleri takip etmesi sonucunda gerçekleşir. Chomsky açısından dil yetisinin her dil için ayrı bir bileşeni yoktur ve sadece bir dil yetisi farklı dillerin edinimini mümkün kılar (2009, 217). Chomsky’nin, N. Goodman’ın ikinci-dil edinimi ile ilgili görüşlerine karşı çıkma nedeni budur. Goodman, ikinci-dil edinimini bir sorun olarak görmez. Çünkü ona göre “elde zaten bir dil olduğu ve bu dil ikinci-dille ilgili birtakım şeyleri açıklayıp öğretmek amacıyla kullanıldığı için sınırlamalar ortadan kalkar” (Goodman’dan Akt. Chomsky, 2011, 264). Chomsky açısından Goodman’ın ikinci-dil ediniminde ilk-dili belirleyici kabul etmesi yanlıştır. Ona göre özellikle de Goodman’ın “birtakım şeyleri açıklayıp öğretmek” yoluyla ikinci-dilin öğrenilmesini kabul etmesi sorunludur, “Çünkü hiç kimsenin bu yapı konusunda birtakım şeyler açıklayıp öğretecek ölçüde açık bilgisi yoktur” (Chomsky, 2011, 265). Bu karşı çıkış Chomsky’nin kuramının bir gereğidir, çünkü o insan dilinin doğuştan gelen bilgisinin örtük ve içsel bir bilgi olduğunu düşünür. Ayrıca Chomsky, dil ediniminin bir alışkanlıklar kümesini oluşturmaya benzer biçimde gerçekleştiği iddiasına da karşı çıkar. Örneğin Harman’ın, “dili konuşma ve anlama edinci”ni, bir bisiklet sürücüsünün

becerisine benzediği yönündeki iddiası bu bakımdan Chomsky'nin dil edinimi anlayışıyla uyumsuz (Chomsky, 2011, 287).

İkinci-dilin nasıl öğretilmesi gerektiği ya da dil eğitiminin nasıl yürütülmesi gerektiği sorununa gelince, Chomsky, kuramının varsayımlarıyla uyumlu olarak, insanda bulunan potansiyel dilsel bilginin ortaya çıkarılmasını mümkün kılacak ortamın yaratılmasından yanadır. Ona göre bunu yapmanın da en iyi yolu çocuk için “konunun öğrenilmeye değer olduğunu açıklığa kavuşturmak ve çocuğun -ya da yetişkinin- doğruya ve anlamaya yönelik doğal merak ve ilgisinin olgunlaşip büyümesine olanak vermektir” (Chomsky, 2013a, 80). Chomsky'nin bu ifadelerinde merak ve ilginin de insan doğasına ait kavramlar olduğu görülür; genel olarak öğretim ve özel olarak dil öğretimi bu merak ve ilgiyi ortaya çıkaracak çevresel koşulları hazırlamakla mümkündür. Nitekim Chomsky için öğrenme, öğrencinin pasif bir gözlemci konumundan çıkartılıp çevreyi kendi isteğiyle araştırmasını sağlamak iken (2013a, 348); öğretim de, “bir fincanı suyla doldurmak değil de bir çiçeğin kendi yolunda büyümesini sağlamak gibi bir şeydir” (2013a, 80).

Dil edinimi ve ikinci-dilin öğretilmesi söz konusu olduğunda gündeme gelen önemli bir tez de dil ediniminde *kritik dönem*lerin olduğudur. Chomsky'nin çalışmalarında dil edinmeyi ve diğer öğrenme süreçlerini doğuştancı yaklaşımına paralel olarak zaman zaman kritik dönem kavramına göre değerlendirir. Bu kavrama göre hem hayvanlar hem insanlar biyolojik olarak bazı bilgi ve becerileri yaşamın belli dönemlerinde edinmeye programlanmış olarak dünyaya gelir (Baştürk, 2013, 32). Bu biyolojik olarak belirlenmiş zaman aralığında gerekli çevresel veriyi almama durumunda, insanın doğuştan gelen bilgi edinme düzenekleri bozulur ya da etkinliğini tamamen kaybetmek üzere yok olur. Chomsky'e göre sadece insanlar için değil tüm organizmalar için gelişimin zaman zaman hızlandığı ya da yavaşladığı kritik dönemler vardır; önemli olan, gerekli çevresel faktörlerin bu kritik dönemlerde organizmayı etkileyip etkilemediğidir. Belli bir gelişim durumu için organizma, gerekli zaman diliminde gerekli çevresel faktörlerin etkisine gerekli ölçüde maruz kalmazsa söz konusu gelişim durumu aksayacak ya da gerçekleşmeyecektir. Chomsky, kuramsal bütünlük içerisinde bu kavramın tüm gelişim durumları için geçerli olduğunu öne sürmüştür. O, dil yetisi ile diğer bazı yetiler arasındaki paralelliği kritik dönem etkisi bağlamında da ele alır. Chomsky'nin önemli örneklerinden birisi güvercinin kanat

çırpmasıyla ilgili kritik dönem vurgusudur (2009, 204). Buna göre bir güvercinin belli bir yaşta kanat çırpıp uçuşması gerekir ve bu yaklaşık iki haftadır. Chomsky, iki hafta boyunca güvercinin bir kutuda tutulması durumunda da uçabileceğini, ancak bu süreyi aşp bir iki hafta daha tutulması durumunda asla uçamayacağını iddia eder. Benzer bir durum bir kedi yavrusu ile ilgili yapılan bir deneyde görülmüştür (Chomsky, 2014a, 64). Kedilerin görme sistemiyle ilgili yapılan bu deneyde, bir kedi yavrusunun gözleri kapatılıp damarlı korteksle elektrot bağlanır. Bir iki hafta sonra yapılan incelemede kedinin görme yetisinin bozulduğu görülür. Chomsky'e göre dilde de durum benzerdir; insanın dil organının gelişmesi gerekli dilsel verinin gereken zamanda ve gerektiği kadar alınmasına bağlıdır. Yaşamın ilerleyen dönemlerinde dil ediniminin zorlaşması (Chomsky, 2014a, 68), yetişkinlerin ikinci-dili öğrenmede zorlanması (Chomsky, 2009, 204) ya da insanların çocukken dile ilişkin en küçük ayrımları bile yapabilirken yetişkinlik dönemlerinde bu ayrımları yapamaması (Chomsky, 2009, 40) durumları da Chomsky'e göre kritik dönemle ilgilidir.

Kritik dönemle ilgili elde bulunan önemli bir örnek durum olarak Chomsky, 1970'te on üç yaşında bulunmuş kız çocuğu Genie'nin acı durumunu gösterir (2014a, 65). Genie, babası tarafından iki yaşından beri oturağa bağlı bir biçimde tavan arasında kilitlenmiş ve ara sıra önüne yemek verilen bir hayvan gibi büyütülmüştür. Ancak on üç yaşına geldiğinde bir şikâyet üzerine bir sosyal hizmet görevlisi tarafından bulunmuş ve ailesinden alınarak psikologlar gözetiminde tedavi edilmeye çalışılmıştır. Genie'nin hikâyesi, *Mockingbird Don't Sing* (Kuşlar Artık Şarkı Söylemiyor) adıyla 2001 yılında Harry Bromley Davenport'un yönetmenliğinde ABD yapımı bir filmi olarak sinemaya aktarılmıştır (Davenport, 2001).

Genie'nin durumu ile ilgili yapılan araştırmalar, özellikle gelişimde kritik dönemlerin olduğu iddiasına dayanak sağlayacak pek çok bilgi vermiştir. Chomsky, Genie'nin çok fazla psikolojik sorunu olduğu için hangisinin dille ilgili olduğunun tam tespit edilemediğini, ancak sözcükler öğrenip iletişim kurabilmesine rağmen dilbilgisine benzer herhangi bir şey edinemediğinin altını çizer. Chomsky, Genie'nin on üç yaşından sonra herhangi bir dilbilgisi yapısını tüm çabalara rağmen öğrenememesini, kritik döneme bağlar, ancak bunu tespit etmenin zor olduğunu da ekler. Çünkü ona göre Genie'nin durumu, bir bilgisayarı çekiçle parçalara ayırdıktan sonra nasıl çalıştığını anlamayı denemeye benzer (Chomsky, 2014a, 65-66).

Dilin “edinildiği/kazanıldığı” varsayımı, Chomsky’nin de içinde yer aldığı doğuştancı rasyonalist yaklaşımların kabullerine hitap ederken, dilin sonradan “öğrenildiği” varsayımı ise deneyci/davranışçı ve yapısalcı yaklaşımların kabullerine hitap eder. Chomsky, genel olarak dilin doğasının ne olduğu ve özel olarak da dil edinimi ile ilgili, deneyci/davranışçı ve yapısalcı yaklaşımlarla sık sık karşı karşıya gelmiştir. Onların genel olarak dilin, davranışsal tepkilere bağlı ya da topluluk içinde öğrenilen bir davranış sistemi olduğu yönündeki görüşleri, Chomsky’nin eleştirilerinin hedefi olmuştur. Dilin öğrenilmiş sözel bir davranış olduğunu kabul eden Skinnerci davranışçılık, Chomsky’nin Skinner’ın *Verbal Behavior* (Sözel Davranış) kitabı için yazdığı ünlü eleştiri yazısı ile etkililiğini önemli ölçüde yitirmiştir (Sperlich, 2011, 32). Chomsky’nin Skinner’ın eseri üzerinden davranışçılığa yönelttiği eleştiriler, hem genel olarak deneyci tutuma hem de davranışçılığa yöneltilen önemli bir eleştiri niteliğindedir. Bu eleştirisinde Chomsky, Skinner’ın insanın dil edinimini etki-tepki bağıntısına indirgeyen yaklaşımını eleştirir ve Skinner’ın yaklaşımının bilimsel değerinin olmadığını ileri sürer. Ona göre Skinner, insanın dil edinme sürecinde devreye giren “içsel durumları” hesaba katmayarak dilsel üretimlerin özünü anlamadığını göstermiştir; Skinner’ın popülerliğinin sebebi de hâkim olan deneyci ideolojinin sonucudur (Chomsky, 1969, Akt. Altınörs, 2015, 218). Chomsky’nin Skinner’a yönelttiği bu eleştiri onun geniş çevrelerce tanınmasında etkili olmuştur. Özellikle de Skinner’ın bu eleştirilere cevap yazmaması onun psikoloji alanındaki etkisinin sorgulanmasına neden olmuştur.

Davranışçılığın dil edinimi hakkında etki-tepki bağıntısı açıklamasını Chomsky, insan dil yetisinin şaşırtıcı özelliklerini açıklamaktan çok uzak bulur. Ona göre sadece dilsel davranışların değil, normal herhangi bir insan davranışının altında yatan bilgi ve inanç sistemlerini de davranışçılığın çağrışım ağları, tepki verme vb. insan yetileriyle ilgili yapılar ya da alışkanlık yapıları ile açıklamak mümkün değildir (Chomsky, 2013b, 66). Chomsky’nin anlayışına göre davranışçı yaklaşım, dil ediniminde çocuğun herhangi bir mantıksal akıl yürütmeye dayanmadan ürettiği cümlelerin nasıl kurulabildiğini açıklayamaz. Baştürk’ün bir anne ile küçük bir çocuğun diyalogundan aldığı aşağıdaki cümleler bunu örnekler niteliktedir (2013, 32):

“Anne : - Bi say bakım

Çocuk : - İki, üç, beş, altı, sekiz, dokuz, yirmi,, üç tane, alayım mı? Anne benim var mı gene? Yok,, anne bunu benim, parmaklar abim, yeşim ablam sürdürü, anne ya bu iğrenç.”

Baştürk’e göre, bu örnekte çocuğun cümlelerinde tutarsızlıklar ve eksiklikler vardır. Annesi çocuktan sayı saymasını ister ve çocuk sayı saymaya başlar. Ancak Baştürk’e göre çocuğun dikkati başka konulara kaymasına rağmen “yeşim ablam sürdürü” gibi dilbilgisel olan kullanımları ayırt edebildiği ve başarılı bir biçimde kullanabildiği görülür (2013, 32). Baştürk’ün dikkat çektiği nokta, Chomsky’nin açısından çocuğun farkından olmadan ya da farkında olarak dilbilgisel olanla dilbilgisel olmayı birbirinden ayırt edebilmesinin davranışçılığın taklit, etki-tepki, alışkanlık, çağrışım vb. kavramlarıyla açıklanamadığıdır. Chomsky’nin, dil edinimine ilişkin davranışçı yaklaşımın yöntemlerini “aptallaştırıcı” bulması da bununla ilgilidir. Ona göre “ Sadece çekim kalıplarının ezberlenmesine ya da anlamlı herhangi bir bağlamdan koparılmış kalıpların akılsızca tekrarına dayanan dil araştırmaları kadar aptallaştırıcı başka bir şey olamaz” (Chomsky, 2013a, 349).

Yapısalcılığın dilin konuşulduğu topluluk içerisinde öğrenilen bir yapılar sistemi olduğu yönündeki yaklaşımı da Chomsky açısından yanlıştır. Saussure’ün, dilin doğuştan gelen ön bilgisini yok sayan “[...] Anadilimizi başkalarının konuşmalarını duya duya öğreniriz. Ancak sayısız denemelerden sonra anadilimiz beynimize yerleşir” (1998, 50) ifadeleri Chomsky’nin dil edinimi ile ilgili yaklaşımına taban tabana karşıttır. Saussurecü yapısalcı yaklaşım insan dil edinimini dilsel verinin bellekte birikmesi olarak görür. Bu yüzden yapısalcı dilbilim yaklaşımı açısından, yöntem olarak ulaşılabilen bütün dilleri betimlemek ve bu dillerin özelliklerini ortaya koymak temel amaç olarak görülür. Böylece insan dil sisteminin doğası anlaşılacaktır. Oysa Chomsky, dilin yüzeysel durumlarına odaklanan böyle bir yaklaşımın insan dil edinimini açıklamakta yetersiz görür. Nitekim Chomsky’e göre insan “dil kazanım mekanizması” doğuştan gelir (2002b, 100) ve kullanılan dillerin özelliklerini ve insan dil ediniminin seyrini belirleyen de budur. Ona göre yapısalcı dilbilim yaklaşımı, dili kullanan bireyin kendi dilini kullanmasına olanak tanıyan bilinçsiz ve sezgisel bilgiyi göz ardı etmekle dile ilişkin “açıklayıcı” bir kuram geliştirememiştir.

Chomsky, dil ediniminde yapısalcı yaklaşımın öne sürdüğü “topluluk içinde dilsel veriye maruz kalarak dili öğrenme” iddiasının yanlışlığını “veri yetersizliği”

iddiasını öne sürerek göstermeye çalışır. Chomsky'e göre bir dili konuşan bireyin neredeyse bütün cümleleri tamamen yeni ve daha önce hiç duyulmamış cümlelerdir. İnsan dili sınırsız sayıda kombinasyonla göre cümle üretmeye elverişlidir. Bunu bir toplulukta maruz kalınan dilsel veriyle açıklamak mümkün değildir. Dili edinen bir çocuk, kendisine sunulan çok az ve oldukça düşük nitelikte veriyle, son derece karmaşık, son derece sistematik ve derin bir düzeneğe sahip dilsel bilgiye ulaşır (Chomsky & Foucault, 2012, 8). Böyle bir edinim, Chomsky açısından ancak ve ancak doğuştan gelen bir dil yetisinin çevresel veriyi düzenleyerek özelliklerini ortaya çıkarması biçiminde açıklanabilir. Chomsky'e göre "bir dili bilen kişi, söz konusu bilgiyi, öğrenim deneyimine, ona maruz kaldığının ne tür bir dil olduğunu söyleyen gayet açık ve ayrıntılı bir şematizmle [schematism] yaklaştığı için edinmiştir" (Chomsky & Foucault, 2012, 9). Yani belirleyici olan maruz kalınan dilsel veri değildir.

Chomsky, yapısalcı ve deneyci/davranışçı yaklaşımları dile ve dil edinimine bakışları açısından aynı görmektedir. Her iki yaklaşımda dil edinimini ister etki-tepki bağıntısı sonucunda olsun, ister topluluktaki dilsel veriye maruz kalmak biçiminde olsun en nihayetinde insan belleğine veri aktarılması olarak anlaşılmaktadır. Chomsky en başından beri bu anlayışla mücadele etmektedir.

2.8. Chomsky'e Göre İnsan Dilinin Karakteristik Özellikleri

Chomsky, çalışmalarına başladığı yıllarda, insan dili üzerine gerek geleneksel karşılaştırmalı dilbilgisel çalışmaların, gerekse o dönem alana hâkim olan çağdaş yapısalcı dilbilimsel araştırmaların, insan dilinin yalnızca konuşulan/işitilen veya topluluk içinde işlem gören olgusal yanlarına odaklandığını düşünür. Onun yaklaşımına göre, böyle bir bakış açısıyla yapılan çalışmaların tümü insan dilinin olgusal yanlarına odaklanıp içsel özelliklerini yok sayarak sadece "yüzeysel" özelliklerini inceleme alanlarına dâhil ederler. Böylece konuşulan dillerin veya olası bütün dillerin doğasını anlamaktan uzak çalışmalarla vakit harcanır. Oysa Chomsky'e göre insan dili, konuşulan/işitilen veya topluluk içinde işlem gören kısmın dışında, yüzeye çıkmamış içsel özelliklere de sahiptir. Bu nedenle Chomsky, dil üzerine yapılacak araştırmaların bu içsel özellikleri de hesaba katmak zorunda olduğunu ve bu içsel durumlar ile dilin kullanımsal yönünün nasıl bir ilişki içinde göstermek zorunda

olduğunu düşünür. O, böyle bir bakış açısıyla işe başlayarak araştırmasının temel malzemesinin yani insan dilinin bazı karakteristik yönlerini ortaya koymaya çalışır.

Chomsky'nin çalışmaları incelendiğinde, insan dilinin beş karakteristik özelliğinin olduğu ortaya çıkar: (1)Uyarandan bağımsızlık, (2)günlük kullanımda yaratıcılık, (3)sınırlı malzeme ile sınırsızlık, (4)tutarlılık ve duruma uygunluk, (5)kusursuzluk (mükemmellik). Bunların ilk dördü, genel olarak Chomsky'nin 1950'li yıllardan 1990'lı yıllara kadar yaptığı çalışmalardan çıkarılabilir. Onun ilk dönem çalışmalarından biri olan *Dil ve Zihin* (1968) kitabında Chomsky, bunlardan dördünü sıralamıştır (2011, 38-39). Altınörs de *Dil Felsefesi Tartışmaları: Platon'dan Chomsky'e* (2015) adlı kitabında yer alan *Skinner'a İtirazı Bağlamında Chomsky'nin Dil Felsefesi* başlıklı makalede Chomsky'e göre dilin dört karakteristik özelliğinin olduğunu söyleyip bunları kısaca; uyarandan bağımsızlık, yaratıcılık, limitsizlik ve duruma uygunluk biçiminde sıralamıştır (2015, 221). Ancak Chomsky'nin 1990 sonrası çalışmalarında Minimalist Program'la ortaya attığı yeni sorular, insan dilinin “kusursuzluk” (mükemmellik) özelliğine yaptığı iddialı ve özel vurgu, bu özelliğin de insan dilinin karakteristik özellikleri arasında sayılmasını gerekli kılar.

2.8.1. Uyarandan Bağımsızlık Özelliği

İnsan dilinin uyarandan bağımsızlık özelliği, dili “sözel davranış” olarak gören davranışçı yaklaşımlara karşı verdiği mücadelede Chomsky'nin sıkça vurguladığı bir özelliktir. Chomsky'nin doğuştancı duruşunun bir sonucu olarak ortaya koyduğu bu özellik onun, kuramında insanın dünyaya bir “Dil Edinim Aygıtı” (Language Acquisition Device) ile geldiği varsayımından yola çıkması nedeniyle gereklidir. Chomsky'nin Skinner'ın *Verbal Behavior* (Sözel Davranış) kitabı için yazdığı eleştiri insan dilini, uyarıcı-tepki bağıntısına indirgeyen yaklaşıma bir karşı duruş ve dilin uyarandan bağımsızlık özelliğinin ilanıdır.

Skinner, insanın dilsel gelişimini bir edimsel (operant) koşullanma süreci olarak açıklar. Ona göre bir sözel davranış, ebeveynin, çocuğu ilk dilsel tepkide pekiştirip daha sonra aralıklarla pekiştirmeye devam etmesiyle bir edimsel koşullanma süreciyle gerçekleşir (Skinner, 1957, 29 Akt, Altınörs, 2015, 212). Skinner insanın bütün davranışlarında olduğu gibi sözel davranışlarında da pekiştireci temel belirleyici faktör olarak görmektedir. Onun bakış açısından insan veya daha genel anlamıyla

organizma, rastlantısal olarak herhangi bir ilk davranışta bulunur ve bu davranış pekiştirilirse devam eder, aksi durumda “söner”. Buna göre insanın sözel davranışları da pekiştirildiği ölçüde gelişir ve devam eder. Skinner’a göre çocuk dilsel davranışları ilk sergilemeye başladığı andan itibaren içinde bulunduğu aile ya da topluluk tarafından pekiştirilmeye başlar. Zamanla toplumun standart dil davranışına benzer dilsel davranışlar sergiledikçe daha çok pekiştirilir ve böylece sözel davranışın karmaşık sistemler halinde gelişmesi sürer (Skinner, 1957, 29 Akt, Altınörs, 2015, 213).

Skinner, insanın sözel davranışlarını da altı gruba ayırır: Birinci grup davranışlar, “mand”, konuşanın karşısındakinden istediği pekiştireci bildiren cümlelerdir. İkinci grup davranışlar, “tact”, bir nesne, durum veya eylemi adlandıran sözel davranışlardır. Üçüncü grup davranışlar, “echoic”, tekrarlanan ya da taklit edilen sözel davranışlardır. Dördüncü grup davranışlar, “intraverbal”, sorulan soruya cevap verme ya da söz aldığı konuşma davranışdır. Beşinci grup davranışlar, “textural”, yazılı dilsel ifadelerle ilgili davranışlardır. Altıncı grup davranışlar, “audience”, sözel olmayan ancak bir edime neden olan dinlemeye özgü davranışlardır. Bunların dışında bir de “otoklitik” (autoclitic) sözel davranışlar vardır. Bunlar da “Demek istediğim şu ki..., Sanıyorum ki...” vb. sözel davranışlardır (Skinner, 1957, 29 Akt, Altınörs, 2015, 214-215).

Görüldüğü üzere dilsel kullanımlar üretmek ya da Skinnercı bir ifadeyle sözel edimlerde bulunmak bir uyarın-tepki bağıntısının ötesine geçmez. Dolayısıyla dilsel üretimleri gerçekleştiren birey Skinner’ın yaklaşımında bir birey olmaktan çıkar ve pasif bir alıcı hatta bir organizmaya dönüşür. Yani onun açısından, çocuk, önce taklit yoluyla ya da rastlantısal olarak sesler çıkarır, bu sesler çevresel olarak pekiştirilip gelişir ve dilbilgisel kullanımlar ortaya çıkar. Skinner’ın bu yaklaşımı, bizce, örneğin bir parfümün ilk defa kullanılmasının ardından çevreden alınan olumlu tepkiler sonucunda kullanılmaya devam edilmesi gibi olguları açıklamak için başvurulabilecek bir yaklaşım olabilir. Ancak Chomsky açısından bu yaklaşım, şiirsel veya bilimsel üst düzey ve yaratıcı dilsel üretimler bir yana, günlük dil kullanımlarını bile açıklamak için zayıf bir yaklaşımdır. Chomsky’nin Skinner’a karşı çıkışının ilk noktası da bu yöndedir. Nitekim Chomsky, dilsel üretimleri her bireyin doğarken beraberinde getirdiği dil yetisine, dolayısıyla bizzat aktif bir biçimde bireyin kendisine bağlar.

Başka bir deyişle dilsel üretimler Chomsky’de dışarıdan bir etki ile değil, bizzat bireyin içsel bilgisinden kaynaklı olarak gerçekleşir. Chomsky, buradan yola çıkarak insan dilinin uyarandan bağımsızlık özelliğinin altını çizer ve dilsel üretimde bireyin içsel bilgisine dikkat çeker.

Chomsky, insan dilinin uyarandan bağımsızlık özelliğini, dilin uyararla açıklanamayacak bir biçimde işlediğini düşündüğü bir örnek cümle ile açıklamaya çalışır (2011, 70-71):

“The book, which weights five pounds, was written by John.

< Kitap, ki iki buçuk kilo ağırlığındadır, John tarafından yazıldı.>”

Bu cümlede içe yerleşik başka bir cümle vardır. Chomsky, içe yerleşik cümlede gönderimde bulunulan “kitap” ile ana cümlede gönderimde bulunulan “kitap” sözcüklerinin farklı olduğunu; ilkinde ağırlığı ifade edilmiş somut bir kitap kavramına, ikincisinde ise soyut bir kitap kavramına gönderimde bulunulduğunu söyler. Chomsky’e göre bu gibi örneklerle “dikkatleri dil olgusuna çevirmek, tümcelerin, ses, anlam ve sapmışlık vb. yönleriyle bağlantılı özelliklerini gözler önüne serer” (2011, 71). Ancak ona göre böyle olguları “alışkanlıklar”, “tepki verme” ya da “örnekseme” gibi davranışçı kavramlarla açıklamak mümkün değildir. Bir çocuk dili edindikten sonra bu kuralları da edinmiş demektir; kuralları bilir, kullanır ama bunun farkında değildir. Chomsky, davranışçıların, davranış bilimini bir tür davranış denetimi teknolojisi olarak gördüğünü, verilerle ve verilerin yapılanmasıyla uğraşıp durduğunu, dolayısıyla da dilin yukarıda sözü edilen özelliklerini gözden kaçırdığını düşünür (2011, 116).

Chomsky’e göre, dilsel uyaralara hiç maruz kalınmadan da dil sistemi geliştirmek mümkündür. Başka bir deyişle, herhangi bir konuşulan dili duymadan da dilsel bir sistem geliştirilip bunu kullanmak mümkündür. Chomsky, “birkaç iyi psikolog” diye ifade ettiği Lila Gleitman, Carol Chomsky (Noam Chomsky’nin eşi) ve birkaç öğrenci tarafından incelenmiş bir “doğal deney”i bu durumu örneklemek için gösterir (2014a, 66). Buna göre, kuzen olan üç işitme engelli çocuğun bulunduğu bir aile, çocuklarının işaret dili vb. yöntemler yerine ağız okumayı öğrenmelerinin daha iyi olacağına inandırılmış ve çocukların iletişim için herhangi bir işaret kullanmalarına izin verilmemiştir. Ancak çocukların, aileleri fark etmeden kendi aralarında bir dilsel sistem geliştirmişlerdir. Chomsky’nin ifade ettiğine göre, çocukların kendi aralarında

geliştirdiği dilsel sistem, doğal ortamdaki çocukların geliştirdiği dilsel sistemle aynı gelişim ve karmaşıklığa sahiptir. Yani çocuklar kendi kanallarıyla “geçişsiz bir eylemin öznesi ile geçişli bir eylemin nesnesinin aynı durum ekini aldığı” özegeçişli (ergative) dillere benzer bir tür “yalın-özegeçişli bir dil” geliştirmişlerdir (Chomsky, 2014a, 66). Bu Chomsky’e göre doğal dillerin gelişimini sağlamak için çevresel uyaranlar bakımından çok fazla şeye ihtiyaç olmadığını gösterir (2014a, 67).

Dilin uyarandan bağımsızlık özelliği, Chomsky açısından bilginin nasıl edinildiği sorunuyla ilişkilidir. Onun “Platon’un sorunu”nu, yani “Kullanabildiğimiz kanıtlar bu kadar azken nasıl bu kadar çok şey bilebiliriz?” (Chomsky, 1986a Akt. Sperlich, 2011, 10) sorusunu merkeze alan yaklaşımı, genel olarak insan bilgisinin kaynağının “dışarıda” olduğunu öne süren deneyci yaklaşımlara ve özel olarak da bilginin olanağını dışsal pekiştireçlere indirgeyen davranışçı yaklaşımlara karşı çıkar. Bu da dilin uyarandan bağımsız olduğunu öne süren görüşün temel felsefi dayanağını oluşturur.

2.8.2. Günlük Kullanımda Yaratıcılık Özelliği

Yaratıcılığın bir kavram olarak yaygın kullanımı, insanın örneğin sanatsal ya da bilimsel anlamda üstün yeteneklerinin ortaya çıkması anlamını taşıırken Chomsky’de yaratıcılık özgün içerik kazanan bir kavram olarak ortaya çıkar (Chomsky, 2002b, 78; Chomsky & Foucault, 2012, 24). Onun anladığı anlamda yaratıcılık, tüm insanların gündelik hayatlarında sıradan olduğu zannedilen ancak son derece yaratıcı özellikler içeren edimlerdir. Chomsky, “bilimsel yaratıcılıktan bahsettiğinizde, mesela Newton’un başarısından bahsediyorsunuzdur. Ama benim konuştuğum bağlam içinde, yaratıcılık normal bir insan edimi” (Chomsky & Foucault, 2012, 24) der. Onun anlayışına göre oldukça sıradan kabul edilen günlük insan edimleri aslında kendi içinde son derece yaratıcı edimlerdir. Örneğin dilsel üretimler gerçekleştirmek, sorulan bir soruya cevap vermek, bir konuyla ilgili düşünce ileri sürmek, bir sorun karşısında çözümler üretmek gibi herhangi bir insanın her gün gerçekleştirdiği edimler Chomsky açısından özünde yaratıcı edimlerdir. Yaratıcılık bu anlamda insan doğasına ait bir kavramdır. Chomsky, yaratıcılıkla ilgili şu ifadeleri kullanır:

“Yeni bir durumla başa çıkabildiğinde her çocuğun sergilediği türden bir yaratıcılıktan söz ediyorum ben: bu durumu doğru dürüst tarif etmek, ona doğru dürüst tepki vermek, birine ondan bahsetmek, onun hakkında kendisi için yeni bir biçimde düşünmek vs ... Ben bu edimlere yaratıcı demenin uygun düştüğünü düşünüyorum, ama bu edimleri Newton’un edimleri gibi düşünmüyorum elbette (Chomsky & Foucault, 2012, 24).”

Chomsky, kuramının her iddiasını insan doğası kavramıyla ilişkilendirerek ortaya atmıştır. Yaratıcılık kavramı üzerine varsayımları da yine bu yöndedir. Dolayısıyla yaratıcılık, normal her insanın günlük edimlerinde ortaya çıkan bir insan edimidir. Chomsky, bilim ve sanat alanındaki yaratıcılığın da bu doğuştan yaratıcılık özelliğiyle ilgili olduğunu düşünür, ancak ona göre bu türden bir yaratıcılık, daha üst düzey bir yaratıcılıktır. Chomsky, bilimin makul bir gelecekte normal insan yaratıcılığını kendi içine dâhil edebileceğine, dolayısıyla normal ve üst düzey yaratıcı edimlerin birbiriyle ilişkisini ortaya koyacağına inanır (Chomsky & Foucault, 2012, 25).

Chomsky’e göre, insanın doğuştan biyolojik olarak belirlenmiş zihinsel yapıları, dış dünya ile ilişkilerinde çeşitli sınırlamalar ve düzenlemeler yapar. İnsan da yaratım ediminin olanağı, bu sınırlamalardır. “Belli olası düşünsel yapılar” hâlihazırda var olan veya olası bilimleri mümkün kılar. Chomsky’e göre “zihnimizin yapısı ile gerçeğin yapısı, neyse ki yeterince örtüştüğü için anlaşılabilir bir bilim geliştiririz” (Chomsky & Foucault, 2012, 32).

Kendisiyle aynı türden bir yaratıcılık kavramına yönelen bir isim olduğunu düşündüğü için Chomsky, Descartes’ı ve Kartezyenleri anar. Ona göre dil kullanımının yaratıcı boyutu, insanlar öz bakımından, fiziksel dünyadaki her şeyden farklı gören Kartezyenler tarafından temel bir sav olarak kullanılmıştır. Kartezyenler, diğer organizmaları bir makineden farksız görmekteydiler. Onlara göre, diğer organizmalar, belli koşullarda belli davranışları sergilemeye güdümlü iken, insanlar yalnızca belli şeyleri yapmaya “eğilimli ve isteklidirler.” İnsanların davranışları belki önceden kestirilebilir ancak yine de bir davranışı yapıp yapmamakta özgürdürler. Chomsky’nin bununla ilgili ünlü bir örneği vardır: “ Elime makineli bir tüfek alıp size tehdit edici bir biçimde doğrultarak ‘Heil Hitler’ diye bağırmanızı emretsem, benim adam öldürme eğilimli bir deli olduğuma inanırsanız dediğimi yaparsınız; ancak yine de bir seçeneğiniz vardır, kullanmasanız bile.” (2009, 16-17). Chomsky, seçim yapabilme özelliğinin yaratıcı edimlerle ilişkili olduğunu öne sürer ve olağan insan

edimlerini “düşük-düzyer yaratıcılık” olarak tarif eder. Ona göre “düşük-düzyer yaratıcılık” Descartes’ın de ilgisini çekmiştir. Chomsky, söylenen şeyi taklit edebilen bir papağan ile duruma uygun yeni şeyler söyleyebilen bir insan arasındaki farktan bahsederken Descartes’ın bu türden bir yaratıcılığa dikkat çektiğini düşünür. Bu “doğal” yaratıcılık, hem Chomsky, hem de Descartes açısından “fiziğin sınırlarına işaret eden” ve “insanı zihin bilimine taşıyan ayırıcı bir özellik”tir (Chomsky & Foucault, 2012, 25). Descartes, Chomsky’e göre, dil ölçütüyle insan zihninin yaratıcı yönüne, dolayısıyla sıradan günlük edimlerin yaratıcılığına dikkat çekmiştir: Hayvan, “düşük-düzyer”de bile olsa herhangi bir yaratıcı edimde bulunamazken, insan basit bir dilsel üretimle bile yaratıcı bir edimde bulunmuş olur.

Chomsky’ göre dilsel edimlerin büyük çoğunluğu “yaratıcılık” kavramının birçok özelliğine sahiptir. O, insanın başkalarıyla kurduğu etkileşim içinde söylediği şeylerin büyük çoğunluğunun yeni olduğunu, deneyimlenen hiçbir şeye benzemediğini söyler. Ancak bu, rastlantısal bir yenilik değil, duruma uygun olarak gelişen bir yeniliktir. Dolayısıyla yaratıcıdır (Chomsky & Foucault, 2012, 8). Dolayısıyla, onun “dil kullanımının yaratıcı yanı” olarak ifade ettiği özellik, olağan dil kullanımı sırasında söylenen birçok şeyin daha önce hiç duyulmamış, tamamen yeni şeyler olduğunu vurgulanmasıdır. Bir çocuğun dili nasıl edineceği, doğuştan getirdiği özelliklerine bağlıdır. Bu çocuk, deneyimlerinin sonucunda aldığı verileri, doğasında bulunan özelliklerin yardımıyla işler ve yepyeni dilsel edimler üretir. Chomsky’e göre bu normal bir edim olmasına rağmen “epey yaratıcı bir edim”dir. Söz konusu yaratıcılık Chomsky’de şu sözlerle ifadesini bulur:

“Bu gülünç denecek az veri temelinde bu kadar muazzam karmaşık ve çapraşık bir bilgi sistemi edinme sürecine bir Marslı bakacak olsaydı, bunun muazzam bir icat ve yaratım edimi olduğunu düşünürdü. Hatta bu Marslı, bu süreci sözgelimi, fizikçilerin ellerindeki verilerle bir fiziksel teorinin herhangi bir vechesini icat etmeleri kadar önemli bir başarı olarak görürdü bence (Chomsky & Foucault, 2012, 28).”

Chomsky’nin dilsel yaratıcılık ile bilimsel yaratıcılık arasında böyle bir paralellik kurması tesadüf değildir; çünkü bu ikisi de insan yaratıcılığının iki farklı düzeyidir. Ancak Chomsky, bu “Marslı” argümanının devamında, bilimsel yaratıcı edimin gerçekleşmesi için bir sürü dehanın yavaş yavaş ve yüzyıllar süren uğraşları sonucunda oluştuğunu; oysa dilsel yaratıcılık gibi gündelik yaratıcı edimlerin pek az veriyle şaşırtıcı hızda geliştiğinin altını çizer. Bu nedenle “[...] bu Marslı, rasyonel

biriyse, dil örneğinde edinilen bilgi yapısının temelde insan zihnine içkin olduğu, ama fiziğin yapısının bu kadar dolaysız bir biçimde insan zihnine içkin olmadığı sonucuna varırdı” der (Chomsky & Foucault, 2012, 28).

Yaratıcılığın farklı iki boyutunun altını çizen Chomsky açısından dilsel kullanımın yaratıcı yönü diğer yaratıcı edimlerin tümünden daha ilginçtir. Asıl dikkat çekici olan onun bakış açısına göre bu kadar az dilsel veriye maruz kalmasına rağmen bir insanın nasıl olup da belli bir olgunlaşma düzeyine eriştikten sonra daha önce hiç duyulmamış yepyeni dilsel edimlerde bulunabildiğidir. Bunu açıklamamanın yolu Chomsky açısından asla etki-tepki bağıntısından geçmez ve bu özelliklerin dışsal kaynaklı olması mümkün değildir.

2.8.3. Sınırlı Malzeme Yoluyla Sınırsız Dilsel Üretim Özelliği

Chomsky'nin kuramında en önemli varsayımlardan biri de herhangi bir dilin sahip olduğu sınırlı sayıda malzemeyle sınırsız sayıda cümle üretmenin mümkün olduğudur. Dilsel üretimler, üretildiği durumun koşullarına bağlı olarak, sınırlı sayıda sözcükle ama sonsuz sayıda farklılıkla gerçekleştirilebilir. Bu da dilin sınırsızlık ya da sonsuzluk özelliğidir (Chomsky, 2011, 38). Bu varsayım da yine Chomsky'nin Platon'un sorunu olarak adlandırdığı sorunla ilgilidir: “Kullanabildiğimiz kanıtlar bu kadar azken nasıl bu kadar çok şey bilebiliriz?” (Chomsky, 1986a Akt. Sperlich, 2011, 10). Chomsky'e göre insanın dilsel veri ile ilişkisi tam da böyledir. Çevreden alınan dilsel veriler, insanın dilsel üretimler yapması için çok az sayıda kanıt sağlar. Buna rağmen bir dili kullanan birey şaşırtıcı sayıda daha önce hiç duyulmamış yepyeni cümleler üretebilir. Chomsky'e göre, dille ilgili bu şaşılacak durum, insan dil yetisinin sağladığı bir olanak olmalıdır. Dil yetisinin sağladığı doğuştan sınırlandırıcı ilkler, dil edimleri için sınırlı sayıda kural ve sözcük sağlayacak düzenlemeler yapar. Bir dili konuşan kişi, çevresel olarak maruz kaldığı dağınık verileri bu sınırlandırıcı ilkelere göre farkında olmadan yorumlar. Kullanılabilecek sınırlı sayıda veri, insanın sınırsız dilsel edimler üretmesini sağlar. Üstelik bu sınırsızlık özelliği, sadece üst düzey dilsel üretimler için değil, dilin gündelik kullanımında da söz konusudur. Chomsky'nin ifadeleriyle “bir kimsenin anadilde, hiçbir güçlük ve aykırılık duymadan hemen anlayabileceği tümcelerinin sayısı sayılamayacak kadar çoktur; olağan dil kullanımımızın temelinde bulunan ve dilimizde anlamlı ve kolayca anlaşılacak

tümcelere karşılık olan yapıların sayısı da, bir insan yaşamındaki saniyelerin sayısından daha büyük sayılara ulaşır” (2011, 38). Dolayısıyla dilsel ifadelerin üretilebileceği olasılıklar evreni sınırsız diye ifade edilebilecek cümle sayısını kapsar.

Chomsky, sınırlı malzemeyle sınırsız dilsel üretimlerin gerçekleşebileceğinin dilbilimsel olarak köklerini Humboldt'ta bulsa bile, bu düşüncenin Galileo'ya kadar götürülebileceğini belirtir. Ona göre sınırlı malzeme ile sınırsız üretim düşüncesi, Galileo'dan başlatılarak, Port-Royal'e ve Darwin'e kadar götürülebilecek bir geleneğe dayandırılabilir (Chomsky, 2012, 64). Chomsky, “sınırsız düşünceler zincirini dile getirmek için sınırlı sayıda araçların kullanıldığını” fark eden ilk kişinin Galileo olduğunu belirtir. Onun belirttiğine göre, Galileo, *Dialogo* adlı eserinde sadece yirmi dört harflik bir sistemi kullanarak insanın “en gizli düşüncelerini” dahi dile getirmesinin mümkün olduğunu ve bunun insanoğlunun en büyük buluşu olduğunu söyler (Chomsky, 2012, 64). Ancak Galileo'nun dikkat çektiği şey, alfabetik sistemlerin yaratıcı sınırsızlığıdır. Chomsky'e göre alfabetik sınırsız yaratıma dikkat çekse bile Galileo insan dilinin doğasına içkin sınırsız üretimler yapabilme yönüne vurgu yapmıştır. Chomsky'nin Galileo'dan sonra adını andığı Port-Royal düşünürleri de yine “zihnimize olup bitenlerle hiçbir benzerliği olmamasına” rağmen otuz kadar sesle “düşüncelerimizin ve ruhumuzun kımıldanışlarını” dile getirmenin sonsuz çeşitliliğine dikkat çekmişlerdir. Onların bu düşüncelerini ve ifadelerin sonsuzluğu ile doğal sayıların sonsuzluğu arasında bir paralelliği Chomsky, dilin sınırsızlık özelliğine bir vurgu olarak değerlendirir (2012, 64). Darwin'in “İnsan aşağı hayvanlardan, yalnızca en çeşitli sesleri ve düşünceleri birbiriyle birleştirme gücünün *aşağı yukarı sonsuz* büyük olması ile ayrılır” (1975, 119) sözlerindeki “aşağı yukarı sonsuz” ifadesi de Chomsky'nin dikkatini çekmiştir. Darwin'in, insan ile hayvanlar arasında tek fark olarak insanın sesler ile düşünceleri birleştirmek konusunda “aşağı yukarı sonsuz” bir güce sahip olmasını göstermesi, Chomsky'e göre, evrim kuramındaki dil yetisi vurgusunu gösterir (2012, 65). Ancak Chomsky, Darwin'in bu ifadesinde iki sorunun olduğunu bunların düzeltilmesi gerektiğini savunur. Bunlardan birincisi, Darwin'in “yalnızca” sözcüğünü tercih etmesidir. Chomsky'nin bunun yerine önerdiği sözcük “öncelikle”dir. Bu Chomsky'nin kuramı açısından anlaşılabilir bir durumdur, çünkü ona göre hayvanlar dil yetisinden tamamen mahrumdur. Darwin'in ifadesindeki ikinci sorun ise “aşağı yukarı”dır. Chomsky'e göre insanın sesler ile düşünceleri birleştirme

becerisi “aşağı yukarı” değil, “tamamen” sonsuzdur (2012, 68). Evrimsel bakışta da insan dilinin sonsuzluk/sınırsızlık özelliğinin altının çizildiğini belirten Chomsky’e göre dilin günlük kullanımındaki sınırlı malzeme ile sınırsız üretimler gerçekleştirme anlamında sınırsızlığını, öne sürdüğü düşüncelerde en açık biçimde dile getiren kişi kendisinden önce Humboldt’tur. Humboldt Dil Yapılarının Çeşitliliği yazısında “dil bize sonsuz bir ayrıntılar dizisi sunuyor” der (2011, 137). Humboldt’a göre, söylenen her şey, ya söylenmeyi oluşturur ya da onu hazırlar; çünkü dili kullanan kişi dilin yerleşik kurallara tabi olan öğelerini sınırsız bir biçimde yeniden ilişkilendirme yeterliliğine sahiptir (Kula, 2012, 35). Elde sınırlı sayıda malzemesi olan dil vardır ve bu sınırsız kullanımlara olanak tanımaktadır. Dilin günlük kullanımı esnasında herhangi bir kişi tarafından üretilen her bir cümle, bir dilde var olan sınırlı sayıda sözcüğün birbirinden farklı kombinasyonlara göre yeniden üretilmesi veya duruma uygun olarak tamamen farklı ve yepyeni bir cümle halinde kullanılması anlamına gelir.

Chomsky, herhangi bir dilin dilbilgisinin ürettiği sesçil ve anlamsal tasarımlama çiftleri kümesinin sonsuzluğuna dikkat çeker. Dilsel üretimlerin, sınırlı sayıda sesçil ve sınırlı sayıda anlamsal bileşeni, sınırsız sayıda kombinasyonlar üretir. Bu nedenle Chomsky, kurulan bir cümleyi dilin anlamlı en uzun cümlesi olarak saptamanın olgusal olarak ya da ilkece mümkün olduğu herhangi bir insan dilinin bulunmadığını söyler (2011, 186). Chomsky, dildeki bu sınırsız kombinasyonların, dilin ifadelerin sonsuzluğunu yaratan “yinelemeli bir işlem” olmasından kaynaklandığını düşünür. Ona göre Aristoteles’e kadar uzanan geleneksel varsayıma bakıldığında dilsel bir edimin biri sesbilgisel, öteki anlamsal olmak üzere iki yönü vardır (Chomsky, 2012, 115). Chomsky, dilsel edimlerin bu iki yönünün üretimini, ilk çalışmalarında “üretici dönüşümsel dilbilgisi” kuramıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Bu kurama göre dilsel edimlerin klasik anlamda sesbilgisel yönü “yüzey yapı” (surface structure); anlamsal yönü ise “derin yapı” (deep structure) tarafından belirlenir. Derin yapılar dönüşümler yoluyla yüzey yapılara çıkar. Dönüşüm de “iki cümle dizisi ya da iki yüzey yapısı arasındaki bir ilişki değildir; sınırsız bir cümleler sınıfını tanımlama görevini yapısal tanımlamalara veren yasalar dizgesi içindeki bir yasadır” (Chomsky, 2002b, 124). Yani derin yapılar çeşitli dönüşüm yasalarının belirlediği kurallara göre yüzey yapılara çıkar ve sonsuz kapasitesi olan cümle üretme işlemi böylece gerçekleşmiş olur. Bu sonsuz cümle üretme işlemlerini ortaya koymaya çalışsan da

üretici dilbilgisi kuramıdır. Chomsky'e göre, " Bir dilin üretici dilbilgisi, sınırsız bir yapısal betimlemeler kümesi saptar; bu yapısal betimlemelerin her biri bir derin yapıyı, bir yüzey yapıyı, bir sesçil tasarımılamayı, bir anlamsal tasarımılamayı ve başka biçimleri içerir." (2011, 177). Dolayısıyla bunların birbiriyle eşleşmeleri, derin yapı, yüzey yapı eşleşmelerinin sınırsızlığını ifade eder. Yani "D'nin derin yapı, Y'nin yüzey yapı olduğunu kabul edersek, bir üretici dilbilgisi, sonsuz bir (D,Y) çiftleri kümesi tanımlar" (Chomsky, 2011, 199). Dilin sınırlı/sonlu malzemenin yola çıkarak sınırsız/sonsuz üretimler oluşturmaya elveren yapısı onun sonsuzluğunu da kendine özgü yapar. Yani dilsel edimler, sonsuzdur ama bu sonsuzluk "kesintili/ayrık" bir özellik gösterir. Daha önce de belirtildiği gibi, dilde örneğin altı veya yedi sözcüklük cümleler kurmak mümkündür, ama altı buçuk ya da yedi buçuk sözcüklük cümleler kurulamaz.

Chomsky'e dilin sınırsızlık özelliğiyle ilgili en sık yöneltilen eleştiri, sınırlı malzemenin sınırsız üretimler yapabilmenin nasıl mümkün olabileceği yönündedir. Chomsky, bunda herhangi bir tutarsızlık olmadığını; yirminci yüzyılın başlarında bunun bilinemediğini, ancak yüzyılın yarısından itibaren hesaplanabilirlik ve çözümlenebilirlik kuramlarındaki gelişmelerin, sorunun bazı yönlerine net cevap verilmesini sağladığını belirtir (2014a, 25). Buna dayanak olarak da özellikle Turing'in 1950'deki ve Boolos ve Jeffry'nin 1974'teki çalışmalarını; işlenebilirlik ve özyinelemeli işlev kuramlarındaki gelişmeleri gösterir (Chomsky, 2014a, 70).

2.8.4. Tutarlılık ve Duruma Uygunluk Özelliği

Olağan dil kullanımının rastlantısal olgulardan ayırt edilebilmesi ve söylendiği duruma uygun olarak gerçekleşmesi Chomsky açısından insan dilinin karakteristik özellikleri arasında yer alır. Chomsky, bunu "olağan dil kullanımını, bir delinin abuk sabuk konuşmasından ya da rastgele (random) öğeli bir bilgisayarın çıktısından ayırabiliriz" biçiminde ifade eder (2011, 39). Ancak ona göre, insan dilinin bu özelliğini açıklamaya yüzyıllar önce Descartes ne kadar uzaksa bugünkü bilim de o kadar uzaktır. Ancak şu açıktır ki, Chomsky'nin bakış açısına göre, bu özellikleri dışsal durumlarla açıklamak mümkün değildir.

Chomsky, sınırsız cümle kombinasyonlarına olanak tanıyan insan dilinin bütün üretimlerinin anlamlı olamayacağına dikkat çeker. Bir dili konuşan birey, bir biçimde

bu olası üretimler içerisinde duruma uygun olanını seçip kullanmayı içsel olarak bilir. Konuşulan bir dilin dilbilgisinin ürettiği her cümle aslında dilbilgisel olsa bile anlamlı olmayabilir; ama o dili konuşan birey hem anlamlı, hem de dilbilgisel cümleyi seçip çok hızlı ve duruma uygun bir biçimde kullanır. Chomsky'nin dilbilgisel ama herhangi bir anlama karşılık gelmeyen ünlü cümlesi bununla ilgilidir:

“Colorless green ideas sleep furiously”

< Renksiz yeşil düşünceler öfkeli uyur >

Bu cümle Chomsky'nin de belirttiği üzere “dilbilgisel” olmakla birlikte “bütünüyle” anlamsızdır. Buna karşılık: “Furiously sleep ideas green colorless” cümlesi ise hem dilbilgisel değildir, hem de anlamsızdır (Chomsky, 2002c, 15). O halde cümle üretmek tek başına dilsel edimler üretmek anlamına gelmez; aynı zamanda olası cümle yapıları içerisinde duruma uygun, tutarlı ve anlamları seçip kullanmaktır. Chomsky, olası cümle üretimlerinin gerçekleşme biçimini üç sözcüklü bir dil tasarladığı örneğinden yola çıkarak anlatmaya çalışır. Bu örnekte “Chloe”, “Jules” ve “Loves” sözcüklerine sahip üç sözcüklü bir dil düşünülür. Bu dilin dilbilgisi aşağıdaki kombinasyonlara sahip dilsel üretimler gerçekleştirir (Chomsky, 2002b, 106):

(+)	Chloe	Loves	Jules
(-)	Chloe	Jules	Loves
(-)	Jules	Chloe	Loves
(+)	Jules	Loves	Chloe
(-)	Loves	Chloe	Jules
(-)	Loves	Jules	Chloe

(+) → Dile ait (-) → Dile ait değil

Chomsky'e göre bu dili konuşan bireyler, konuşma esnasında önünde (+) işareti olan cümlelerin bu dile ait olup bir bağlam içerisinde kullanılabileceğini; ancak önünde (-) işareti olan cümlelerin, dilsel olarak üretilebilmelerine rağmen, bu dile ait olamayacağını ve dolayısıyla tutarlı bir kullanıma sahip olamayacaklarını “kendiliğinden” bilirler. Dilin kullanımı esnasında bu anlamlı üretimler, şaşılabilecek bir hızla ve otomatik olarak gerçekleşir.

Tutarlılık ve duruma uygunluk özelliklerinin nedenlerini ve nasıl mümkün olduğunu ortaya koymanın çağdaş bilimin sınırları içinde henüz bir gizem olarak

durduğu gerçektir. Chomsky, 1950’lerde “Turing testi” olarak bilinen yöntemlerle bu türden sorulara cevap arandığını belirtir. Bu testlerde makinelerin zeki davranışlar gösterip göstermeyeceği denenmiştir (Chomsky, 2009, 166). Testlerde bir dizi soruya makine/bilgisayar ve insan, soruyu soranın görüş alanının dışında cevaplar verir ve hangisinin insan hangisinin makine/bilgisayar olduğu tahmin edilir. Amaç, yapay zekâyâ sahip makine/bilgisayarların insanlar gibi duruma uygun ve tutarlı dilsel kullanımlar geliştirip geliştiremediğini; dolayısıyla, insan gibi zeki davranışlarda bulunup bulunamayacağını ortaya çıkarmaktır. Bu testlerin en dikkat çekici özelliği yapay zekâ ve insan ayrımını dilsel kullanımda araması, dolayısıyla dilsel kullanımların tutarlılık ve duruma uygunluk özelliklerine vurgu yapmasıdır.

1990 sonrası çalışmalarında Chomsky, insan dilinin tutarlı ve uygun üretimlerinin nasıl gerçekleştiğini açıklama girişimlerinde bulunmuştur. Ona göre “dil yetisinin dışında, zihnin içinde yer alan” birtakım sistemler vardır. Bunlardan dil yetisi ile bağlantılı olan iki sistem *duyu-hareket* (sensorimotor) ve *kavram-niyet* (düşünce, kavrama, amaç vb.) sistemleridir (Chomsky, 2014a, 32-33; Chomsky, 2012, 140). Duyu-hareket sistemi, dilin varlığından dolayı bir biçimde değişmiş olsa bile dilden bağımsız kalmış bir sistemdir. Bu sistemler, dilsel kullanımların belli bir zaman sırası olmasını zorunlu kılar. Chomsky’e göre “(dilin) belli ses özelliklerine ve ritmik örüntülere ihtiyaç duyması duyu-motor sistemlerle ilgilidir” ve “eğer bir ifadenin bu tip özellikleri yoksa duyu-motor sistemi onu ‘okuyamaz’, algılayamaz, dışarıya çıkaramaz” (2014a, 33). Kavram-niyet sistemleri ise kavramları ve düşünceleri içerir. Kavram-niyet sistemleri, Chomsky’e göre, haklarında pek bir şey bilinmiyor olsa da, sözcükler, öbekler ve onlar arasındaki çeşitli ilişkilerle ilgili bilgilere gereksinim duyar. Bu iki sistem dilsel üretimlerde işlem gören sistemlerdir. Dil yetisinin ürettiği ifadelerin bir kısmı duyu-motor ve kavram-niyet sistemleri tarafından okunabilmelidir; yani duyu-motor ve kavram-niyet sistemleri bu ifadelere giriş yapabilmelidir (Chomsky, 2014a, 32). Ancak Chomsky, ses-anlam ilişkilerinin oluşmasının bunun ötesine geçtiğini ifade eder. Ona göre bir cümlenin birden fazla anlam taşıması, onu oluşturan öğelerin arayüzlerde (duyu-motor ve kavram-niyet arayüzlerinde) okunmasının ötesine geçer (Chomsky, 2014a, 34). Chomsky, bu açıklamaları, dilsel kullanımların nasıl oluştuğunu belli bir noktaya kadar göstermek için yapar. Oysa ses-anlam ilişkilerinin nasıl kurulduğunu gösteren düzenekler ona

göre hâlâ ortaya konamamıştır. Bu yüzden dilsel bir kullanımın tutarlı ve duruma uygun bir biçimde nasıl üretildiği hâlâ gizemini korumaktadır.

2.8.5. Kusursuzluk (Mükemmellik) Özelliği

Kusursuzluk argümanı, çağdaş bilim tartışmaları içerisinde sık sık gündeme gelen bir konudur. Kusursuzluk, bir hücre biriminden ya da evrende en küçük parçacıktan en büyük canlı organizmaya ya da galaksiler sistemine kadar evrende her şeyin kusursuz bir işleme biçimi olduğunu, bilimin farklı alanlarında her şeyin olması gerektiği gibi olduğunu ileri süren yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre evrende en küçük birim kendi içinde belli bir düzen içinde işlerken benzer biçimde en büyük sistemler de yine bir düzen ve kusursuzluk içerisinde işler. Kusursuzluk argümanının kuruluşu şöyledir:

- Herhangi bir X olgusu ele alınır (hücre, atom, canlı, evren, galaksiler, vs.)
- X olgusunun bulunulan an içerisindeki sistemi ele alınır (hücresinin çalışma biçimi, atomun iç düzeni, canlıların sistemleri, evrenin yapısı, galaksilerin hareketleri, vs.)
- X olgusunun çalışma biçimi, belli bir karmaşıklık düzeyinde olduğu ve çalışmasını bu karmaşıklıkta sürdürebiliyor olduğu için mükemmel (kusursuz) olarak görülür (Bakırcı, 2012).

Bu mantıksal açıklama, kusursuzluk argümanı için temel oluşturur. Herhangi bir olgunun kusursuz kabul edilmesi bulunduğu karmaşık sistem içerisinde düzgün bir işleme biçimine sahip olması gerekir. Bu argüman karmaşıklık içerisinde düzgün işleme ölçütünü esas aldığı için, dolayısıyla düzgün işleyen bir düzen için karmaşık bileşenleri varsayar. Bu nedenle birbirini gerekli kılan karşılıklı iki kavram üzerine kurulu bir argüman söz konusudur: karmaşıklık ve düzen.

Kusursuzluk argümanı ilginç bir biçimde hem evrimsel bakış açısında hem de onun karşısında bulunan bir Tanrı varsayımına dayalı yaratılışçı bakış açısında kullanılan bir argümandır. Evrimsel bakış açısından, François Jacob'un ifadesiyle evrim bir "tamircidir", elindeki malzemeyi kullanarak elinden gelenin en iyisini yapar (Chomsky, 2012, 79). Dolayısıyla evrim, doğa için, karmaşık sistemler için bir düzenleyici ve mükemmelleştirici görevini görür. Öte yandan yaratılışçı bakış açısına

göre de Tanrı kusursuz olduğu için evreni en mükemmel biçimde yaratmıştır. Dolayısıyla eğer bir yerlerde yanlış giden bir şey varsa mutlaka bu, başka bir şeyin daha iyi olması içindir.

Kusursuzluk argümanının felsefi temellerini klasik felsefi geleneğe kadar götürmek mümkündür. Ancak bu argümanın, bir felsefi ilke olarak, bizce, en belirgin ifadesini Leibniz’de bulduğu görülür. Leibniz’in bu kavrama yaklaşımı yaratılışçı bir bakış açısına göre biçimlenir. Ona göre Tanrı her zaman “mümkün olan en kusursuz ve en istenir şekilde” davranır (Leibniz, 2011, 39). Leibniz’e göre Tanrı “mümkün dünyalar” arasında, bir arada en yüksek miktarda “mümkün varlık” içeren dünyayı tercih ederek “mümkün dünyaların en iyisini” yaratmıştır (2011, 8). Bir metafizik kusursuzluk olarak ifade edilebilecek bu yaklaşımın, Leibniz’nin teist felsefesinde çok önemli bir yer bulduğu görülür.

Evrimsel ya da yaratılışçı bakış açılarının hangisine göre olursa olsun kusursuzluk argümanına karşı çıkılan çevrelerce evrende kusursuzluk olduğu yönündeki düşüncenin temelleri şu sebeplere bağlanır (Bakırcı, 2012): (1)İşleyişe alışmış olmak: Buna göre, gözlenen olgunun işleyişi öyle olduğuna alışıldığı için en kusursuz yolu bulduğu düşünülerek kusursuz kabul edilebilir. (2)İşleyişine alışık olmamak: Buna göre gözlenen olgunun işleyişi, hiç alışık olunmayan biçimde işlediği için onun en kusursuz biçimde işleyecek özgünlüğe sahip olduğu düşünülebilir. (3)İşleyişinin karmaşıklığını anlamamak: Karmaşık bir olgu ya da sistem, bu karmaşıklığına rağmen işlemeye devam ettiği görüldüğü için, yani nasıl işlediği anlaşılmadığı için kusursuz olarak nitelendirilebilir. (4) Bileşenlerin uyumluluğunu anlamamak: Bir olgu ya da sistemin bileşenleri arasındaki uyumun nedeni anlaşılmadığı için bu olgu veya sistem kusursuz olarak kabul edilebilir. (5)Bileşenler arasındaki ilişkiyi anlamamak: Bir olgu veya sistemi oluşturan bileşenlerin birbiriyle ilişkilerinin nasıl olduğunu anlamayıp bunu başka ilişkisel durumlarla açıklamak o olgu veya sistemin kusursuz olduğu düşüncesine neden olabilir.

Bilimde kusursuzluk arayışları evrimsel ya da yaratılışçı yaklaşımlar dâhilinde son dönem çalışmalarında sıkça başvurulan bir yöntem haline gelmiştir. Özellikle fen bilimlerinde evrende kusursuzluk olduğunu ispatlamaya çalışan çok sayıda çalışma vardır. İngiliz astrofizikçi Stephen Hawking’in evrendeki her şeyi açıklayabilecek en kusursuz ve genel formül arayışları bu bağlamda okunabilir. Onun bu çabası 2014

yılında James Marsh tarafından *The Theory of Everything* adıyla sinemaya aktarılmıştır (Marsh, 2014).

Bilimin her alanında olduğu gibi dil çalışmalarında da kusursuzluk arayışları öteden beri vardır. Eco, *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı* (2004) adlı kitabında kusursuz dil arayışına ilişkin kapsamlı bir araştırma sunar. Bu çalışma, yaratılış inancından, Tanrı'nın Âdem ile konuşmasından başlar (2004, 9). Ardından İbrani mistisizminde, Hristiyan Ortaçağ Avrupası'nda, Yeni-Platoncu felsefede kusursuz dil anlayışı hakkındaki çalışmaları sunar. Özellikle 17. yüzyıl Kartezyen düşüncesinden (Eco, 2004, 181) ve Leibniz'den (Eco, 2004, 227) ve günümüzde uzay dillerine kadar olan dönemde kusursuz dil arayışlarını, ayrıntılı bir incelemeyle ortaya koyar.

Kusursuz dil arayışları ve dilin kusursuz olduğuna ilişkin düşünceleri birbirinden ayırmak gerekir. Nitekim örneğin Leibniz'de görüldüğü üzere kusursuz dil arayışı, evrensel bir karakteristik yaratmak amacıyla yapılan çalışmaları içerir. Bu bakımdan kusursuz dil arayışları ile ilgili çalışmaları yukarıda sözü edilen türden bir kusursuzluk özelliği içerisinde değerlendirmemek gerekir. Nitekim kusursuzluk argümanı, gerek evrimsel, gerek yaratılışçı, gerekse başka türden bir yaklaşımla, hep var olan olgu veya sistemlerin kusursuz olduğu iddiasıyla temellendirilir. Bu bakımdan yalnızca, dilin kusursuz bir sistem olduğunu iddia eden bir yaklaşımın sözünü ettiği kusursuzluk özelliği söz konusu argümana dayandırılabilir.

Dilin kusursuz bir sistem olduğunu iddia eden bir yaklaşım, var olan insan dil yetisini bütün karmaşıklığı içerisinde kusursuz bir dil sistemi yaratmaya elverdiğini söyler. Bu bakımdan çağdaş dilbilim çalışmalarında Chomsky'nin böyle bir iddia ile ortaya çıktığı görülür. Chomsky, 1990'lı yıllardan sonra (ilk olarak 1993 yılında) dilbilimde daha önce yaptığı çalışmalarına yepyeni bir bakış kazandıran, adına "Minimalist Program" dediği Yetinmeci Çizgi'ye yönelmiştir. Chomsky, her şeyden önce bunun bir kuram değil, bir program olduğunun altını çizer. Ona göre bu program, "bir yanıtlar kümesi değil, daha önce gerçekten sorulmamış soruları soran bir araştırma programıdır" (Chomsky, 2014b, 297). İnsan diline ilişkin aynı gözlemleri farklı araçlarla açıklamayı amaçlayan bu program, dilde yeni bazı özelliklere odaklanarak önceki kuralcı çalışmaları da kapsayan en genel açıklamayı yapmaya çalışır. Bu program dilin kusursuz bir sistem olabileceği fikrinden yola çıkar ve açıklamalarını bu yönde yapmaya çalışır. Chomsky'e göre dilde neyin kusursuz olup neyin

kusursuzluktan bir uzaklaşma olduğunu incelemek son derece ilginçtir. Yetinmeci Program bunun ciddi bir soru olduğu varsayımına dayanarak incelenmesi gereken iki önemli sezgiyi ortaya koyar: İlk olarak “dille ilgili varsayımların deneysel olarak haklı çıkarılıp çıkarılmayacağını” sorgular. İkinci olarak da “okunabilirlik koşullarını yerine getirmekle ilgili kavramsal doğallığın dışında kalan kusurlar bulduğumuzda, bu kusurun varlık nedeninin anlaşılabilir olup olmadığını” sorar (Chomsky, 2014a, 35-36). Bu açıdan programın amacı dile ilişkin en genel açıklamayı yapmak ve dilde kusur gibi görünen şeylerin aslında birer kusur olup olmadığını ortaya koymaktır. Chomsky, “nesnelerin aslında mükemmel olduğunu varsaymak doğa bilimlerinde son derece üretici bir sezgi oldu” (2014a, 48) ifadelerini kullanır. Bu yüzden dilin de kusursuz bir sistem olarak ele alınmasını dil yetisinin özelliklerini ortaya koymada son derece yaratıcı bir adım olarak görür. O, insan dilinin diğer biyolojik sistemler gibi kusursuz bir sistem olduğuna; dolayısıyla dilde kusur gibi görünen şeyler aslında birer kusur olmadığına inanır. Chomsky, dili kusursuz varsayarak işe başlamanın son derece ilginç ve yararlı olacağını aşağıdaki sözlerle ifade eder:

“[Doğa bilimleri hesaplamalarında] eğer yedi gibi bir rakam bulduysanız, muhtemelen bir hata yaptınız. Yanıt sekiz olmalı; çünkü sekiz ikinin üçüncü kuvvetidir ve iki ve üç güzel sayılardır ama yedi öyle değil. Yedi çok karmaşık. Doğa bilimlerinde bu tip sezgi çok işe yarar. Bu tip mükemmel-tasarım varsayımları sadece basit sistemlerde işe yarar. Bunlar günlük hayattaki olaylardan kapsamlı soyutlamalarla bulunabilir ancak. Eğer buna benzer bir şey dil için de doğru çıkarsa, son derece şaşırtıcı ve ilginç olacaktır (Chomsky, 2014a, 48).”

Chomsky, doğanın kusursuzluğu üzerinden dilin kusursuzluğuna ilişkin soruların gündeme geldiğini belirtir. Ancak dilin doğadaki herhangi bir sisteme benzemediği çok açıktır. Örneğin galaksi sistemlerinde her şey kusursuz gibi görünür ve bu sistemler, çok küçük değişikliklerle olağanüstü büyük sonuçlara sebep olacak bir “kusursuzluk”tur. Ancak dilsel sistem kendi içinde değişken kurallar ve zorunluluklar barındıran sabit olmayan bir sistemdir. Örneğin morfoloji (biçimbilim) başlı başına bir kusur ifadesidir. Dolayısıyla dilsel sistemin kusursuz olduğunu ileri sürmek kusursuzluğun ne olduğunu daha açık hale getirmeyi gerektirir. Nitekim Chomsky de böyle yapar. Chomsky, dilsel kuralların yapay olduğunu söyler. Ona göre dilsel kuralların hepsini içinde barındıran daha genel ilkelere ulaşmak mümkündür (Chomsky, 2012, 122). Dolayısıyla klasik kural ifadeleri dil için bir kusur olarak görülmez. Aynı şey dilde yapısal açıklamalar için de geçerlidir. Yani dile yapısal

açıklamalar getirmek birbirinden farklı bir sürü yapı ifadesini dolayısıyla bu yapıların birbiriyle ilişki kurmasını sağlayan kural ifadelerini varsaymayı gerektirir. Bu da dil için yine bir kusur oluşturur. Bu yüzden Chomsky, dilde yapı diye bir şeyin olmadığını, sadece belli durumlarda bir şeyi bir yerden başka bir yere hareket ettirme seçeneğinin olduğunu söyler. Ona göre örneğin “sıfat tümcecigi” gibi bir şeyi varsaymak biyolojik bir kategori olarak “kara memelileri” gibi bir şeyi varsaymak gibidir (Chomsky, 2012, 124). Chomsky açısından, bu kategorik ifadeler, var olan bir olgu veya sisteme dışsal olarak atfedilen ifadelerdir. Nitekim hayvanları gözlemleyip onların bir kısmını “kara memelileri”, bir kısmını “uçan kanatlılar” gibi kategorilere dâhil etmek onların gerçekten o kategorilerde olduğu anlamına gelmez. Dolayısıyla dilin kurallara göre işlediğini söylemek, bu kuralların gerçekten var olduğu ve dilin kusursuz olmadığı anlamına gelmez. Ama yine de Chomsky, dilin kusursuz olduğunu varsaymakla işin bitmediğine, tam tersine daha yeni başladığına inanır. Onun amacı dil hakkında en kusursuz kuramı ortaya koymaktır. Buna ilişkin örneği de şudur: “Örneğin çalışmayan, korkunç bir tasarıma sahip bir araba için bir kuram üretiyorsunuz [...] elinizden gelenin en iyisini yapmaya çalışırsınız. Söylemek istediğim şu: Elinizde berbat bir şey olabilir ama siz yine de geliştirebileceğiniz en iyi kuram için çaba gösterirsiniz” (Chomsky, 2012, 127). Chomsky’e göre eldeki malzeme yani dil ne kadar kusurlu olsa bile onun için en iyi kuramı geliştirmek onu kusursuz varsayarak işe başlamakтан geçer. Dolayısıyla ilk kabul bu yönde olmalıdır: Dil kusursuz bir sistemdir.

Dili kusursuz varsayarak en iyi kuramı oluşturmayı hedefleyen Chomsky, kusursuzluktan kastının ne olduğunu açıklamaya çalışır. Yani dil neye göre kusursuz veya değil? Ona göre “Az kural, çok kuraldan iyidir” (Chomsky, 2012, 138). Bu nedenle oluşturulabilecek en iyi dil kuramında –Hawking’in amaçladığı gibi- en az kuralla en genel açıklamayı yapmak esas olmalıdır. Yani bir bakıma dile ilişkin “her şeyin teorisi” oluşturulmalıdır. Buradan yola çıkarak çok önemli bir soru sorulur: Dil sisteminden karşılaşması beklenen durumlar nelerdir? (Chomsky, 2012, 138). Chomsky’e göre dilin kullanımına odaklanmak, dilsel sistemi pek de kusursuz olmayan bir hâle dönüştürebilir. Buradan Chomsky’nin dil yetisini kusursuz olarak gördüğü ama dilsel kullanımlarda kusurların varmış gibi görüldüğünü kabul ettiği sonucu çıkar. Nitekim kendisine biçimbilimin vb. bir kusur olarak görüldüğü söylendiğinde Chomsky, biçimbilim, sesbilim, edimbilim, yer değiştirme gibi dil

sistemiyle ilgili özelliklerin aslında “yapay kusurlar” olduğunu söyler (2012, 141). Çünkü bunlar dilsel kullanımları betimlemenin yollarıdır. Chomsky’e göre kullanımsal bir bakış açısından “aslında birden fazla dilin olması da bir kusur”dur (Chomsky, 2012, 142). Chomsky’nin, dilsel olguların kullanımsal ve içsel durumlarını kusur ve kusursuzluk bakımından ele aldığı görülür. Chomsky açısından dilde kusurmuş gibi görünen her şey dilin kullanımsal boyutu ile ilgilidir. Ancak dilin içsel durumları, “yani anlamsal olarak birbiriyle bağdaşma gösteren durumları” için gerçekte herhangi bir kusur yoktur (Chomsky, 2012, 146).

Yetinmecî Program’da dile ilişkin en basit veriler bile sorgulanır ve bu programın ölçütlerine göre en basit verileri bile açıklamak zordur. İlgiyi basit olguları açıklamaya yönelen bu program, bunu yapmaya çalışırken de oldukça karmaşık açıklamalara gider. Bu program, aynı zamanda, dilbilimde matematiksel kavram ve terimler kullanarak en genel açıklamaya ulaşmaya çalışan bir tutumun ifadesidir. Chomsky’nin son dönem dilbilimsel çalışmalarında, Yetinmecî Programın bir parçası olan ve tüm dillerde ortak olan özellikleri belirlemeye çalışan X-bar kuramı (X-bar theory) ile matematik dilini kullanarak açıklamalar yapması, rasyonalist çevrelerce kusursuz ideal bilim olarak görülen matematik bilimine yaslanarak dilin kusursuzluğunu öne çıkarma çabaları olarak değerlendirilebilir. Nitekim kendisi de bir rasyonalist olan Chomsky, Yetinmecî Program’da kullanılan “buluşma” ve “çakılma” gibi terimlerin matematikten ve işlenebilirlik kuramından geldiğini söyler (2014a, 72).

İnsan dilinin uyarandan bağımsızlık, yaratıcılık, sınırsızlık, tutarlılık ve kusursuzluk özelliklerinin tümü onun doğuştan ve türe özgü karakteristik özellikleridir. Chomsky’nin üretici dilbilgisi kuramıyla başlayıp Minimalist Program’a –Yetinmecî Çizgi’ye- kadar yaptığı çalışmaların tümü, dilin sıralanan beş karakteristik özelliğinin dil edinimiyle ilişkisinin ne olduğu sorusunun cevabını ortaya koymaya çalışır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EVRENSEL DİLBİLGİSİ ÇERÇEVESİNDE CHOMSKY’NİN BAŞLICA DİL YAKLAŞIMLARI İÇİNDEKİ YERİ

3.1. Klasik Doğuşancı Dil Görüşlerinden Ayrılan Yönleriyle Chomsky’nin Yaklaşımı

“Doğuştan” sözcüğü felsefi literatürde, Akarsu (1984)’nun belirttiği üzere, “Bir varlığın doğasında bulunan, doğduktan sonra kazanılmış, öğrenilmiş şeylerin sonucu olmayan, doğuşla birlikte var olan” anlamında kullanılır. Buna göre insanda “doğuştan” olduğu kabul edilen herhangi bir özelliğin deneyimlerden bağımsız olarak insan doğasına içkin olması gerekir. Dolayısıyla bir şeyin doğuştan olduğunu iddia etmek, onun deneyim veya duyu-öncesi bir *a priori* varlığından söz etmek anlamına gelir. Doğuştan özelliklerin bedene (sakatlık, renkli gözlülük vb.) veya zihne ait (düşünme yetisi, dil yetisi vb.) yönlerinden söz edilebilir. Felsefe tarihi içerisinde doğuştan özelliklerin olup olmadığı yönündeki tartışmalar, insan bedeninin doğuştan özelliklerine değil, insan zihninin doğuştan özellikleri sorunu etrafına gelişir. Dolayısıyla doğuştan gelen bedensel ya da “fizik” özelliklerden çok zihinsel ya da - bazı çevrelere göre- “metafizik” özellikler bu tartışmanın odağındadır. Zihnin bedenden ayrı mı olduğu, yoksa bedenin organik bir parçası mı olarak biçimlendiği sorunu ayrı bir tartışma konusunu oluştursa bile, bu sorun, doğuştancılıkla yakından ilişkilidir. Bu bakımdan zihni ön plana çıkaran rasyonalist yaklaşımlarda doğuştancı bir tutumun olduğu görülür.

Felsefe tarihinde çoğunlukla bir bilgi sorunu olarak bir yanda insanın zihinsel bazı özelliklerinin doğuştan olduğunu savunan rasyonalistler, diğer yanda da insanı doğarken “boş bir levha” olarak kabul eden ve herhangi bir doğuştan özelliği kabul etmeyen deneyciler vardır. İnsanın doğuştan özelliklerinin varlığını savunan felsefi tutum “doğuştancılık” (inneizm) olarak bilinirken, onun karşısında insanda doğuştan herhangi bir özelliğin olmadığını öne süren felsefi tutum da “deneycilik” (ampirizm) olarak bilinir. Doğuştancılara göre, insanın düşüncelerinden ve inançlarından bazıları duyuların ve içebakışın sağladığı malzemedan bağımsız olarak oluşmuş veya

kurulmuştur. Dolayısıyla “duyuların rolü, insan zihninin organizasyonunda potansiyel olarak içerilen belirli düşüncelerin serbest bırakılması ya da gün ışığına çıkarılmasıyla sınırlıdır” (Adjukiewicz, 1994, 31) İnsan bu anlamda bazı düşünce ve inanç kalıplarına henüz doğarken sahip olarak gelir ve bu kalıpların duyular yoluyla ya da deneyimler aracılığıyla edinilmesi söz konusu değildir.

Klasik dönemde Platon ile başlayan, 17. yüzyılda Descartes’la önemli bir boyut kazanan ve Leibniz’in felsefesinde ön plana çıkan doğuştancı (inneist) anlayış, Chomsky’e kadar gelen bir çizgide önemli sayıda taraftar bulmuştur. Platon ve onun hocası Sokrates’e göre insanın evrene ilişkin bilgisi, doğuştan gelir ve bilme bir tür hatırlama eylemi ya da var olan bilgilerin ortaya çıkarılması sürecidir. Platon’un idealar kuramı bu anlayış üzerine kuruludur. Platon’a göre, edinilen her türden bilgi, asla deneyimden edinilen bilgi değildir. Bilgi edinme, ancak insanda önceden var olan bilgilerin yeniden ortaya çıkarılması biçiminde gerçekleşir: “[Platon’un idealar kuramında] Bir şey öğrendiğimizde, bu ilk kez öğrenilmiyordur - geçmişten hatırlanıyordur veya geri çağırılıyordur” (Moseley, 2010, 214). Dolayısıyla insan bilgiyi doğuştan getiriyor ve dünyadaki deneyimleri sonucunda kendisinde var olan bilgiler ortaya çıkıyordu. Platon’un bu görüşleri, doğuştancılığın ilk formüle edilmiş biçimi olarak görülebilir. Platon’dan sonraki doğuştancı yaklaşımlar, genellikle bu çerçevede düşünceden yola çıkılarak geliştirilmiştir.

17. yüzyıla gelindiğinde Descartes, rasyonalizme, Platon’unkiyle temel kabuller bakımından paralel olmakla birlikte, yepyeni bir yorum getirerek idea tasarımıyla farklı bir töz felsefesi geliştirmiştir. Buna göre, Platon’daki anlamıyla bir idealar dünyası bir de onların yansımaları olan duyulur dünya tasarımı yoktur. Descartes, bunun yerine insanın beden ve ruhunu farklı tözler olarak kabul edip, bedeni duyulur dünyanın organik bir parçası olarak, ruhu ise aşkınsal bir konumda görür. Descartes’a göre “ruhumuz veya düşüncemizden edindiğimiz kavram bedenden edindiğimizden önce gelir” (1963, 29). Yani insanın bedenini önceleyen bazı özellikleri vardır; bunlar doğuştan getirilen, bedene sonradan eklenmemiş olan özelliklerdir. Descartes’ın kendi ifadeleriyle “öğrenimle elde edilmeyip, bizimle birlikte doğan, kendiliğinden pek açık birtakım kavramlar vardır” (1963, 32). Descartes’ın sözünü ettiği kavramlar Platon’dakinden farklı olarak bir idealar dünyasını işaret etmez. Bu özellikler insanda *a priori* olarak bulunur ve bedenle ilgili

olmayıp ruha ait bilgilerdir. Descartes'ın anlayışına göre Tanrı, ruh, matematiksel düşünceler vb. insana doğuştan gelen düşüncelerdir. Ancak bunlar zaten var olup hatırlanan düşünceler değildir. Descartes'ta doğuştan düşünceler hazır bir biçimde gelen düşünceler olarak bulunmaz. Onun açısından doğuştan gelen şey, düşünceleri geliştirebilmek için insanda var olan bir yatkınlık ve yeteneklerdir.

Descartes'ın doğuştancılığı teist bir tutum içerisinde gelişir. O, felsefesini özne, Tanrı ve dış gerçeklik ispatı üzerine kurar. Ona göre, insan her şeyden şüphe etmekle başlar. Var olan her şeyin varlığından şüphe eden insan sadece şüphe ettiğinden yani düşündüğünden şüphe edemez. Bu da onun varlığını ispatlar. Descartes'ın *Cogito ergo sum* (Düşünüyorum, öyleyse varım.) (1963, 28-29) önermesi buradan çıkar. Kendi varlığını bilen özne Tanrı düşüncesini de sorgular. Ona göre, Tanrı, sonsuz, değişmez, bağımsız ve her şeye gücü yetendir. Bu özellikler yalnızca Tanrıda vardır ve dünyada başka hiçbir şey bu özelliklere sahip değildir. Öyleyse Tanrı düşüncesi dışsal dünya ile ilgisiz olarak insan zihninde *a priori* olarak doğuştan zaten vardır. Bu da Tanrı'nın ispatıdır (Descartes, 1963, 35). Descartes, dış dünya ile zihinsel dünya arasındaki geçişi de Tanrı düşüncesi üzerinden yapar. Ona göre Tanrı, mükemmel varlık olduğu için dış dünyanın gerçekliği konusunda insanı aldatmaz. Descartes'a göre Tanrı vardır, dünyayı yaratmış ve "her şeyi ezelden düzenlemiştir" (1963, 53). O halde dış dünya gerçekliği kesin olarak vardır. Descartes'ın bu akıl yürütme biçimi onun doğuştancılığını daha iyi biçimde ortaya koyar. Onun doğuştancı yaklaşımı, Tanrı düşüncesiyle birlikte biçimlenir. Bu bakımdan Descartes'ın doğuştancılığı, teist bir "metafizik" doğuştancılık olarak nitelendirilebilir. Diğer Kartezyenlerin, özellikle de Leibniz'in doğuştancı görüşleri Descartes'ın doğuştancılığı doğrultusunda yol almıştır.

20. yüzyıla gelindiğinde bu bakımdan Chomsky'nin öne çıktığı görülür. Chomsky, klasik doğuştancılıktan ve Descartes'ın doğuştancı yaklaşımından farklı bir doğuştancı tutum içinde olmakla birlikte özellikle Descartes'tan çok etkilenmiştir. Onun "insan doğası" kavramı, Descartes'ın bu yaklaşımını temel alır. Chomsky'e göre Descartesçı bir yaklaşımla, insanın zihinsel bir doğasını varsayarak işe başlamak önemlidir. Chomsky, insanın doğuştan belli zihinsel yetilerle dünyaya gelme konusunda Descartes'a katılır. Ona göre, doğuştan getirilen özelliklerin, Descartes ve Leibniz'in de vurguladığı gibi (Chomsky, 2013b, 30-31), çevresel ortamlarla ilişki

halinde olması onların ortaya çıkması için gereklidir. İnsanın doğası, insan eylem ve becerilerinin gelişiminin hazırlayıcısı; düşünme ve inanç sistemlerinin belirleyicisidir. Chomsky açısından, insanın zihinsel gelişimini mümkün kılan doğuştan gelen zihinsel yetileri gibi, konuşmasını ve dilsel gelişimini mümkün kılan doğuştan gelen bir dil yetisi de vardır.

Chomsky için, Descartes'ın altını çizdiği, doğuştan gelen zihinsel sınırlayıcı ilkelerin varlığını kabul etmek, dışsal gerçekliğin bilinmesinin olanağını sağlaması bakımından önemlidir. Nitekim Chomsky, “çok dağınık ve sınırlı” deneyimler yoluyla edinilen bilginin büyük bir kısmının “bireyin kendisinden” geldiğine inanır (Chomsky & Foucault, 2012, 9). Chomsky, Descartes'ın, geometrik biçimlerin insanda zaten var olduğu için uzamsal gerçekliğin algılanabildiği yönündeki düşüncesini bu iddiasına dayanak olarak gösterir:

“İlk defa bebeklik döneminde kâğıt üzerinde tasvir edilmiş bir üçgen figürü gördüğümüzde, bu figür bize, geometricilerin düşündüğü gibi, bir gerçek üçgenin hangi şekilde tasavvur edilmesi gerektiğini göstermez [...] Çünkü zaten asıl üçgen ideasına sahip olduğumuz ve bu [üçgen ideası] zihnimiz tarafından, kâğıt üzerinde tasvir edilmiş karmaşık üçgen figüründen daha kolay tasavvur edilebildiği için, o birleşik [üçgen] figürünü gördüğümüzde, onun kendisini değil, daha ziyade esas üçgeni kavrarız (Haldane & Rose Akt. Chomsky, 1967).”

Chomsky'e göre, bu tür zihinsel yetiler, insanın dışsal gerçekliği kavramasını sağlar. Ona göre “zihnin doğuştan gelen bilgi ve inanç sistemleri edinmeyi mümkün kılan özellikleri, bilimsel anlayışa belli sınırlamalar getiriyor olabilir” (Chomsky, 2013b, 23). Dolayısıyla, Chomsky için, duyulur dünyayı bilmeyi mümkün kılan şey, zihnin bu özellikleridir. Aksi durumda duyulur dünyayı dışsal deney verileriyle bilmek olanaksız olurdu. Tıpkı bunun gibi insanda doğuştan bulunan dil yetisi de vardır. Bu yeti sayesinde dışsal veriyle ya da deneyimlerle edinilemeyecek dilsel beceriler edinilir.

Chomsky ve Descartes doğuştan gelen yetiler bakımından aynı düşünceyi benimserler. Ancak Descartes'ın doğuştancılığının teist metafizik yönü, Chomsky ile ayrıldıkları noktadır. Chomsky, doğuştan gelen yetiler tezini insanda bulunan biyolojik donanım ile açıklayarak daha fiziksel bir konumda değerlendirir. Ona göre “zihinsel yeteneklerimizle yaptığımız şey her neyse, onun temelini oluşturan biyolojik olarak verili, değişmez bir şey vardır” (Chomsky & Foucault, 2012, 12). Bu bakımdan Chomsky'nin insanın biyolojik varlığına dayandırdığı bir doğuştancı yaklaşımının

olduğu görülür. Ona göre çağdaş bilimsel gelişmeler, insanda birçok özelliğin “sinir sisteminin doğuştan yapılanmasına dayandığına” işaret etmektedir (Chomsky, 2011, 154). Dolayısıyla Chomsky açısından insan zihninin doğuştan özellikleri, hâlihazırdaki bilimsel çalışmalarla net bir biçimde ortaya konulamamış olsa bile, sinirsel düzeneklerle açıklanabilecek özelliklerdir ve bunlar zamanla açıklanabilecektir.

Chomsky’ye göre, insan zihni de sahip olunan diğer organlar gibi bir organdır ve diğer biyolojik sistemler gibi bir sistemdir; ancak onlardan daha karmaşık bir yapıdadır. Bu bakımdan Chomsky’ye göre insan zihni, “Descartes’in varsaydığı gibi evrensel bir araç değil, daha çok, özgün biyolojik bir dizgedir” (2002b, 69). İnsan zihnini biyolojik bir sistem ve bir organ gibi düşünmesi Chomsky’i Descartes’tan kesin bir biçimde ayırır. Çünkü Descartes’ta insan zihni Tanrı tarafından bahşedilmiş ruha ait gizemli bir özelliğe sahiptir. Oysa Chomsky açısından tıpkı bedeninin diğer organları ve sistemleri gibi zihin de doğuştan ve biyolojik olarak vardır. Ona göre “insanların fiziksel yapıları, organları ve olgunlaşma ilkeleri genetik olarak belirlenmiştir. Zihinsel dünyanın bir ayrım olduğunu varsaymak için bir neden yoktur” (2002b, 96). Dolayısıyla Chomsky’nin, zihni, metafizik yönlerinden arındırma ve onu biyolojik yapıya dâhil etme çabasında olduğu görülür. Bu da zihin kavramının metafizikten fiziğe doğru dönüşümü anlamına gelir. Nitekim Chomsky, “Tutarlı bir materyalist, zihnin, fiziksel olarak belirli biçimlerde ortaya çıkan, çok önemli içyapılara sahip olduğunu açıklıkla görürdü” (2002b, 96) ifadelerini tam da bu anlamda kullanır. Yani zihinsel bir dünya tasarımı, biyolojik dünyadan tamamen ayrı düşünülmemeyeceği için, Chomsky açısından metafizik bir düşünce değildir, biyoloji bilimini de kapsayan fizik alanına girer. Dolayısıyla onun bakış açısına göre, bu, metafizik değil, materyalist bir iddiadır.

Chomsky’nin doğuştancı yaklaşımı, klasik düşüncedeki Platoncu idealar kuramına dayanan bir doğuştancılıkla bağdaşmaz. Onun doğuştancılığı, daha çok, Descartes’in yaklaşımına yakın ve benzerdir. Ancak Chomsky, Descartes’ınki gibi teist ve metafizik bir tutum içinde değildir. Descartes’ta insanın zihinsel ve bedensel tüm özellikleri Tanrı tarafından yaratılmış ve insana bahşedilmiştir. Ancak Chomsky’nin kuramında Tanrı düşüncesine karşı bir tavır içinde olduğu görülür. O, zihin için “Bedenden kesinlikle ayrı var olan ve onunla gizemli bir şekilde, belki de

tanrısal bir müdahale ile etkileşen bir şey değil” der (Chomsky, 2009, 170). Dolayısıyla Chomsky’nin Tanrısal kaynaklı veya metafizik değil, biyolojik temelli ve fiziksel bir doğuştancılık yaklaşımı içerisinde olduğu sonucu çıkar.

3.2. Yapısalcı Dil Görüşleri Karşısında Chomsky’nin Yaklaşımı

Chomsky’nin dilbilim alanında ortaya çıkışı, Zellig Harris’le tanışması, onun öğrencisi olarak dilbilim alanına yönelmesi ve zamanla Harris’in dilbilimde yapısalcı yaklaşımını sorgulamasıyla başlar. Chomsky, ABD’deki ilk dilbilim bölümünü kuran ve aynı zamanda politik görüşler bakımından kendisine çok yakın bulunduğu Harris’le tanıştıktan sonra, onunla dilbilim çalışmaları yapmaya karar verir. Harris’in yapısalcı bir bakış açısıyla bütün dilleri araştırıp betimlemede kullanmak için ortaya koyduğu yöntemleri kullanarak yaptığı sınıflandırıcı ve betimleyici çalışmalar ilk dönemlerde Chomsky’nin ilgisini çeker (Sperlich, 2011, 18). Chomsky, ilk zamanlar dilbilimde kullanılacak yöntemlerin Harris’in çözümleyici ve betimleyici yöntemlerinden ibaret olduğunu düşünür. Sperlich’in belirttiğine göre, Harris’in çalışmalarıyla o zamanlar dilbilimde araştırılacak pek bir şey kalmadığı ve tek sorunun bu yöntemleri olabildiğince fazla sayıda dile uygulamak olduğu düşünülür (2011, 29). 1948’de Harris Chomsky’e İbranice üzerine bir tez çalışması yapması önerisinde bulunur, Chomsky Harris’in yöntemlerini uygulayınca bazı sorunların olduğunu fark eder. Çünkü bu yöntemlere göre Chomsky, bir denek bulup ona çeşitli sorular yönelterek araştırmasını yapmaya çalışınca bütün soruların cevabını bildiğini fark eder. Bu da onun Harris’in yöntemlerini sorgulamaya yöneltir (Sperlich, 2011, 30). Bu sorgulama Chomsky’nin Harris’in yapısalcı yaklaşımından kopuşunun bir başlangıcı olur. Bundan sonraki çalışmaları Chomsky’i yeni yöntemlere iter ve bu yeni döneminde Chomsky, yapısalcı yaklaşımlarda görülmeyen bir yöntemle *Morphophonemics of Modern Hebrew* (1949 - Çağdaş İbranice’nin Biçimsesbilimi) adlı eserini yazar. Eser, Chomsky’nin master tezi olmasına rağmen Harris’in istediği yoldan incelemelere dayanmadığı için başta bizzat Harris olmak üzere, dilbilimciler tarafından pek ilgi görmez (Sperlich, 2011, 30). Ancak Chomsky, çalışmalarını bu yeni anlayışta geliştirmeye devam eder. Chomsky, bu eserindeki yaklaşımını geliştirmeye ve dilbilime yeni bir soluk getirmeye, 1953’te yaptığı bir gemi yolculuğu sırasında karar verdiğini şu sözlerle ifade eder:

“[...] O dönemde dilbilim alanında iki konu alanında birkaç yıldır çalışıyordum. Onlardan birisi, bana öğretilen yordamsal yaklaşımdı. Fikir şuydu: Dilbilim esasında dilsel malzemenin gövdesini alıp, nasıl onları düzenlenmiş, basitleştirmiş bir form içinde sunabileceğiniz üzerine incelemedir. [...] (Bu) bir tür metinlerin toplanıp düzenli ve yapılandırılmış bir biçime indirgenmesiydi. [...] Bundan bağımsız olarak bir başka şey üzerinde çalışıyordum, o daha sonra üretici dilbilgisine dönüştü. [...] Bunun çılgınca bir şey olduğunu sanıyordum. O zamanlar bunun milattan önce 500 yılındaki Hintli dilbilgisi uzmanlarına kadar gerilere giden bir geleneği olduğunu bilmiyordum (Chomsky, 2014b, 300).”

Chomsky, daha sonra üretici dilbilgisine dönüşecek olan yaklaşımı, başlarda kendi başına yaptığı çalışmalar biçiminde ve “hobi” olarak sürdürür. Ancak bir yandan da eski yöntemler üzerine çalışmaya devam etmektedir. “Hobi” olarak yaptığı çalışmaları geliştirmenin zor olduğunu düşünen Chomsky için söz konusu gemi yolculuğu bir dönüm noktası olur ve sonunda eski yöntemlerden ayrılıp bu yeni çalışmalara odaklanması gerektiğini fark eder. Chomsky bununla ilgili olarak “ o sallanan gemide, tam da deniz tutması nöbetinin ortasında [...] kendimi ikna etmeyi başardım ve o zamandan beri işte bu hobim üzerinde çalışıyorum” ifadelerini kullanır (2014b, 300). Onun bu gemi yolculuğu sırasında aldığı kararla geliştirdiği üretici dilbilgisi kuramı, yapısalcı dilbilimin amansız bir eleştiri kuramına dönüşür. Bundan sonraki aşamada Chomsky, dil çalışmalarında yapısalcı dilbilimin geniş etki alanını zayıflatır. O, Saussure’den başlayarak bütün bir yapısalcı dilbilim kuramlarının temelde yanlış olarak gördüğü özelliklerini ortaya koyarak kendi düşüncelerini bunlara alternatif olarak sunar.

Bilindiği üzere Saussure, göstergebilimin bir alt dalı olarak gördüğü dilbilimin görevlerini belirlerken onun, ulaşabildiği bütün dilleri betimlemesi ve bu dillerin tarihini incelemesi gerektiğini vurgular (1998, 34). Dolayısıyla bu bilimin öncelikli sorunu, ele aldığı malzemenin sınırlarını çizip onu “kendiyile ve kendisi için” açıklamaktır (1998, 34). Söz konusu malzeme de dildir. Saussure, dilbilimin konusunun dille ilgili her şey (dil yetisi, sözel kullanımlar vb.) değil, yalnızca dil olması gerektiğinin altını çizer. Bunun için de dil yetisi (langage), dil (langue) ve söz (parole) kavramlarının sınırlarını kesin tanımlarla çizme girişiminde bulunur (1998, 38). Saussure’e göre, dil yetisi, hem bireysel, hem de toplumsal yönü olup insan dilinin var olma nedeni olan bir yetidir. Ancak bu yeti, toplumsal ve bireysel iki zıt yöne sahip olmanın dışında, fiziksel, fizyolojik, zihinsel vb. birçok alana açılır. Bu nedenle dil yetisi tümüyle bilimsel bir olgu olarak incelenemez (1998, 38). Saussure bu kadar

geniş bir alana açılan dil yetisinin bireysel yönünü söz (parole), toplumsal yönünü de dil (langue) olarak belirler. Ona göre birbirine karşıt olan bu iki kavramdan dilbilimin alanına giren yalnızca dil olmalıdır. Çünkü dil, toplumdaki bütün bireylerin belirli yapılar ve kurallara dayalı olarak kullandığı ve olgusal olarak ölçülebilen bir sistem iken, söz ise dil yetisinin tek tek bireylerin rastlantısal olarak kullandığı ve bireyselliği bakımında olgusal olarak ele alınamayan yönüdür. Dolayısıyla “Dili sözden ayırmak demek: 1. Toplumsal olguyu bireysel olgudan; 2. Temel olguyu ikincil, az çok da olsa rastlantısal nitelikli olgudan ayırmak demektir” (1998, 43). Ancak Chomsky, Saussure’ün dilbilim yöntemini dilin doğasını açıklamak için yetersiz bulur. Ona göre Saussure, Humboldt’u eleştiren Amerikalı dilbilimci Whitney’in “yoksullaştırılmış ve son derece yetersiz dil anlayışını” esas alarak yöntem bakımından yalnızca bölümlenme ve sınıflandırmayı temel alan bir yapısal-betimleyici dilbilim kuramı geliştirmiştir (Chomsky, 2011, 48-49). Bunun yanında, Chomsky açısından, Saussure’ün dilbilim için “göstergebilimin alt dalı” tanımı da yetersizdir. Chomsky’e göre “her biri bir ses ve anlama sahip ardışık işaretler” tanımını veren Saussurecü bir kurama sahip olmak, yalnızca bu ardışık işaret sistemleri arasındaki ilişkileri; dolayısıyla dil kavramının “sınırlı ilkel psikolojisini” çalışmayı mümkün kılar (2002b, 54). Ancak Chomsky, dilbilimi, psikolojinin hatta fen bilimlerinin bir alt dalı olarak görür (2013a, 362). Bu nedenle dilbilimle ilgili olarak Saussure’ün dil yetisini ele alış biçimi ve dil ile ilgili getirdiği tanımların Chomsky açısından kabul edilemez olduğu görülür. Chomsky, en başından dil araştırmalarına bütün bir dil yetisini dâhil eder ve bu yetinin doğasını açıklamaya çalışır. Yani Saussure’ün çok geniş bir alana yayıldığı için dil yetisini çalışma alanının dışında tutmasına karşılık Chomsky, her yönüyle dil yetisini ele alır. Bu nedenle, onun dil yetisine ilişkin açıklamalarını; zaman zaman biyoloji başta olmak üzere fen bilimlerinden, psikolojiden, matematikten hatta son dönem çalışmalarında nöroloji biliminden yararlanarak yaptığı görülür. Dolayısıyla Chomsky açısından dilbilim Saussure için olduğundan çok daha geniş bir alana yayılır.

Saussure’ün dile ilişkin en önemli iddiası, kuşkusuz, dil ve söz ayrımıdır. Nitekim Chomsky de en çok bu ayırmadan yola çıkarak ona eleştiriler yöneltir. Saussure’ün, dile toplumsal bir tanım getirmesi ve sözü rastlantısal bir bireysel edim olduğunu düşünerek araştırmalarının dışında tutması, Chomsky açısından hatalıdır. Chomsky, en başında söz ile dil arasında böyle bir kesin ayrıma gitmez; hem sözün

hem de dilin her yönüyle bireysel kaynaklı olduğuna inanır. Yani Chomsky'e göre dilin topluluk içerisinde öğrenilmiş bir sistem olduğu iddiası yanlıştır. Chomsky, dil yetisinin her bireyde doğuştan getirilen ve insana özgü bir yeti olduğunu düşünür (Bkz. 2.4. Alt başlık). Oysa Saussure açısından dil topluluk içerisinde işitilerek öğrenilen bir sistemdir; birey onu değiştirme veya ona müdahale etme gücüne sahip değildir. Bu, Chomsky'nin Saussure'e karşı çıktığı bir diğer önemli noktadır. Saussure'ün, dili, "bireyin etkin yaratımı" olarak görmeyip "edilgin katılımı" olarak açıklaması, Chomsky açısından, dilsel kullanımın bizzat üreticisi olduğu bireyi devre dışında bırakmak anlamına gelir. Chomsky, kurulan her bir cümleyi topluluk içerisinde "öğrenilmiş davranış" olarak değil, bireysel "dilsel üretim" olarak görür. Ona göre Saussurecü dilbilim, davranışçılığın düştüğü yanılgıya düşerek, dilsel durumlarda bireyin "içsel süreçleri" ve "zihinsel yapılarını" göz ardı etmektedir. Saussure'ün dil için, "toplum içinde, her beyinde bulunan bir izler bütünü olarak yaşar ve birbirinin eşi tüm örnekleri bireylere dağıtılmış bir sözlüğü andırır" (1998, 51) ifadeleri de Chomsky'nin dilbilimsel yaklaşımıyla uyumsuzdur. Bu ifadelerle göre dil, bireyin içine doğduğu topluluk tarafından kendisine sunulan hazır sistemden başka bir şey değildir. Ancak Chomsky, dili sadece bir toplumsal verilmişlik olarak göremez. Nitekim Chomsky'nin karşı çıktığı, ancak Saussure açısından önemli olan bir varsayım da dilin konuşan kişinin bir işlevi olmayıp edilgen biçimde belleğine aktardığı ürün olduğudur (1998, 43). Saussure'e göre dil, dil yetisinin toplumsal yönünü temsil ettiği için bireysel etkin yaratımın ürünü olarak görülemez. Saussure, anadil edimini de bu açıklamaya dayandırır. Ona göre birey, anadilini başkalarının konuşmalarından duya duya ve sayısız denemelerden sonra beynine yerleştirir (1998, 50). Ancak böyle bir bakış açısı, Saussure'ü, dilin beyindeki bir izler bütünü veya seslerin beyindeki izleri olduğu çıkarımına götürür. Onun bu iddiası, kuşkusuz, çalışmalarını yaptığı dönemde hâkim olan deneyci ve davranışçı tutumların Saussure üzerindeki etkisini gösterir. Dolayısıyla onun bakış açısına göre dil, her birey daha doğmadan toplum tarafından kullanıma hazırlanmış bir yapılar sistemi olarak durmaktadır. Doğan her birey, kendi kontrolünde olmadan toplum tarafından kendisine verilmiş bu yapılar sistemini alır ve topluluk içerisinde yaşayabilmek için kullanmak üzere pasif bir biçimde "beynine" işler. Yani birey adeta durur ve dil sistemi onun beynine yerleşir. Bu bakış açısı Lockeçi bir "tabula rasa" anlayışına benzer: Birey doğduktan sonra içinde bulunduğu

topluluk tarafından sunulan dilsel verileri, “boş bir levha” olan beynine pasif bir biçimde aktarır. Diğer yandan söz ise bireyin anlık rastlantısal kullanımınıdır. Yani söz başlangıcı ve sonu belli olmayan, sınırları kesin olarak belirlenemeyen, bireysel kullanıma bağlı, anlık rastlantı ürünüdür. Ancak Chomsky, bu bakış açısını tamamen değiştiren üretici dilbilgisi kuramıyla sözün üretim süreçlerini ve dilsel edimleri yöneten zihinsel soyut yasaları ortaya koymaya çalışır. Bu kuram insanın doğuştan özelliklerini ve zihinsel durumlarını temele alarak bireyin dilsel üretimlerdeki etkin rolünü ön plana çıkarır. Yani Chomsky açısından dil, Saussure’ün sadece bir yapılar sistemi olarak gördüğü anlayışından farklı olarak, bireyin doğuştan getirdiği özellikler eşliğinde etkin kullanımına bağlı ve çok karmaşık zihinsel süreçlere göre işleyen bir olgudur.

Chomsky, yapısalci kuramın Saussure’den beri “betimleyici” çalışmalara odaklandığını belirtir. Ancak sadece betimleyici çalışmalar, ona göre, dilin doğasını anlamamızı sağlamaz. *Dil ve Sorumluluk* adıyla kitaplaştırılmış olan Fransız dilbilimci Mitsou Ronat ve Chomsky’nin söyleşisi sırasında Ronat, yapısalcılığın aldaticılığına dikkat çeker. Chomsky de devamında yapısal dilbilimin henüz işlem yöntemlerinin uygulanabilirliğini sınavan ilkel bir düzeyde kaldığını belirtir. Ona göre bu anlamda yapısalci dilbilim, betimleyici bir düzeydedir ve örneğin Babil astronomisi kadar ilkel bir düzeydedir (2002b, 179). Chomsky, “İşte yöntemler burada, onları yeni bir organizmaya uygula!” gibi bir yaklaşımla yaratıcı bir fizikçi ya da biyolog yetiştirilemeyeceğini vurgular (2002b, s180). Onun açısından asıl sorun, diğer bütün alanlarda da geçerli bir yaklaşım olduğu gibi, dilbilimde de dilleri betimlemek değil, dillerin doğasını açıklamaya çalışmaktır. Bu nedenle çalışmalarını bu amaç doğrultusunda yapan Chomsky, dile ilişkin “açıklayıcı bir kuram” geliştirme çabası olarak üretici dilbilgisi çalışmalarına yöneldiğini dile getirir (2002b, 114).

Yapısalci dilbilimsel yaklaşıma karşı Chomsky’nin üretici dilbilgisi kuramının ortaya çıkmasıyla birlikte çağdaş dilbilim çalışmaları, Chomskyci ve Saussurecü çizgilerde devam etmiştir. Saussurecü çizgide gelişen çalışmalar Prag Okulu, Kopenhag Okulu ve Amerikan Okulu olmak üzere üç kolda ilerlemiştir. Ancak Aksan, yapısalci dilbilim çalışmalarının bu üç okul dışında Batı Almanya, Doğu Almanya, Rusya ve Fransa’daki yapısalci çalışmaları da ayrı kollar olarak değerlendirir (1998, 35).

Yapısalcı dilbilim okullarından Prag Okulu, 1926 yılında Çek dilbilimci Mathesius'un girişimiyle kurulmuş olup S. Karcevski, N. S. Trubetzkoj ve R. Jakobson gibi isimlerin çalışmalarına dayanır (Kıran, 1996, 156). Bu okulun çalışmaları daha çok sesbilim alanında olmuştur. Prag Okulu, genel olarak dili "işlevsel bir sistem" olarak görür (Kıran, 1996, 158). Bu okulun dilbilime en önemli katkısı, "Saussure'ün bile olanaksız bulduğu bir işin üstesinden gelerek" tek tek sesleri inceleyen sesbilgisinin ötesine geçip sesbilimi kurmuş olmasıdır (Yücel, 2015, 36). Chomsky, Saussurecü yapısalcılık karşısında gösterdiği tavrı, Prag Okulu için de göstermiştir. Ancak ona göre Trubetzkoj, Jacobson vd. tarafından geliştirilen yapısalcı sesbilim, sadece sesbirim sistemlerinin biçimsel özelliklerine odaklanmayıp bunları sesbilimin sistemsal yapılanmasının temeli olarak görmesi bakımından önemlidir (Chomsky, 2011, 127). Ancak buna rağmen, söz konusu durum Chomsky'e göre evrensel kural sistemlerinden soyutlanırsa önemini yitirir (2011, 128). Chomsky, bu ifadeleriyle Prag Okulu'nun sesbilim alanında yaptığı önemli çalışmalara rağmen ses sistemlerini, dolayısıyla dilin evrensel ilkelerini gözletmedikleri için eleştirir.

Prag Okulu'nun "işlevselci" yaklaşımını geliştiren Fransız İşlevsel Dilbilim Okulu da (A Martinet ve E. Benveniste) bu okulun bir uzantısı olarak gelişmiştir (Kıran, 1996, 160). İşlevselci yaklaşımlar, "dil kullanımının onun biçimini etkilediğini düşünür" (Chomsky, 2002b, 88). Chomsky, işlevselciliği savunanların "işlevsellik" kavramını farklı anladıklarını düşünür. Dili bir organ olarak gören Chomsky'e göre, "Her organ belirli işlevlere sahiptir ama bu işlevler organizmanın genetiği aşan gelişimini belirlemez" (2002b, 89). Dolayısıyla dilsel yapıların dilin işlevlerine göre belirlendiği düşüncesi Chomsky açısından yanlıştır. Chomsky, dil ile ilgili çalışmalarda işlevsel bir açıklama yapılabileceğini, ancak bunun işlevselci dilbilimcilerin anladığı biçimde değil, evrim düzeyinde mümkün olduğunu savunur (2002b, 89). Yani Chomsky açısından işlevsel belirlenimler ancak evrimsel düzeyde etkili olur. Bunun dışındaki örneğin dilsel yapılar için yapılan işlevsel açıklamalar yanlıştır.

Saussurecü yapısal dilbilimin çizgisinde ilerleyen ve Danimarka'daki genel dilbilgisi çalışmalarından esinlenen Kopenhag Okulu da V. Bröndal, L. Hjelmslev ve H. S. Uldall tarafından 1931 yılında kurulmuş dilbilim okuludur (Kıran, 1996, 171-172). Bu okul, çalışmalarını Prag Okulu gibi "sesbilimsel temeller üstüne değil,

mantıksal-matematiksel temeller üstüne oturtmaya çalışmış” ve “glosematik” bir yaklaşım benimsemiştir (Kıran, 1996, 172). Glosematik kavramı dili matematiksel sistemlere yaklaştırır (Aksan, 1998, 22) ve dili oluşturan birimleri süreç ve sistem olmak üzere iki düzlemde incelemeyi amaçlar (Kıran, 1996, 172). Yani bu okul dile daha çok, Saussurecü anlamda göstergebilimsel bir bakış açısıyla bakar ve mantıksal-matematiksel bir yöntem seçer. Hjemslev’in öncülüğünü yaptığı bu yaklaşım göstergebilimsel bir tutum içinde olduğu ve dil yapılarını göstergeler üzerinden mantıksal-matematiksel bir yöntemle ele alması bakımından Chomsky’nin yaklaşımıyla uyumsuz. Nitekim göstergebilimsel bir yaklaşım, dilin soyut kurallarını mümkün kılan zihinsel ilkeleri hesaba katmaz.

Amerikan Yapısalcı Dilbilim Okulu, Amerika’da Saussure’ün yapısalcı yaklaşımından bağımsız olarak gelişmiş ancak Saussure’ün dilbilimdeki “betimsel” yaklaşımına çok yakın olduğu için “Amerikan yapısalcılığı” diye adlandırılır (Kıran, 1996, 175-176). Davranışçı dilbilimsel yaklaşımda adı sıkça geçen L.Bloomfield, Amerikan yapısalcı dilbilim yaklaşımının temsilcisi sayılır. Bloomfield’in zihinci yaklaşımların kavramlarını reddetmesi bakımından davranışçı, dilde somut olgulara yöneldiği için de betimsel-yapısalcı (Amerikan yapısalcı) olarak düşünülebilir. Aslında bu ikisi iç içe geçmiş iki yaklaşım olarak Bloomfield’in dilbilimsel bakış açısını oluşturmuştur. Ancak bugünkü anlamda Amerikan Yapısalcı Dilbilim Okulu’nun asıl kurucusu Noam Chomsky’nin hocalığını yapmış olan Zellig Harris olmuştur. Harris’in 1950’lere doğru geliştirdiği *dağılımcılık* (distributionnalisme) yaklaşımı, sınıflandırıcı ve betimleyici bir yöntem benimsemiş ve belli bir yapılar kümesinden (corpus) yola çıkarak, bu yapılar kümesinin bağlı olduğu dilin dilbilgisini saptayacak yolları araştırmıştır (Kıran, 1996, 176). Chomsky, master tezinin yazım sürecinde, hocası Harris’in dağılımcı yöntemlerini eksik bulmuştur. Ona göre Harris’in yöntemleri bir dili kullanan kişinin daha önce hiç duymadığı cümleleri kurabilme ve sınırsız sayıda dilsel üretim yapabilme kapasitesini açıklamakta yetersizdir (Kıran, 1996, 177). Bu nedenle Chomsky, Harris’ten koparak önce Amerikan yapısalcı dilbiliminin sonra da bütün bir yapısalcılığın karşısında üretici dilbilgisi kuramını geliştirmiştir.

Chomsky’nin kuramları üzerinde yapılan bazı araştırmalar, onun kuramını yapısalcılığın farklı bir biçimi olarak değerlendirir. Örneğin Aksan dilbilim üzerine

yaptığı kapsamlı çalışmasında Chomsky’i yapısal dilbilimin Bloomfieldci ayağının Harris’i takip eden bir devamı olarak gösterir (Aksan, 1998, 35). Ona göre Chomsky, “yapısal dilbilimin yeni dönemini oluşturan dönüşümlü-üretimsel dilbilimin kurucusu” ve dolayısıyla yapısalcı bir dilbilimcidir (Aksan, 1998, 52). Bunun nedenini, Chomsky’nin dilbilim çalışmalarına bir yapısalcı olan Harris’in öğrencisi olarak başlamasında ve üretici dilbilgisi kuramını “derin yapı” (deep structure) ve “yüzey yapı” (surface structure) olmak üzere iki temel terim üzerine kurmuş olmasında aramak gerekir. Üretici dilbilgisinin bu iki terimi, temelleri 17. yüzyıla dayanan Kartezyen düşünceye dayanarak çağdaş anlamda ilk defa Chomsky’nin formüle ettiği kavramlardır. Chomsky’nin kuramında derin yapı terimi, dilde zihnin derinliklerinde bulunduğu düşünülen, dilin sesçil kullanımını önceleyen ve sözdizimin daha çok anlamsal yorumlamasını içeren soyut yapıları ifade ederken, yüzey yapı ise derin yapıların çeşitli dönüşümlerden geçerek dışa vurulmuş, yüzeye açılmış sesletime çıkan biçimdir (Chomsky, 2011, 168-169). Bu iki terimden derin yapı, insanın dile ilişkin doğuştan gelen ve zihinde bulunan sınırlayıcı soyut ilkelerine Chomsky’nin yaptığı vurguyu belirtir. Dilbilime yeni bir soluk getiren derin yapılar varsayımıyla Chomsky, sadece Amerikan yapısalcı dilbiliminden değil, bütün bir davranışçı ve yapısalcı dilbilim yaklaşımlarından ayrılır ve onların karşısında konumlanır. Çünkü ona göre, yapısalcı yaklaşımlar, dilin yüzey yapılarıyla ilgilenip derin yapılarını görmezden gelir. Bu bakımdan Aksan’ın Chomsky’i yapısalcı yaklaşımların bir devamı olarak kabul etmesi hem bir yanılğı hem de Chomsky açısından da kabul edilemezdir. Nitekim Chomsky’nin dilbilimdeki varlığı yapısalcılığa karşı çıkışla başlar.

Chomsky, kuramının ilk yıllarında derin yapıları ön plana çıkaran bir yaklaşım sergilerken 1970’lerden sonra yüzey yapıların önemine daha fazla vurgu yapmaya başlar. Bu da onu yapısalcılığa geri dönüşle suçlanmasına neden olur. Chomsky, buna ilişkin iki şey söyler: İlk olarak, Chomsky, bu iddia doğru olsa bile doğal bilimlerde yetersiz görülen herhangi bir kavramın terk edilmediğini, bunların daha sonraları daha üst bir kavrayışla yeniden yapılandırıldığını söyler ve atom kavramını örnek verir (2002b, 177). Ona göre atom kavramı Demokritos tarafından ortaya atıldığında bugünkü biçimiyle algılanmamıştır. Bu kavram önce terk edilmiş, ancak sonraları yeni bakış açılarıyla yeniden yapılandırılmıştır. Oysa bu, Demokritos’a bir geri dönüş değildir. Bu yüzden Chomsky açısından yüzey yapılarla geri dönmek yapısalcılığa bir

geri dönüş değildir (2002b, 177). İkinci olarak, Chomsky, yapısalcılıkta kendi anladığı anlamda bir yüzey yapı kavramının olmadığını belirtir. Ona göre 1970 sonrası gelişmeler sonucunda yüzey yapı kavramı çerçevesinde yapısalcılıkta daha önce sorulmamış birtakım sorular gündeme gelmiştir. Dolayısıyla yüzey yapı teknik kavramı yapısalcılıkta olmadığı için bu kavramı öne çıkarmak Chomsky'e göre yapısalcılığa geri dönüş olarak kabul edilemez (2002b, 177).

Chomsky'e göre, yapısalcı yaklaşım yaptığı çalışmalarla dilsel anlamda önemli bir veri deposu yaratmıştır, ancak bunları nasıl incelemesi gerektiği bakımından sorunludur. Chomsky açısından bakıldığında, yapısalcı çalışmalar “dilde soyut olarak incelenebilecek yapısal ilişkiler olduğunu” göstermesi ve duyu verileriyle işlevsel hale gelen dilsel düzeneğin ne olduğu sorununu ortaya koyması bakımından önemlidir (2011, 51). Yani Chomsky, Saussure'ü “dile ilişkin seslerin çeşitli sınırlandırıcı ilkelere bağlı olarak sistematik ilişkilere girmesi” gibi önemli noktalara dikkat çekmiş olması bakımından önemli bulur (2013b, 39). Ancak ona göre yapısalcılık açısından bakıldığında “Temelde dille ilgili söylenecek pek fazla bir şey yoktur. [...] Dünyadaki çeşitli dilleri düşünürseniz, her şeyi bulabileceğiniz gibi görünür” (Chomsky, 2012, 179). Bu nedenle Chomsky'e göre yapısalcılık dile ilişkin soruların cevabını ortaya koyamamış ve doğuştan gelen ilkelerin özelliklerini açıklamaktansa yalnızca yüzeysel ilişkileri açıklamaya odaklanmıştır. Dolayısıyla çocuğun doğuştan ilkelere göre belirlenmiş dil edinimi sürecini açıklayamamıştır. Bu nedenle Chomsky, kendi kuramıyla yapısalcı dilbilim kuramlarını karşılaştırınca üç temel konuda farklılık ortaya çıktığını düşünür: Birincisi: Bu iki kuramsal çizgi, “edinilmiş dilbilim bilgisinin özelliklerini ortaya koyma” bakımından ayrılır (Chomsky, 2002b, 118). İkincisi: “İşlemlerin yorumlanması” bakımından farklılıklar vardır. “B. Bloch, Harris, Troubetzkoy'un çözümlenmeleri sadece bir bütünü düzenleme yolları mı? Yoksa bu çözümlenmeler [...] deneyci varsayımları mı oluşturuyor?” (Chomsky, 2002b, 119). Chomsky, genel olarak bunların deneyci varsayımlarla hareket ettiğini, ancak Trubetzkoy ve Jakobson'un üretici dilbilgisinde daha sonraları uyarlanan çalışmalara yakın bir görüşü benimsediklerini düşünür (2002b, 119). Yapısalcılık ve üretici dilbilgisinin karşılaştırmasından doğan üçüncü konu da, doğru yöntemin özellikleriyle ilgilidir. Yani bu karşılaştırmada şu soru ortaya çıkar: Dilbilimsel yöntem tümevarıma veya sınıflandırmaya mı dayalı; yoksa genel ilkelerin belirlediği üretimlerin deneysel

koşullar aracılığıyla ortaya çıkması mı? (2002b, 119-120). Chomsky açısından doğru olan yöntem tabii ki doğuştan özellikleri göz önünde bulunduran yöntemdir.

3.3. Dile Davranışçı Yaklaşımlar Karşısında Chomsky

Pavlov'un hayvanlar üzerinde yaptığı araştırmalara dayanan klasik davranışçı yaklaşım, organizmaların bütün davranışlarını bir U-T (Uyarıcı-Tepki) bağıntısıyla açıklamaktaydı. Buna göre organizma, kontrolünde olmadan dışsal bir uyarıcıya otomatik tepkiler verir ve bunu tekrarlanması dışsal uyaran ile organizmanın davranışı arasında otomatikleşen bir U-T bağıntısı oluşur. Organizma için doğal olan ve tepkiyi otomatik olarak oluşturan uyaran, *koşulsuz uyarıcı*; organizmanın buna verdiği otomatik tepki ise *koşulsuz tepki*dir (Senemoğlu, 2009, 96). Organizma için nötr bir uyarıcı, zamanla koşulsuz uyarıcıya gösterilen tepkiyi ortaya çıkardığında bu kez de *koşullu uyarıcı* ve *koşullu tepki* söz konusu olur. Örneğin bir köpeğin önce ete (koşulsuz uyarıcı) otomatik olarak salya salgılaması (koşulsuz tepki); sonraları zamanla koşullanarak etle birlikte verilen zil sesine (koşullu uyarıcı) salya salgılaması (koşullu tepki), Pavlov'un klasik davranışçılık açıklamalarının temel örneğini oluşturur (Senemoğlu, 2009, 97). Pavlov'un davranışçı yaklaşımı organizmayı tamamen uyarıcıların etkisinde gören pasif organizma davranışçılığıdır. Tıpkı Pavlov gibi, davranışçılığın önemli düşünce adamlarından biri olan Watson da organizma davranışlarını açıklamada Uyarıcı-Tepki bağıntısını çok önemli bulur ve psikolojide "içebakış" ve "bilinç" gibi kavramların kullanılmasına karşı çıkar (Watson, 1913, 158 Akt. Altınörs, 2015, 200). Pavlov ve Watson'un klasik davranışçı yaklaşımları, 1930'lu yıllardan sonra yavaş yavaş yerini Skinner'ın edimsel (operant) davranışçı yaklaşımına bırakır.

Skinner, Pavlov'u ve Watson'u davranışçı yaklaşımlar için çok önemli iki isim olarak görür, hatta onun *Psychology of the Behaviorist View It* adlı yazısını davranışçılığın "manifestosu" olarak kabul eder (Skinner, 1976, 5 Akt. Altınörs, 2015, 199). Ancak Skinner, klasik davranışçılığın organizmayı tamamen pasif gören yaklaşımına karşılık organizmaya etkin bir rol vererek U-T bağıntısını, T-U bağıntısı biçiminde formüle eder (Senemoğlu, 2009, 146). Ona göre uyarıcının ortaya çıkardığı davranış *tepkisel*, uyarıcı tarafından ortaya çıkmayıp organizmanın kendi yarattığı davranışsa *edimseldir*. Yani klasik davranışçılıktan farklı olarak, Skinner'ın

yaklaşımında organizma rastlantısal olarak bir tepkide bulunur ve karşısına çıkan uyarıcı ile bu tepki arasında bir bağıntı kurar ve edimsel olarak koşullanır.

Skinner'dan sonra davranışçı yaklaşımlar insan öğrenmeleriyle ilgili klasik davranışçılıktan daha iyi açıklamalarda bulunmaya başlar. Onun koşullanmalarda organizmaya etkin rol vermesi, davranışçılığın insan davranışları hakkında belirli açıklamalarda bulunmasını mümkün kılmıştır. Ancak Skinner, kendi kuramının sadece belli düzeyde insan davranışlarını açıklamakla kalmayıp bir "bilim felsefesi" olarak anlaşılması gerektiğini vurgular (Skinner, 1976, 3 Akt. Altınörs, 2015, 198).

Skinner'ın davranışçılığı bir bilimsel yöntem ve bir bilim felsefesi olarak ortaya koyması, bilim ve felsefede, kendi döneminde etkili olan deneyci yaklaşımlardan ayrı düşünülemez. Nitekim insanın bilgi edinme sürecini ve bütün öğrenmelerini uyaran ve tepki arasındaki ilişkilerle açıklayan davranışçılık, tıpkı deneyci yaklaşımlar gibi doğuştancı yaklaşımların karşısında durur. Bu bakımdan 1950'lerden sonra ortaya çıkan Chomskyci doğuştancılık ve Skinnercı davranışçılığı, bilim ve felsefe tarihindeki doğuştancılık ve deneycilik gibi birbirini dışlayan ve birbirine karşı duran iki yaklaşım olarak görmek gerekir.

Chomsky ve Skinner'ın kuramları bilgi edinme anlayışı bakımından tamamen farklıdır. Chomsky'e göre insanın dünyaya ilişkin bilgisi, doğuştan getirilin zihinsel sınırlayıcı ilkeler sayesinde mümkün olur. Aksi durumda Chomsky'e göre, dünyadaki bu kadar az uyaran veya kanıttan yola çıkarak bu kadar çok bilgiyi elde etmek mümkün olmaz. Dolayısıyla insanın doğuştan belli bir zihinsel donanım ile dünyaya geldiğini kabul etmek Chomsky açısından çok önemlidir. Oysa Skinner, insanı doğuştan herhangi bir özelliğe sahip olmadan dünyaya gelen ve uyaranlardan elde ettiği bilgiye göre tepkilerde bulunarak gelişim gösteren bir organizma olarak görür. Yani Skinner'da, insan için herhangi bir önceden donanım kabulü yoktur.

Skinner, insan davranışlarını açıklamak için hayvanlar üzerinde yapılan deneyleri esas alır. Onun fare, güvercin vb. hayvanlar üzerinde yaptığı deneylerin sonuçlarından yola çıkarak insan davranışlarını açıklamaya çalıştığı görülür. Onun açısından örneğin, bir vapura ilk defa yakın uçan martının, insanların kendisine simit attığını fark ettikten sonra sürekli olarak vapura yakın uçmaya devam etmesi gibi bir koşullanma süreci insan davranışlarını açıklamak için örnek olabilir. Nitekim belli düzeyde insan davranışları bu yaklaşımla açıklanabilir. Örneğin bir davranışta ilk defa

bulunan birey, çevresinin takdiriyle karşılaştıktan sonra bu davranışını sürdürmeye devam eder. Ancak insan davranışlarının ve öğrenmelerin tümünü böylesi bir koşullanma süreciyle açıklamak mümkün müdür? Chomsky'nin Skinner'a karşı çıkışının temel noktası bu düşüncedir.

Chomsky, genel olarak bilgi edinme ve özel olarak da dil edinimi bağlamında hem Skinner ve onun dile davranışçı yaklaşımına, hem de genel olarak davranışçı kuramlara şiddetle karşı çıkar.

Dil felsefesi bağlamında Chomsky'nin Skinner'a karşı çıkışı, Skinner'ın dili “öğrenilmiş bir sözel davranış” olarak görmesi nedeniyledir. Skinner, insan davranışın ortaya çıkmasını U-T bağıntısıyla açıklayan Watson'un, dilin de bu yolla edinildiği düşüncesinden etkilenerek dilsel kullanımları birer “sözel davranış” olarak niteler. Watson'un okuldaki öğrenmeleri birer sözel uyarıcı-tepki bağıntısıyla açıklaması, Skinner açısından çok değerlidir. Skinner, *Verbal Behavior* (Sözel Davranış) adlı eserini Watson'un bu temel düşüncesinden yola çıkarak yazmış ve bütün dilsel kullanımları uyaran ve tepki bağıntısına göre açıklamaya çalışmıştır. Skinner'ın “dilsel üretim” ya da “dilsel kullanım” ifadeleri yerine “dilsel davranış” ifadesini seçmesi yine onun dili dışsal uyarının belirleyici etkisine bağlayan davranışçı tutumunun bir sonucudur. Onun açısından, dilsel davranışın öğrenilme süreci, diğer bütün öğrenmeler gibidir. Buna göre, bir çocuk, önce rastlantısal olarak edimsel bir sözel davranışta bulunur, bu davranış ebeveyni ya da çevresi tarafından pekiştirilir. Bu pekiştirmeler çocuğun sözel/dilsel davranışını biçimlendirir ve zamanla çocuk dili kullanmayı öğrenir. Sözel davranışın ne anlama geldiği de içinde geçtiği bağlamda verilen tepkilerle belirlenir (Skinner, 1957, 29 Akt. Altınörs, 2015, 212-213). Bu durumda hem dil edinimi hem de söz ve anlam arasındaki ilişki her durumda Skinner açısından koşullanmalar sonucunda oluşan uyarıcı ve tepki arasındaki bağıntıyla belirlenir. Sözel davranış işlevsel açıdan “mand”, “tact”, “echoic”, “intraverbal”, “textural”, “audience” ve “autoclitic” (Bkz. 2.8.1. Alt başlık) diye sınıflandırması, Skinner'ın radikal davranışçı dil anlayışının bir sonucudur.

Chomsky, Skinner'ın *Verbal Behavior* adlı eserini 1957'de yayımlamasından iki yıl sonra ona karşı bir yazı kaleme alır ve bu yazıda hem Skinner'ı hem de davranışçılığı sert bir biçimde eleştirir. Chomsky, eleştirisinde en çok, Skinner'ın dil edinim sürecinde bireyi olduğundan daha az etkin rolde görmesine ve hayvanların

davranışlarından yola çıkarak insan diline ilişkin çıkarımlarda bulunmasına şiddetle karşı çıkar (Chomsky, 1969b, 18, Akt. Altınörs, 2015, 216). Skinner'ın dili tamamen çevresel uyarılara bağlamasına karşılık Chomsky, dil yetisinin yani dile ilişkin sınırlayıcı ilkelerin doğuştan getirildiğine ancak çevresel etkiler sonucunda bunların gelişerek ortaya çıktığına inanır. Bu bakımdan Chomsky, dilsel davranışçılık karşısında doğuştancı bir karşı çıkış sergiler.

Skinner, Chomsky'nin bu eleştirisine uzunca bir dönem cevap vermemiş bu da Chomsky'nin adının psikoloji dünyasında yaygınlaşmasını sağlamıştır. 1971 yılında Skinner, New York'ta verdiği bir konferansta sorulan bir soru üzerine bu konudan söz etmiştir. Buna göre Chomsky'nin eleştiri yazısı, *Verbal Behavior*'u yayımlandıktan bir yıl sonra elli beş sayfalık bir daktilo yazısı olarak Skinner'ın eline geçmiş, ancak Altınörs'ün Richelle'den alıntılıdığına göre, Skinner, bu eleştirinin ilk on sayfasını okuduktan sonra Chomsky'nin “sorunun ancak yanından geçtiğini” düşünüp eleştirinin tamamını okumamıştır. Kendisine Chomsky'e niye cevap yazmadığı sorulduğunda da iki neden öne sürmüştür: (1) Chomsky'nin makalesinin tonunun hoş olmaması ve eser yerine Skinner'ın kendisini eleştirmesi; (2) “üretici dilbilgisi”nin kendi uzmanlık alanına girmediğini düşünmesi (Richelle, 1977, 106-107 Akt. Altınörs, 2015, 218-219).

Chomsky'e göre Skinner'ın başlıca yanlışı, genel olarak insan davranışlarının ve özel olarak da dilsel davranışın incelenmesinde bireyin doğuştan gelen ve içsel durumlarını hesaba katmamasıdır. Bu yüzden dil gibi çok karmaşık bir becerinin uyarı ve tepki çerçevesinde açıklanmasını Chomsky, mantıklı bulmaz. Chomsky açısından dil edinme süreci, dilsel deneyimlerin doğuştan getirilen genel ve evrensel sınırlayıcı ilkelerin düzenlenmesi ve bir tür olgunlaşma sürecidir (Bkz. 2.7. Alt başlık). Ayrıca ona göre, Skinner'ın yaklaşımının bilimsel bir yanı yoktu ve onun popüler olmasının sebebi, ideolojiktir (Chomsky, 2000, 19 Akt. Altınörs). Nitekim davranışçı psikolojinin en etkili olduğu dönemlerde bilim ve felsefe çevrelerinde pozitivist ve deneyci yaklaşımlar etkilidir.

Chomsky, insanın doğuştan gelen özelliklerini dikkate almamasından ve tüm insan davranışlarını, eğitim ve deneyimlere indirgemesinden dolayı Skinnercı davranışçılığı, “ergenliğin başlangıcının, toplumsal eğitimle gerçekleştiğini açıklamaya çalışmak kadar umutsuz bir proje” olarak değerlendirir (Chomsky, 2013a,

61). Çünkü Chomsky açısından insan davranışları, genetik olarak belirlenmiş, doğuştan getirilen özelliklere göre dışsal koşulların da etkisiyle olgunlaşarak ve doğal bir biçimde gelişir. Ona göre bu bir “büyüme” gibidir (Chomsky, 2013a, 54) ve insan doğuştan getirdiği özellikleri bakımından hayvanlardan tamamen ayrıdır. Dolayısıyla Skinner’ın yapay ortamlarda gerçekleştirdiği hayvan deneylerinden yola çıkarak insan davranışlarını açıklamaya çalışması yanlıştır. Chomsky’e göre Skinner’ın “hayvan ve insan davranışının bir alışkanlıklar sistemi olarak açıklanabileceği inancı, belirli *deneysel yapaylıktan* (experimental artefacts) kaynaklanmaktadır” (2013a, 350). Bu nedenle ona göre, insanın dilsel kullanımları da böyle bir yaklaşımla açıklanamaz. Chomsky, sıradan dilsel davranışların dahi “karakteristik olarak son derece soyut ve karışık kurallara bağlı” yepyeni cümle yapıları oluşturmaya elverişli olduğunu, dolayısıyla dilsel kullanımlar için davranışçıların örneksene, “alışkanlık yapısı” vb. kavramlar üzerinden yaptıkları açıklamaların yanlı olduğunu ifade eder (2013a, 356).

Chomsky, Skinner’ın, kendi davranışçılığını rastlantısallık yönüyle evrim kuramındaki doğal seçilime benzettiğini hatırlatır. Buna göre, Skinner, organizmanın başlangıçtaki rastlantısal davranışını “yapılandırılmamış doğal seçim” gibi işleyen bir süreç gibi değerlendirir. Yani “güvercin, herhangi bir davranış sergiler, siz de istediğinizi desteklersiniz, örneğin pinpon oynayan güvercinler elde edersiniz” (Chomsky, 2012, 181-182). Bu yaklaşım Chomsky’e göre doğal seçilime benzer ancak doğal seçim “yapılandırılmış niteliklere” ve “doğa yasası tarafından yüklenen koşullara” gereksinim duyar. Chomsky, Skinner’ın davranışçılığını da en az doğal seçim kadar yanlı bulur. Ona göre doğal seçim ve Skinner’ın bu yaklaşımı ancak Tanrı düşüncesine inanan “makul bir yaratıcılık taraftarı”nın kabul edeceği görüşlerdir (Chomsky, 2012, 182).

Psikolojideki davranışçı yaklaşımların, dilbilim alanında da etkili savunucuları olmuştur. Chomsky bunlar arasında L.Bloomfield, B.Russell ve W.Quine’in görüşlerine sıkça değinir. Chomsky’e göre Skinnercı bir davranışçılığın dilin bütün yönlerini açıklamakta yeterli olduğuna Bloomfield ve Russell’in ve bütün pozitivist dilbilimciler ve psikologlar katılmış ve bunu sorgulamamışlardır (2011, 27).

Davranışçı yaklaşımın dilbilim alanında önemli bir savunucusu Bloomfield’dir. O, dilbilimin insan davranışlarını anlama ve kontrol etmede çok önemli bir etkisi olacağını düşünür. Bu yüzden de dilbilimin nasıl bir çalışma

yöntemine göre hareket etmesi gerektiğini açıklar. Bloomfield'e göre insan davranışlarını açıklamak için zihinci yaklaşımların “bilinç”, “zihin”, “algı”, “idea” gibi kavramlarını bir kenara bırakarak gelecek nesillere bilimsel bir terminolojinin öğretilmesi gerekir (Bloomfield, 1936, 89 Akt. Altınörs, 2015, 207). Bu yüzden Bloomfield, daha çok doğa bilimlerinin yöntemine yönelmiştir. Ona göre zihinci yaklaşımların bilimsel olmayan terimlerle (zihin, bilinç, idea vb.) dil ve anlama ilişkin çalışmaları gözlemlenemeyen durumlara odaklandığı için hatalıdır. Bu yüzden dilsel durumlar deneye dayalı terimlerle açıklanmalıdır (Bloomfield, 1970, 132 Akt. Altınörs, 2015, 207). Bloomfield'in bu tutumu Watson'ın ve Skinner'ın davranışçı yaklaşımlarıyla uyusmaktadır. Bu nedenle Chomsky'nin davranışçı yaklaşıma yaptığı eleştiriler Bloomfield için de geçerlidir.

Chomsky, politik anlamda önemli bir isim olarak değerlendirdiği Russell'ı dil ile ilgili görüşlerinde davranışçılar gibi deneyci bir tutum sergilediğini belirtir (2002b, 75). Ona göre Russell, “göstergelenemeyen anlam” (non-demonstrative inference) gibi bir kavramı insanın gerçekte sahip olduğu bilgiyi açıklamak amacıyla ortaya atmıştır. Ancak göstergelenemeyen anlamın ilkeleri bu bilgileri açıklamakta yetersiz kalır. Bu bakımdan Russell bir deneyci olarak kalmış ve ötesine geçememiştir (Chomsky, 2002b, 75). Altınörs'ün, Russell'ın dile davranışsal yaklaşımını ortaya koymaya çalıştığı yazı da Chomsky'i destekler niteliktedir. Onun belirttiğine göre, Russell ilk eserinde “bebeğin kelimelerle nesnelere arasında kurduğu çağrışımla öğrendiğini” savunur (Russell, 2009, 54 Akt. Altınörs, 2015, 208). Dolayısıyla Russell açısından bir çocuk, örneğin “anne” sözcüğünün ne anlama geldiğini sürekli olarak tekrar eden kullanımlar sonucunda zamanla çağrışımlar yoluyla öğrenir. Yani Russell, çocuğun “gırtlaktan çıkan bir sesle çevresindeki dikkat çekici bir uyarıcıyı bir düşünceyle ilişkilendirerek” öğrendiğini düşünür (Chomsky, 2013b, 25). Chomsky, Russell'ın böyle bir açıklamayla çocuğun “anne” gibi tek bir sözcükten yola çıkarak tek bir kişinin anne olduğunu bilmesinin mümkün olduğunu, yani onu “bir filozof” gibi tasvir ettiğini belirtir (2013b, 25). Nitekim çocuğun “çağrışım” yoluyla dil gibi karmaşık bir beceriyi edinmesini düşünmek ona “küçük bilim adamı” veya “küçük filozof” muamelesi yapmak demektir. Russell, çocuğun dili öğrenme sürecini gündelik deneyimlere bağlayarak “yürümeyi öğrenir gibi” öğrendiğini ileri sürer (Russell, 2002,

93 Akt. Altınörs, 2015, 208). Dolayısıyla Chomsky açısından o da Skinnerci davranışçılığın yanılığına düşmektedir.

Quine da tıpkı Russell gibi, dilsel kullanımların ve söz ile anlam ilişkisinin davranışçı bir açıklamasını yapar. Quine'a göre, psikoloji alanında davranışçılık benimsenmeyebilir ancak söz konusu dilbilim olduğunda artık davranışçılığı reddetme seçeneği kalmaz (Quine, 1987, 5 Akt. Altınörs, 2015, 209). Quine açısından da tıpkı Skinner'da olduğu gibi, dil öğrenme süreci sözel davranışların çevresel olarak pekiştirilmesi sonucu oluşur, dolayısıyla söz ile anlam bağıntısını bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Quine, *Word and Object* adlı eserinde söz ve anlam arasındaki ilişkiyi "radikal çeviri" diye bir ortam kurgulayarak açıklar (Altınörs, 2015, 209). Buna göre, gözlerden uzak yaşayan bir kabilenin hiç bilmediği dilini öğrenmeyi amaçlayan bir araştırmacı, bu kabiledeliklerin tavşan gördüğü sırada "Gavagai!" diye seslendiğini görür. Bu araştırmacı "gavagai" sözcüğünün "tavşan" anlamına gelip gelmediğinden emin olmak için tavşan gördüğünde "Gavagai!" diye bağırarak kabile üyelerinin tepkilerini ölçer ve böylece sözcüğün anlamını öğrenmiş olur (Quine, 1999, 60 Akt. Altınörs, 2015, 209-210). Dolayısıyla Quine'ın dil öğrenme ile ilgili açıklaması, tıpkı bu araştırmacının "gavagai" sözcüğünü öğrenmesi gibi sözcük ile nesne arasında kurulan bağlantının uyarıcılara verilen tepkileri inceleyerek kavranması biçimindedir. Nitekim Quine'a göre, çocuk örneğin "anne, kırmızı vb." sözcüklerle ilk karşılaştığında sürekli tekrar eden durumlar karşısında, dağınık bir veri kümesi olarak aldığı bu sözcüklerin "genel şemasını" öğrendiğinde onları teker teker gözden geçirerek ne anlama geldiğini öğrenir (Chomsky, 2013b, 25-26). Yani Quine açısından, dilsel ifadeleri ve onların ne anlama geldiğini öğrenmek, hem bir davranış biçimlenmesi sürecidir, hem de çocuğun bu verileri düzenleyip değerlendirme becerisine sahip olduğu anlamına gelir. Bu nedenle Chomsky, Quine'ın da bir ölçüde Russell ile aynı yanılığa düştüğünü (2013b, 25) ve kuramını (davranışçı) koşullanmayla eşdeğer tuttuğu "tüm dengelim" yöntemiyle geliştiğini belirtir (2002b, 88).

Chomsky'e göre davranışçıların hem bilgi edinme süreçleri hem de dilsel kullanımlarla ilgili açıklamaları yanlıştır. Chomsky, kendisinden önce de davranışçıların dilsel kullanımlarla ilgili açıklamalarına karşı çıkan Karl Lashley gibi kişilerin olduğunu ancak bunların her nedense dinlenmediğini belirtir. Lashley'in

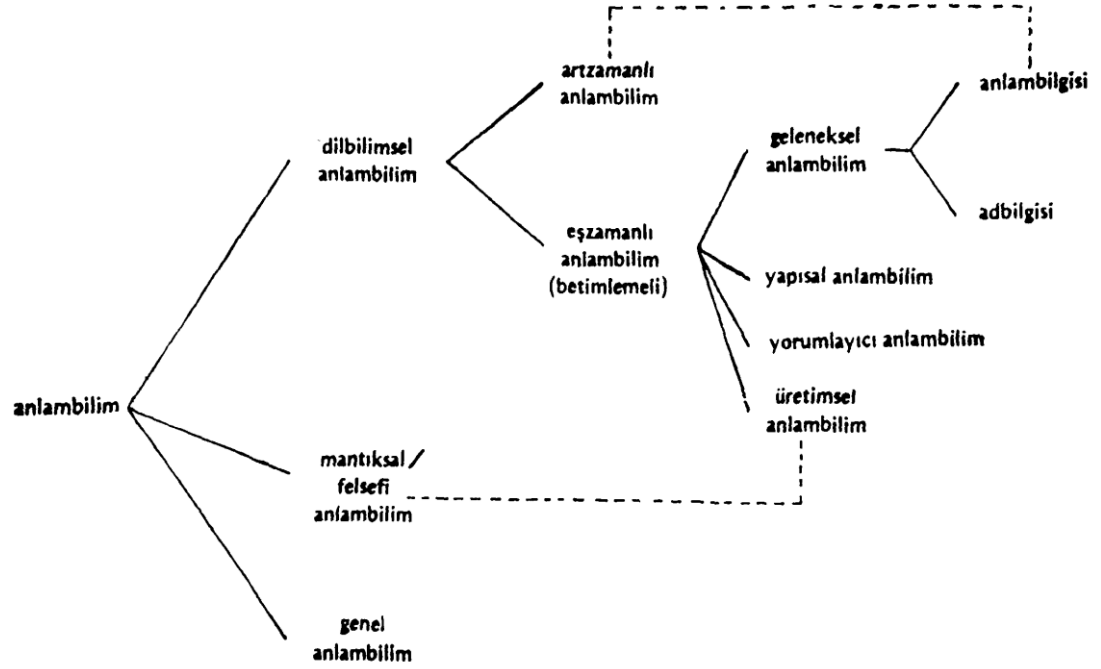
1948’de dilsel kullanımların, davranışçı bir yaklaşımla açıklanamayacak soyut yapılar içerdiği hakkındaki konuşması, o dönem alanda çok etkili bir kurum olan Harvard Üniversitesinde dahi ruhbilim araştırmacılarının dikkatini çekmemiştir (2011, 27). Ancak gelişmeler, davranışçıların yöntemlerindeki yanlışları ortaya koydukça bu çalışmalar daha çok dikkat çekmeye başlamıştır. Chomsky’e göre, davranışçılık hakkındaki literatür incelendiğinde çok az sayıda bilimsel bilgi ile karşılaşılır, ayrıca davranışçılık bilimsel bilgilere ulaşmayı olanaksız hale getiren “birtakım yöntemsel sınırlamalar” konusunda herhangi bir gerekçesi olmamasına rağmen direnmektedir (2011, 19). Chomsky, insanın içsel durumlarını hesaba katmadan dilsel davranışı açıklamaya çalışan davranışçıların, sadece “yüzeysel” açıklamalar yapabildiğinin altını çizer (2011, 55). Ona göre, davranış bilimi, döneminde yanlış bir tutum benimsemiş olan doğa bilimlerinin “ölçü okuma” yöntemleriyle hareket etmiş, verilerle ve verilerin yapılandırılmasıyla uğraşarak kendisini bir tür “davranış denetimi teknolojisi” olarak görmüştür (Chomsky, 2011, 115-116). Dolayısıyla Chomsky açısından davranışçılık, insan bilimlerinin veri tabanını oluşturan bir yaklaşımdır, ancak bir bilimi veri tabanına göre tanımlamak yanlıştır; nitekim bu durum fizik bilimini bir “ölçü okuma teorisi” olarak kabul etmekle aynı şeydir (Chomsky & Foucault, 2012, 39). Bu nedenle, Chomsky açısından, insanın sadece ölçülebilen, yani davranışlarla ortaya konan özelliklerine odaklanmak “bir bilimsel teori geliştirme imkânının olumsuzlamasıdır” (Chomsky & Foucault, 2012, 37). Nitekim ona göre davranış bilimi, deneysel yöntemleri için mükemmel araçlara sahiptir, ancak bu aletlerle incelenecek çok fazla şeye sahip değildir (Chomsky, 2002b, 50). Çünkü davranış bilimi “şeyler yerine, doğrudan doğruya fenomenlerle ve aralarındaki ilişkilerle” uğraşır. Bu bakımdan Chomsky’e göre davranışçılık, aslında bir bilim değildir ve günümüzde bilimsel araştırmayı kısıtladığı için bir kenara bırakılmalıdır (Chomsky & Foucault, 2012, 38).

3.4. Dile Anlambilimsel Yaklaşım Karşı Chomsky

Dilbilimin bir alt dalı olarak anlambilim, sözün/dilin anlamının neye göre oluştuğunu bilimsel bir konu olarak inceleyen alandır. Anlambilimsel çalışmalar “genel anlambilim”, “mantıksal/felsefi anlambilim” ve “dilbilimsel anlambilim” olmak üzere farklı çizgilerde ilerlemiştir (Bkz. Şekil 2). En geniş anlamıyla Eski Hint

veya Eski Yunan dönemine kadar götürülebilecek olan anlambilim modern anlamda 19. yüzyıldan sonra çalışılmaya başlamıştır (Aksan, 1998, 144).

Şekil 2: Anlambilimin Dallanışı

Kaynak: Welte Akt. Aksan, 1998, 145.

Welte'nin bu şeması anlambilimsel yaklaşımları özetler niteliktedir. Ancak onun dilbilimsel anlambilimde yaptığı ayrımın yapısalcı bir yaklaşımı esas aldığı görülmektedir. Chomskyci bir bakış açısıyla değerlendirilecek olursa böyle bir sınıflandırma, en başından anlambilimin dilbilimin çalışma alanı olarak görülmesi bakımından, sonra da "betimlemeli anlambilim" in bir alt dalı olarak "üretimsel anlambilim" i varsayması bakımından yanlıştır. Nitekim "üretimsel anlambilim" diye tarif edilen alan, Chomsky'nin üretici dilbilgisi kuramından sonra onun kuramına atfedilip aslında Katz tarafından oluşturulmuş ancak kendisinin bizzat reddettiği bir alandır (Chomsky, 2002b, 149-154). Yine de böyle bir sınıflandırma Chomsky'nin anlambilimsel yaklaşımlara karşı çıkışını daha sistematik biçimde ortaya koymak bakımından yol gösterici olabilir. Çünkü anlambilimsel yaklaşımları, felsefi ve dilbilimsel olarak ayırıp ele almak, kuşkusuz, doğru bir yoldur.

Mantıksal/felsefi anlambilimsel yaklaşımların; zihinselciler, referansçılar (yönletimciler), dilsel kullanıcılar gibi birbirinden ayrı çizgilerde geliştiği görülür. “Zihinselciler”, anlamın zihinsel kaynaklı olduğunu düşünen geleneksel yaklaşımlar olarak değerlendirilebilir. Sesçil veya işarete dayalı edimlerin anlamının oluşumunu zihinde gören bu yaklaşım, klasik dönemde Aristoteles’ten başlayarak, Plotinus’tan sonra Ortaçağ boyunca etkisini devam ettirir ve 17. yüzyılda bir yandan Port-Royal Okulu tarafından Descartesçi bir çizgide zihinsel bilgi varsayımına göre, diğer yandan Locke tarafından “ide” kavramı etrafında yorumlanır. İ.Bor’a göre, bu yaklaşımın çağdaş bir yorumunu ise “niyetselliği” ön plana çıkaran P.Grice yapmıştır (2014, 57-58).

Locke’ta, insan zihnindeki içeriklerin ifadesi olan “ide”ler, bireyin zihninde ve dışarıdan görünmeyen özellikte oldukları için onların dışavurumu ancak söz ile mümkündür (Bor, 2014, 59). Dolayısıyla Locke açısından anlam zihinde oluşur ve söz ise onun taşıyıcılığını yapar. Port-Royal Okulu düşünürleri de anlamı yine zihnin derinliklerinde oluşan ve söz ya da işaretlerle dile getirilen bir anlambilimsel yaklaşım benimserler (Altınörs, 2014, 108). Niyetsel bir anlam yaklaşımı geliştiren Grice ise konuşanın anlamı (speaker meaning) ve sözcüğün anlamı (word meaning) ayrımına gider (Bor, 2014, 66). Buna göre, bir dilsel ifadenin kendi anlamıyla kastedilen anlamı aynı şey değildir. Bir dilsel ifadeyi kullanan kişinin kastı ve niyeti asıl ağırlık merkezini oluşturur ve dolayısıyla şu sonuç çıkar ki, bir dilsel ifadenin “açıkça veya ima yoluyla dile getirdiği anlam, onu dile getiren konuşmacının niyet ve kasıtlarına bağlı değildir. Aksine bu anlam türü daha çok, dili önceden kullananların belirlediği uzlaşım sal kullanım ve dilsel kurallarla şekillenmiştir” (Bor, 2014, 68). Dolayısıyla Grice açısından sözcük anlamı toplumsal uzlaşmalar sonucunda oluşmuştur ve dilin kullanıldığı topluluk içerisinde genel iletişimi sağlar. Oysa konuşanın zihninde bulunan anlam ise uzlaşım sal değil, bireye ait anlamdır. Bu nedenle “konuşanın niyeti (zihnindeki niyetsel anlam) her zaman bu standart anlamla uyumlu olmayabilir; ondan ayrılabilir ve yeni anlamlar içerebilir” (Bor, 2014, 68).

Zihinselci anlambilimsel yaklaşım içerisinde geleneksel yaklaşıma örnek olarak Bor, İslam düşüncesindeki kelamcılardan Gazalî ve Fahreddin Râzî’yi de sayar. Ona göre, Gazalî ve Razi’nin Tanrı’nın kutsal kitaptaki söyleminin doğasına ilişkin düşünceleri, anlamın oluşması üzerine felsefi değeri olan düşüncelerdir (2014, 60).

Bor, Gazali ve Râzî'nin anlamın oluşmasında öne çıkardıkları iki kavramı sayar: kelam-ı nefsi ve kelam-ı lafzi (2014, 61). Bunlardan ilki için “öznel/zihinsel söylem” ikincisi için de “sözsel söylem” kavramlarını seçebiliriz. Öznel söylem, bireyin kasıt, niyet ve isteklerini içeren zihinsel anlamı karşılarken, sözsel söylem ise söylenen/işitilen, somut dilsel anlamı karşılar. Gazalî ve Râzî’de, delil (işaret veya gösteren) ve medlul (işaret edilen veya gösterilen) ayrımı üzerinden yapılan anlam açıklamaları da bu ayrıma dayandırılır. Buna göre delil, anlamın fiziksel yönü, medlul ise anlamın zihinsel yönüdür. İslam düşüncesinde Gazalî ve Râzî’de yapılan “öznel söylem-sözsel söylem” ayrımı, Saussure’ün dil ve söz arasında yaptığı ayrıma benzer. Ancak, Bor’un altını çizdiği gibi, Saussure’ün yaklaşımında dil yetisinin toplumsal boyutu olan dil birincil; bireysel boyutu olan söz ise ikincil öneme sahipken, Gazalî ve Râzî’nin öncülük ettiği anlam yaklaşımında bireysel ve zihinsel nitelikli öznel söylem birincil öneme sahiptir (Bor, 2014, 64).

Chomsky, anlambilimsel bir kuram ortaya koymamış olmasına, hatta çağdaş anlambilimsel yaklaşımlara mesafeli durmasına rağmen, felsefi anlambilimsel açıdan zihinselci tutuma daha yakın görüşlere sahiptir. Ancak Chomsky, bu konuyu dil ve zihin arasındaki ilişki ekseninde, temelleri 17. yüzyıl Kartezyen geleneğine, özellikle de Port-Royal Okulu’na dayanan bir yaklaşımla ele alır. İlk dönem çalışmalarına bakıldığında Chomsky’nin derin yapı ve yüzey yapı gibi bir ayrıma gitmesi, onun dilsel ifadelerin anlamının zihinsel oluşumuna ilişkin önemli varsayımlarının göstergesidir. Chomsky’nin 1970 öncesi dönemde üretici dilbilgisi kuramı çerçevesinde yaptığı çalışmalarda, dilsel ifadelerin üretiminde derin yapılar, dilsel ifadelerin zihin tarafından yapılandırıldığı ve anlamın ilk oluştuğu aşama olarak görülür. Bu bakımdan anlamın kökeni derin yapıda ve dolayısıyla da zihindedir. Bu bakımdan Chomsky, geleneksel zihinci yaklaşımlara yakın görülmektedir. Hatta öznel idealizmi bakımından sözsel söylemi öne çıkarması yönüyle Chomsky, Bor’un ifade ettiği, İslam düşüncesinde Gazalî ve Râzî’nin öncülük ettiği anlambilimsel yaklaşıma da yakın görülmektedir. Ancak 1970’lerden sonraki çalışmalarında, Chomsky, derin yapı ve yüzey yapı kavramlarına yeni bir boyut kazandırmış ve geleneksel zihinci anlambilimsel yaklaşımdan koparak yüzey yapı kavramını ön plana çıkarmıştır. Bu yeni çalışmalarında Chomsky, anlamın sadece derin yapı tarafından değil, önemli ölçüde yüzey yapı tarafından da belirlendiğini düşünür (2002b, 168).

Felsefi anlambilimsel yaklaşımlar içerisinde “referansçılık” (yönetimcilik) diye adlandırılabilir G. Frege’nin görüşleri önemli bir yönelim oluşturur. Frege’de anlam, “kişilerin onu anlamasından ve zihinsel içeriklerden bağımsız gerçekliği olan nesnel bir şeydir” (Bor, 2014, 80). Bu, onun realist bir anlam yaklaşımına sahip olduğunu gösterir. Frege’nin anlambilime getirdiği en önemli yenilik anlam ve referans arasında ayırım çizmesidir. Ona göre bir nesneye farklı anlama gelen dilsel ifadelerle tek bir referansta bulunabilir. Frege’ye göre, “akşam yıldızı” ve “sabah yıldızı” aynı referansa sahip fakat farklı anlamlara gelen iki dilsel ifadedir (1989, 8). Yani bu iki ifade de Venüs gezegenine referansta bulunur. Ancak “akşam yıldızı” ve “sabah yıldızı”nın aynı olduğunu bilmeyen birisi için örneğin “Venüs, akşam yıldızıdır” cümlesi doğru iken “Venüs, sabah yıldızıdır” cümlesi doğru olmayabilir (Denkel, 1989, 37). Bu nedenle anlam ve referans birbirinden ayrılan şeylerdir. Frege’nin ikinci bir önemli ayırımı da anlam ve ide ayırımıdır. Ona göre ide özeldir. Yani “bir kimsenin idesi bir başkasınınki değildir” (Frege, 1989, 9). Dolayısıyla aynı anlam için birbirinden farklı ideler bulunabilir ve “anlam birçoklarının ortak malı” olabilir ama ide her kişiye özeldir. Frege’nin teleskop örneği anlam, referans ve idenin ayırımı anlatır. Buna göre Ay, kişilerden bağımsız olarak var olan bir gerçekliğin karşılığı olarak referanstır; teleskoptan bakan farklı kişiler için teleskop camının iç tarafa izini düşürdüğü gerçek Ay imgesi anlamdır; bu gerçek imgenin gözlemcilerin gözlerine yansıyan retinal imge ise idedir (Frege, 1989, 9). Bu durumda, Frege’nin bakış açısına göre anlam, referansta bulunan nesnelere ile dilsel ifadeler veya sesler arasındaki ilişki ya da bağıdır.

Referansçı yaklaşımın varsayımları Chomsky açısından yanlıştır. Nitekim Chomsky anlamın nesne ile dilsel ifadeler arasındaki bağ olduğu görüşüne karşılık, insanın doğuştan gelen özellikleri tarafından yönetilen kurallara bağlı bir anlamsal gelişimden söz eder. Onun anlam üzerine görüşleri sözdizim yapıları üzerine görüşleriyle bağlantılı olarak ele alınmalıdır. Chomsky, genel olarak anlambilime mesafelidir. Ona göre “teknik anlamda bir anlam bilim var mı yok mu sorusu ortada duruyor” (2014a, 82). Dolayısıyla Chomsky, Fregeci bir anlambilim yaklaşımını da bilimsel bulmaz. Kendisine anlabilimin bilimselliği sorulduğunda, Chomsky, cevap olarak “anlambilim geleneksel olarak (ama Pierce ve Frege gibileri tarafından) ifade edilen şeyse, yani anlambilim sesler ve şeyler arasındaki ilişki ise, böyle bir şeyin bilim

olmama ihtimali var” demiştir (2014a, 81). Nitekim Chomsky’e göre, doğal dillerde bir şeylere göndermede bulunmak çok karışık süreçleri içerir. Hangi şeye neye göre göndermede bulunulacağı koşulların ve istenilen şeyin belirlediği bir durumdur. Dolayısıyla Chomsky’e göre “kelimelerin kendileri gönderimde bulunmaz. Ne Fregeci değişkedeki gibi kelime-şey ilişkisi vardır ne de Charles Sanders Peirce’ın önerdiği türde kelime-şey-kişi ilişkisi (2014a, 81 [32. Dipnot]). Chomsky’e göre, bu yaklaşımlar yapay sembolik sistemler için işe yarasa bile doğal dilin çalışılması için uygun kavramlarla hareket etmez.

“Dilsel kullanımcılık” olarak adlandırılabilir Wittgensteinci yaklaşım Felsefi anlambilimde en çok öne çıkan yaklaşımlardan biridir. Ancak Wittgenstein’in iki ayrı dönemde ele alınabilecek felsefesi, onun anlambilimsel yaklaşımını da belirler. Wittgenstein’in *Tractatus Logico-Philosophicus* (1922) adlı kitabındaki “ilk dönem” düşünceleriyle *Felsefi Soruşturmalar* (Philosophische Untersuchungen) (1953) adlı kitabındaki “ikinci dönem” düşünceleriyle farklı çizgilerde açıklamalarda bulunsa bile, bu her iki kitaptaki görüşlerden yola çıkarak onun felsefi anlambilimsel yaklaşımı bütünlük içerisinde ele alınabilir. Hadot’un “Neo-pozitivizmin İncili” olarak nitelediği (2015, 47) *Tractatus*’taki yaklaşımı, Wittgenstein’in genel bir pozitivist ilkedden yola çıkarak anlama ilişkin saptamalarda bulunduğunu gösterir: “Bir önerme ancak fiziksel mahiyette bir olguya ilişkin olduğunda anlama sahiptir” (Hadot, 2015, 27). Buna göre herhangi bir imgenin ya da önermenin anlama sahip olması, bir gerçekliği temsil etmesiyle ilgilidir. Yani bu anlam yaklaşımı dünyayı resmetmeye yöneliktir: “Tümce, gerçekliğin (kendisi değil ama) bir tasarımıdır” (Wittgenstein, 2013, 47/4.01). Bu da bir önermenin mantıksal doğrulanabilirliğinin koşuludur. Wittgenstein, ilk döneminde dilin anlamının belirlenmesinde mantıksal doğrulanabilirliği ön plana çıkaran yaklaşımından dolayı felsefi önermeleri “anlamsız” ve “saçma” bulur. Ona göre “Felsefe konularında yazılmış çoğunluk tümceler ve sorular yanlış değil, saçmadır. [...] Filozofların çoğunluk soruları ve tümceleri, dil mantığımızı anlamamamıza dayanır” (Wittgenstein, 2013, 47/4.003). Dolayısıyla onun açısından felsefi önermeler mantıksal doğrulanabilirliğin dışında kalır ve bu da onları anlamsız yapar. Bu bakış açısı Wittgenstein’in birinci dönem felsefesine hâkim olan bir önermesinin sonucudur: “Dilimin sınırları, dünyanın sınırlarını imler. Mantık dünyayı doldurur; dünyanın sınırları onun da sınırlarıdır” (Wittgenstein, 2013, 133/5.6-5.61). Bu önerme dünyanın

sınırlarını dille ve dolayısıyla mantıkla sınırlı tutar. Bu nedenle Wittgenstein açısından herhangi bir olgusal gerçekliğe karşılık gelmeyen metafizik önermeler bu sınırın dışında ve dolayısıyla “saçma”dır. Felsefe de bu nedenle “mantıkî biçimden yoksun önermeler doğuran dilin hatalı kullanımı, dilin bir hastalığıdır” (Hadot, 2015, 52).

Wittgenstein’ın *Felsefi Soruşturmalar*’da ortaya koyduğu düşünceleri, onun ikinci dönemi olarak değerlendirilir. Hadot, *Felsefi Soruşturmalar*’ın, Wittgenstein’ın gözünde *Tractatus*’taki yanlışların bir düzeltisi olduğunu belirtir (2015, 63). Bu ikinci dönemde Wittgenstein, yine dili metafizik kullanımından arındırma girişiminde bulunur ve “Biz sözcükleri metafiziksel kullanımlarından gündelik kullanımlarına geri getiriyoruz” der (2010, 68/ § 116). Yani Wittgenstein, bu kez günlük dile yönelerek metafiziksel dil kullanımını dışarıda bırakır. Bu nedenle ona göre, filozofların kullandığı dil de günlük dilin ulaştığı anlamsal gerçekliğe ulaşamaz: “Felsefe dilin gerçek kullanımına hiçbir şekilde el sürmemelidir, yani sonuçta sadece betimleyebilir kullanımı. Çünkü onu temellendiremez de.” (2010, 69/ § 124). Wittgenstein’ın *Felsefi Soruşturmalar*’daki en ilginç yanı, günlük dilin basit gerçekliğine “hayranlık” duymasıdır. Günlük dil, kendi kuralları olan bir “oyundur” ve basit bir gerçekliktir. Dönüp ona bakıldığında herhangi bir açıklama aramaya gerek yoktur, o zaten hayranlık uyandıracak derecede ilginçtir. Hadot da bu doğrultuda, Wittgenstein’ın *Tractatus*’ta dilin aşılması karakterini varsaymasına karşın, *Felsefi Soruşturmalar*’da dile ilişkin bir açıklama aramanın “hata” olduğunu belirttiğini vurgular (2015, 66). *Felsefi Soruşturmalar*’da öne çıkan en önemli kavram “dil oyunları”dır (2010, 32/ § 23). Bu, bir etkinlik olarak dilin kullanımı ve sözcüklerin anlamı arasındaki ilişkiyi öne çıkaran bir kavramdır. Buna göre her birey günlük yaşamda kendine özgü kuralları olan belli bir dil oyunu içerisine, yani özel bir etkinliğin içine girerek dili kullanır. Dolayısıyla dilden bağımsız bir anlam yoktur. Anlam ancak bu oyunun içine girildiğinde yani “kullanımda” ortaya çıkar (Wittgenstein, 2010, 41/ § 43). Wittgenstein’ın dilsel kullanımcı anlam yaklaşımında dilsel ifadelerin belli bir bağlam içerisinde, yani kullanımda anlam kazanması söz konusudur. Ancak bu Saussurecü bir sistemsal yapısalcı tutum değildir. Çünkü Wittgenstein açısından anlam “zaman zaman dilin kurallarını aşacak bir düzeyde kullanıma bağlıdır” (Bor, 2014, 70). Wittgenstein’ın anlam yaklaşımında, birinci dönemde anlam olgusal dünyayı resmeden “dil sınırları” içerisinde görülürken ikinci dönemde “dil oyunlarında”

görülür. Her iki dönemde farklı biçimlerde ifadesini bulmuş olsa bile onun için en nihayetinde kökeni zihinde değil kullanımda olan bir anlam yaklaşımı vardır.

Chomsky, genel olarak dilsel ifadelerin anlamını kullanımda gören bütün yaklaşımlara, özel olarak da Wittgensteinci dilsel kullanımcı yaklaşıma karşı çıkar. Bu Chomsky'nin kuramının temelinde yer alan doğuştancı tutumunun bir gerekliliğidir. Nitekim Chomsky'e göre, "Normal koşullarda sözcükleri öğrenirken kullanımlarına ancak sınırlı ölçüde maruz kalırız. Dünyayla kurduğumuz kısa, kişisel ve sınırlı temaslar bir şekilde sözcüklerin ne anlama geldiğini tespit etmemize yeter" (2013b, 30). Chomsky açısından herhangi bir dilsel anlam eğer zihinsel süreçlerle belirlenmeseydi, kullanımlarda ortaya çıkan bu kadar az bilgiye maruz kalınarak edinilemezdi. Ona göre kullanımda ortaya çıkan bilgiler şöyle dursun, en gelişmiş sözlüklerde bile herhangi bir sözcüğün ne anlama geldiği ile ilgili verilen tanımlar "birkaç ipucu"ndan başka bir şey değildir. Doğuştancı gelen özellikler, o sözcüklere ilişkin geri kalan bütün bilgileri doldurarak bilebilmemizi mümkün kılar ve dolayısıyla sözcüğün anlamı –Chomskyci bir ifadeyle- "edinilir" (Chomsky, 2014a, 83). Chomsky, Wittgenstein'in "Bir sözcük, birileri ona nasıl bir anlam veriyorsa, o anlama gelir." cümlesini hatırlatarak bunun bilinçli bir "anlam verme" süreci gibi algılanması durumunda kabul edilemeyeceğini söyler (2013b, 31). Ona göre, sözcüklerin anlamının dili kullananlar tarafından verildiği yanlış değildir. Ama Chomsky'e göre sorun şu ki, "anlam verme" sürecine ne iç gözlemle erişilebilir, ne de bu işlem bilinçli bir biçimde yapılır (2013b, 32). Chomsky'nin Wittgenstein'dan ayrılan en önemli yanı, anlam için, kullanımsal değil, zihinsel gösterimlerin yapılarıyla ilgili bir açıklama getirmesidir. Ona göre insanda kökeni zihinsel olan zengin bir "anlamsal temsil" repertuarı var ve bunlar dünyadaki şeylerle ilişki çerisindedir. Chomsky'e göre tüm bunlar "anlambilim" olarak tanımlanacak çok geniş bir alanın, holizmin, değerlerin vs. konusudur; ancak Wittgensteinci bir anlambilimsel yaklaşımın buna ilişkin söyleyecek çok şeyi yoktur (2013a, 413). Dolayısıyla Chomsky açısından sözcüklerin kullanımından yola çıkan bir "anlam verme" açıklamasına sahip Wittgensteinci anlambilimsel yaklaşım temelden yanlıştır.

Felsefi anlambilimsel yaklaşımlar içerisinde davranışçıların anlamın oluşumu ile ilgili iddiaları da sayılabilir. Nitekim davranışçılar için "dilsel davranışların" anlamları uyarıcı-tepki bağıntısı ile ele alınır. Genel çerçevesiyle davranışçılık anlamı,

dilsel ifadeye maruz kalan organizmanın belli uyarıcılara belli tepkiler geliştirmesi, çağrışımlar yoluyla koşullu tepkiler vermesi vs. yollarla açıklar. Chomsky, tüm davranışçı açıklamalara karşı olduğu gibi, anlamın oluşmasına ilişkin davranışçı açıklamayı da doğuştancı bir bakış açısıyla kökten reddeder (Bkz. 3.3. Alt başlık).

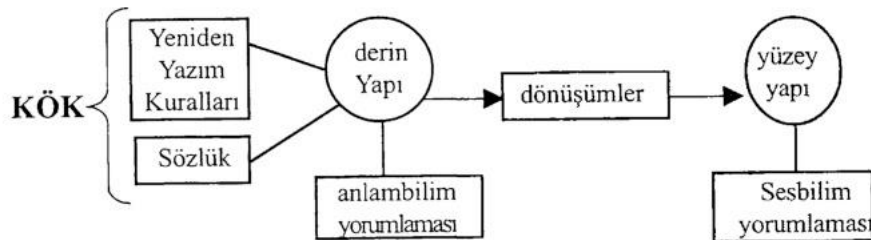
Felsefi anlambilim yaklaşımları ve dilbilimsel anlambilim yaklaşımlarını kesin çizgilerle birbirinden ayırmak zordur. Ancak anlambilimi bir felsefi sorun olmaktan çok dilbilim kapsamında bir çalışma alanı olarak ele alan isimler vardır. Bunlar, kuşkusuz, felsefi arka planlarından ayrı düşünülemez. Nitekim dilbilimsel açıklamalara başvurmalarına rağmen anlambilim çalışmalarında bulunan isimlerin genel kuramsal açıklamalara gittiği görülür. Chomsky de, hem anlambilim kavramına bambaşka bir açıklama getirmesi, hem de hâlihazırda kendisini dilbilimsel anlambilim olarak tanımlayan yaklaşımların iddialarına katılmaması nedeniyle bu çalışmalara eleştirilerde bulunur.

Chomsky, dilbilimin bir çalışma alanı olarak anlambilim diye tarif edilen şeyin aslında, kendi kuramında öne çıkardığı sözdizimi olduğunu düşünür. Chomsky açısından, dilsel ifadelerin anlamının belirlenme süreci dil üzerinden açıklanamayacak karmaşık bileşenleri olan bir süreçtir. Ona göre, anlambilimsel bir araştırmada, doku, duyum, insan davranışları, inanış sistemleri, cansız varlıklarla ilgili varsayımlar, uzam vb. birçok dilbilimsel olmayan zihinsel bilgi devreye girer (2002b, 144). Dolayısıyla anlambilim diye bir alandan söz edilecekse, bu alan insanın bütün bir zihinsel kavram repertuarını, değerlerini, inançlarını vs. ele alacak bir alandan söz edilmelidir. Oysa dilbilim alanında kendini anlambilim olarak tarif eden yaklaşımların tümü Chomsky açısından sözdizimi açıklama girişimleridir. Bu yüzden Chomsky, “Bence *sözdizimsel yapılar* saf sözdizimdir; fakat burada uğraşılan sorular başkalarının anlambilim dediği şeydir” der (2013a, 412). Chomsky’e göre, örneğin “John is easy to please.” [John’u memnun etmek kolaydır.] ve “John is eager to please.” [John memnun etmeye heveslidir.] gibi cümlelerde (2013a, 412) tek bir sözcük değişince göndermede bulunulan kişi değişir. İlk cümlede memnun edilen kişi John’dur, ancak ikinci cümlede memnun eden kişi John’dur. Yani aynı sözdizimsel yapı içerisinde tek bir sözcüğün değişimi eylemin göndermede bulunduğu kişiyi değiştirmektedir. Dolayısıyla bu iki cümle tamamen farklı anlama sahiptir, ancak anlamsal yapı düzeyinde. Chomsky bu anlamsal yapılar için “Birçok insan buna anlambilim diyor; bence sözdizim diyorum,

çünkü bence bu zihinsel temsillerle ilgili.” der (2013a, 412). Chomsky, kendisini bu bakımdan Wittgenstein’den ve Witgensteinci dilbilimsel anlambilimden kesin bir biçimde ayırır (2013a, 413). Ona göre sözcükler ve kavramlar arasında zihinsel temsiller, kurallar, hesaplamalar vb. ile ilgili olan “sözdizimi” diye adlandırılabilir genel ve kesin bir şey vardır. Chomsky açısından hâlihazırdaki “anlambilim”lerin hiçbiri aslında anlambilimle uğraşmamaktadır. Dolayısıyla anlambilim diye tarif edilen her neyse Chomsky’e göre sözdizimi ile ilgilenmelidir (2013a, 413).

Chomsky, üretici dilbilgisini ortaya ilk attığı zamanlarda dilin kullanımda sesletime çıkmayan, soyut zihinsel yapılarını belirtmek üzere “derin yapı” kavramını; söylenen/işitilen sesçil boyutunu belirtmek için de “yüzey yapı” kavramından söz eder. Bu ilk çalışmalarda dilsel yapıların anlamının genel olarak derin yapılarda olduğu düşüncesi hâkimdir. Chomsky’nin *Aspects of the Theory of Syntax* (Sözdizim Kuramının Özellikleri) adlı eserinde, derin yapıların anlambilim (semantik) yüzey yapıların ise sesbilim (fonetik) bileşeni olduğu yönünde bir ayrıma gider. Ancak buradaki anlambilim, anlamı oluşturan sözdizim yapılarını belirtir. Bu yaklaşımdan yola çıkarak Fodor, Katz ve Postal üretken dilbilgisi kavramını anlam alanına genişletmeye çalışmışlardır. Onların yaklaşımı “Ölçünlü Kuram” (Standart Teori) adıyla, Chomsky’nin kuramında öne sürdüğü cümle üretim şemasında (Bkz. Şekil 3) anlambilimsel özelliklerin derin yapılarda ortaya çıktığını öne sürer. Ölçünlü Kuram’la birlikte Chomsky’nin kuramında anlambilimin tartışma merkezi haline geldiği bir döneme girilir (Chomsky, 2002b, 137-138).

Şekil 3: Ölçünlü Kuram’ın Anlambilimi Derin Yapıda Gören Yaklaşımı

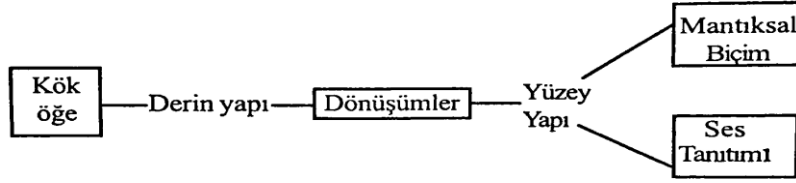

Kaynak: Chomsky, Noam (2002b). *Dil ve Sorumluluk: Mitsou Ronat’la Konuşmalar*. Çeviren: Hüsnü Özasya. Bursa: Ekin Yayınları, s.138.

Bu şemadaki iskelet yapı Chomsky'nin üretici dilbilgisi kuramında vardır. Ancak Ölçünlü Kuram'la üretici dilbilgisini anlambilime genişletmeye çalışan Fodor, Katz ve Postal klasik anlamda bir "anlambilim yorumlaması" ögesinin derin yapılarla eklenebileceğini öne sürmüşlerdir. Bu düşünce, Chomsky'nin 1970 öncesi yani ilk dönem eserlerinde anlamı derin yapıda gören yaklaşımına dayandırılır. Ancak Chomsky, bu yaklaşıma, böyle bir adımın Fregeci bir anlambilimsel yaklaşıma dönüş olabileceğini, çünkü böyle bir yaklaşımın dil ve düşünce arasında her şeyden bağımsız bir öge varsaydığını söyleyerek karşı çıkar (2002b, 143). Chomsky'nin kuramına dayandırılarak yapılan bu açıklama, onun tarafından kabul görmeyip hatta reddedilmesine rağmen, "üretici anlambilim" adıyla Chomsky'e atfedilmiştir. Oysa Chomsky'e göre, Ölçünlü Kuram'la ortaya atılan "Üretken anlambilimi, tanımın sağduyulu iyi tanımlanmış herhangi bir anlamıyla yoktur şu anda. Üretken anlambilimi varlığını korumaktadır, ama bugün içeriği tamamen belirsiz hale gelmiştir" (2002b, 154).

Chomsky, Ölçünlü Kuram ile varsayılan yanlış düşüncelerin Jackendoff tarafından düzeltilmesiyle daha anlaşılır bir hal aldığını belirtir. Buna göre anlamın belirlenmesinde yüzey yapının temel bir rol oynadığı vurgusu yapılır. Chomsky, bu yeni yoruma Genişletilmiş Ölçünlü Kuram der (2002b, 164). Chomsky, Genişletilmiş Ölçünlü Kuram'la birlikte Ölçünlü Kuram'ın betimleyiciliğe geri dönüş çıkmazından kurtulduğunu düşünür. Chomsky açısından bu kuramla birlikte yüzey yapıların anlamın belirlenmesindeki önemli rolü gösterilmiştir. Buna göre derin yapılar, anlamın belirlenmesinde çok daha genel konu ilişkileri bakımından etkiliyken yüzey yapılar ise anlamın belirlenmesinde durumlar arası ilişkilerde karar vericidir (Chomsky, 2002b, 164). Derin yapılar, yüzey yapılarla dönüşürken biri sesçil, diğeri mantıksal olmak üzere iki öge, dolayısıyla anlamlı dilsel ifadeler ortaya çıkar. En nihayetinde Chomsky için yine anlamın belirlenmesinde zihinsel özellikler belirleyici olur.

Şekil 4: Genişletilmiş Ölçünlü Kuram'ın Anlambilimde Yüzey Yapıları Öne Çıkaran Şeması

Kaynak: Chomsky, Noam (2002b). *Dil ve Sorumluluk: Mitsou Ronat'la Konuşmalar*. Çeviren: Hüsnü Özasya. Bursa: Ekin Yayınları, s.164.

Chomsky, cümlelerin doğruluğu üzerinden yapılan bir anlambilim araştırmasının hatalı olduğunu düşünür. Çünkü ona göre sözdizimsel olmasına rağmen anlamlı olmayan cümleler üretilebilir. “Colorless green ideas sleep furiously” (Rensiz yeşil düşünceler öfkeli uyur) cümlesi, “dilbilgisel” olmakla birlikte “bütünüyle” anlamsızdır. Buna karşılık “Furiously sleep ideas green colorless” cümlesi ise hem dilbilgisel değildir, hem de anlamsızdır (Chomsky, 2002c, 15). Öyleyse anlam ile dilbilgisel yapılar birbirinden farklı yasalarla yönetilir. Söz konusu cümle anlama göre üretilmemiştir, onun üretimini gerçekleştiren şey anlam değil dilsel yapıları belirleyen yasalardır. Bunun yanında bir de cümlede ölçüt olarak kullanılacak doğruluğun ne olduğu sorunu vardır. Chomsky buna ilişkin şu ifadeleri kullanır:

“Varsayalım ki ben: “Derece düşüyor” derim. Dilbilim dışı ön varsayımlar olmadan bunun ne anlama geldiğini kimse bilmez. Bu, derece beş dakika önce olduğundan daha düşük anlamına mı geliyor? Belki. Ama eğer buz çağına yönelmekte olduğumuz anlamına gelecek biçimde, “Derece düşüyor” dersem, derece bazı bölgelerde yükseliyor olsa bile, benim ifadem doğru olabilir. En basit cümleler için bile, dil kullanımı çerçevesi dışında, doğru koşulları belirlemek olanaksızdır. Ve biz değişmez inanışları, geçici inanışları vb. da ayırt edemeyiz (2002b, 145).”

Chomsky'nin kuramsal modelini esin kaynağı olarak alıp geliştirilen anlambilimler veya çağdaş anlambilim çalışmaları, Chomsky açısından en nihayetinde ilgilenmeleri gereken soruları kesin bir biçimde tanımlayamadıkları için dile ilişkin önemli bir açıklama getirememişlerdir. Onun açısından anlambilim, dilbilimin bir alt dalı değil, dilbilimi aşan ve onun dışında bulunan pek çok özelliği ele alması gereken bir bilim olmalıdır. Yapılan anlambilim çalışmaları da Chomsky açısından birer sözdizim çalışması olup klasik dilbilim varsayımlarına göre hareket etmiş çalışmalardır. Nitekim anlamın oluşmasında, cümlelerin doğruluğuna odaklanan,

kullanılan bağlamı ön plana çıkaran, anlamı dil ile düşünce arasındaki bir geçiş ögesi olarak ele alan, anlamı uyaran-tepki ilişkisiyle açıklayan vd. bütün anlambilimsel çalışmalar, üretici dilbilgisinden bu yana ortaya atılan yeni sorulardan uzak ve birçok temel zihinsel özelliği görmezden gelen sınırlı açıklamalar yapabirmiştir. Chomsky bütün bu nedenlerden dolayı dil hakkında anlambilimsel yaklaşımların karşısında duran bir tutum sergiler.

3.5. Dil Hakkında Evrimci Görüş ve Chomsky'nin Yaklaşımı

İnsan diline ilişkin evrimci açıklamalar daha çok dilin kökeninin ne olduğuyula ilgilenir. Ancak bu konuda kesin hiçbir sonuç elde edilmemiş olmakla birlikte, araştırmalar çeşitli varsayımları mümkün kılmıştır. İnsan dilinin evrimine yönelik araştırmalar, beynin evrimiyle ilgili araştırmalarla beraber yürütülmektedir. Evrimsel görüşler dilin insanda ortaya çıkışının serüvenini biyolojik çalışmaları temele alarak açıklamaya çalışırlar. Bu bakımdan kökleri felsefi tartışmalara dayansa bile, dilin insanda varlığının sebepleri, artık sadece felsefe alanına ait bir tartışma konusu olmaktan çıkıp biyolojik araştırmalarda önemli bir konu haline gelmiştir. Bu nedenle insan diline ilişkin evrimsel araştırmalar, beynin evrimsel serüveninin dil üzerindeki etkilerinin ne olabileceği hakkındaki sorulara yoğunlaşarak gelişme göstermiştir. Dil için beyinde özelleşmiş alanların bulunmasından yola çıkan araştırmalar, bunların diğer canlılarda da bulunup bulunmadığını sorgular. Ayrıca insan beyninin yapısal özellikleri, vücut yapısına oranı, büyüklüğü, ağırlığı ve diğer bazı özellikleri insanda dil yetisinin nasıl geliştiği ve diğer canlılarda neden gelişmediği ile ilgili çalışmalara konu olmuştur.

Dil ile ilgili evrimsel açıklamalar iki ayrı çizgide yapılır. Bunlardan ilki, dilin iletişim avantajlarından dolayı insan beynine sonradan eklendiği; ikincisi de insanın daha ilk andan itibaren beyin donanımının bir parçası olarak dil yetisine sahip olduğudur. Dil ile ilgili bu görüşlerden ilki, Darwin ve savunucularının evrimsel tutumu; ikincisi de Chomsky ve savunucularının evrimsel tutumu olarak sınıflandırılabilir.

Darwin'in dile ilişkin evrimsel açıklamalarını esas alan çalışmalar çoğunlukla dilin evrimini, insan beyninin evrimi içerisinde değerlendirir. Bu yaklaşım Darwin'in *İnsanın Türeyişi*'nde öne sürdüğü görüşlerden yola çıkar. Darwin, söz konusu eserinde

dil yetisinin ilkel düzeylerinin hayvanlarda da bulunduğunu öne sürer. Ona göre maymunların çıkardıkları anlamlı sesler, köpeklerin farklı seslere farklı tepkiler vermesi, evcil kümes hayvanlarının çıkardıkları değişik anlamlı sesler vb. “hecesiz çığlıklar” dilin ilkel biçimleridir. Oysa insanlar heceli dillerle anlaşabilirler. Buna karşın örneğin köpekler birçok heceli sözcüğü anlayabilir ya da papağanlar vb. heceleme yapabilir. Ancak onların sesleri kullanarak gerçekleştirdiği iletişim belli bir aşamadan öteye geçemez. Darwin’e göre hayvanlar bu bakımdan “birçok sözcüğü ve kısa tümceyi anlayan, ama bir tek sözcük söyleyemeyen 10-12 aylık çocuklarla aynı gelişim aşamasındadır” (Darwin, 1975, 123).

Darwin, hayvanlarda ses düzeyinde bir iletişimin olduğunu söylerken, bunun insandaki dil yetisinin gelişmemiş bir düzeyi olduğuna vurgu yapar. Ona göre insanda dilsel becerilerin gelişmiş olması, insanın hayvan türlerine göre daha gelişkin olmasından kaynaklanır. Yani Darwin’in kendi ifadeleriyle “İnsan aşağı hayvanlardan, yalnızca en çeşitli sesleri ve düşünceleri birbiriyle birleştirme gücünün aşağı yukarı sonsuz büyük olması ile ayrılır ve bu, besbelli, insanın zihni yetilerinin pek çok gelişmiş olmasına bağlıdır.” (Darwin, 1975, 123). Dolayısıyla Darwin’in yaklaşımına göre zihinsel yetiler insanın evrimsel gelişim sürecine paralel olarak gelişmiş ve dil de, iletişimsel avantaj sağladığı için bu evrim sürecine dâhil olmuş ve başlangıçta hayvanlarındaki gibi sesçil iletişim düzeyinden evrimleşerek karmaşık halini almıştır. Yani dil insana beynin evrim süreci içerisinde ve sonradan eklenmiş ve “yavaş yavaş, bilinçsiz olarak ve birçok aşamadan geçilerek geliştirilmiştir”(Darwin, 1975, 124): Burada “bilinçsiz olarak” ifadesi Darwin’in *doğal seçim* (natural selection) kavramına karşılık gelir. “Doğal seçim” ya da “en uygunların kalımı”, kararsız ve rastlantısal bir biçimde, ne yararlı ne de yarasız herhangi bir etki gözetilmeksizin organizmanın ve yaşam koşullarının değişmesi ya da değişmezleşmesi olarak tanımlanabilir (Darwin, 1976, 105). Dil de doğal seçim yoluyla beynin evrimsel sürecine dâhil olmuş ve gelişmiştir.

Darwin, insanda iletişim amacına yönelik seslerin kullanılmasının zamanla ses organlarının, kullanımın kalıtsal etkileriyle güçlenip konuşma yetisini etkilemiş olabileceğini düşünür. Bu nedenle onun açısından dilin sürekli kullanımı ve beynin gelişimi arasındaki ilişki önemlidir (Darwin, 1975, 126). Dolayısıyla dilin gelişimine Darwinci bir yaklaşımla açıklamalar getirmeye çalışan araştırmacılar, beynin

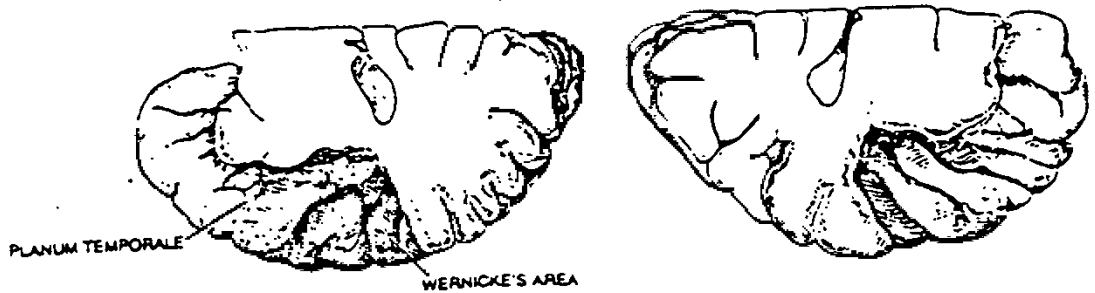
incelenmesini önemli bulurlar. Onların açısından bakıldığında, insan beyninin yapısal evrimini anlamak dilin evrimine de açıklamalar getirmeyi mümkün kılar.

Evrin araştırmalarında, İnsan beyninin vücuda oranı, ağırlığı, büyüklüğü vb. yapısal özellikleri, diğer canlıların beyinlerinkilerle kıyaslandığında ortaya çıkan sonuçlar, sadece bu özelliklerin, zihinsel gelişim ve dil gelişimini açıklamakta yetersiz olduğunu gösterir. Ancak insan dilinin ortaya çıkmasında beyinde oluşan önemli özelleşmeler vardır. Bunlar aşağıdaki biçimde sıralanabilir:

- 1- Kafatasının arkasında tüm primatlarda ortak olmak üzere, görme duyusuyla ilgili olan occipital lobda gerçekleşen büyüme.
- 2- Primatlar içerisinde özellikle insanda oluşan, temporal loblardaki güçlü bir gelişme.
- 3- Primatlar içerisinde en çok insanda frontal loblar çok fazla gelişmiştir.
- 4- Yalnızca insan türünde beynin Laterilazasyon (yanallaşma) özelliğine sahip olduğu görülür. Bu da insanda beynin sol ya da sağ yarımkürelerindeki belirli fonksiyonların yerinin sınırlandırılması, yani diğer canlılarınkinden farklı olarak asimetric beyin yapısının söz konusu olmasıdır (Hickerson, 1980, 15-17 Akt. Türk, 1998).

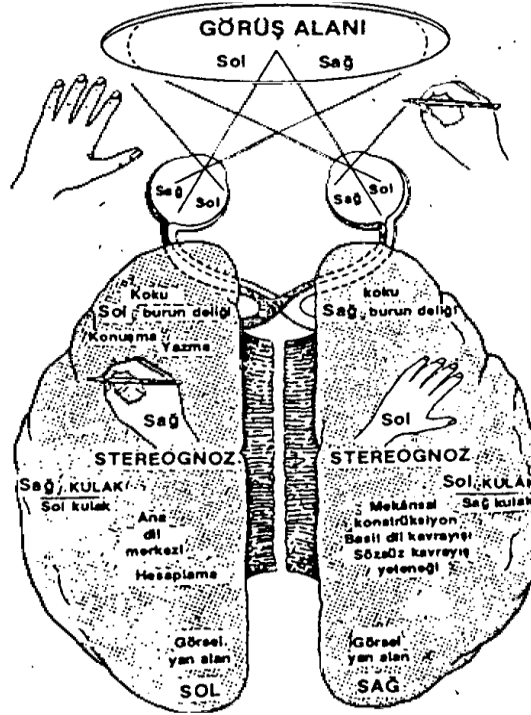
Yukarıda dördüncü maddedeki özelliği Hüseyin Türk (1998) “serebral asimetri” olarak ifade eder. Buna göre insanda genellikle tüm organların yapısı simetric iken beynin arka kısmında bir asimetri söz konusudur. Yani beynin arka kısmı genellikle sol tarafta daha büyüktür (Bkz. Şekil 5).

Şekil 5: Beyindeki Anatomik Asimetri

Kaynak: Geschwind,1991, 84 Akt. Türk, 1998

Şekil 6: Beyindeki işlevsel Asimetrinin Şematik Görünümü

Kaynak: Sağan, 1986, 188 Akt. Türk, 1998

Bu asimetri beynin sağ ve sol loblarının işlevsel olarak farklı çalışmasına neden olmuştur (Bkz. Şekil 6). Dolayısıyla beynin asimetric bir çalışma biçimi söz konusudur. Bu da konuşmanın sağlanması gibi özel ve çok önemli olan bir işlevi, beynin öbür yarısını işe karıştırmadan bir yanından sağlanmasına neden olur (Smith, 1986, 145-146 Akt. Türk, 1998). Beynin serebral asimetrisi ve daha birçok evrimsel bileşen (örneğin zamanla dik duruşun gelişmesi vb.) insanda dil gelişiminde önemli rol oynamıştır. Bu açıklamalar Darwin'in de bizzat ileri sürdüğü, bütün bir evrim sürecinde, dilin beynin evrimiyle ortaya çıktığı düşüncesiyle örtüşür.

Dile Darwinci evrimsel yaklaşım, işlevsellik özelliğini ön plana çıkaran bir tutumla, önce beynin geliştiğini, sonra doğal seçilimle onun bir evrimsel yan ürünü olarak dilin geliştiği düşüncesini savunur. Ancak dile Chomskyci evrimsel yaklaşım ise özellikle doğal seçilim kavramına karşı çıkarak evrim sürecinde dil yetisinin daha en başından zihinsel yetilerle beraber ortaya çıktığını savunur.

Chomsky'nin ilk dönem çalışmaları Descartesçi bir Kartezyen tavır içerisindeyken, 1970'lerde İlkeler ve Parametreler Yaklaşımı ve 1990'lardan sonra Minimalist Program (Yetinmeci Çizgi) ile beraber biyolojik ve evrimsel açıklamaları ön plana çıkararak bir tavır aldığı görülür. Özellikle 1990 sonrası çalışmalarda Chomsky, sık sık evrensel dilbilgisi ve dil yetisi kavramlarını vurgulayan evrimsel bir bakışa yönelmiştir. Onun çalışmalarındaki bu “eksen kayması”nı iki nedene bağlamak mümkündür: Birinci neden, kendisinin politik tavır bakımından “en solda” durmasına rağmen dille ilgili bilimsel çalışmalarında Descartesçi bir tavır edinmesinden dolayı sıkça eleştirilmesi; ikinci neden de nörolojik ve biyolingüistik alandaki gelişmelerin etkisi. İleri sürdüğü görüşlerini en başından beri kararlı bir biçimde savunan Chomsky'nin ilk çalışmalarında Descartesçi bir doğuştancı yaklaşımı benimsediği görülür. Ancak Descartes'in insanın doğarken Tanrı tarafından bahşedilmiş *a priori* bilgiyle dünyaya geldiği yönündeki iddiası Chomsky'nin doğuştancı yaklaşımının 17. yüzyıla dönüş olarak algılanmasına neden olmuştur. Oysa Chomsky, düşüncelerini, Descartes'in Tanrısal açıklamalarına değil, insanın doğuştan bazı zihinsel yetilerle dünyaya geldiği yönündeki vurgusuna dayandırır. Descartes'tan farklı olarak Chomsky, insanın zihinsel yetilerini metafizik özelliklere değil biyolojik donanıma dayandırır. Ona göre insan doğuştan belli bazı yetilerle dünyaya gelir ve bu *a priori* değil son derece *ampirik* (deneye dayalı) bir düşüncedir. Ancak düşüncelerini ne kadar biyolojik açıklamalarla temellendirse de Descartesçi bir bilimsel tavır takındığı ve dolayısıyla bilimsel bir geriye dönüş yaşadığı düşünüldüğü için kendisine yöneltilen eleştiriler devam etmiştir. Chomsky'nin evrimsel açıklamalara yönelmesindeki bir diğer nedense nöroloji ve biyolingüistik alanlardaki gelişmelerle birlikte insan beyninin bölümlerinin daha iyi kavranması, beynin dil ile ilgili alanlarının daha iyi anlaşılması ve beynin ayrıntılı biçimde görüntüleme tekniklerinin gelişmesi gösterilebilir.

Evrimsel açıklamalara yönelmiş olmasına rağmen Chomsky, Darwinci bir evrimsel yaklaşımdan ayrılan düşüncelere sahiptir. Onun Darwinci evrimsel görüşte karşı çıktığı ilk şey, insanın zihinsel yetilerinin hayvanların ilkel düşüncelerinin daha gelişkin olduğu yönündeki kabul ve insan dil yetisinin de hayvanlardaki ses düzeyindeki iletişimin daha gelişkin olduğu yönündeki kabullerdir.

Chomsky, Darwin'in insan düşüncesini "beynin bir salgısı" olarak nitelenmesine karşı çıkar (2011, 294). Dolayısıyla düşünce Chomsky açısından sadece beynin fiziksel salgılarıyla ortaya çıkan durumlar değil, zihinsel derinliklerinde doğuştan getirilen düşünme organının potansiyelinin ortaya çıkmasıdır. Chomsky, bu görüşleriyle düşüncenin insan türüne ait doğuştan getirilen bir yeti olduğuna vurgu yapar. Bu nedenle Chomsky, Darwinci evrimsel görüşün kabul ettiği gibi hayvanda insandaki kadar gelişmemiş veya gelişmekte olan bir düşüncenin var olduğunu kabul etmez.

Chomsky, dil yetisini de insana özgü bir yeti olarak kabul eder. Dolayısıyla Thorpe'un kuşlarla ilgili dil iddiasını yanlış bulur. Thorpe, hayvanlar içerisinde kuşların dil geliştirebilme gücüne sahip olduğunu öne sürer. Ona göre insan ve hayvan dilinde ortak olan karakteristik özellikler vardır; amaçlılık (bir niyet içermesi), sözdizimsellik (belli bir iç yapısının olması) ve önermeselliktir (bilgi iletmesi) (Chomsky, 2011, 119). Ancak Chomsky, bu sayılanların dil geliştirmek için yeterli olmadığını ve bütün hayvan iletişim sistemlerinin ya duygu durumlarını ifade etmek için sınırlı sayıda belirtkeden oluşan bir sisteme sahip olduklarını ya da dil dışı bir boyutla sınırlı dilsel boyuttan yararlanan bir sistem kullandıklarını belirtir. Dolayısıyla, Chomsky'e göre, kuşların sistemi de bunlardan biridir ve Thorpe'un öne sürdüğü kadar insan dilinin özelliklerine benzemez (2011, 120). Chomsky'nin hayvanların sesçil iletişimi ile insan dili arasında çizdiği kesin ayrım onun dilin insan türüne özgü olduğunu varsayan Descartesçi yanını öne çıkarır. Nitekim ona göre, "dili, insan dışındaki canlıların seslerinin bir yan ürünü olarak düşünmek komiktir" (Chomsky, 2012, 191); çünkü örneğin kesintili sonsuzluk ya da yer değiştirmiş gönderge gibi özellikler seslerin gelişimi ile açıklanamayacak özelliklerdir. Chomsky, bu konuda Darwin'in de yanlış olduğunu düşünür. Ona göre Darwin'in bebeklerin dil becerilerine ilişkin atfettiği özelliklerin çok daha fazlası çağdaş gelişmelerle ortaya çıkmıştır ve Darwin'in iddia ettiğinin aksine insan dışı organizmalarda dil yetisi yoktur (Chomsky, 2012, 68).

Chomsky'e göre daha en başından yani beynin işlevsel hale geldiği ilk aşamadan itibaren dil de ortaya çıkmıştır. Yani dil beyne sonradan eklenmiş bir yeti değildir. Ona göre insan doğası "Cro-Magnon insanından beri" esaslı denebilecek herhangi bir değişime uğramamıştır (Chomsky & Foucault, 2012, 37). Bu yüzden

Chomsky'e göre yirmi bin yıl önce yaşamış bir çocuk alınıp bugünkü topluma yerleştirilirse, başka herkesin öğrendiği şeyleri öğrenir ve temelde diğer insanlardan farklı olmaz (Chomsky & Foucault, 2012, 37). Chomsky'nin iddialarına göre, eğer yirmi bin yıl önceki çocuk bugünkü bilgiyi edinebilme anlamında diğer insanlardan farklı değilse o halde dilsel durumu da aynı olacaktır. Eğer seslerin evrimleşerek gelişmesiyle oluşan bir dil yetisinden söz ediliyorsa, yirmi bin yıl önceki bu çocuğun dili bugünkünden daha az gelişkin bir yapıda edinmesi gerekirdi. Öte yandan, Chomsky açısından bakıldığında insan dilinde örneğin ad öbeği ve eylem öbeği gibi iki temel ögenin olması dilin insanda ilk ortaya çıkmasıyla aynı zamanda oluşan bir özelliktir. Sentaks yapılarında temel iki öbek olan ad öbeği ve eylem öbeği diğer bütün yapıları içine alır. Ancak dilin gelişim seyrine bakıldığında bütün dillerde ortak olarak bu iki öbeğin varlığı ve başka herhangi bir X öbeğinin gelişmemiş olması dilin seslerin yavaş yavaş evrimleşerek gelişmesiyle doğduğu yönündeki iddiayla uyumsuz. Chomsky'nin Darwinci dilsel evrim yaklaşımından ayrıldığı en önemli noktalardan biri budur.

Chomsky'nin Darwinci yaklaşımdan ayrıldığı önemli bir nokta da “doğal seçim” kavramına bakışıdır. Ona göre, “evrim kuramı, ille de doğal seçim çalışmalarından oluşmak zorunda değildir” (Chomsky, 2012, 66). Chomsky, doğal seçilimin değişimin temel nedeni olmakla birlikte, tek nedeni olmadığını öne süren neo-Darwinist Alfred Russel Wallace'ı dayanak gösterir (2012, 66; 2011, 297). Chomsky'e göre doğal seçim, insan dilinin birçok özelliğini (yer değiştirmiş gönderge, durum-bağımsız gönderge vs.) açıklamakta yetersiz kalır. Darwin'in doğal seçilimin genel anlamda kabul gören varsayımlarının ötesinde, orta kulak kemikleri, memelilerin görme sistemleri, zürafa boynu vs. hakkındaki “özgüven dolu açıklamaları” kesin ikna edici kanıtlar değildir (Chomsky, 2012, 105-106). Chomsky'e göre, Darwin'in temelde haklı olduğu bilinir, ancak onun türlerin evrimi hakkında doğal seçilimin rol oynadığı örnek olarak gösterilebilecek çok az durum vardır (2012, 179). Chomsky, Hauser'in doğal seçimle ilgili görüşlerini eleştirirken verdiği örneklerden bunun kesin bir biçimde çıkarılamayacağını ileri sürer. Hauser'in verdiği örnekleri eleştiren Chomsky, pirana dişinin kesme eylemiyle ilgisini örnek verir (2012, 180). Buna göre pirana dişinin kesme eylemini yerine getirmek için evrim geçirmesi mantıklıdır ancak bunun kesin olarak böyle olduğuna ilişkin herhangi bir

kanıt yoktur. Yani Chomsky'e göre "ortada bir nesne, bir de onun hayatta kalmasını ve üremesini sağlamak için kusursuz bir şekilde uyarlanan özellikler vardır. Bu, sorunu ortaya koyuyor, ancak onu çözmiyor" (2012, 180). Bu nedenle Chomsky açısından doğal seçim varsayımı, sadece bir varsayım olarak kabul edilebilir ve kesinliğine ilişkin ispatı yoktur. Chomsky, bu açıdan Peirce'ı da eleştirir. Peirce'a göre, doğal seçim sonucunda zihinsel yetiler, deneyim dünyasında ortaya çıkacak sorunlarla ilgilenecek biçimde evrimleşmiştir. Oysa Chomsky, bu iddianın şempanzelerin yıldıandan korkmayla ilgili doğuştan gelen yetileri olduğunu açıklamak için kullanılabilirken, insanın örneğin kuantum kuramını bulmasını sağlayacak durumları açıklayamadığını belirtir (2009, 183). Dolayısıyla Chomsky'e göre, doğal seçim zihinsel yetilerin gelişimini de açıklamak için iyi bir seçenek değildir.

Chomsky'e göre tüm bu açıklamalar, Darwinci yaklaşıma yöneltilen eleştiriler yine de dilin, biyolojik bir evrimin sonucu olmadığı anlamına gelmez (2012, 188). Yani Chomsky, temelde Darwin'i haklı bulur, ancak evrimin kesin bir hikâyesinin henüz ortaya koyulmadığının altını çizer (2014a, 59). Ona göre belki bir mutasyon, belki de başka bir şey dili ortaya çıkarmıştır, ama bu henüz bilinmemektedir (Chomsky, 2014a, 69-70).

Chomsky, dil evrimi konusunda daha karmaşık bir süreci ele alan düşüncelerin var olduğunu belirtir. Örneğin, "önce, iki birimli anlatımlara olanak sağlayan, bir olasılıkla sözcükler için bellek yükünü azaltıp bir seçim üstünlüğü yaratan bir *değişim*; sonra daha geniş olanlara olanak sağlayan *başka değişimler*; en sonunda da *Tümleştirmeyi* doğuran *Büyük Sıçrama*." (Chomsky, 2011, 310) olduğunu ileri süren görüş, Chomsky açısından dile ilişkin doğal seçim düşüncesinden daha karmaşık bir evrimsel açıklamadır. Yine başka bir görüş de bu Büyük Sıçramanın tek bir bireyde birden meydana geldiği ve o bireyi diğerlerinden daha üstün kıldığı, sonra da kendi nesline aktardığını öne sürer (Chomsky, 2011, 311). Chomsky, bunların hiçbirinin tıpkı doğal seçim iddiası gibi kesin olarak bilinmediğinin altını çizer.

Her ne kadar doğal seçim karşıtı bir evrimci görüşe dayalı olsa da en nihayetinde, özellikle de son dönem açıklamalarına bakılırsa, Chomsky'nin yaklaşımı, fiziksel durumları beynin durumları olarak açıklayan "indirgemeci fizikalizm" benzeri bir tutum içine girer. Zihinsel ve dilsel yetileri, beynin düzeni içerisinde açıklanabilecek ancak henüz gizemi çözülmemiş yetiler olarak tarif eden Chomsky, indirgemeci

fizikalist tutumun girdiği “zihinsel durumları beynin durumları ile açıklama” yoluna girer¹. Bu tutum Chomsky’nin isteyebileceği bir sonuç olmazsa da özellikle Minimalist Program ile birlikte ortaya koyulan düşünceler bakımından böyle bir sonuç çıkarmak mümkündür. Ancak bu olumsuz Chomsky’nin çalışmalarının tamamını göz önüne aldığımızda bazı sorunlar doğurur: Dile ve zihne ilişkin metafiziksel tutum nasıl tek yönlü bir bakış sunmakla kalıyorsa indirgemeci fizikalist bir tutum da aynı ölçüde tek yönlü bir bakış sunar. Nitekim düşünce ve gerçeklik ya da dil ve gerçeklik arasındaki ilişki bu her iki bakışta da eksik bir açıklama sunar. Çünkü bu iki bakış da, ya metafiziksel durumlara dayalı olarak dile veya zihne aşkınsal bir oluşum atfetme; ya da dili veya zihni, doğanın ve insanın fiziksel durumlarına indirgeme yönünde bir açıklama sunar. Bu da dil ve zihnin “dış gerçeklikle” ilişkisinin nasıl mümkün olduğu yönündeki birtakım soruların henüz cevapsız bırakıldığı anlamına gelir.

Başka bir durum da Chomsky’nin son dönemlerinde evrimci açıklamalara yönelmesine rağmen, işlevselliği öne çıkaran Darwinci *doğal seçim* kavramına karşı çıkmasıdır. Bu durum Chomsky’nin çalışmalarının seyrine bakıldığında anlaşılır bir durumdur. Nitekim en başından beri dilin insan türüne özgü bir yeti olduğu tezi Chomsky için çok önemlidir. İlk dönem çalışmalarında Descartesçi bir tutumla dilin bu özelliğini öne çıkaran Chomsky, evrimsel açıklamalara yöneldiği dönemde, bizce, yine bu tezini korumak adına doğal seçim kavramına karşı çıkmak durumunda kalmıştır. Nitekim doğal seçilimi kabul etmek dile işlevsel açıklamaları ve hayvanlarda ilkel düzeyde dil becerilerinin olduğu düşüncesini beraberinde getirir. Çünkü evrim süreci içinde dil yetisinin insana işlevselliğinden dolayı sonradan eklenmiş olması tezi, bu yetinin ilkel düzeyde hayvanlarda da bulunduğu ve onların zihinsel yetilerinin gelişimine bağlı olarak gelişebileceği sonucunu getirir. Ancak Chomsky, ilk çalışmalarından beri bu düşünceye karşı çıkar ve özellikle de dilin türe özgülüğüne ısrarlı vurgusunu sürdürür. Bu nedenle de doğal seçim yanlısı bir evrimsel açıklamadansa, anî bir mutasyon varsayımına dayalı evrimsel bir açıklamaya yani zihinsel ve dilsel becerilerin birlikte ortaya çıktığı yönündeki görüşe yönelmiş görünür.

---

¹ Bu bölümde Chomsky’nin “indirgemeci fizikalist yaklaşım” çizgisinde olduğu yönündeki tespitimde katkılarından dolayı Siyaveş Azeri’ye teşekkür ederim.

Chomsky, sonuç olarak, dile ilişkin evrimsel açıklamaya katılır ve onun evrimsel açıklamaları genel çerçeveye uymakla birlikte farklılıklar barındırır. Ancak Darwinci evrimsel yaklaşımdan ayrılrsa bile Francois Jacob'un "Evrimsel bir tamircidir" cümlesine katılır ve "evrimin, elindeki malzemeyle elinden gelenin en iyisini yaptığını" söyler (Chomsky, 2012, 79).

SONUÇ

Noam Chomsky'nin dil ile ilgili, gerek dilbilim, gerekse felsefe alanlarındaki çalışmalarının toplamına bakıldığında, insanda zihin ve dil ilişkisine odaklanan “evrensel dilbilgisi” gibi bir kavramın temele alındığı görülür. Bu kavram, barındırdığı varsayımlarla, geniş bir felsefi alana açıldığı gibi, aynı zamanda, bizzat Chomsky'nin çalışmalarında belli bir gelişim seyrine sahiptir. Bu nedenle kavramın hem felsefi arka planını ortaya koymak hem de Chomsky'deki gelişimini gözler önüne sermek önemlidir. Çalışmamız bu amaçla, ilk adımda, Chomsky'de “evrensel dilbilgisi” kavramını hazırlayan felsefi arka planı Platon'dan başlayarak, Aristoteles, Descartes, Port-Royal Okulu düşünürleri, Leibniz, Humboldt ve Saussure'e kadar belli bir seyir içerisinde Chomsky ile ilişkilendirerek ele almıştır. İkinci adımda, “evrensel dilbilgisi” kavramının neyi ifade ettiği, hangi varsayımları beraberinde getirdiği ve bizzat Chomsky'nin çalışmalarında nasıl bir gelişim seyrine sahip olduğu ele alınmıştır. Son olarak da kavramın hem bu gelişim seyri içinde cevaplamaya çalıştığı sorular, hem de açıldığı farklı bilim alanları göz önünde bulundurularak dile ilişkin belli başlı yaklaşımlara ilişkin Chomsky'nin eserlerinde ele alınan karşı argümanlar işlenmiştir. Buna bağlı olarak çalışmamızda aşağıdaki gibi bazı sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Evrensel dilbilgisi sadece dilbilim alanında karşılığı olan bir kavramı değil, aynı zamanda geniş bir felsefi arka plana dayalı olarak dil ve zihin ilişkisi tartışmalarında insan zihninin ve dilinin doğuştan özelliklerine dikkat çeken bir tavır ifade eder. Bu bakımdan davranışçı, yapısalcı vb. dil yaklaşımlarına karşı çıkar.

2. Evrensel dilbilgisi, dışsal uyarlardan bağımsız olarak günlük kullanımda sınırlı malzemeye sınırsız yaratıcı, tutarlı ve duruma uygun üretimler yapmayı mümkün kılan, doğuştan, türe özgü “mükemmel” bir dil yetisini ve “insan doğası” kavramını varsayan bir yaklaşımı ifade eder.

3. Evrensel dilbilgisi, Chomsky'nin eserlerinde en başından beri ne “genel bir dilbilgisi kuralı”, ne de bir “dilbilim kuramı” olarak ifade edilir. Dolayısıyla bu kavram, doğuştan getirilen bir dile veya herhangi bir dilin doğuştan gelen dilbilgisi kurallarına işaret etmez. Evrensel dilbilgisi, insan dillerine bazı kısıtlamalar koyarak herhangi bir dili edinen kişinin rastgele sesler çıkarmak veya cümleler kurmak yerine belli türden cümleler kurmasına izin veren dil yetisinin tüm dillerdeki ortak ve genel

ilkelerini açıklamaya çalışan kuramlar-üstü bir kavramdır. Nitekim Chomsky açısından evrensel dilbilgisi, kalıtımın dil yetisinde oluşturduğu tüm değişmez ilkelerin toplamıdır. Başka bir deyişle evrensel dilbilgisi, Chomsky açısından, bizim insan dillerini edinip konuşmamızı mümkün kılan, kalıtım yoluyla kazandığımız doğuştan gelen evrensel ve sınırlayıcı bir yeteneği ifade eder.

4. Evrensel dilbilgisi, Chomsky’de ilk ortaya çıktığı şekliyle tamamlanmış ve bitmiş bir iddiayı değil, bizzat Chomsky’nin çalışmalarında, gelişimini sürdürmüş bir kavramı ifade eder.

5. Bu gelişmeye bağlı olarak Chomsky’nin ilk dönemlerinde dilin doğuştan sınırlayıcı ilkelerine dikkat çeken bu kavram, 1990 sonrasında Minimalist Program’la gelen “dil mükemmel bir sistem olduğu” görüşüne rehberlik eden bir kavramdır. Nitekim Chomsky’e göre dil de insandaki diğer sistemler gibi kusursuz işleyen bir sistemdir.

6. Chomsky, evrensel dilbilgisi kavramından yola çıkarak hem dilbilimi felsefi bir alana açarak zengin ve verimli tartışmalara dâhil etmiş; hem de dil felsefesinde dilbilimsel verilere göre düşünceler öne süren bir yaklaşım oluşturmuştur. Bu bakımdan “evrensel dilbilgisi” kavramının, Chomsky’nin yaklaşımına hem bir “felsefi dilbilim”, hem de bir “dilbilimsel felsefe” bakışı getirdiği söylenebilir.

Sonuç olarak Chomsky’de “evrensel dilbilgisi” sadece dilbilimsel bir kavram değil, aynı zamanda dil ve zihin ilişkisi hakkında önemli felsefi varsayımları içinde barındıran bir kavramdır. Buna göre, dil insana ait bir yeti olarak, tıpkı zihinsel yetiler gibi doğuştan getirilir. “Evrensel dilbilgisi” de, bu yetiye göre, örneğin gözün görmesini mümkün kılan sistemlerin olgunlaşmaya bağlı olarak işleyişini belirleyen doğuştan ilkeler gibi, dillerin nasıl işleyeceğini belirleyen doğuştan getirilen genel ilkeleri ifade eder. Her insan dünyaya bir dil edinim aygıtıyla gelir, bu aygıtın nasıl çalışacağını belirleyen genel ve evrensel sınırlayıcı ilkeler, evrensel dilbilgisi kavramıyla ilgilidir. Tıpkı görme sistemlerinin belirli biyolojik durumlara ve çevresel etkilere göre gelişmesi gibi, “evrensel dilbilgisi”nin mümkün kıldığı ölçüde ve çevresel dil verilerinin yardımıyla insanlar dil sistemlerini edinir ve kullanır. Çalışmamız evrensel dilbilgisine ilişkin tüm bu varsayımları göz önünde bulundurarak bu sonuçlara varmış; hem evrensel dilbilgisinin felsefi arka planını, hem bu kavramın

Chomsky açısından kapsam ve gelişimini, hem de Chomsky'nin diğer dil yaklaşımlarına karşı iddialarını göstermeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Adjukiewicz, Kazimierz (1994). *Felsefeye giriş: Temel kavramlar ve kuramlar*. Çeviren: Ahmet Cevizci. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Akarsu, Bedia (1984). *Felsefe terimleri sözlüğü* (Genişletilmiş Üçüncü Baskı). Ankara: Savaş Yayınları.
- Aksan, Doğan (1998). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altınörs, Atakan (2003). *Dil felsefesine giriş*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Altınörs, Atakan (2009). *İdealar ve dil bağlamında Locke ve Leibniz*. Ankara: Eflâton Yayınevi.
- Altınörs, Atakan (2010). Düşünce ile dil arasındaki ilişkiye Descartes'ın yaklaşımı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:28, s.389 – 401.
- Altınörs, Atakan (2014). *50 soruda dil felsefesi*. İstanbul: 7 Renk Yayınları.
- Altınörs, Atakan (2015). *Dil felsefesi tartışmaları: Platon'dan Chomsky'e*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Altuğ, Taylan (2013). *Dile gelen felsefe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles (1987). *Poetika*. Çeviren: İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles (1996a). *Metafizik*. Çeviren: Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Aristoteles (1996b). *Organon II: Önerme*, Çeviren: H. R. Atademir. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aristoteles (1996c). *Organon IV: İkinci analitikler*, Çeviren: H. R. Atademir. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aristoteles (2004). *Retorik*. Çeviren: Mehmet. H. Doğan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles (2014). *Nikomakhos'a etik*. Çeviren: Saffet Babür. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Bakırcı, Çağrı Mert (2012). *Evren ve doğa mükemmel midir? Mükemmellik kavramına ve kusursuzluk argümanına bilimsel bir bakış*, Retrieved August 25, 2016 (da indirildi) from the World Wide Web:
<http://www.evrimagaci.org/makale/367>
- Baştürk, Mehmet (2013). *Anadil edinimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Bayrav, Süheylâ (1998). *Yapısal dilbilimi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Bor, İbrahim (2014). *Analitik dil felsefesinde dil düşünce ve anlam*. Ankara: Elis Yayınları.

- Chomsky, Noam (1967). Recent contributions to the theory of innate ideas. *Synthese*. 17/1, p. 2-11.
- Chomsky, Noam (2002a). *Cartesian linguistics: A chapter in the history of rationalist thought*. Christchurch: Cybereditions Press.
- Chomsky, Noam (2002b). *Dil ve sorumluluk: Mitsou Ronat'la konuşmalar*. Çeviren: Hüsnü Özasya. Bursa: Ekin Yayınları.
- Chomsky, Noam (2002c). *Syntactic structures*. New York: Mouton Press.
- Chomsky, Noam (2009). *Bilgi sorunları ve dil: Managua dersleri*. Çeviren: Veysel Kılıç. İstanbul: Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu Yayınları.
- Chomsky, Noam (2011). *Dil ve zihin* (3. Edisyon). Çeviren: Ahmet Kocaman. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Chomsky, Noam (2012). *Doğa ve dil üzerine*. Çeviren: A. B. Karadağ. İstanbul: Sözcükler Yayınları.
- Chomsky, Noam (2013a). *Demokrasi ve eğitim* (Editör: C.P. Otero). Çeviren: E. Abadoğlu, B. Karadağ, Z. Kutluata, N. Ersoy, A.K. Saysel, A. Sönmez. İstanbul: Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu Yayınları.
- Chomsky, Noam (2013b). *Bilgi ve özgürlük sorunları: Russell konferansları*. Çeviren: Taylan Doğan. İstanbul: Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu Yayınları.
- Chomsky, Noam (2014a). *Dilin mimarisi*. Çeviren: İ.K. Bayırlı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Chomsky, Noam (2014b). *Propaganda ve toplumsal zihin: David Barsamian ile Söyleşi*. Çeviren: Zahit Atam. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Chomsky, N. & Foucault, M. (2006). *The Chomsky-Foucault debate on human nature*. New York: The New Press.
- Chomsky, N. & Foucault, M. (2012). *İnsan doğası: İktidara karşı adalet – Noam Chomsky ile Michel Foucault tartışıyor 1971*. Çeviren: Tuncay Birkan. İstanbul: Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu Yayınları.
- Chomsky, N. & Raskin, M. (2012). *Bilim ve postmodernizm tartışmaları: Postmodernizm ve rasyonalite*. Çeviren: S. Altınçekiç, T. Doğan. İstanbul: Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu Yayınları.
- Çüçen, Abdulkadir (2011). *Varlık felsefesi*. İstanbul: Ezgi Kitabevi.
- Darwin, Charles (1975). *İnsanın türeyişi*. Çeviren: Öner Ünal. Ankara: Onur Yayınları.
- Darwin, Charles (1976). *Türlerin kökeni*. Çeviren: Öner Ünal. Ankara: Onur Yayınları.
- Davenport, H.B. (Yönetmen). (2001). *Mockingbird Don't Sing* [Film]. U.S.: Dorian.
- Denkel, Arda (1989). *Frege'nin dil felsefesi: Ana çizgiler (Felsefe Tartışmaları 5. Kitap içinde s.24-46)*. İstanbul: Kent Basımevi.

- Descartes (1963). *Felsefenin ilkeleri*. Çeviren: Mehmet Karasan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Descartes (2013). *Metafizik üzerine düşünceler*. Çeviren: Çiğdem Düşürken. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Descartes (2015). *Metot üzerine konuşma*. Çeviren: Atakan Altınörs. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Eco, Umberto (2004). *Avrupa kültüründe kusursuz dil arayışı*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Ellis, Rod (1985). *The study of second language acquisition*, Oxford: Oxford University Press.
- Erdem, Engin (2007). Leibniz'in "Ademî" dil anlayışı üzerine. *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi*, sayı: 11 (2007/1), s.85-93.
- Erişirgil, M.E. (2006). *Descartes ve Kartezyenler*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Frege, Gottlob (1989). *Anlam ve yönletim üstüne (Felsefe Tartışmaları 5. Kitap içinde s.7-23)*. Çeviren: H. Şule Elkâtip. İstanbul: Kent Basımevi.
- Gencan, Tahir Necat (1979). *Dilbilgisi* (Gözden Geçirilmiş 4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gündoğan, Ali Osman (2002). Dil, düşünce ve varlık ilişkisi. *Türk Yurdu*, Sayı:178, s.18-22.
- Hadot, Pierre (2015). *Wittgenstein ve dilin sınırları*. Çeviren: Murat Erşen. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Hatiboğlu, Vehice (1978). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü* (Geliştirilmiş 3. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Humboldt, Wilhelm von (2011). *Dil yapılarının çeşitliliği (klasik Alman dil felsefesi metinleri içinde)*. Çeviren: Gürsel Aytaç. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Kant, Immanuel (2002). *Ahlak metafiziğinin temellendirilmesi*. Çeviren: İonna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kerimoğlu, Caner (2014). *Kuram ve uygulamalarla dilbilim, göstergebilim ve Türkoloji: Genel dilbilime giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Kıran, Zeynep (1996). *Dilbilim akımları*. Ankara: Onur Yayınları.
- Kula, Onur Bilge (2012). *Dil felsefesi edebiyat kuramı – I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Leibniz (2011). *Monadoloji & metafizik üzerine konuşma*. Çeviren: Atakan Altınörs. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Marsh, James (Yönetmen). (2014). *The Theory of Everything* [Film]. U.K.: Focus.
- Montaigne (1999). *Denemeler*. Çeviren: Sabahattin Eyuboğlu. İstanbul: Cem Yayınları.

- Moseley, Aleksander (2010). *A'dan z'ye felsefe*. Çeviren: Ali Süha. İstanbul: Ntv Yayınları.
- Perot, Jean (1998). *Dilbilim*. Çeviren: Emel Ergun. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Platon (1942). *Menon*. Çeviren: Adnan Cemgil. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Plato (1991). *The republic*. Translate: Alan Bloom. Paris: Basicbooks Press.
- Platon (2010a). *Sofist ya da varlık: Dil üstüne (Diyaloglar içinde)*. Çeviren: Ö.N. Soykan. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon (2010b). *Kratylos: Dil üstüne (Diyaloglar içinde)*. Çeviren: Teoman Aktürel. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon (2016). *Devlet*. Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu, M.Ali Cimcoz, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rigel, N., Batuş, G., Yücedoğan, G. ve Çoban, B. (2005). *21. yüzyıl iletişim çağını aydınlatan kuramcılar – kadife karanlık*. İstanbul: Su Yayınları.
- Saussure, Ferdinand de (1998). *Genel dilbilim dersleri*. Çeviren: Berke Vardar. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Senemoğlu, Nuray (2009). *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (Geliştirilmiş 15. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Sperlich, Wolfgang (2011). *Noam Chomsky*. Çeviren: Duygu Tekgül. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Türk, Hüseyin (1998). Beyin evrimi ışığında dilin kökeni, *Ankara Üniversitesi D.T.C.F Dergisi*. Sayı 38/1,2. s. 527-549.
- Uygun, Dilek (2006). Evrensel dilbilgisi ve dil yetisi: Eleştiriler, yeni yaklaşımlar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dilbilim Dergisi*, sayı:15, s.275-285.
- Voloşinov, V. N. (2001). *Marxizm ve dil felsefesi*. Çeviren: Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Vygotsky, L.S. (1998). *Düşünce ve dil*. Çeviren: S. Koray. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Wittgenstein, Ludwig (2010). *Felsefi soruşturmalar*. Çeviren: Haluk Barışcan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Wittgenstein, Ludwig (2013), *Tractatus logico-philosophicus*. Çeviren: Oruç Aruoba. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yücel, Tahsin (2015). *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Yıldızlı, A. (2014). *The notion and development of universal grammar*. Retrieved August 14, 2016 (da indirildi) from the World Wide Web: <http://yildizliarif.blogspot.com.tr/2014/05/the-notion-and-development-of-universal.html>

ÖZGEÇMİŞ

26.06.1986 yılında Şırnak ilinin Cizre ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Van'da tamamladı. Ortaöğrenimini, Van Kazım Karabekir Lisesi (2000 - 2001), Çatak Lisesi (2001 - 2002) ve Cizre Lisesi (2002 - 2003)'nde tamamladı. 2003 - 2007 yılları arasında, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen -Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü birincilik derecesiyle bitirdi. 2008 – 2010 yılları arasında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Tezsiz Yüksek Lisansını tamamladı. 2012 yılında Milli Eğitim Bakanlığı kadrosunda Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çalışmaya başladı. 2014 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. 2016 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Atom ve Molekül Fiziği Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Eğitimine başladı. Halen Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çalışmaktadır. Evli ve bir kız çocuğu babasıdır.

Yabancı dili İngilizce olup ilgi alanları; dilbilim, dil felsefesi, eleştirel felsefe, fizik felsefesi, kuramsal fizik.

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNTİHAL RAPORU

TezBaşlığı: *Noam Chomsky'de "Evrensel Dilbilgisi" Kavramı: Gelişimi, Kapsamı ve Başlıca Dil Yaklaşımları İaindeki Yeri*

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler ve sonuç kısımlarında oluşan toplam *158* sayfalık kısmına ilişkin *13.12.2016* tarihinde tez danışmanım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı alıntılar dahil % *5*.....

Uygulanan Filtrelemeler: *Filtrelenmemiştir*

Kaynakça hariç

Alıntılar dahil

5 Kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç açıklamalar

Açıklamalar.....

Mardin Artuklu Üniversitesi *Turnitin* adlı intihal tespit programı sonucunda; azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: *Fatih MÜLDÜR*

Öğrenci No: *14755004*

Programı: *Felsefe*

Statüsü: Yüksek Lisans

Tarih ve İmza

13.12.2016

Fatih

Danışman Onayı

Doç. Dr. İbrahim BOR

A.B.D. Başkanı Onayı

Doç. Dr. M. Nesim Doru